

6853

دینی ادب

درویش لاہوری ایم

عزیز ہیک ڈپو — اردو بازار — لاہور

جملہ حقوق محفوظ ہیں

135884

پہلی وار : نومبر ۱۹۶۲ء
چھپوان والے : عزیز بک ڈپو
چھاپہ خانہ : کیمبرج پرنٹنگ پریس، لاہور
مُلے : ۱۵ روپے

فہرست

۲۵	سجدہ تلاوت	۹	اقبال صلاح الدین	دیباچہ
۲۶	نماز دیاں سنتاں	۱۱	درویش لاہوری ہوراں دی گل	درویش لاہوری ہوراں دی گل
۲۸	نماز دے مکروہات	۱۳		عیدی لاہوری
۲۹	نماز دے وقت			
۵۰	نماز دیاں تعطیلات	۲۲		<u>باراں انواع</u>
۵۱	رمضان دے مہینے رزیاں دے باروچ	۲۶		فقہ دے ماخذ
۵۲	روزہ کس نوں کمندے نہیں	۲۸		فقہ دے مکاتیب فکر
۵۳	قضا تے کفارہ دے وچ فرق			فقہ دیاں مشہور کتاباں
۵۴	اعتکاف دا بیان	۲۹		مومن کامل دیاں صفتاں
۵۴	نماز جنازہ دے بیان وچ	۳۱		ایمان لے آؤن والیاں دیاں قسماں
۵۶	جمعہ دی نماز	۳۲		فرض دائم، فرض وقتی، فرض کفایہ
۵۷	عیدیاں دی نماز	۳۲		طلاق تے عدت دے مسئلے
۶۰	پانی دی پاکی تے ناپاکی دے مسئلے			نکاح حلالہ
	اسلام وچ میراث دے	۳۸		حیض تے نفاس دا بیان
۶۳	مسائل سراجی	۳۸		وضو
		۴۱		تیمم دے حکم
۷۱	میراث دے متعلقہ اصطلاحواں	۴۳		نماز دے فرائض
۷۶	قرآن پاک وچ وراثت دا قانون	۴۳		نماز دے واجب

۱۰۶	جنازے دے مفصل مسئلے	۸۰	تفسیر
۱۰۸	جنازہ دی نماز	۸۱	کلام
۱۰۹	میّت دا غسل	۸۱	سکے تے مترے بھین بھراواں دی وراثت دا حق
۱۱۰	غسل دے مکے	۸۲	ذوالفروض دی تشریح
۱۱۰	شریعت دے وچ غسل	۸۲	عصبات دی تشریح
۱۱۱	غسل دی فرصت دے بارے		ذوالارحام دی تشریح
۱۱۲	غسل دا شرعی طریقہ	۸۲	ذوالفروض وچوں ہر اک دے سہام دی تشریح
۱۱۲	جزیہ	۸۶	رد دے مسئلے
۱۱۲	جموعے دے مسئلے	۸۸	مقاسمۃ الجہد دے بارے
۱۱۵	قیامت دیاں نشانیاں	۹۰	عول دا بیان
	<u>زکوٰۃ</u>	۹۳	تقسیم وراثت دی جدول
۱۱۶		۹۵	ترکے وچ بیہیڑے دا حصہ
۱۱۸	نقیرین دی زکوٰۃ	۹۵	حمل دا وراثت دا حق
۱۱۸	زکوٰۃ دی ادائیگی واسطے شرطیں	۹۶	تخارج دا باب
۱۱۹	جانوراں دی زکوٰۃ	۹۷	باب المناسخہ
۱۲۰	مصارف زکوٰۃ		
۱۲۲	رکاز دی زکوٰۃ	۹۸	<u>علوم</u>
۱۲۲	حیض نفاس دا بیان	۹۸	ایمان
۱۲۳	نماز دے بھنڈر	۹۸	ایمان محکم
۱۲۴	نماز دے مکروہات	۹۹	ایمان مفصل
	<u>حج دا بیان</u>	۱۰۱	سجدہ سہو، سجدہ تملوت
۱۲۵		۱۰۳	اذان
۱۲۶	حج دیاں شرطیں	۱۰۴	اقامت
	میقات	۱۰۵	جماعت
۱۲۸	حج دی کیفیت	۱۰۶	امامت

	نفظاں مے اشارے نال	۱۳۰	طواف
۱۳۴	طلاق دیاں قسماں	۱۳۰	موقوف
۱۳۶	بیوقوفی دے کارنامے		
۱۳۶	بیماری دی حالت دی طلاق	۱۳۲	<u>رضاع</u>
۱۳۶	خلع	۱۳۲	ایلاہ دا بیان
۱۳۶	کھار	۱۳۳	نکاح دا بیان
۱۳۸	عدت		مسلمان مرد تے عورت دے نکاح
۱۵۰	لعان	۱۳۴	دیاں شرطان
			اوہ عورتاں چہیناں دا
۱۵۱	<u>صلوٰۃ</u>	۱۳۴	نکاح نہیں ہوندا
۱۵۲	نمازاں جیٹریاں فرض میں	۱۳۶	نکاح حلالہ
۱۵۳	نماز دی نیت	۱۳۶	عورتاں وچ برابری
۱۵۴	نماز دی ترکیب	۱۳۷	دوجا نکاح
۱۵۵	نماز دیاں قسماں تے رکعتاں	۱۳۷	بیوہ عورتاں دا نکاح
۱۵۶	نماز دیاں مختلف صورتاں	۱۳۷	نکاح السر
۱۶۱	بیمار دی نماز	۱۳۷	مہر دا نکاح
		۱۳۸	ایجاب قبول دا بیان
۱۶۲	<u>معاملات</u>	۱۳۹	سوگند
۱۶۲	بیع		
	کُل دے لحاظ نال بیع دیاں	۱۴۰	<u>طلاق دا بیان</u>
۱۶۳	قسماں		طلاق دے متعلق حدیث پاک
	صحت دے لحاظ نال بیع	۱۴۱	دا نظریہ
۱۶۳	دیاں قسماں		اثر دے لحاظ نال طلاق
۱۶۵	رہن	۱۴۲	دیاں قسماں
۱۶۶	میراث دے مسئلہ اتے سوالات	۱۴۳	طلاق دین دے طریقے نال قسماں

قرآن الحکیم

۲۴۵	باراں منزلاں دا ذکر		
۲۵۰	حج دے سفر دی کیفیت	۱۶۳	
	مدینہ شریف تے مکہ شریف وچ	۱۶۳	
۲۵۲	رباٹش دے متعلق جائزہ	۱۶۴	
۲۵۴	روعدہ اطہر دے بارے	۱۶۵	
۲۵۵	سفر وچ مسجد اں دا ذکر	۱۶۶	
۲۵۶	عربی تے فارسی کتاباں دا ترجمہ	۱۶۸	
	شریعت دے حکم	۱۶۹	
۲۶۶	فرض، واجب، سنت	۱۸۱	
۲۶۶	مستحب، مباح، مکروہ، حلال	۱۸۳	
۲۶۹	حرام	۱۸۴	
۲۷۰	روزے مکروہ		
	اسلام وچ زکوٰۃ تے قانون	۱۸۵	
۲۷۳	وراثت دی لم		
	سورۃ یسین دے اک	۱۸۵	
۲۷۴	رکوع دی تشریح	۱۸۶	
۲۷۶	ربوہ یعنی سوڈ	۱۸۶	
۲۸۰	سوڈ تے بیع وچ فرق	۱۹۵	
۲۸۱	سلم یعنی بدھنی دا بیان	۱۹۵	
۲۸۲	سلم دیاں شرطیں	۱۹۶	
۲۸۳	بیع فاسد	۱۹۶	
۲۸۴	اقالہ دے بیان وچ		
۲۸۵	کبار	۲۴۱	
۲۸۶	اسلام دے فرقے	۲۴۵	
	قرآن		
	لفظی اشتقاق		
	قرآن پاک دے ناں		
	قرآن پاک دا نازل ہونا		
	وحی دیاں قسماں		
	قرآن پاک دا جمع ہونا تے ترتیب		
	قرآن پاک دیاں سورتاں		
	تے آیتاں دی ترتیب		
	اوقاف		
	وقف تے وصل دیاں علامتاں		
	قرآن مجید دیاں فضیلتاں تے		
	اسدے پڑھن دا ثواب		
	قرآن پاک دی فضیلت وچ		
	رسول کریم دے اقوال		
	قرآن پاک پڑھن دے آداب		
	قرآن پاک دے بارے		
	قرآن پاک دے حروف		
	حروف مقطعات		
	فضائل سورۃ یسین		
	سورۃ یسین دے مطالب تے تشریح		
	مولوی دلپنیر		
	گلزارِ مدینہ		

۲۹۶ حامد شاہ عباسی

۳۰۴ جنگ نامہ حامد

۳۴۲ حامد ویاں کمزوریاں

۲۹۱

۲۹۲

۲۹۳

۲۹۴

۲۹۵

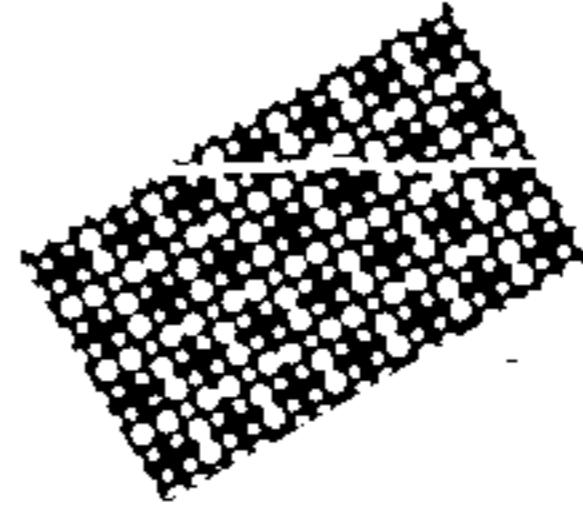
ذبح دا بیان

حلال حرام جانور

نازوں کے فرائض

نازوں کے مستحب

نکاح

دیباچہ

(اقبال صلاح الدین)

”دینی ادب“ دے چھپ سان نال ایم۔ اے بنجابی دے طالب علم سکھ واسا ولین گے کیوں جے ایس کتاب راہیں اوہناں دے امتحان دیاں کئی اوکڑاں دور کردتیاں گئیاں نیں۔ ”باراں انواع“ جیسی وقتی مسلیاں والی کتاب نوں درویش ہوراں نے بڑے ای سہل، دلچسپ تے ماہرانہ انداز وچ پیش کیتا اے۔ اہتے طرن مصنف نے قرآن پاک دے تمام منزوری تعارفی مسائل نوں وی سورۃ یسین دے ترجمے تے تشریح دے بہانے بیان کر کے اک وڈی خدمت انجام دتی اے۔ جیکر کاغذ دی لک توڑ منگھیاں واسماں نہ ہوندا اے تے میں جناب عزیز شاہ بخاری ہوراں نوں ایہ سفارش ضرور کرداپنی اود ”دینی ادب“ دے پہلے دوہاں حصیاں نوں اوڈا ڈ مستقل کتابی شکل وچ چھپ دین تاں بے عام لوکی وی درویش ہوراں دی محنت کولوں بھانڈہ حاصل کرن۔ میں سمجھناں کہ ساڈے پنڈاں تھانواں وچ رہیں والے بھرا جیہڑے بھانواں اردو نہیں پڑھ سکدے، پر جیناں نوں وارث شاہ، مولوی غلام رسول مالپوری تے حضرت میاں محمد بخش ہوراں نے بنجابی پڑھن داؤل دتیا ہویا اے، اوہ وی درویش لاہوری ہوراں دی تیرھویں نوع نوں منسے لے لے پڑھدے۔ اللہ پاک نے چاہیا تے درویش ہوراں دی نوع اسیں اوڈ کتابی شکل وچ چھپوان دا چارہ چھیتی توں چھیتی کراں گے۔

”دینی ادب“ وچ باراں انواع تے سورۃ یسین توں وکھ ”گلزار مدینہ“ تے ”جنگ نامہ حامد“ دے بارے وی گللاں کیتیاں گئیاں نیں۔ مصنف نے بڑے سلیقے نال ایہناں دوہاں کتاباں دا ویرا وی کیتا اے تے بڑے ای سوہنے طریقے نال گل نوں توڑ نبھایا اے۔ کتاب

پڑھ کے تہانوں ایسہ اندازہ دی ہو جائے گا پئی ایہدے وچ درویش ہوراں نے اپنی درویشی واپورا پورا ثبوت دتا اے کیوں جے اوہناں اپنی تحریر وچ کسے دی فرودیاں گروہ دی دل آزاری توں کم نہیں لیا۔

درویش ہوری عمر بھر اردو، فارسی تے عربی دے استاد رہے نیں، ایس توں اڈامرت تے خطابت و اشوق اے، جیہڑا بے دی ہر روز جمعے دے جمعے پورا کر لیندے نیں۔ تہانوں پتا اے پئی ایہو جیہے ماحول دا بندہ جیس ویلے پنجابی لکھے گاتے کیہو جیہی لکھے گاتے فیر منلے مسائل دی گل۔ میرے جیہے بندے نوں دی لکھنی پوسے تے انجے دی لکھے گا، جیس دی مثال ”دینی ادب“ وچ لکھی گئی زبان اے۔ لہذا ایس کتاب دی زبان نوں ”منلے مسائل دی شکلاں زبان“ داناں دین بناں چارہ نہیں تے نہ ای ایس بناں گزارہ اے۔

میں درویش لاہوری ہوراں دا بڑا ای ممنوں آں پئی اوہناں میری درخواست نوں قبول فرمایا تے ایہ کتاب لکھ ماری تے فیر انج لکھی جیویں لکھن واسحق ہوندا اے۔ میں اپنے عزیز برادر جناب عزیز شاہ بخاری ہوراں وادی شکر گزار آں کہ اوہناں نے کئی شکلاں دے باوجود ”دینی ادب“ نوں بڑی اچھی کتابت بڑے سوہنے کاغذ اتے تے دید و زیب سرورق نال شائع کیتا۔

پاک پروردگار ایہتاں دوہاں نوں چنگے توں چنگا اجر دے۔ آمین۔

مخلص لہناں صدقہ ایدین

لاہور
۲۴ رمضان المبارک ۱۳۹۲ھ
(۵ نومبر ۱۹۷۲ء)

درویش لاہوری ہوراں دی گل

درویش لاہوری ہوراں دی گل سن لوڈ۔ درویش ہوریں مسلمان ما پیا نڈے گھر پیا ہون کارن مسلمان
نیں۔ نیک مسلمان ہون واسطے تیں دعا کروہ شاید تہاڈے وچوں کوئی صاحب اثر نکل پوے۔ اوسدی دعا
قبول ہووے۔ درویش ہوریں مسلمان توں نیک مسلمان ہو جان۔ کیوں جے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
ہوراں فرمایا۔ مسلمان اوہ لے جس دے ہتھ تے زبان اتوں دو جے مسلمان محفوظ ہون (حدیث شریف)
اللہ تعالیٰ اسان ساریاں نوں اس حدیث شریف اتے عمل کرن دی توفیق دیوے۔

بھائی اقبال صلاح الدین ہوراں دے اصرار تے شیخ محمد بشیر ہوراں دے پیار نے مینوں ایم
پنجابی دیاں امیدواراں دے فائدے کارن تیجے پرچے دے بارے لکھن اتے مجبور کیتا۔ اینہاں دواں
صاحبان دانشکراہ اوکریاں ہویاں قلم وچ چیرا گیا۔ زبان وی ادائیگی توں نسی پھر دی اے تہری
دناں دے قلعے وچ گھگھنیاں منہ وچ پا کے بہہ گئی۔ ذہن سوچن توں توں عاری ہو گیا۔ دل نے ڈھینڈیا
ڈنگریاں حوصلہ کر کے ہتھاں نوں یاری دتی۔ ایچند سطران لکھ کے مولانا محمد حسین نظیری ہوراں دا شعر کئی
وار بلکہ ہر وار زبان تے آوندا اے۔

منظور یار گشت نظیری کلام ما

بیہودہ صرف شکر نہ کر دیم دودہ را

علامہ غلام قادر لاہوری ہوراں دی علمی گہرائی تے بشیر حسین ناظم ہوراں دے خلوص دی گہرائی
تے ڈاکٹر اناماط ہوراں دی مشفقانہ پذیرائی اس کج کج لکھن والے دی ہرزہ سرائی نوں اپنے وسیع
دامن وچ کج لین۔ تے فیریں وی سراپا کر کے کہن جوگا ہواں گا۔ ع۔

پھول کچھ میں نے چنے ہیں ان کے دامن کے لیے

مَنْ صَنَفَ قَدِ اسْتَهْدَفَ - جس تصنیف کیتی اوسنوں تیر مارے جانڈے نہیں۔

دے مقولے اتے عمل کردیاں ہویاں مینوں ایہ ہرگز دعویٰ نہیں کر اس لکھت وچ کوئی عیب

نہیں۔ بے عیب ذات اللہ پاک دی لے۔ نالے فوق کُلّ ذی عِلْمٍ عَلِيمٍ وَاسْمَانِ
 ربّی وہی ہر وقت سامنے رکھنا چاہیے۔ ہر جان والے اُتے اک ہور جان والا لے۔ اس واسطے
 بھراؤ!۔ طالب علموں! اس لکھت وچ عیب میرا ذاتی عیب لے۔ جیڑا تہاڈی وسیع قلبی نال
 چھپ سکدا لے۔ جے کوئی چنگی گل لکھی ہوئی لے۔ ادہ تہاڈے فائدے دی خاطر قدرت نے میری
 کولوں خدمت لئی لے۔ ورنہ سے

نہیں سوہنی نہ زر پلے کس دامان کریساں

چاے کنیاں چکڑ بھریاں کس زوں مل مل دھوساں

باراں انواع دیاں کھلریاں ہویاں مسلیاں نوں مختلف فقہ دیاں کتاباں وچوں اکٹھا کر کے لکھیا
 گیا لے۔ ورنہ کتاب دی اک اک سطر وچ کئی مسئلے بیان کیتے گئے نیں۔ اسنوں باراں انواع دا خلاصہ
 سمجھو۔ یا پنجابی تشریح فقہ حنفی دی چھوٹی جیڑی تیرہویں نوع۔ ایہ تہاڈی پسندتے صواب دیدے۔
 عبارت وچ عربی فارسی دے لفظ اپنی شکل (اصل) وچ ای لکھے گئے نیں۔ کیوں جے پنجابی
 لکھن والیاں دا ایہو ای فیصلہ لے۔ سورۃ یسین دی تفسیر واسطے کئی انگریزی اردو دیاں تفسیراں
 زیر مطالعہ رہیاں نیں۔ حامد عباسی دے بارے غنصیح عقیل ہوراں دی تشریح توں فائدہ یا گیا لے۔
 تہاڈی رہنمائی نال شاید دو جا نقشش اس نالوں بہتر ہووے۔ اوڑک وچ شیخ سعدی ہوراں دا کلام
 میرے اطمینان دا سبب لے۔

شنیدم کہ در روز امید و بیم

بداں را بہ نیکان بہ بخشد کریم

توینزار بدی بسینم در سخن

بہ خلق جہاں آفسدیں کارکن

دویش لاہوسی

بہ خلق جہاں آفرین کارکن۔

عبدی لاہوری

نانا : عبد اللہ نانا لے تخلص عبدی کر دے سن ۔ پیو داناں جان محمد عباسی ۔ بلکہ بانس کھیل
پاک پٹن ۔ ضلع ساہیوال دے رہن والے سن ۔
کشتہ صاحب کھدے نیں ۔

مولوی صاحب ہوراں دی پیدائش دا صحیح سال معلوم نہیں ۔ پر اس طرح معلوم ہوندا لے اکبر جلالت
دے آخری دناں مہینہ پیدا ہونے سن ۔ تے اورنگ زیب ہوراں دے وقت ہونے سن ۔ سترور ہے
شاعری کیتی ۔ بڑے نیک تے اللہ لوک سن ۔ کلام پاک دے حافظ سن ۔
حضرت میاں محمد بخش مصنف قصہ سیف الملوک ہوراں نے مولانا عبدی نال خاص عقیدت
دی بنا اتے اونھان دے حالات زندگی نظم وچ لکھے ۔ پڑھن والے حضرات نثر توں پہلاں نظم توں
لطف اندوز ہولین ۔

شہر لاہور مبارک اندر صحت کیتی برکے

مولوی عبد اللہ جیو دے خانے اندر رہ کے

جس صاحب انواع بنائی سورج دانگ نورانی

ہر اک تائیں فیض بچاوے اندر مسلماناں

عجب لگائیوس باغ فقرہ دا دائم وچ بہاراں

اس گلشن دے سیرکنڈے پاؤن خیر ہزاروں

شہر شریعت دے وچ جس نے خوب بازار بنایا

ہر مسائل دینی والا سودا بہت پویا

عاماں خاصاں اوس بازاروں جو خواہش سوپایا
 دھن محمد شفیع عبد اللہ جس ایرہ فیض کھنڈایا

عالم عامل فاضل کامل حافظ کجھانی

زاہد صوفی متقی صائم راہبِ مسلمان

حضرت جی دی سنت اتے قائم رہے ہمیشہ

روون ورد محبت کنوں سدا اونخاندا پیشہ

مانس مک وچ رہندے آپے اول وقت جوانی

او ہو وقت پیارا کہندے جیونگر رسم جھانی

پڑھیا علم ہوئے سن عالم اجر چارن جانڈے

فخر ریاز آجے مولے کسوں نہ شرماندے

اجر چارن کم مبارک بہت نسبتیاں کیتا

نبی ولی دے کم وچ حکمت دیکھیں پیٹھ چیتا

اجر چار دیاں نوں بہ دن روز مبارک آیا

سرور عالم دی اسواری اپنا آپ دکھایا

کہن سلام علیک انہاں میں پھیر بشارت کرے

ایہ سرور سردار نبیاں سارے جس دے برے

جاٹے عبد اللہ ہوریں نال ادب تسلیمان

حضرت بہت نوازش کر کے کیتیاں سر ہیمان

ظاہر باطن روشن ہو یا کھلے علم تمام

پختہ کار ہوئے عبد اللہ دور ہوئی بسجھ خامی

کیتا امر نبی نے جاؤ شہر لاہور مبارک

نام اللہ دے علم پڑھا ویں کدے نہوین تارک

تاں تشریف لاہور لائے آبیٹھے ہک تھانویں

مرد کرن گلزار زمین نوں کھر ہو دے بھانویں

حسن محمد سی اک تیلی بندہ خاص ساٹیں دا
 اس دے آن بنے ہمسائے نام زیاد جائیں دا
 چکی پیس کرن مزدوری کسب حلا لوی کھا دن
 نام اللہ دے حکم شریعت ہراک کان پڑا ون
 شاگرداں نوں کرن نصیحت نامے سبھناں یاراں
 نامحرم دل دیکھو ناہیں اندر سیل نہاراں
 مہ دن سنے شاگرداں آہے ٹوٹے جانے رستے
 آگے مارا آہی مہک بیٹھی خوب سندر بند بستے
 زیور تے پوشاک عجائب صورت بہت صفائی
 رنگ گلابی انگ حسابی جو بن جوت جگائی
 شیخ عبد اللہ چلاے چلدے جاں اسجانی پتے
 رستے اتے چپ چاپ تے رہے کھلوتے بہتے
 دیکھ سیران ہوئے ہمارا ہی جان پھرا آئے ڈیرے
 کیتی عرض شاگرداں حضرت ایہ نہیں کم تیرے
 آپ اسانوں مڑ مڑو جو بہت کرو تاکیداں
 نامحرم نوں دیکھو ناہیں ایہ ہے کم بے دیداں
 آپ آج رستے پون کھلو کے دیکھدیاں جھٹ لایا
 عامل آپ شریعت اتے آج کی ویلا آیا
 آپ ہو رہیں فرماون گئے سمجھ نہ آئی تساں
 میں اس عورت دل نہ ڈٹھا رہن پانی تساں
 بے ضمیر میرا اس تھانویں قبر ہوئے گی اوتھے
 تاں اوہ جا کھلو کے دیکھی تسیں نہ جاؤ گھونٹھے
 ہراک تاہیں وطن پیارا جو انسان و نسائی
 تاں مینوں اوہ جا پیاری رہیا کھلو اس جاہی

جاں رحلت فرمائی ایتھوں اوتھے قبر ہوئی سنی
 ایہ کرامت ظاہر و کجی لوکان خبر ہوئی سی
 ہو را نہاں دی بہت و کھونالے بے ریائی
 کہ کوئی شخص کتاب ڈیری چاہے جلد لکھائی
 ہو رکے تجھیں ہونہ سکدی صحت نالے جلدی
 پکس انہاندے لیا یا کا تھوس پیوس اس گلدی
 تھوڑے دن دا عرصہ کر کے شیخ عبد اللہ لیتی
 پھر آیا اوہ شخص گھنن نوں جس دن دینی کیتی
 در پر آن آوازہ کیتوس سن کے باہر آئے
 داہری اتے آٹا ڈہلا ظاہر پیا دکھائے !
 ویکھدیاں اُس کیا حضرت ایہ کی حال تساڈا
 آکھن گئے چکی پین ہے نت کم اساڈا
 کراں مزدوری چھڈ مغروری لویں ہو گزارا
 کھائے حلال عیال اساڈا مت پائے چھٹکارا
 اوس شخص نے کیا حضرت ایڈے ربخ نہ پاؤ
 یاد مینوں اک حرف اجیہا اس دا ورد کساؤ
 سجدے پے تھوڑی واری روزی کارن پڑھنا
 دو روپیہ نت روز ہوویگا لیکے گھریج ڈرنا
 بیٹے ایہ گل سندے آپ بہت دلوں خوش ہوئے
 ہن گزارن فراخ ہووے گی کھاساں بیٹھے سوئے
 جاں کوئی روز گزشتہ ہو یا آمد کجھ نہ ہوئی
 اوہو حال رہیا سی سارا اوہدا ہو رہ نہ کوئی
 بابا جی ایہ کی کجھ ہو یا بیٹیاں عرض گزاری
 یا اوہ عمل تسان نہیں کیتا یا نہ ہو یا جاری

کہن لگے عبد اللہ ہو رہیں سنو میرے دل بندو
 مینوں شرم ربے تمہیں آیا پڑھیا ناں فرزندو
 اتنی عمر گزشتہ ہوئی روزی رہیا بچا ندا
 روزی کارن کران نہ سجدے ایہ ریا ہو جاندا
 خالق رازق آپ الہی نت دیندا بن منگے
 روزی کارن سجدے کرنے نہیں اسانوں چنگے
 ایسے مرد خلاصی آہے آج اجیہے کتھے !
 عرض نہیں نفسانی او تھے شوق الہی جتھے
 ایسی بے ریا عبادت خوشبودار اخلاصوں !
 عامان دا کی قدر محمد ہوندی مردو خاصوں !
 بیٹا اس دانور محمد کہن مدق جیں نون !
 بہت مناقب اس مے لیکن یاد نہیں اوہ مینوں !
 بہت کتاباں اُتے اس نے حاشیہ شرح لگائی
 لقب مدق حضرت دتا ویکھ اوہی دانائی
 اگے بیٹے بہت اونھانے زاہد صوفی بھارے
 نقی محمد تقی محمد رب دے خاص پیارے
 ہک گیا لا ولدا اونھاں تمہیں من رضا خدائی
 دو جے نون رب بیٹا دتا صاحب صدق صفائی
 جینوں کہن محمد عاشق لقب مبارک پایا

وچ لاہور لوہاری منڈی اوس نشان لگایا !
 جوانی دے زمانے وچ بھیڈاں چارن داکم شروع کیتا۔ بھیڈاں چارناں کم پیغمبر اں والے۔
 اس واسطے اس کم دے کرن توں سنگنا نہیں چا پیدا۔ حضرت موسے علیہ السلام ہوراں نے جیہڑے صاحب
 کتاب رسول سن۔ وہ سال بھیڈاں چارن داکم کیتا۔ حافظ ہوریں بھیڈاں چارن واسطے جنگل
 وچ چلے جانے سن۔ بھیڈاں چردیاں رہندیاں سن آپ اللہ دی یاد وچ ہر وقت محور بندے
 سن۔

ایس زمانے وچ ای آپ نون رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی زیارت ہوئی تے
 خواب وچ ای آپ نون لاہور جاں دا حکم ہویا۔ آپ لاہور آگئے۔ چوک جھنڈا وچ اک درویش
 حسن محمد تیلی کول آگئے۔ ظاہر طور اتے اوہ کو لھو پیر دے سن۔ پر باطن وچ اوہ بڑے پیچھے ہوئے
 بزرگ سن۔ آپ نے اونھاں نون اپنا مرشد بنایا۔ جدوں لاہور آئے تے بھیڑیاں چارن داکم چھڈ
 کے چکی پھینا شروع کر دنا۔ حلال دی کمانی کر کے اپنا تے اپنے بال بچے دا گزارہ کرن لگ پئے۔
 لوکاں نون وعظ نصیحت وی کر دے سن۔ تے قرآن پاک دا درس دیندے سن۔

اک وار اینہاں دے کول اک آدمی اپنے کلام دی اصلاح واسطے آیا۔ چکی پھیندیاں باہر
 نکلے تے داڑھی اتے اٹا ای اٹاپیا ہویا سی۔ اوہ آدمی ایہ حال دیکھ کے کہن لگا۔ جے تیس
 چاہوئیں نہاںوں اک ورد دسدیاں۔ جہدے پڑھن مال غیب توں روپے مل جا یا کرن گے۔ رٹکے بالے اکھن گے
 ابا جی وظیفہ سکھ لڑ۔ سانوں آرام ہو جاوے گا۔ نالے تیس وی چکی پھین دی مشقت توں چھٹ
 جاوے گے۔ آپ نے انکار کر دتا۔ میں رب دی عبادت نون تجارت نہیں بنانی چاہندا۔

کہن لگے عبد اللہ ہوریں سنو میرے دل بندو

میںوں شرم ربے تھیں آیا پڑھیا نہ فرزندو

اپنی عمر گزشتہ ہوئی رو دی رہیا بچپاندا

روزی کارن کراں نہ سجدے ایریا ہو جاندا

آپ دے خلق توں اثر لے کے عام لوک اینہاں دی طرف آندے سن۔ آپ بڑے مہمان نواز
 سن۔ اینہاں دے کئی پتر سن۔ اونھاں وچوں نور محمد مدقق بہت مشہور ہویا لے۔ اوہ دی اینہاں
 دی طرح وڈا عالم سی۔ آپ شاعر سن۔ پر اپنی شاعری تو دین داکم لیا۔ فقہ حنفی دے مختلف
 مسلیاں نون سوکھی پنجاب زبان وچ لکھیا۔ اینہاں دی شاعری دی زبان دے متعلق کشتہ
 ہوریں لکھدے نیس۔

شعراں وچ عربی، فارسی تے ہندی دے لفظ ڈھکدے ورتے ہن۔ پنجابی

نہیں۔ پر زبان سنہری نے چال اُنٹ لے۔ پوٹھواری نے ہندی بولی دے لفظ موجود ہن۔

آپ نے فقہ دے مسلیاں دے بارے بارہ رسالے لکھے۔ جنھاں وچوں نص فرائض،

علوم۔ معامات، تے سراجی بہت مشہور نیس۔ ہر رسالے نون نوع کنندے نیس۔ بارہ رسالیاں

نوں بارہ انواع دانماں دنا گیاے۔ عبدی ہوراں نے ۹۹۷ھ وچ رسالہ ہندی لکھیا۔
اسدا ذکر میرے محترم استاد حافظ محمود شیرانی ہوراں نے اپنی معرکے دی کتاب پنجاب
میں اردو وچ کیتاے۔

بارہ انواع دو طرح دیاں ملدیاں نیں۔ اک پرانی باراں انواع جس دا ذکر قاضی فضل حق
پروفیسر گورنمنٹ کالج لاہور ہوراں نے کیتا اے۔ ایسے وچ چھپڑے رسالے شامل نیں اوہناں
دانماں ایسے۔

- ۱۔ رسالہ ہندی۔ ۹۹۷ھ ہجری۔
- ۲۔ تحفہ الفقہ۔ ۱۰۲۵، ہجری۔
- ۳۔ نص فرائض۔ ۱۰۳۲، ہجری
- ۴۔ خلاصہ معاملات۔ ۱۰۳۳ ہجری
- ۵۔ انواع علوم۔ ۱۰۳۴
- ۶۔ معرفت الہی۔ ۱۰۵۲
- ۷۔ خیر العاشقین۔ ۱۰۵۲
- ۸۔ فرائض شرح سراجی۔ ۱۰۵۸
- ۹۔ خیر العاشقین خورد۔ ۱۰۶۵
- ۱۰۔ فقہ ہندی۔ ۱۰۷۵
- ۱۱۔ حصار الایمان

دوجی باراں انواع اوہ اے۔ جیٹری حاجی چراغ دین سراج الدین لاہوری ہوراں
چھاپی لے۔ اسدا سوالہ باوا بدھ سنگھ ہوراں پریم کہانی وچ دتا لے۔ اوسدی ترتیب اسنچ لے۔
۱۔ تحفہ الفقہ۔ ۲۔ نص فرائض۔ ۳۔ خلاصہ معاملات۔ ۴۔ انواع علوم۔ ۵۔
معرفت الہی۔ ۶۔ خیر العاشقین۔ ۷۔ فرائض شرح سراجی۔ ۸۔ خیر العاشقین خورد۔
۹۔ حصار الایمان اول۔ ۱۰۔ حصار الایمان دوم۔ ۱۱۔ حمد و ثنا۔ ۱۲۔ تحفہ دوم۔
ایس انواع دا حاشیہ حافظ محمد صاحب ساکن لکھو کے نے فارسی دیوتا لکھیا لے۔
فارسی دا حاشیہ کتاب دی عبارت توں زیادہ صاف تے سوکھا لے۔ کتاب نسخ وچ لکھی گئی اے۔
اسدا صحیح پڑھنا اچھا خاصا مشکل لے۔ فارسی دے حاشے اردو وچ وی ترجمہ ہویا ہویا لے۔

اوہ کتاب وی حاجی چراغ دین ہوراں دی چھپی ہوئی لے۔ کتاب دے وچ خزانہ مسعودی
 قنیہ دے عام حوالے آندے نیں جس شخص نے فقہ حنفی دی کوئی کتاب عربی دے وچ مثلاً
 قدوری - کنز الدقائق - نیتہ المصلی تے ہدایہ شریف نہیں پڑھی۔ اوہ انواع دے مسائل نوں
 سمجھ نہیں سکدا۔ اس واسطے پڑھن والے ایس کتاب نوں بہت مشکل کہندے نیں۔ حقیقت وچ
 کتاب چو نویں تے بہترین لے۔ ادبی اعتبار نال وی اس دا رتبہ اچالے۔ تے فقہی اعتبار
 نال ایہ کتاب موتیاں دی لڑی لے۔ جیہڑی منج دی رسی وچ پروتی گئی لے۔ (پنجابی زبان
 نوں منج نال تشبیہ پیر وارث شاہ ہوراں دے اُستاد محترم مخدوم غلام مرتضیٰ قصوری
 ہوراں دتی لے۔ ہیر سنن دے بعد اونھاں فرمایا سی۔ وارثا توں موتیاں نوں منج دی رسی
 وچ پروتی لے۔

باراں انواع دے دکھو دکھو رسالے چالی پنتالی سالان وچ لکھے گئے نیں۔ جنس لوی
 اکھڑے نیں۔ رسالہ ہندی مولانا عبدی ہوراں دی تصنیف نہیں لے۔ پر اسدے بارے
 کشتہ ہوراں دا بیان لے۔

(شاعر دا تخلص وی عبدی لے۔ مولانا عبدی دیاں دو جیاں کتاباں نال ایس کتاب دا
 وزن وی ملدا لے۔ جہناں دا بنا سنگار وی اک جہا لے۔ پھر طرز وی پنجابی لے۔ اس لئی
 اہ من لینا کوئی ادکھا نہیں جے رسالہ ہندی وی مولانا عبدی لاہوری دا لکھیا ہو یا لے۔
 تے وی انواع دے سلسلے دی بارہویں گواچی ہوئی کتاب۔ رسالہ پنجابی دربار لائلپور
 جنوری ۱۹۳۰ ص ۱۰)۔

مولانا عبدی دی شاعری۔ مولانا ہوراں نے فقہ دی مسلے پنجابی نظم وچ لکھے نیں۔
 اس واسطے اونھاں دی شاعری دے بارے وی کجھ بیان کیتا جاندا لے۔

مولانا دی زبان صاف ستھری لے۔ عربی فارسی دے نقطہ عام ملدے نیں۔ کیوں جے
 مولانا دے زمانے وچ درباری زبان فارسی سی۔ اس واسطے فارسی زبان دا غلبہ کلام توں ظاہر
 ہوندا لے۔ بعض شعر مولانا ہوراں دے بڑے اچے درجے دے نیں مثلاً

دل دریا سمندرون ڈونگھے کون دلاں دیا جانے

وچے بڑے وچے کھیرے، وچے وچ مہانے

چوداں طبق دے دے اندر تہنود انگن تانے

ہیکوں حرم دن راہرے سوئی رتب پھپانے

بعض لوگ ایہناں شعراں نوں حضرت سلطان باہو ہوراں نال منسوب کر دے نیں۔ ہر
مصرعے دے چھیکڑ وچ لفظ ہو دا وا دھا کر دے نیں۔ اسدی حقیقت دے بارے و اللہ
اعلم بالصواب ای کہتا پینداے۔

نہونہ کلام

۱۔ نص فراتضی

ایہ باب ہلکے وچ خلاصے خزانے وچ برھانے

عزائب وچ مسعودی قنیہ محیط تثارخانے

اس شعر دے وچ ہدایہ۔ خلاصہ برہان۔ عزائب۔ مسعودی۔ قنیہ۔ محیط۔ تثارخان سب

کتاباں دے ناں نیں۔ جنہاں دے وچ مفصل فقہ دے مسئلے لکھے ہوئے نیں۔ ایہ ساریاں کتاباں
مولانا دے زیر مطالعہ سن۔ ایہناں دے علم دا درجہ انہاں کتاباں دے مطالعہ توں ای پتہ چلدا اے
۲۔ فرض وضو دے چارنی مسح سر ہوشیار۔

بہتھاں پیراں مونہہ نوں دھوون چار تھٹھے ظہار

جے چوتھے فرضوں ترک ہووے اوہ تے ہون بقا

دھوے یا مسح کرے وچ خزانے آ

جے چوتھے اول وضو فاسد ترے ہون فنا

وت فرضوں سر لوں سازے وچ خلاصے آ

ایہناں شعراں وچ وضو دے چار فرض بیان کیتے گئے نیں۔ جنہاں دے متعلق نص قطعی

قرآن پاک دا حکم اے۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ إِذْ أَقَمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ

وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ۔

۲۔ نص علوم

جو قربانی پوست لاسے اجرت روانہ ماس

گوشت پوست روانہ دیکھن وچ مسعودی خاں

جو ویچے اس قیمت گھروچ نہ کرے مول

ایہ وچ مسعودی فقراں دیوںے متکو وینجی بھول

ایہناں شعراں وچ قربانی دے گوشت تے کھل دا ذکر کیا گیا اے۔ جے ذبح کرن

والے نون اجرت دینی چا سیدی اے۔ نہ کہ پوست یعنی کھل یا گوشت۔ جو کھل وچ کے

قیمت وصول ہووے۔ اوسنوں گھروچ استعمال نہیں کرنا چا ہیدا۔ فقراں نون دے دینا

چا سیدا اے۔ ایہ مسلے مسعودی وچ بیان کیتے گئے نہیں۔ کوئی ایہناں نون بھل نہ جاوے۔

۳۔ سراجی

محروم کرے کو وارث تائیں تسنوں کیا سزا

جنت تھیں محروم اوہ مسعودی سزا

فرماندے نہیں۔ جیڑا آدمی کسے وارث نون حصہ وارثت نون جان بچھ کے محروم کرے گا۔

اوبدی سزا ایہ اے۔ اوہ جنت تھیں محروم ہوسی۔ ایہ مسکد مسعودی وچ بیان کیا گیا اے۔

موت دے بعد اللہ تعالیٰ دے فرشتے بندے کو لوں نیک اعمال دی طلب کرن گے۔

عبدی ملک الہی طلب کر لیں کیا توں آندا

جے کچھ پلے چنگا کھڑیں نہ تھیں درماذا

کاہل عبد عبادت اندر خاص نہ ہو

عیب اسٹے وچھن دھوتے جو خالق لہے دھو

ہور امید نہ کیجے کائی باجھ امید الہی

رب صاحب جس دینا خلقی حدتیدی آہی

میرے اک محترم دوست ڈاکٹر الطاف رانا، ہوراں دے خیال دے مطابق مولانا عبدی

ہوراں دی باراں انواع دی ترتیب انج اے۔ ڈاکٹر ہوریں بڑے لکھے پڑھتے محقق قسم

دے بندے نہیں۔ اوہناں دی برائے نون وقعت نہ دینا اس طرح اے۔ جس طرح شیخ سعدی

ہوریں فرما گئے نہیں۔

گر نہ بنید برود شپہ چشم۔ چشمہ آفتاب را چہ گناہ

۱۔ تحفہ الفقہ ۱۰۲۵، ہجری وچ لکھی گئی۔

135889

- ۲ - نص فرائض - ۱۰۳۲ -
 ۳ - خلاصہ معاملات - ۱۰۳۳ -
 ۴ - انواع علوم - ۱۰۳۴ -
 ۵ - معرفت الہی - ۱۰۳۵ -
 ۶ - خیر العاشقین - ۱۰۵۴ -
 ۷ - سراجی - ۱۰۵۸ -
 ۸ - خیر المومنین - ۱۰۶۵ -
 ۹ - حصار الایمان - تصنیف و اسال معلوم نہیں ہو سکیا - کوشش جاری ہے -
 ۱۰ - صیقل اول -
 ۱۱ - صیقل دوم -
 ۱۲ - حمد و ثنا -

نلے ڈاکٹر الطاف صاحب دی تحقیق توں ایہ گل ظاہر ہوندی ہے کہ رسالہ مہندی
 داجسنوں لوکاں نے گواچی ہوئی نوع قرار دتا ہے۔ ناں رسالہ مہندی ہے۔ مہندی نہیں۔ ایہ
 رسالہ عبدی لاہوری ہوراں دی تصنیف نہیں۔ بلکہ اک دوجے عبدی ہوراں دا لکھیا ہویا ہے۔
 جیہڑے عبدی کو دھن دے ناں نال مشہور نہیں۔ تے اوہ موضع باتو دے و سنیک سن۔ البتہ
 کتاب دا تصنیف و اسال ۹۹ ہجری ہے۔

نالے ڈاکٹر الطاف صاحب ایہ وی فرمایا ہے کہ مولانا عبدی داناں عبد اللہ عبدی ہے۔ نہ کہ
 محمد عبد اللہ عبدی۔ کشتہ ہوری محمد عبد اللہ عبدی لکھیا ہے۔ ناں وچ اختلاف ہووے۔ پر
 تخلص وچ اختلاف نہیں جا پدا۔ تخلص عبدی ہے۔

باراں انواع

فقہ دی شرعی حیثیت :

فقہ دے لغت دے اعتبار نال ایہ معنی نہیں کہسے چیز دا جاننا تے سمجھنا۔ پر علماء دے خیال دے مطابق فقہ توں مراد اوہ شریعت دے احکام نہیں جنہاں دا خاص طور تے تعلق انساناں دے اعمال تے افعال نال ہوندا اے فقہ دا موضوع انساناں دے اوہ افعال نہیں جنہاں دا تعلق حلال۔ حرام۔ فرض۔ واجب سنت تے مستحب نال ہوندا اے۔ تے فقہ دی غرض تے غایت ایہ اے۔ جے آدمی اللہ تعلق تے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دی رضا مندی حاصل کر سکے۔ اللہ تعلق دے احکام اتے عمل کرے تے منع کیتیاں ہو یا چیزاں توں رک جائے۔

فقہ تے دو جے شرعی علم :

علم تفسیر وچ صرف قرآن پاک دیاں آیات تے اوہناں دے تعلق والیاں چیزاں نال بحث ہوندی اے۔ یعنی اس آیت دے نازل ہون دا کھڑا وقت اے تے اہدے نازل ہون دا کھڑا سبب اے۔ لیکن جس وقت اسیں علم فقہ دے بارے بحث کراں گے۔ تے صرف رہناں چیزاں نال ای بحث نہیں کراں گے۔ بلکہ بحث ہو ویگی۔ جے ایہ آیت عام اے یا خاص مطلق۔ یا مقید اے۔ اس آیت دے حقیقی معنی مرادیں یا مجازی تے اینہاں آیات وچوں کھڑے کھڑے مسئلے نکل سکدے ہیں۔ دو جے لفظاں وچ اسیں ایہہ آکھاں گے جے تفسیر دا علم فقہ دا محتاج اے۔ اوہ وقت تک کوئی بہترین تفسیر بیان کرن والا نہیں ہو سکدا۔ جتک اوہ علم فقہ دا پورا ماہر نہ ہووے گا۔ اس طرح علم حدیث دے وچ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے اقوال تے افعال نال بحث ہو ویگی۔ تے حدیثاں دے کمزور تے درست ہون نال بحث ہو ویگی پر علم فقہ دا جانن والا حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے ہر قول تے فعل دی علت تلاش کریگا۔ جتھے جتھے اوہ علت ثابت ہو ویگی اوہ حکم نافذ کرتا جائے گا۔ جے حضور دے افعال واجب ہیں یا سنت۔ مستحب نہیں یا مباح۔ اینیاں ساریاں گلاں نوں سامنے رکھدے ہو یاں ایہ نتیجہ نکلا اے۔ جے علم فقہ علم قرآن تے علم حدیث دے مکمل ہون دا ناں اے۔

فقہ دیاں فضیلتاں :

قرآن پاک دے وچ فقہ دی فضیلت بارے وارد ہوندا اے۔ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ لَفَسَدَتِ كُلُّ شَيْءٍ خَلْقًا

مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ : یعنی کیوں نہ ہر طبقے وچوں یک جماعت جہاں
 واسطے نیکی تاکہ تفقہ فی الدین حاصل کر دی ۔

دوسری جگہ قرآن پاک وچ وارد ہوندا اے۔ وَكُوِّسَ دُؤُوهٗ اِلَى السَّوْلِ وَ اِلَى اَوَّلِي
 الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلَّكَ الدِّينَ يَسْتَبْطِئُوْنَ مِنْهُمْ۔ یعنی جے اوہ لوگ اس گل نون
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم اتے اپنے علماواں دی طرف لوٹاندے۔ تے علما اونہاں وچ جان لیندے
 جیہڑے اونہاں وچوں استنباط کر وے نیں۔

اس آیت وچوں مسئلیاں دے استنباط دا ثبوت ملدا اے۔ اے داناں امی فقہ اے۔
 تے فقہاء دے نزدیک دین دی اصل جہڑا کتاب (قرآن پاک) تے سنت (حدیث شریف) اے
 نالے ایہ وی ثابت ہوندا اے جے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم اپنی زندگی دے وچ صحابہ کرام نون
 اجتہاد تے استنباط دا حکم دیندے سن۔ لیکن سارے صحابہ اینہاں صفناں نال موصوف نہیں سن۔
 کیوں جے مسئلیاں دا استنباط بغیر علم دے ممکن نہیں اے۔ تے ایہو امی علم دا آخری مرتبہ اے۔

فقہ دے بارے حضور دے ارشادات

مَنْ يُؤَدِّ اللّٰهَ بِخَيْرٍ اُفْقِهْمَ فِي الدِّينِ۔ اللہ تعالیٰ جس نال بھلائی
 چاہندے نیں۔ اوس نون دین وچ نفقہ دامرتبہ عطا کر دے نیں۔ دوجی جگہ آپ دا ارشاد اے۔
 فُقَيْدٌ وَّاحِدٌ اَشَدُّ عَلٰى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ : اک فقیہ شیطان اتے ہزار
 عابدان نالوں سخت اے ہو سکدا اے۔ جے شیطان اک مھوٹی نیکی دی تعلیم دے کہ وڈی نیکی تون
 محروم رکھن دی رغبت دیوے۔ مستحب چیزاں دی طرف توجہ پھر کے فرض تے واجبات تون محروم
 رکھن دیوے۔ پر اوبدی ایہہ چال اک فقیہ اتے نہیں چل سکدی۔ اسے واسطے آنحضرت نے اپنے
 پیچھے بھرا حضرت عبداللہ ابن عباسؓ ہوراں نون دعا دتی سی۔ اَللّٰهُمَّ فَقِهْ فِي الدِّينِ۔
 اے اللہ اس نون دین وچ سمجھ عطا فرماؤ۔

فقہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم۔ قرآن پاک دی وچ ماں۔ دھی۔ دو سکیاں بھیناں دا اک مرد
 نال نکاح حرام اے۔ پر رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نیں ایسے حکم اتے محمول فرماندیاں ہویاں
 پھو پھی۔ بھتیجی۔ ماسی۔ بھینویں دا وی اک نکاح وچ آنا حرام قرار دتا کیوں جے اینہاں دوہاں صورتاں
 حرام ہون دی وجہ قطع رحمی اے۔ اسی طرح دودھ ماں تے بھین دے نکاح وچ آن تون منع
 قرآن پاک نے فرمایا۔ پر آنحضرت نے ایس دا قیاس دودھ دیاں باقی رشتیاں تے وی فرمایا اے۔

یعنی دودھ دی پھوپھی بھتری تے ماسی بھینوی وی اک مرد دے نکاح وچ نہیں آسکدی
اسی طرح رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں میں پاک تے ناپاک چیزاں تے قیاس فرماندیاں ہو یاں گھرے
کچلی والے جانور دا گوشت چیرن پھاڑن والے جانوراں دا گوشت تے پنچے والیاں کپھیرواں دا
گوشت حرام فرمایاے۔

اللہ تعالیٰ نہیں مردار نوں حرام تے ذبح کیتی ہوئی چیز نوں حلال فرمایا۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
ہوراں میں قیاس فرما کے ماں دے ذبح ہو جان دے بعد اوس دے پیٹ دے پچھے نوں وی ذبح
خیال فرماندیاں ہو یاں حلال فرمایاے۔

فقہ صحابہ رضوان اللہ علیہم

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں میں حضرت عمرو بن العاصؓ ہوراں نوں جنگ ذات السلاسل
وچ امیر بنا کے بھیجا۔ راہ دیوچ نہاؤن دی ضرورت پیش آگئی۔ پانی دے ٹھنڈے ہون پاروں
تے سردی دی شدت پاروں آپ نے قیاس کر کے **وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ**
دے مطلب سامنے رکھیاں ہو یاں غسل دی بجائے تیمم کر کے نماز پڑھائی۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
ہوراں میں حضرت عمرو بن العاصؓ دے قیاس نوں پسند کر دیاں ہو یاں خاموشی اختیار فرمائی۔

۲۔ حضرت عمرؓ ہوراں **وَمَنْ يَطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ** اتے قیاس
کر دیاں ہو یاں اطاعت رسول دے منکر نوں اطاعت خداوند تعالیٰ دا منکر قرار دیندیاں ہو یاں کافر
قرار دتا۔ تے اسلام لیان دے بعد منکر رسول، منکر خدا ہو کے مرتد ہو گیا۔ اوسدا قتل واجب قرار دتا۔
جیہڑا کہ منافق تے یہودی دے جھگڑے بارے آپ دے فیصلہ توں ظاہر ہوندا لے۔

فقہ دے اصول۔ ارکان۔ ماخذ وغیرہ۔

فقہ دے ماخذ

۱۔ فقہ دا پہلا ماخذ کتاب اللہ لے۔

اس دا دو جاناں قرآن پاک لے جیہڑا کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں تے حضرت جبریل
علیہ السلام دیاں راہیں نازل ہوندا رہیا لے۔ جیہڑا ہو تیک تحریر ہو یا ہو یا موجود لے۔ تے
قیامت تیک رہیگا۔ آج تک تو اترا مال نقل ہوندا آیا لے۔ قرآن پاک توں مراد لفظی تے معنوی
اعتبار نال دونوں چیزاں لیاں جاندیاں نہیں۔ کیوں جے ترجمہ قرآن نہیں ہوندا۔ اسے واسطے امام
صاحب دافتویٰ اے جیہڑا شخص قرآن دے ترجمہ دی تلاوت کر دا لے اوہ بے دین تے

زندیق اے۔ (روشن خیال حضرات ذرا ہوش دے کن کھول کے سن لین) نملے مصحف نون فارسی یا کے دوسری زبان وچ لکھنے نون حرام قرار دتا اے۔ قرآن پاک دا ہر حکم نص قطعی دا درجہ رکھدا اے۔ تے واجب العمل اے۔ امیر غریب۔ نکلے وڈے سب تے اکوجیہا واجب العمل اے۔

۲۔ فقہ وادو جا ماخذ حدیث پاک اے

اللہ تعالیٰ دی کتاب دے بعد سنت رسول وادرجہ اے۔ سنت۔ حدیث تے خبر توں مراد اک ای اے۔ اینہاں وچ کوئی فرق نہیں اے۔ قرآن پاک وچ وارد ہوندا اے۔ وَمَا يَنْتَظِرُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنَّ هُوَ وَحْيٌ يُوحَىٰ : حضور اپنی خواہش نال کلام نہیں فرماتا اے۔ بلکہ اونہا نذا کلام وحی ہوندا اے۔ ۲۔ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ جس نے رسول دی اطاعت کیتی اوس نے خدا دی اطاعت کیتی۔ ۳۔ مَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ مِنْهُ فَانْتَهُوا جو چیز تہانوں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دسن اوس نوں لازم پکڑو۔ جس توں روکن۔ اوس توں رُک جاؤ۔ اینہاں نوں ثابت ہوندا اے جے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا ہر قول کتاب اللہ دی حجت قطعی اے۔ تے نص قطعی دا حکم رکھدا اے۔

۳۔ فقہ دایجا ماخذ اجماع اے

اجماع دے وچ اینہاں اتے غور کینا جائے گا۔

۱۔ مفہوم اجماع : اک زمانے دے سارے علما کسے مذہبی مسئلے اتے متفقہ طور اک فیصلہ کرن۔ اوس فیصلہ دیوچ عوام دی رائے توں دخل نہیں۔

۲۔ امکان اجماع : ایہ ممکن اے کسے مذہبی مسئلے نوں دیلاں نال ثابت کیتا جائے۔ تے سارے علما اک مسئلے اتے متفق ہو جان۔ ایہ ناممکن نہیں۔

۳۔ حجیت اجماع : اگر کسے خاص مستند دلیل دی بنا اتے جیہڑا کہ اوسدا قبولیت دی دلیل اے۔ اجماع ہو جاوے تو اوہ قابل قبول اے۔

۴۔ سند اجماع : علما دا خیال اے۔ کہ اجماع دی کتاب اتے سنت اتے مبنی ہوندا اے۔ ایسی صورت وچ مخالفت دی کوئی وجہ نہیں۔

۴۔ قیاس فقہ واپوتھا ماخذ قیاس اے

قیاس دا لفظی ترجمہ اندازہ کرن دا اے۔ اصول دے وچ اصل دے نال فرع نوں حکم تے علت وچ برابر کرن نوں قیاس کہندے نیں۔ قیاس دے وچ چار چیزاں دا ہونا ضروری اے

۱۔ مقیاس علیہ یا اصل۔ جس تے اتے قیاس کیتا جاڈا اے۔

۲۔ مقیاس۔ جس دا قیاس کیتا جاڈا اے۔ اس نوں فرع دی کبندے نہیں۔

۳۔ علت۔ جیہڑی چیز مقیاس علیہ تے مقیاس دے وچ مشترک ہووے۔

۴۔ حکم۔ جیہڑا اثر مرتب ہووے اس نوں اثر کبندے نہیں۔

قیاس اونھاں دوں چیزاں دے وچ ہوندا اے۔ جنھاں دے وچ کوئی امر مشترک ہووے۔

جس دی وجہ توں دوہاں نوں اک حکم دیو وچ مشترک کیتا جاسکے۔ نلے فرع ایسی ہووے۔ جدا حکم

پہلوں صراحت نال موجود نہ ہووے نہیں تے قیاس دی کوئی لوڑ نہیں ہووے گی۔

فقہ دے مکاتیب فکر

مَنْ يُؤَدِّ اللّٰهَ بِهِ خَيْرًا يُغْفِرْ لَهُ فِي الدِّينِ يَعْنِي اللّٰهَ تَعَالَى جِس نُوں چاہندے نہیں

فقہ دا علم دیندے نہیں۔ اس دے مطابق دین دے احکام یاد ہون اتے قرآن پاک تے حدیث شریف

چوں اونھاں دیاں دلیلان یاد کرن دانان فقہ رکھیا گیا۔ صحابہ دے زمانے تیک انسانی ضرورتاں جنھاں

نوں احکام نکلدے ہوں۔ بہت تصوراتیاں سن تے حدیثاں دی روایت وی کمال دے درجہ تک پہنچی

ہوئی سی۔ اس واسطے جدوں کہی کوئی مسئلہ پچھن دی لوڑ ہوندی سی اونھاں آیتاں تے حدیثاں وچوں جیہڑیاں

کہ اونھاں نوں یاد ہونداں سن مسئلہ کڈھ کے دس دیندے سن۔ اس دے بعد ایسا وقت آگیا۔ انسان

دیاں ضرورتاں ودھ گیاں۔ تے تمدن اتے معاشرے دے اصول وی نالوں نال ودھدے گئے بڑے

پہنچ دار مسکے پیدا ہو گئے۔ جنھاں دے بارے قرآن پاک تے حدیث شریف وچ عجز احکام نہیں ملدے

سن۔ دو جی طرف حدیثاں دی کثرت نال معاملات وچ گڑبڑ پیدا ہون دا خدشہ پیدا ہو گیا۔ جس دی وجہ

توں صحیح احکام دا کھوج لینا مشکل ہو گیا۔ اس وجہ توں اس طریقے نال کم چلدا نظر نہ آیا تے اللہ تعالیٰ

نے اپنے فضل و کرم نال چار آدمی پیدا کیتے جنھاں میں قرآن پاک تے حدیث دا وسیع مطالعہ رکھن پاؤں

اس مشکل نوں اس طریقے نال حل کیتا۔ کہ قیامت تیک اونھاں دانان تے کم باقی رہ گیا۔ ایہ چارے

شخص قرآن پاک تے حدیث شریف دے وڈے عالم سن۔ نالے وڈے متقی تے پرہیزگار سن۔

اونھاں میں اپنی اپنی تقائیں شریعت دے احکام دا بڑا وڈا درس دا سلسلہ قائم کیتا۔ اس درس دے

وچ وڈے وڈے عالم۔ کتاب۔ سنت دے جانن ولے شامل ہوندے سن۔ جیہڑے اینہاں دے

شاگرد ہوندے سن۔ کوئی مسئلہ پیش ہوندا تے سارے حاضرین مجلس اس مسئلے اتے کافی کافی دیر

تک غور و خوض کر دے رہندے سن۔ جس دے واسطے اتے ساریاں دا اتفاق ہو جاتا سی

اس نون فتویٰ دے طور اتے قبول کر لیا جائد اسی۔ اس قسم دے شرعی فیصلیاں دا مجموعہ احادیث دے مفہوم وچ فقہ کبلا نذا سی۔ فقہ دے اس قسم دے چار وڈے امام منے گئے۔

۱۔ امام اعظمؒ: اینہاندی فقہ دانان فقہ حنفی اے۔ فقہ حنفی نون من والے کل مسلماناں دی تعداد و اتڑے چوتھائی میں۔ اتنی وڈی تعداد ای فقہ حنفی دی مقبولیت دا انداز لایا جا سکدا اے۔

۲۔ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ۔ اینہاندی فقہ دانان فقہ شافعی اے۔ اس فقہ دے منن والے کروڑاں دی تعداد وچ ضرور نہیں۔ پر فقہ حنفی دے منن والیاں کولوں ہر لحاظ بھوڑے نہیں۔

۳۔ امام مالک رحمۃ اللہ علیہ، اینہاندی فقہ دانان فقہ مالکی اے۔ ایس فقہ دے منن والے تعداد وچ تھوڑے نہیں۔

۴۔ امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ: اینہاندی فقہ نون حنبلی فقہ کہندے ہیں۔ اس فقہ دے منن والے تھوڑے نہیں۔

فقہ اونھاں احکام دے مجموعہ دانان اے۔ جیہڑے قرآن یا حدیث دی وچ یا تے صاف صاف طور تے بیان کیتے گئے نہیں۔ یا اونھان دے متعلق کچھ اشارے پاتے جائدے نہیں۔ بھارت تے پاکستان وچ سب توں زیادہ فقہ حنفی اتے عمل کیتا جائد اے۔ سرکاری عدالتاں وچ جیہڑیاں کتاباں شرعی فیصلیاں واسطے مقرر کیتیاں گیاں ہیں۔ اوہ زیادہ توں زیادہ فقہ حنفی اتے ای مبنی ہیں۔

فقہ حنفی دیاں مشہور کتاباں

۱۔ ہدایہ شریف: علی بن ابی بکر مرغینانی۔

۲۔ درمختار: علاء الدین۔

۳۔ شرح وقایہ: عبید اللہ بن سعود

۴۔ ردالمختار: محمد امین ابن عابدین شامی

۵۔ فتاویٰ عالمگیری: علماء کثیر عالمگیر دے زمانے وچ

۶۔ فتاویٰ قاضیخان: قاضیخان

آج کل دے زمانے وچ اردو زبان وچ وی فتویاں دیاں وڈیاں وڈیاں کتاباں مشہور ہیں۔ جنہاں وچوں فتاویٰ رشیدیہ نے فتاویٰ رضویہ چوٹی دیاں کتاباں ہیں۔

فقہ حنفی دیاں پرانیاں کتاباں ہزاراں دی تعداد وچ ہیں۔ پر اونھاں وچوں چھ زیادہ مشہور ہیں۔ اونھاں نون فقہ دیاں صحاح ستہ کہندے ہیں۔

۱۔ منیۃ المصلیٰ -

۲۔ قدوری -

۳۔ کنز الائق -

۴۔ شرح و تالیف -

۵۔ در مختار -

۶۔ ہدایہ شریف -

ایہ ساریاں کتاباں عربی زبان وچ لکھیاں ہویاں نیں۔ اہل تشیع حضرات دیاں چار کتاباں

مشہور نیں۔

۱۔ کتاب الشرائع : ابوالحسن علی

۲۔ معنی فی الفقہ : ابوجعفر

۳۔ شرائع الاسلام : شیخ نجم الدین

۴۔ جامع العباسی : بہاؤ الدین

اہل سنت و الجماعت تے شیعہ سماجاں توں علاوہ اک ہور گروہ دی لے۔ جیس نوں غیر مقلد

کہیا جاندا لے۔ اوہ قرآن پاک تے حدیث دے بعد فقہ دے قائل نیں۔

اپنے آپ نوں اہل حدیث کہلاندا لے نیں۔ پر اینہاندا لے وڈے عالم دین مولانا محمد اسماعیل صاحب

فقہ دی اہمیت نوں تسلیم کر دے سن۔

پنجابی زبان وچ دی فقہ دیاں کئی کتاباں نیں۔ جنھاں وچوں باران انواع مولانا عبداللہ عبدی

ہوراں دی لکھی ہوئی تے انواع حافظ بارک اللہ صاحب دی لکھی ہوئی زیادہ مشہور نیں۔ پر ایہ

دونوں کتاباں پنجابی نظم وچ لکھیاں ہویاں نیں۔ پکی روٹی۔ مٹی روٹی وی فقہ دیاں تشریح کتاباں

نیں۔

نص فرائض

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باران انواع

۱۔ مومن کا بل دیا صفتاں

ایہہ سولان صفتاں جیں وچ ہوں مومن بچھ بھیج۔ محکم چلے انہاں اتے رہو دین قوی

مومن دیاں سولہ صفتاں ایہہ نیں

۱۔ خداوند تعالیٰ نوں واحد تے لاشریک باننا۔

- ۲۔ محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نوں خداوند تعالیٰ رسول جاننا ۔
- ۳۔ ساریاں مسلماناں نوں اپنی طرح جاننا ۔ جو کچھ اپنے واسطے پسند کرے تے دوسریاں مسلماناں واسطے وی پسند کرنا ۔ جیکر وچ حدیث شریف دے وارد ہوندا اے ۔ لایومن احدکم حتی یحب لاصیبہ ما یحب لنفسہ یعنی مومن کامل تھاڈے وچوں نہیں ہوندا جد تک دوجیاں واسطے پسند نہ کرے جو کچھ اپنے واسطے پسند کر دالے ۔
- ۴۔ موزیاں تے مسج کرنا ۔
- ۵۔ میت دا جنازہ پڑھنا ۔
- ۶۔ نماز جماعت نال پڑھنا ۔

۷۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے چارے یاراں نال پہا کرنا ۔

۱، حضرت ابوبکر صدیقؓ، ۲، حضرت عمرؓ، ۳، حضرت عثمانؓ، ۴، حضرت علیؓ، ۵، حضرت حسنؓ، ۶، حضرت حسینؓ، ۷، حضرت خدیجہؓ، ۸، حضرت عائشہؓ، ۹، حضرت فاطمہؓ، ۱۰، رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دیاں یاراں دی لڑائی نوں میک جاننا ۔ یعنی صحابہ دیاں لڑائیاں جیہڑیاں اک دوجے دے وچ واقع ہویاں نہیں ۔ اونہاں تے نیک گمان کرنا تے ہر اک دی طرفوں صحیح تاویل کرنا ۔ تے حضرت معاویہؓ نوں برائی نال یاد نہ کیتا جلے ۔ کیوں جے اوہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دیاں خاص صحابیاں وچوں سن رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نہیں لہ تسبوا اصحابی فرمایا اے ۔ یعنی میریاں صحابیاں نوں گالیاں نہ دیو ۔ نالے ایہ وی فرمایا وایاکم ماشجر بین اصحابی ۔ یعنی میرے صحاباں دے وچ دشمنی رکھن توں اپنے آپ نوں بچاؤ ۔

یزید اتے لعنت نہ کیتی جائے ۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے ۔ نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن لعن المصلین ۔ یعنی حدیث پاک دے وچ وارد ہو یا اے کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نہیں نمازیاں تے لعنت کرن توں منع فرمایا اے ۔ دوجی حدیث پاک وچ وارد ہوندا اے ۔ المؤمن لیس بلعان ۔ یعنی مومن لعنت کرن والا نہیں ہوندا اے ۔

۲۔ ایمان لے آون والیاں دیاں قسماں

ایمان ہک پنج آتن ولے کافر مسلمان ۔ فرعون ساحر منافق دو مسلم غلط عیان ۔ یعنی ایمان لے آون والیاں دیاں پنج قسماں نہیں ۔

۱، کافر جیہڑا ازرا دے وقت عذاب دے فرشتے دیکھ لکے ایمان لے آوے ۔ اس ایمان نوں

ایمان باس کبندے نہیں۔ اس ایمان واکوئی فائدہ نہیں ہوندا۔ کیوں جے قرآن پاک وچ وارد ہوندا
 اے۔ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاسًا۔ یعنی اونہاں توں ایمان نے
 کوئی فائدہ نہ دتا۔ جدا اونہاں عذاب دیکھ لیا۔

۲۔ مسلمان جیٹرا شروع توں لیکے آخر تک مسلمان رہیا۔

۳۔ کافر جیٹرا نزع دے وقت توں پہلے آخری عمر وچ ایمان لے آوے۔ جس طرح فرعون
 دیاں جا دو گراں نہیں لیماں لے آندا۔

۴۔ منافق۔ جیٹرا ظاہر وچ ایمان لے آوے۔ تے دل وچ شک رکھے۔

۵۔ اوہ مسلمان جیٹرے زندگی دے وچ ایمان لے آندے۔ تے آخر عمر بے ایمان ہو کے جانے
 نہیں۔

۳۔ فرض۔ دائم۔ فرض وقتی۔ فرض کفایہ

۱۔ فرض دائم: نماز تے گوڈیاں نوں کجنا۔

۲۔ فرض وقتی: نماز تے دو جے فرض۔ حج، زکوٰۃ۔

۳۔ فرض کفایہ: جیٹرا آدمی دے ادا کرن نال ساریاں توں معاف ہو جائے۔

۴۔ السلام علیکم واجواب دینا۔ ۵۔ نماز جوازہ پڑھنا

یاراں شرطان نماز دیاں، یاراں شرطان جیٹریاں نماز توں پہلے ضروری نہیں۔

۱۔ بدن دا پاک ہونا۔ جنابت تے بے وضو ہون توں پاک ہونا۔

۲۔ پانی دا پاک ہونا وضو واسطے

۳۔ تے غسل واسطے۔

۴۔ نجاست حقیقی توں بدن دا پاک ہونا۔

۵۔ کپڑے دا پاک ہونا۔

۶۔ نماز پڑھن والی جگہ دا پاک ہونا۔

۷۔ نیت کرنی۔

۸۔ نماز دا وقت ہونا۔

۹۔ شرمگاہ دا کجنا۔

۱۰۔ قبلہ دی طرف منہ کرنا۔ ۱۱۔ تکبیر تحریر یہ کہہنی۔

پتھر رکھنا

۱. قیام - نماز واسطے کھڑا ہونا۔ ۲. قرأت - سورۃ دا پڑھنا۔ ۳. رکوع کرنا۔
۴. سجدہ کرنا۔ ۵. آخری التحیات بیٹھا۔ ۶. نماز توں باہر اپنے فعل نال آوناں۔

چار کرسی

- رسول کریم صلی اللہ علیہ آلہ وسلم دیاں چار پیڑیاں -
۱. حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بذاتِ خود۔
۲. حضرت عبداللہ والد جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے۔
۳. عبدالمطلب والد حضرت عبداللہ ہوراں دے۔
۴. ہاشم والد عبدالمطلب ہوراں دے۔
۵. عبدمناف والد ہاشم ہوراں دے۔

چار مذہب

۱. حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا۔ ۲. دو جا امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ دا۔
۳. امام مالک رحمۃ اللہ علیہ دا۔ ۴. امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ دا۔

چار فرض تیمم دے

۱. نیت ۲. پاک مٹی دا ہونا (۳، ۴) ۳. دوہاں ہتھاں توں مسح واسطے پاک مٹی اتے
مارنا

تیریز جائیں فرض ہے چوہنہ جائیں استنجاء
مردی غسل جنازہ کفن پورن نچھ سلام
مکنتی بیٹی فرض ہر مکنتی بچھیں پنہ
عزا مریضان بچھیں کفایہ امر معروف تمام
تہاں جائیں تے وضو کرنا فرض لے۔ ۱. نماز پڑھن واسطے ۲. جنازہ پڑھن واسطے ۳. سجدہ
تلاوت تے قرآن پاک نوں ہتھ لان واسطے۔

پار جائیں تے استنجاء فرض لے۔ ۱. ناپاک آدمی واسطے۔ ۲. حیض والی عورت واسطے ۳.
نفاس والی عورت واسطے ۴. کسے دا مخرج بہت زیادہ ورم آودہ ہووے۔ جے کر زخم رواں
ہو جاوے۔ تے پٹی بنھنی فرض لے۔ نہیں روئی رکھ دینی فرض لے۔ جیکر پیشاب دا قطرہ یا
مذی دا قطرہ یا استحاقتہ دا خون جاری ہو جاوے۔ تے روں رکھن نال بند ہو جاوے۔
مردے نوں غسل دینا۔ نماز جنازہ پڑھنی۔ مردے نوں کفن دینا تے دفن کرنا۔ نچھ واجب

دینا۔ جدوں ٹھپن والا بندہ الحمد للہ آکھے۔ تے سنن والے یرحمک اللہ آکھن۔ سلام واجب دینا
یعنی وعلیکم السلام آکھنا۔ کافراں نال لڑائی کرنا جیکر کافراں دا غلبہ نہ ہووے۔ بیماریاں دی کچھ کرنی۔
ایہ ساریاں گلاں فرض کفایہ نہیں۔ نیکی دا حکم دینا تے برائی توں روکنا حاکماں واسطے فرض عین اے تے
علماواں واسطے زم زبان نال نیکی دا حکم دینا تے برائی توں روکنا فرض اے۔ قرآن پاک وچ واروے۔
وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنْكَرِ - وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ : یعنی تہاڈے وچوں اک ایسا ٹولہ ہونا
چاہیدا اے۔ جیہڑا دوجیاں لوکاں نوں نیکی دا حکم دیوے۔ تے برائی کولوں روکے۔ ایہہ ٹولہ ای
نجات یافتہ ہوویگا۔

۴۔ طلاق تے عدت دے مسئلے

طلاق رجعی رجوع حلال بائنی نوں نکاح۔ ترے کسے ماں پورے حلالہ ایوں خاصہ راہ
تے حیضناں ایہا تے عدت بچھ طلاق رجعی۔ اس اندر رجوع حلال ہے اس بعد نکاح صحیح
بائنی نوں نکاح ہو جاں تے حیضناں ہووے پاک جس چھوڑے میں عدت ناہیں عدت ہو راتفاق
کو ہر مہینے کھی رجعی دوجی اول رجعی۔ تہیجی کہے تا پورے حلالہ بچھیں رن گئی
طلاق :

طلاق والفظلی ترجمہ آزادی اے۔ اے پر شریعت دی اصطلاح دے وچ عورت دے مرد
توں جدا ہو جاں نوں طلاق کہندے نہیں۔ یعنی دوجیاں لفظاں وچ عورت دے چھوڑ دین نوں
طلاق دینا کہندے نہیں۔ سب مباح چیزاں وچ سب توں بُری چیز طلاق اے۔ کیوں جے اس وچ
نکاح دا دور کرنا لے۔ جیہڑا سنت یا واجب ہوندا اے۔ لیکن نکاح دے بعد جدنا موافقت
دی وجہ توں شریعت وچ ہوندی اے۔ اس قید دے دور کرن نوں طلاق کہندے نہیں طلاق
دیاں تن قسماں نہیں۔

۱۔ طلاق احسن : طلاق احسن اس طرح ہوندی اے کہ عورت نوں ایسے طہر (عورت دے
حیض توں پاک ہون توں طہر کہندے نہیں) وچ طلاق دیدینا جدوں اوسدے نال صحبت
نہ کیتی ہووے۔ تے اک طلاق دے چھوڑ دیوے۔ اتھوں تیکر جے ایس دی عدت پوری ہو
جاوے۔ (عدت اوس موت نوں کہندے نہیں) جیہڑا اک عورت دے اک خاوند توں جدا
ہون دے بعد دوسرے نکاح دے جائز ہون تک ہوندی اے۔ خاوند دے مرجان دی

صورت وچ چار مہینے تے دس دن دی مدت یا طلاق دی صورت وچ تن طہراں دی مدت

۲۔ طلاق حسن یا طلاق سنی :

طلاق حسن اس طرح ہوندا اے جے مرد تن طہراں دے وچ جنہاں دے وچ عورت نال صحبت نہ کیتی ہووے۔ تن طلاق دے دیوے۔

۳۔ طلاق بدعی :

طلاق بدعی اس طرح ہوندا اے جے تن طلاقاں اک طہر وچ یا اک لفظ نال دے دیوے۔ مثلاً اس طرح آکھے۔ میں تینوں تن طلاقاں دیناں۔ اس طلاق دی بدعت نال نسبت ہون کارن طلاق بدعی کہندے نیں۔

جس عورت نال صحبت نہ ہوئی ہووے۔ اس نوں طلاق سنی حیض دی حالت وچ دی دتی جاسکدی اے۔ اس واسطے حیض وی طہر دا حکم رکھدا اے۔ جس عورت نوں حیض نہ آندا ہووے اس طلاق نوں طہر دی بجائے مہینیاں دے حساب نال شمار کرنا چاہیدا اے۔ یعنی اگر عورت نوں طلاق سنی دتی جائے۔ تے ہر طہر دے بے اک مہینہ شمار ہووے گا۔ صحبت دے بعد اس نوں طلاق دینی جائز اے۔ جس عورت نال صحبت کر لئی جائے۔ تے اس نوں حیض دی حالت طلاق دینی بدعت ہووے گی۔ پس اجیہی طلاق دے بعد رجوع کر لیا جائے۔ (اگر دو طلاقاں اک طہر وچ دتیاں۔ تے رجوع نہیں کیتا یا اک طلاق اجیہی طہر وچ دتی۔ جس دے وچ صحبت کر چکیا اے۔ تو اس طلاق نوں وی بدعی طلاق ای کہیں گے۔) تے دو جے طہر وچ عورت نوں طلاق دے دیوے۔ اگر صحبت کیتی ہوئی عورت نوں آکھے ہیں تینوں تن طلاقاں دتیاں تے سنت دے طور تے ہر طہر وچ اک طلاق واقع ہووے گی۔ ۱۰ اس طرح اس وقت ہووے گا۔ بدوں شوہر نے کہن ویلے کج نیت نہیں کیتی) جے خاوند نیت کر لے۔ جے تین طلاقاں ہووے جو باون۔ یا ہر مہینے وچ بک بک طلاق ہووے۔ ایہہ جائز اے۔ (یعنی جس طرح نیت کریکا۔ اسی طرح طلاق ہووے گی۔

طلاق عاقل تے بالغ شوہر دی ہوندا اے۔ بھادیں طلاق دھکو دھوڑی دوانی باوے۔ (لیکن ام شافعی رحمۃ اللہ علیہ دے نزدیک دھکو دھوڑی دی طلاق واقع نہیں ہوندا مست تے گوگے وی طلاق اشارے نال ہو جاوے گی۔ غلام وی طلاق دی ہو جاوے گی۔

ڑکے۔ دیوانے یا ستے ہووے آدمی دی طلاق واقع نہیں ہوندا اے۔ آقا اگر اپنے غلام دی نکاح ہوئی عورت نوں طلاق دیوے۔ تے ایہہ طلاق نہیں ہوندا۔ طلاق دی گنتی دا اعتبار

عورتاں نال لے۔ تے آزاد عورت واسطے تن طلاقاں دا شمار لے۔ خاوند بجاوین آزاد ہر وے۔ بجاوین غلام
لنڈی وے حق دو طلاقاں دا شمار لے۔ خاوند بجاوین آزاد ہر وے یا غلام۔

طلاق رجعی :

طلاق رجعی توں مراد لے جے اوس طلاق نال نکاح نہیں جاندا۔ بلکہ خاوند پہلے نکاح دے نال ہی
اپنی عورت نال رجوع کر لیبے۔

رجوع کس طرح کیتا جائے۔ رجوع واک طریقہ ایہ لے۔ جے زبان نال کجھ نہیں کہیا۔ پر اوس عورت
نال صحبت کر لئی۔ یا اوس دا پیار لے لیا۔ یا شہوت دے پاروں عورت نوں ہتھ لایا۔ ایہاں ساریاں صورتاں
وہجے دوجی وار نکاح پڑھان دی کوئی ضرورت نہیں۔ بلکہ اوہ عورت پہلے نکاح دے نال مرد دی باقاعدہ
بیوی بن گئی۔ رجعت دے بارے ہدایہ شریف وچ اس طرح وارد ہوندا لے۔ او یطاردہا۔ او یقبلہا۔
او یلمسہا۔ بشہوتہ او یمنظر الحافرجھا بشہوتہ۔ (یعنی اوس عورت نال صحبت کیتی یا اوس دا پیار لیا۔ یا
شہوت پاروں عورت ہتھ لایا۔ یا شہوت پاروں اوس دی شرمگاہ ولوں دیکھیہ۔

طلاق بائن :

طلاق بائن اوہ طلاق لے جس دے نال نکاح اوس دن تے اوس وقت ای جاندا رہیلے۔
طلاق کس طرح ہوندا لے

عریح طلاق ایہاں لفظاں نال واقع ہو جاندا لے۔ جیکر مرد عورت نوں آکے۔

۱۔ توں طلاق والی ایں۔

۲۔ تینوں طلاق دتی ہوئی لے۔

۳۔ میں تینوں طلاق دتی۔ ایہاں لفظاں نال اک طلاق رجعی واقع ہو جاوے گی۔ بجاوین مرد زیادہ
دی نیت کرے۔ یا بائن دی کرے۔ یا کجھ نیت نہ کرے۔

رجعت یا رجوع کرن توں کی مراد لے :

رجعت اس گل نوں آکھدے نہیں۔ جیہڑا نکاح مرد تے عورت دے درمیان واقع ہو باسی۔
اوس صورت وچ درست ہو ویکھا۔ جدوں عورت نوں تن طلاقاں نہ ہویاں ہون۔ بجاوین عورت
رجعت لے تے راضی نہ ہو وے۔ تے اوسدی صورت لے۔ جے مرد عورت نوں طلاق دے بعد عدت
وچ اپنی نکاح کبنتی ہوئی بیوی نوں آکھ دیوے۔ میں تیرے نال رجوع کیتا لے۔ یا دوجیاں نوں کہہ
دیوے۔ کہ میں اپنی بیوی نال رجوع کیتا لے۔

رجوع قول نال وی ہوندا اے۔ تے فعل نال وی ہوندا اے مستحب ایہہ اے۔ رجعت واسطے گواہ مقرر کر لئے جان۔ اگر شوہر عدت ہو چکین دے بعد عورت نوں اکھے۔ میں عدت دے وچ تیرے نال رجوع کیتا۔ تے عورت اوسدی تصدیق کر دیوے تے رجعت درست ہو دیگی۔ جیکر عورت تصدیق نہ کرے۔ تے رجعت درست نہیں ہووے گی۔

عدت :

عدت اوس انتظار نوں کہندے نیں۔ جیہڑا عورت نوں دو بے مرد نال نکاح پڑھان واسطے کرنا پیندا اے۔ ایہہ انتظار دی مدت دو طرح تے ہوندا اے۔

۱. خاوند دے طلاق دین دی صورت

۲. خاوند دے مرجان دی صورت

پہلی صورت وچ عدت دی مدت تین طہر نیں۔ تے دوجی صورت وچ چار مہینے تے دس دن میں جس عورت نوں حیض آندا اے۔ اوسدی عدت تین حیض تے جس نوں حیض نہیں آندا۔ اوسدی مدت تین مہینے اے۔

لونڈی دی عدت حیض آن دی صورت وچ دو حیض تے حیض نہ آن دی صورت وچ ڈیڑھ مہینہ۔ خاوند مرجان دی صورت وچ دو مہینے تے پنج دہاڑے۔

نکاح حلالہ

طلاق دیاں مختلف قسماں وچوں اک قسم داناں طلاق مغلط اے جیہڑی تیناں طلاقات دے واقع ہون نال ہوندا اے۔ اس طلاق دے بعد عورت دا پہلے خاوند نال نکاح کرنا اس طرح ای درست ہو سکدا اے۔ جے اوہ عورت کسے دوجے خاوند نال نکاح کرے۔ صحبت کر لین دے یا رنڈی (بیٹی) ہو جائے۔ یا اوس نوں طلاق ہو جاوے۔ ایہناں عورتاں نال اوس عورت دا پہلے شوہر نال نکاح دوجی وار ہو سکدا اے۔

بعض لوگ اس طرح کر دے نیں۔ جے غصہ دی حالت وچ یا کسی ہو روہرتوں مجبور ہو کے تین طلاقات دے دیندے نیں۔ پچھوں پشیمانی ہوندا اے۔ تے اوس عورت نوں دوجی وار اپنے نکاح وچ لے آون دیاں تدبیراں سوچدے نیں۔ تے اس طرح عمل کر دے نیں۔ کسے دوجے مرد نال نکاح اک دو دہاڑیاں واسطے اس شرط تے نکاح کر دیندے نیں۔ جے اوہ اتنی مدت دے بعد اوس نوں طلاق دے دیوے گا۔ جس دے پاروں پہلے شوہر نال نکاح کرنا درست ہو جاوے۔ ایس نکاح نوں نکاح

حیض تے نفاس دا بیان

۱۔ حیض۔ حیض اوس خون نوں کمنڈے نہیں۔ جیہڑا عورت دے رحم وچوں پیشاب دے راہوں نکلدا اے۔ جدوں عورت بیمار نہ ہووے یا لڑکی نہ ہووے۔ یعنی جیہڑا خون بیماری یا لڑکپن دی وجہ توں نکلے۔ اوس نوں حیض منہیں کمنڈے حیض دی مدت کم تھیں کم توں دن تے زیادہ توں زیادہ دس دن لے۔

حیض نماز تے روزے توں روک دیندا اے۔ پر عورت روزیاں دی قضا کرے۔ نماز دی قضا نہ کرے۔ یعنی ایہناں دناں وچ نماز معاف ہوندا اے۔

حیض دے احکام

حیض دی حالت وچ عورت نوں مسجد دے اندر جانا منع اے۔ خانہ کعبہ و اطراف کرنا وی منع اے۔ دھنی توں لکے گوڈیاں تک عورت دا کسے صورت دی وچ مرد دے نزدیک ہونا منع اے۔ قرآن شریف دا پڑھنا تے ہاں غلات دے ہتھ لونا منع اے۔ نوورہیاں توں پہلے تے پچھونچ و رہیاں دے بعد عورت نوں حیض منہیں آندا۔

استحاضہ : حیض تے نفاس دے علاوہ عورت نوں جیہڑا دو جا خون پیشاب دے راہوں آندا اے اوس نوں استحاضہ کمنڈے نہیں۔ استحاضہ والی عورت پاک ہون دا حکم رکھدی اے۔ یعنی اوہ خاوند دے نال قربت کر سکدی اے۔ جبکہ حیض تے نفاس دی صورت وچ عورت نوں مرد دے نزدیک جان توں روک دتا گیا اے۔ حیض تے نفاس دے خون دے علاوہ باقی خون نوں بدن توں دھو کے غسل کر کے نماز پڑھن دی اجازت اے۔ تے ہر نماز واسطے تازہ وضو کیتا جاوے۔ جے ہو سکے۔ تے ہر نماز دے واسطے غسل کر لیا جائے۔

عورتاں حیض نفاس توں فارغ ہو جان تے اوہناں تے غسل واجب ہو جاندا اے۔ جبکہ غسل کرن توں کوئی چیز روکدی ہووے۔ تے یتیم ای کر لیا جاوے۔

نفاس : نفاس اوس خون داناں اے۔ جیہڑا عورت نوں بچہ ہون دے بعد پیشاب دے راہوں آندا اے۔ اسی مدت کم از کم کوئی نہیں لے۔ زیادہ توں زیادہ چالی دن لے۔ اس طرح وی ہو سکدا اے۔ جے گھڑی بھر واسطے خون آوے۔ تے گھڑی بھر بعد رک جاوے۔ نفاس دے دن مقرر نہیں۔ اس توں زیادہ مدت لے وچ آن ولے خون نوں استحاضہ کمنڈے نہیں۔

۶۔ وضو : شرعی طریقہ نال ہتھ تے دو جے اعضاء نوں دھونا وضو کہلاندا اے۔ تاں جے پاکی

حلالہ کہندے نہیں۔

نکاح حلالہ تے ہو جاندا اے۔ پر چہڑی شرط تے نکاح کیسا جاندا اے۔ اوسدا کوئی اعتبار نہیں ہوندا اے۔ نوہیں خاوندنوں اختیار اے۔ جے طلاق دیوے۔ یا نہ دیوے جدوں اوسدی مرضی ہووے طلاق دیوے۔ طلاق دا اقرار کر کے نکاح کر دینا سخت گناہ دا باعث ہوندا اے۔ اللہ تعالیٰ دی طرفوں لعنت پیندی اے۔ حدیث شریف وچ وارد ہوندا اے۔ لعن اللہ المعجل والمجلل لہ۔ یعنی اللہ تعالیٰ

حلالہ کہ حسن والے تے کڈھان ولے اُتے لعنت کر دے۔ منغلظ۔ طلاق منغلظ اس طرح ہوندی اے جسدے پاروں مرد تے عورت وچ قطعی جدائی واقع ہو جائی گے تے اوس وقت تک پہلے خاوند نال نکاح نہیں ہو سکدا۔ جدوں تیکر اوہ کسے دوجے آدمی وے نکاح وچ آکے بیوہ یا مطلقہ نہ ہو جاوے۔

قرآن پاک دے وچ طلاق دے بارے ایہہ احکام نازل ہوئے نہیں۔

الطَّلَاقُ مَتْرَانِ فَاِمْسَاكُ بِسَعْرُوْفٍ اَوْ تَسْرِیْحُ بِاِحْسَانٍ۔ طلاق دو بار اے۔ دو طلاقاں دے بعد یا تے دستور دے مطابق عورت نوں اپنی بیوی بنا کے رکھیا جاوے۔ یا اچھے سلوک نال رخصت کر دتا جاوے۔

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهٗ مِنْۢ بَعْدِ حَتّٰی تَنْلِحَ زَوْجًا غَيْرَہٗ۔ جیکر عورت نوں تن طلاقاں دے دتیاں جان۔ اوسدے بعد جے تیک اوہ عورت کسے دوجے مرد نال نکاح نہ کر لیوے۔ پہلے خاوند تے حلال نہیں ہوندی اے۔

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ الدِّسَاءَ وَطَلَّقْتُمُوهُنَّ عِدَّتِهِنَّ وَأَخْصُوا الْعِدَّةَ اے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم۔ تیس مسلماناں نوں فرما دیوے۔ جدوں تیس عورتاں نوں طلاق دیوے۔ تے اوہناں دی عدت دے شروع ہون دے موقع تے طلاق دیوے۔ تے طلاق دے بعد عدت دے دن گننے شروع کر دیوے۔

حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ ہوراں نے روایت کیتی اے۔ جے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ چہڑی عورت بناں کسے تکلیف دے اپنے خاوندنوں طلاق دی درخواست کرے۔ اوسدے اُتے بہشت دی بوٹک حرام اے۔

حضرت عبداللہ ابن عمرؓ ہوراں فرمایا اے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں میں حلال چیزاں جوں جس نوں سب توں زیادہ ناپسند فرمایا اے۔ اوہ طلاق اے۔

حاصل کر کے اللہ تعالیٰ دی عبادت و پرچ شامل ہو جاوے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم پورا فرمایا
 اے۔ اَلطَّهْرُ شَطْرُ الْاِيْمَانِ : پاکی ایمان دا آدھلے۔ تے آپ نے ایہہ ای فرمایا
 اے۔ مَنْ تَوَصَّأَ فَاحْسَنَ وَهُوَ خَرَجَتْ خَطَايَا مِنْ جَسَدِهِ حَتَّى مَاتَ
 تَحْتَ اَظْفَارِهِ۔ یعنی جیڑا شخص وضو کرے۔ تے چنگی طرح وضو کرے۔ اوسدے جسے
 وچوں گناہ نکل جانے نہیں۔ اکتھوں توڑیں جسے اوہدے نواہاں دے تھلیوں دی گناہ نکل جانے
 نہیں۔

وضو و اطریقہ

۱۔ سب توں پہلے قبلہ دی طرف منہ کر کے بیٹھے بسم اللہ الرحمن الرحیم پڑھے دوویں
 ہتھ پنجیاں تک دھو وے۔ سجے ہتھ نال ترے وار منہ وچ پانی پاکے کرولی کرے۔ کرولی توں پہلے
 مسواک کرنا دی سنت اے۔ نہیں تے شہادت دی انگلی دندان نوں مل لیجے۔ کرولی دے بعد سجے
 ہتھ نال ترے وار پانی تک دے وچ پاوے۔ پھر ترے وار ای منہ دھو وے۔ تین وار آرکاں
 تک پہلے سباتے پھیر کھبا ہتھ دھو وے تے۔ اس دے بعد نواں پانی لے کے سر، کناں نئے گردن
 داسج کرے۔ سب توں آخر دوویں پیڑنگیاں تک دھو وے۔ (سنیاں و اطریقہ)
 شیعہ رکن وضو کرن وارے پہلے پیر دھونے نہیں۔ آخر وچ پیر دھون دی بجائے صرف
 پیراں داسج کرے نہیں۔

وضو دے شرطن

۱۔ وضو دے پانچ شرطن ہن۔ ۱۔ نہ دھونا، ۲۔ دوویں ہتھ دھونے، ۳۔ سر داسج کرنا۔

۴۔ دوویں پیر دھونے۔

وضو دیاں سنناں

۱۔ وضو دی نیت کرنا، ۲۔ بسم العظیم و الحمد للہ علی وین الاسلام پڑھ کے شروع کرنا۔

۳۔ منہ دھون توں پہلاں ہتھاں دا دھونا، ۴۔ ترے وار کرلی کرنا۔ ۵۔ مسواک کرنا۔

۶۔ تک وچ ترے وار پانی پانا۔ ۷۔ داڑھی دا خلل کرنا، ۸۔ ہتھاں دا انگلیاں دی طرفوں

آرکاں دی طرف دھونا۔ ۹۔ آرکاں دا ترے وار دھونا۔ ۱۰۔ پیراں دیاں انگلیاں دا خلل کرنا۔

۱۱۔ پورے سرکا مسج تک وار کرنا۔ ۱۲۔ سروے مسج دے بعد کناں داسج کرنا۔ ۱۳۔ سب اعضا

پہلے دھونا۔ پھیر کھبا۔ ۱۴۔ دو عضوواں دے دھون وچ اتنی دیر نہ کرنا کہ پہلا عضو تک

جاوے۔ (۱۶) دھون دے وقت اعضا دا ہتھاں نال ملنا۔

وضو دے مستحب

وضو دے مستحب چودہ نیں۔

- ۱۔ وضو کرن توں پہلے کسے اچھی جائیں تے بہنا۔
- ۲۔ وضو کرن ویلے قبلہ رو ہو کے بہنا۔
- ۳۔ وضو دا بھانڈا مٹی دا ہونا۔
- ۴۔ وضو کارن کسے دوجے بندے کو لوں مرد نہ لینا۔
- ۵۔ اعضا و افرض۔ واجب دی حد توں زیادہ دھونا۔
- ۶۔ سجے ہتھ نال کر لی کرنا تے تک وچ پانی پانا۔
- ۷۔ کھبے ہتھ نال تک صاف کرنا۔
- ۸۔ مندری نوں بلا لینا۔ جسے پانی پہنچ جاوے۔
- ۹۔ کناں دا مسح کرن ویلے چھپی کناں دیاں موریاں وچ پانی
- ۱۰۔ پیر دھون ویلے سجے ہتھ نال پانی پانا۔
- ۱۱۔ سر دیاں دے وچ ہتھاں پیراں نوں تر کر لینا۔
- ۱۲۔ وضو کرن ویلے بسم اللہ یا کلمہ شہادت پڑھنا۔
- ۱۳۔ وضو وچ تے وضو دے بعد دعاواں پڑھنیاں
- ۱۴۔ وضو دا پچھا ہویا پانی کھلوکے پینا۔

یتیم دے حکم

کسی کو پینے دے پانی ہووے کدھ نہ سکے دور

یا کسی زحمت ٹھنڈا ساٹے دشمن تھیں حضور

کسی حیض نفا سوں پاکی ہووے غسل بے وضو

دو عید جازہ ہتھوں جاوے روا یتیم ہو

یتیم دے واجب ہون دیاں شرطیں

- ۱۔ مسلمان ہونا۔ کیوں جے کافر اتے یتیم واجب نہیں لے۔
- ۲۔ بالغ ہونا۔ نابالغ اتے یتیم واجب نہیں لے۔

۳۔ عاقل ہونا۔ دیوانے کتے واجب نہیں اے۔

۴۔ بے وضو ہونا۔

۵۔ یتیم کرن والیاں چیزاں داموجود ہونا۔ تے اوہناں اتنے قدرت دا ہونا۔

۶۔ نماز دے وقت دانتنگ ہو جانا۔

۷۔ نماز دا وقت اتنا تنگ ہووے کہ یتیم کر کے پڑھی جاسکدی ہووے۔

۸۔ یتیم دے درست ہون دیاں شرطاں

۱۔ مسلمان ہونا۔

۲۔ یتیم دی نیت کرنا۔

۳۔ پورے سُنہ۔ دوویں ہتھاں دانے ارکان مسح کرنا۔

۴۔ جسم اتے کوئی چکنی چیز مثلاً چربی۔ روغن دانہ ہونا۔

۵۔ پورے دوہاں ہتھاں نال مسح کرنا۔

۶۔ اوہ چیزاں جنہاں نال یتیم جائزے

۱۔ پاک مٹی۔

۲۔ اوہ چیزاں جیہڑیاں مٹی نہ ہوں۔ پر اوہناں اتے گردا ہووے۔

۳۔ غبار یا گردا۔

۸۔ یتیم دے حکم

۱۔ جنہاں چیزاں واسطے وضو فرض اے۔ یتیم وی اوہناں واسطے فرض اے۔

۲۔ وضو دا واجب۔ سنت ہونا یا مستحب ہونا۔ یتیم واسطے وی اوہو ہی حکم رکھدا اے۔

۸۔ یتیم دا طریقہ

یتیم کرن دا طریقہ ایہ اے کہ بسم اللہ پڑھ کے نیت کر کے اپنے دونوں ہتھ پاک مٹی اتے

مارے۔ تے دوہاں ہتھاں دیاں ہتھیلیاں دے پاسوں کھول کے مسح کرے۔ پھر مٹی جھاڑ کے

دوہاں ہتھاں نوں سُنہ اتے ملے۔ ایہو عمل پہلے سجے پاسے پھر کھبے پاسے۔

۸۔ یتیم دے فرض

۱۔ نیت کرنا فرض اے۔

۲۔ مٹی یا مٹی دی قسم اتے دوہاں ہتھ مارنے فرض نہیں۔

۶۔ سارا منہ تے دوہاں ہتھان دا اکشر حصے نال ملنا فرض اے۔

۷۔ جے پانی دا پتہ لگے۔ سو قدم تک تلاش دے ورج جانا۔

تیمم بر اوس چیز نال ٹٹ جائدا اے۔ جسے نال وضو ٹٹ جائدا اے۔

۸۔ موزیاں تے مسح

سارا وضو ساز کے موزہ پہن صحیح۔ ترے انگلیاں مقدار موزے تے لاون فرض سی۔ موزیاں تے مسح کرنا بھاویں عورت ہووے۔ درست اے۔ اے پرنا پاک واسطے نہیں۔ مسح کرن دی شرط ایہہ اے۔ کہ دوہاں موزیاں نوں اس طرح پہنیا جاوے۔ جسے حدت دے موقع اتے وضو پورا ہووے۔ بھاویں موزے پہن دیاں وقت پورا وضو نہ ہووے۔ موزیاں تے مسح کرن دی مدت مقیم واسطے اک دن تے اک رات اے۔ مسافر واسطے تن دن تے تن راتاں۔

مسح کرن دی صورت ایہہ اے۔ ہتھان دیاں ترے انگلیاں بھویں کے موزیاں دی آٹلی طرف پیراں دیاں انگلیاں اتے رکھ کے اکوار پلایاں تک کھچ دیوے۔ موزہ بہتا پھٹیا ہویا نہ ہووے

۹۔ نماز دے فرض

نماز دے فرض چھ نہیں۔ اونہاں وچوں پنج تے نماز دے رکن ہیں۔

۱۔ قیام : یعنی کھلونا۔ اتنی دیر کھلونا جس دے نال فرض قرات کیتی جا سکے۔

۲۔ قرات : قرآن پاک دا نماز دے وچ پڑھنا۔

۳۔ رکوع : یعنی جھکنا۔ قرات دے بعد جھک کے ہتھ گودیاں تے رکھنے۔

۴۔ سجدہ : دونویں ہتھ چوٹے کر کے زمین تے رکھنے تے ہتھانک زمین اتے رکھنا۔

۵۔ قعدہ اخیرہ : یعنی دوسرا التحیات پڑھنا۔ قعدہ اخیر دے وچ التحیات للہ، دود شریف

اللھم صل۔ کوئی دعا عموماً رب جعلنی مقیم الصلوٰۃ پڑھے جائزے نہیں۔

۶۔ نماز نوں اپنے فعل نال پورا کرنا۔

نماز پڑھن واسطے دہسنی توں لیکر گودیاں تیکر ہر حالت وچ کھیا ہویا ہونا چاہیدا اے۔

نماز دے واجب

۱۔ تکبیر تحریمہ اکھنا۔ یعنی اللہ اکبر اکھنا

۲۔ تکبیر تحریمہ دے بعد قیام کرنا۔ جس دے وچ سورہ الحمد تے کوئی ہور سورہ پڑھی جا سکے

۳۔ سورہ فاتحہ دا فرضاں دیاں دوہاں رکعتاں وچ تے باقی نمازاں دیاں ساریاں رکعتاں وچ

سجدہ سہو جمعہ دی نماز وچ نہیں کرنا چاہیدا۔ اسی طرح دوہا عیدیاں دیاں نمازاں وچ
دی سجدہ سہو لازم نہیں آوندا۔ بجاویں عیدیاں دیاں تکبیراں بھل گیاں ہووے یا کوئی ہور
واجب ترک کر دتا ہووے۔

پرفتاویٰ عالمگیری وچ لکھیا ہویا اے۔ سجدہ سہو واجب ہونا جمعہ دی نماز۔ یا عیدیاں
دی نماز یا فرض یا نفل دی نماز وچ برابر اے۔ لیکن احناف دا قول اے۔ کہ جمعہ دی نماز یا عیدیاں دی
نماز وچ سجدہ سہو نہیں کرنا چاہیدا۔ تاکہ فتنہ نہ ہووے۔

سجدہ سہو دل وچ کریں نظیراں۔

عالمگیری وچ لکھیا ہویا اے۔ جے کر نمازی نماز دے دوران وچ سجدہ دی آیت پڑھے۔ سجدہ
کرنا بھل جاوے۔ جدوں اوس نوں یاد آوے۔ سجدہ تلاوت کرے۔ تے سجدہ سہو دیر کرن دے
پاروں دی کرے۔ ایہو ای درست اے۔

۱۱۔ سجدہ تلاوت

قرآن پاک دے وچ چوداں آیات اہمیاں نیں جنہاں دے پڑھن یا سنن نال اک سجدہ واجب
ہو جاتا اے۔ خواہ اوہ آیت نال ارادے دے پڑھی ہووے۔ بجاویں بناں ارادے دی پڑھی
ہووے۔ اس قسم دے سجدہ نوں سجدہ تلاوت کہندے نیں۔

سجدہ تلاوت دی ترکیب ایہہ اے۔ اللہ اکبر آکھ کے سجدہ دیوے تے کم از کم تے وار سبحان
ربی اللہی آکھ کے تکبیر نال سراٹھایا جاوے۔ درود تے دعا دی کوئی لور نہیں اے سجدہ دیاں
آیتاں اہناں سورتاں وچ آندیاں نیں۔

۱) سورہ اعراف (۲) سورہ رعد (۳) سورہ نحل (۴) سورہ بنی اسرائیل (۵) سورہ
مریم (۶) سورہ حج (۷) سورہ فرقان (۸) سورہ نمل (۹) سورہ الم سجدہ (۱۰) سورہ ص
(۱۱) سورہ حم سجدہ۔ (۱۲) سورہ والنجم (۱۳) سورہ انشاق (۱۴) سورہ علق۔

جے کر سجدہ دی آیت نماز دی قرأت وچ آجاوے۔ اوہ وقت سجدہ تلاوت کر کے باقی نماز
پڑھی جاوے۔ نماز دی وچ سجدہ نہ کیتا تے اوس دے ادا ہون دی کوئی صورت نہیں ہوندی پھر
توبہ استغفار ای کیتی جاوے۔ نماز دی وچ جے کر دو جے شخص کولوں سجدہ دی آیت سنی جاوے۔
تے نماز تو فارغ ہو کے سجدہ کر لیا جاوے۔ سجدہ دی اک آیت اک جگہ تے کئی وار سنی جاوے تے
اک ای سجدہ لازم ہووے گا۔ مختلف آیات اک جگہ یا مختلف مقامات اتے پڑھیاں جان تے اوہ تے

ای مسجدے ہون گے۔ جتنیاں آیات ہوں گیاں۔

۱۲۔ نماز دیاں سنتاں

نماز دیاں سنتاں ست ساریاں میں تفصیل دے نال درج کیتیاں جانڈیاں نیں۔

- ۱۔ تکبیر تحریرہ اکھدے ہویاں سر نوں تہکانا۔
- ۲۔ تکبیر تحریرہ اکھن توں پہلے دوہاں ہتھاں نوں مرداں دا کناں تیک اٹھاناتے زانیاں دا موڈھیٹھاں تیک اٹھانا۔ مذر وچ رختے۔
- ۳۔ تکبیر تحریرہ اکھیاں ہتھاں دیاں ہتھیلیاں تے انگلیاں وارخ قبلہ دی طرف کرنا۔
- ۴۔ ہتھ اٹھاں ویلے انگلیاں نوں نہ بہت کھولناتے نہ ای ملانا۔
- ۵۔ تکبیر تحریرہ دے بعد ہتھاں دا مرداں نوں دھنی دے تھلے تے عورتاں نوں سینے اتے بٹھ لینا۔
- ۶۔ مرداں دا ہتھاں دا اسطرح ہتھاں جے سچی ہتھیلی کھسی ہتھیلی اتے آجاوے۔
- ۷۔ ہتھ بٹھ لین دے بعد سبحانک اللہم آکھنا۔
- ۸۔ امام تے منفرد نوں سبحانک اللہم دے بعد اعوذ باللہ من الشیطن الرجیم آکھنا۔
- ۹۔ سورۃ فاتحہ دے بعد آمین آکھنا۔ بجاوین مقتدی ہوں۔ یا امام۔
- ۱۰۔ آمین آہستہ آواز نال آکھن۔
- ۱۱۔ قیام دی صورت وچ دوہاں قدماں وچ چار انگل دی وتھ رکھا۔
- ۱۲۔ فجر تے ظہر دی نماز وچ سورۃ فاتحہ فاتحہ دے بعد طوال مفصل پڑھنا۔
طوال مفصل : سورۃ حجرات توں لیکے سورۃ (الم کین) تیک۔
اوساط مفصل : سورۃ بروج توں لیکے سورۃ لم کین تیک۔
قصار مفصل : سورۃ لم کین توں لیکے آخر تیک۔
سیح طوال : پہلیاں لیاں ست سورتاں۔

عصر تے عشاء دیاں نمازاں وچ اوساط مفصل۔ مغرب دے وچ قصار مفصل سورتاں دا پڑھنا۔

۱۳۔ فجر دی پہلی رکعت وچ دو جی نالوں لی سورۃ پڑھنا۔

۱۴۔ رکوع جانڈے وقت اللہ اکبر آکھنا۔

۱۵۔ مرداں دا رکوع دی وچ گوڈیاں نوں ہتھاں نال پھڑنا۔ عورتاں نوں صرف گوڈیاں اتے ہتھ رکھنے۔

- ۱۶۔ مرداں دا انگلیاں نوں کھول کے تے عورتاں دا جوڑے کوڈے تے رکھنا۔
- ۱۷۔ رکوع دی حالت وچ پلایاں دا سدھا رکھنا۔
- ۱۸۔ رکوع دی حالت وچ مرداں دا جنگی طرح جھک جانا۔ عورتاں دا صرف اتنا جھکنا جے ہتھ کوڈیاں تیکر آجان۔
- ۱۹۔ رکوع وچ گھٹ تھیں گھٹ تنن وار سبحان ربی العظیم آکھنا۔
- ۲۰۔ رکوع وچ مرداں توں دوہاں ہتھاں نوں پاسیاں کول جدا رکھنا۔
- ۲۱۔ قوے دے وچ امام دا سمع اللہ لمن حمدہ آکھنا تے مقتدی وار بنا لک الحمد آکھنا۔
- ۲۲۔ سجدے ویلے اللہ اکبر آکھنا۔
- ۲۳۔ سجدے جانڈے وقت پہلے کوڈے زمین اتے رکھنے۔ پھر ہتھ۔ پھر ناک۔ پھر منہ۔ پھر منہا۔ اٹھدیاں پہلے ناک۔ پھر منہا۔ پھر ہتھ۔ پھر کوڈے اٹھانے۔
- ۲۴۔ سجدے دی حالت وچ منہ نوں دوہاں ہتھاں دے وچکار رکھنا۔
- ۲۵۔ سجدے دی حالت وچ مرداں نوں اپنے پیٹ نوں کوڈیاں کولوں تے ارکاں پاسیاں توں جدا رکھنا۔ تے ہتھ دیاں باہواں زمین توں اٹھیاں ہویاں ہوں تے عورتاں دا پیٹ دا پاں نال تے ارکاں دا پاسیاں نال ملا کے رکھنا۔ تے ہتھاں دیاں باہواں نوں زمین اتے وچا کے رکھنا۔
- ۲۶۔ سجدے دی حالت وچ دوہاں پیراں انگلیاں نوں قبلہ ول رکھنا۔
- ۲۸۔ سجدے دے وچ دوہاں کوڈیاں نوں بلا کے رکھنا۔
- ۲۹۔ سجدے دی وچ سبحان ربی الاعلیٰ ترے وار گھٹ تھیں گھٹ آکھنا۔
- ۳۰۔ سجدے دے اٹھدیاں ہویاں تکبیر کہہ کے سر اٹھایا۔
- ۳۱۔ سجدے توں اٹھدیاں ہویاں کھلو کے زمین نوں ہتھاں دا سہارا دینا۔
- ۳۲۔ دوہاں سجدیاں دے درمیان بیٹنا۔
- ۳۳۔ التعمیات دے وچ سجدے پیر دیاں انگلیاں دے بل بیٹنا۔
- ۳۴۔ التعمیات پڑھدیاں لا الہ کہندے وقت انگوٹھے تے وچکار لی انگلی دا حلقہ بنا کے شہادت دی انگلی دا اٹھانا۔
- ۳۵۔ فرض دیاں پہلی دو رکعتاں دے بعد ہر رکعت وچ سورۃ فاتحہ پڑھنا۔
- ۳۶۔ درود شریف دے بعد کوئی دعا پڑھنا۔ جیہڑی قرآن پاک یا حدیث شریف نال ثابت ہونے۔

- ۳۷۔ السلام علیکم ورحمۃ اللہ کبندے وقت پہلے سجے پاس پھر کبے پاس منہ پھیرنا۔
 ۳۸۔ امام صاحب داسلام اچی آواز نال اکھنا۔ ۲۹۔ دوسری وار سلام پھیرن لئی آواز نیواں کرنا۔
 ۴۰۔ سلام دے موقع اتے امام صاحب دا اپنے مقتدیاں دی نیت کرنا۔

۱۳۔ نماز دے بھنڈر

- ۱۔ نماز دیاں شرطیں وچوں کسے شرط دا نہ ہونا۔ مثلاً طہارت نہ رہوے وغیرہ۔
- ۲۔ نماز دے فرضاں دا جان بچھ کے یا بھول بھلیکھے رہ جانا۔
- ۳۔ نماز دے واجباں دا جان بچھ کے رہ جانا۔
- ۴۔ نماز دے واجباں دا بھل بھلیکھے رہ جانا تے پھر سجدہ سہو نہ کرنا۔
- ۵۔ نماز دی حالت وچ بولنا۔
- ۶۔ بناں عذر دے کھنگنا۔
- ۷۔ رونا یا آہ کرنا۔
- ۸۔ کھانا یا پینا بھاویں تھوڑا ہووے۔
- ۹۔ عمل کثیر۔ اس شرط نال کہ اوہ افعال نماز دی جنس وچ نہ ہوں۔ یا نماز دی اصلاح دی عرض نہ ہووے۔

- ۱۰۔ نماز وچ بناں عذر دے چلنا پھرنا۔
- ۱۱۔ امام صاحب دا بے وضو ہون دی عورت وچ بناں خلیفہ قائم کیتیاں باہر نکل جانا۔
- ۱۲۔ نااہل دا خلیفہ مقرر ہونا۔

۱۳۔ قرآن شریف دی قرأت وچ غلطی دا واقع ہو جانا۔

۱۴۔ نماز دے مکروہات :

- ۱۔ نماز دی حالت وچ دستور دے خلاف کپڑے دا پہننا۔
- ۲۔ سجدے وچ جان ویلے کپڑیاں نوں مٹی توں بچانا۔ یا اٹھاینا۔
- ۳۔ نماز دی حالت وچ کوئی لغو فعل کرنا۔
- ۴۔ سونے چاندی دا کوئی ٹکڑا منہ وچ رکھ لینا۔ جیہڑا قرأت وچ خلل پادویوے۔
- ۵۔ ننگے سر نماز پڑھنا۔
- ۶۔ ہوا دا روک رکھنا کردہ تحریمی اے۔

- ۷۔ مردان داوالاں دا بوڑا بنا کے نماز پڑھنا۔
- ۸۔ سجدے دی جگہ توں روڑے اٹھانا۔
- ۹۔ نماز دی حالت وچ انگلیاں و جابیاں تے توڑتیاں۔
- ۱۰۔ نماز دی حالت وچ ہتھان دا کوٹھے تے رکھنا۔
- ۱۱۔ نماز دی حالت وچ منہ دا قبلے توں پھیر لینا۔
- ۱۲۔ اکھاں نال بناں عذرت دے ایسے اودے ویکھنا۔
- ۱۳۔ سجدے دی حالت وچ مردان دا دونویں ارکان نوں زمین تے وچھانا۔
- ۱۴۔ کسے آدمی دی طرف نماز پڑھنا۔ سلام دا جواب دینا۔ ہتھیار یا سر دا اشارہ کرنا۔
- ۱۵۔ نمک یا مٹھے اتے سجدہ کرنا۔ پگڑی دیاں پیچاں اتے سجدہ کرنا۔
- ۱۶۔ بناں عذرت دے چوڑی مار کے بہنا۔
- ۱۷۔ نماز دی حالت وچ ابا سی لینا۔
- ۱۸۔ نماز دی حالت وچ اکھاں دا بند کرنا۔
- ۱۹۔ امام صاحب دا محراب دے اندر کھلونا۔ سجدہ اندر ہووے۔ جائزے۔
- ۲۰۔ امام صاحب دا اچی جگہ کھڑا ہونا۔
- ۲۱۔ مقتدیاں دا بناں لوڑے اچی جائیں کھلونا۔
- ۲۲۔ جاندار دی تصویر والا کپڑا پہن کے نماز پڑھنا۔
- ۲۳۔ نماز دی حالت وچ آیات یا سورتاں دا انگلیاں اتے گننا۔
- ۲۴۔ نماز دی حالت وچ تک صاف کرنا۔
- ۲۵۔ نمک یا مٹھے پڑے نال بند کر کے نماز پڑھنا۔
- ۲۶۔ امام صاحب توں پہلے مقتدی دا کوئی فعل کرنا۔ رکوع یا سجدہ وغیرہ۔
- ۲۷۔ نماز دیاں سنتاں وچوں کوئی سنت چھوڑ دینا۔
- ۲۸۔ مقتدی دا امام صاحب دے قرأت کرن دے وقت کوئی دعا پڑھنا۔
- ۱۵۔ نماز دے وقت

نمازاں پنج نہیں جیڑیاں قرآن پاک نال ثابت نہیں۔

۱۔ فجر دی نماز دا وقت صبح صادق توں لیکے سورج دے نکلن تک رہندا ہے۔

۲۔ ظہر دا وقت سورج ڈھل جان دے بعد شروع ہو جاندا ہے۔ جدوں تک ہر چیز دا سایہ اصلی سایہ کڈھ کے دو مثلاًں ہو جائے۔ اوس وقت تک ظہر دا وقت رہندا ہے۔
جمعہ دی نماز دا وی ایہو ای وقت ہے۔ گرمیاں وچ ظہر دی نماز ذرا دیر کے پڑھنی چاہیدی ہے۔

۳۔ عصر دا وقت۔ ظہر دا وقت ختم ہون دے بعد سورج ڈھل تک عصر دا وقت رہندا ہے۔ عصر دا مستحب وقت اوس وقت تیک ہے۔ جدوں تیک سورج وچ زردی نہ آجاوے۔
۴۔ مغرب دا وقت؛ سورج دے ڈب جان توں لیکے افق اتے سرخی دے مٹ جان تک ہوندا ہے۔ بدل والے دن ذرا احتیاط کیتی جاوے۔
۵۔ عشاء دا وقت؛ شفق دی سرخی مٹ جان توں لیکے اوس وقت تیک ہوندا ہے۔ جدوں تیک صبح صادق نہ ہو جاوے۔
عشاء دی نماز تہائی رات دے گزر جان توں لیکے اُدھی رات دے پہلوں تیک مستحب ہوندی ہے۔

۱۶۔ نماز دیاں اصطلاحواں

۱۔ زوال؛ سورج دا ڈھل جانا۔ دوپہر
۲۔ سایہ اصلی؛ اوہ سایہ جیہڑا ہر چیز دا زوال دے وقت ہوندا ہے۔
۳۔ مثل؛ ہر چیز دا سایہ اوس دے برابر ہونا۔
۴۔ عورت؛ جسم دا اوہ حصہ جس دا کجنا ہر حالت وچ ضروری ہے۔
مرداں دا دھنی توں لے کے گڑیاں تک تے عورتاں دا مونڈھیاں توں لے کے گٹیاں تک۔

۵۔ اقامت؛ تکبیر آکھنا۔ جماعت واسطے۔
۶۔ مدرک؛ اوہ آدمی جس ساری نماز امام صاحب نال پڑھی ہووے۔
۷۔ مسبوق؛ جس دی کوئی رکعت امام صاحب دی جماعت نالوں رہ جاوے۔
۸۔ نضا؛ اوہ نماز جیہڑی اپنے وقت وچ نہ پڑھی جاوے۔

نماز دے وچ دیاں اصطلاحواں

۱۔ تکبیر؛ اللہ اکبر آکھنا۔

۲۔ تکبیر تحریر : نماز شروع کرن لگیاں پہلی وار الحمد اکبر اکھنا۔ جہدے کہن نال دنیا دے سارے کم حرام ہو جان دے نیں ۔

۳۔ نعوذ : اعوذ باللہ من الشیطن الرجیم پڑھنا ۔

۴۔ تسمیہ : بسم اللہ الرحمن الرحیم پڑھنا۔ ثنا۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم پڑھنا

۵۔ سورۃ فاتحہ : الحمد للہ پڑھنا ۔

۶۔ سورۃ : قرآن شریف دیاں اک سو چوداں سورتاں وچوں کوئی سورت ۔

۷۔ سورۃ اخلاص ۔ قل هو اللہ احد

۸۔ رکوع ۔ گوڈیاں تے ہتھ رکھ کے جھکنا ۔

۹۔ قورہ : کھڑا ہونا ۔ قیام ۔

۱۰۔ سجدہ : زمین اتے سمٹھا ۔ نکتے تے ہتھ رکھنیں ۔

۱۱۔ جلسہ دو سجدیاں دے درمیان بیٹھنا ۔

۱۲۔ تشبہہ : التعمیات پڑھنا ۔

۱۳۔ قعدہ : التعمیات پڑھن واسطے بیٹھنا ۔

۱۴۔ قعدہ اولیٰ : پہلا التعمیات پڑھنا ۔

۱۵۔ قعدہ آخری : دوجی وار التعمیات پڑھنا ۔

۱۶۔ درود ۔ اللہم صل علی محمد پڑھنا ۔

۱۷۔ دعا : رب جعلنی مقیم الصلوٰۃ پڑھنا ۔ یا کوئی ہو ردعا جیہڑی قرآن پاک یا حدیث شریف نال ثابت ہووے ۔

۱۸۔ دعا قنوت ۔ و تراں دے وچ اللہم انا نستعینک پڑھنا ۔

۱۹۔ رمضان دے مہینے روزیاں دے بارے وچ

تریکھی نیت تریکھی روزے وچ رکھو رمضان

ایہہ جملیاں اتے رب فرض کیتوں خالق تے رحمان

ایہہ مسئلے ثابت انھیں کتابیں مومن بچھ جواب

ہرے وچ خلاصے قنیہ وچ کنز العباد

جاننا چاہیے۔ جے روزہ اسلام واکر رکن اے۔ تے پرانے زمانیاں توں پہلیاں امتاں اتے وی فرض ہوندا رہیا اے۔ جس طرح کہ قرآن پاک دے وچ وارو ہوندا اے۔ کُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ: یعنی تہاڑے اتے روزے فرض کیتے۔ جس طرح کہ اونھاں لوکاں اتے فرض سن۔ جیہڑے تہاڑے توں پہلے سن۔

روزہ کس نوں کہندے نہیں

روزے توں مراد ایہہ اے۔ جیہڑا شخص روزہ رکھن دا اہل اے۔ اوہ صبح صادق توں لیکے سورج دے ڈب جان تیک کھان۔ پین تے عورت نال صحبت توں رک جائے۔ روزے دے اہل ایہہ شخص نہیں۔

۱۔ مسلمان مرد یا عورت

۲۔ عورت حیض یا نفاس توں پاک ہووے۔

رمضان داروزہ فرض اے۔ تے نذر معین داروزہ واجب اے۔ اینہاں دو ماں روزیاں دارکھنا ضروری اے۔ نذر معین توں مراد ایہہ اے جے آدمی ایہہ وعدہ کر لیوے۔ میرا نکلاں کم ہو جائے تے میں نکلاں دن روزہ رکھاں گا۔ ایہہ روزہ رکھنا واجب ہو جاندا اے۔ نذر معین وچ روزیاں کی تعداد مقرر کر لی جاندی اے۔ مثلاً جمعہ داروزہ۔ ترے روزے۔ یا اتنے روزے۔ پر نذر غیر معین وچ تعداد مقرر نہیں کیتی جاندی۔ مثلاً ایہہ آکھیا جاوے۔ میں روزہ رکھاں گا۔ یا روزے رکھاں گا۔

روزے ماہ رمضان وچ رکھنے فرض ہوندے نہیں۔ ماہ رمضان قمری سال دا نواں مہینہ آقمری مہینے ایہہ نہیں۔

۱۱۔ محرم الحرام ۱۲۔ صفر ۱۳۔ ربیع الاول۔ ۱۴۔ ربیع الثانی ۱۵۔ جمادی الاولیٰ۔ ۱۶۔ جمادی الاخریٰ ۱۷۔ رجب ۱۸۔ شعبان ۱۹۔ رمضان ۲۰۔ شوال ۲۱۔ ذی قعدہ ۲۲۔ ذی الحج۔

روزے دی نیت ہر روز کرنی چاہی دی اے۔ دوپہر تیک نیت کیتی جاسکدی اے۔ رمضان چن وکھن نال یا شعبان دے تریہہ دن پورے ہوجان نال ثابت ہو جاندا اے۔ روزیاں دی تعداد ۲۹ یا ۳۰ ہوندی اے۔

شک داروزہ امام شافعی دے نزدیک منع اے۔

امام صاحب دے نزدیک نفل دی نیت نال روزہ رکھنا جائز لے۔ فرض رمضان دی نیت نال وی ناجائز لے۔ یا ایہہ آکھیا جاوے۔ جے کرکل رمضان ہو یا تے روزہ رکھانگا۔ اس طرح روزہ ناجائز ہوندا لے۔

اک عادل دی گواہی بھانویں اوہ غلام ہووے یا عورت رمضان واسطے قبول کیتی جاوے گی۔ ماہ شوال دے چن واسطے دو مرداں یا اک مرد تے دو عورتاں دی گواہی ضروری ہووے گی۔ آسمان اتے بدل ہووے یا مطلع غبار آلود ہووے۔ ماہ رمضان یا ماہ شوال دے باہے جماعت کثیر دی گواہی قبول کیتی جاوے گی۔ وڈی جماعت واسطے پنجہ آدمیاں دا ہونا ضروری آکے روزے لے بھنڈر

- ۱۔ روزہ دار جان بچھ کے کھاوے۔ یا پیوے۔ یا عورت نال صحبت کرے۔ روزہ ٹٹ جاذا آکے
- ۲۔ کوئی دوا بیٹ وپنہ پنہج جاوے۔
- ۳۔ کے روزہ دار نوں زبردستی کھوا پوا دینا۔
- ۴۔ عمل استمغان کیتا جاوے۔ یا نسوار استعمال کرے۔
- ۵۔ جان بچھ کے تے کرنا۔ جے کرتے منہ بھر کے کیتی جاوے۔
- ۶۔ روزے دی نیت ای نہ کیتی جاوے۔ یا دوپہر دے بعد کیتی جاوے۔
- ۷۔ منہ دے وچ بھسی ہوئی کوئی چیز نگل لین نال وی روزہ ٹٹ جاذا لے۔

قضا تے کفارہ لے وچ فرق

قضا توں مراد لے۔ کہ اک روزے دے بدلے دو جا روزہ رکھیا جاوے۔ مثلاً تدر معین دا روزہ ٹٹ جان نال قضا لازم ہووے گی۔

کفارہ توں مراد لے۔ کہ روزہ ٹٹ جان دے بعد سٹھ روزے رکھے جان۔ مثلاً جان بچھ کے روزہ توڑن دا کفارہ سٹھ روزے توڑنی رکھنے پیندے نیں۔ اگر اک وچوں چھٹ جاوے۔ توڑن دے بعد سٹھ روزے رکھنے پیندے نیں۔

اوہ صورتاں جنہاں نال روزہ نہیں سٹھا

اسدیاں دو قسماں نیں۔ ۱۔ جس دے وچ کسے قسم دی کراہت نہیں ہوندی۔ ۲۔ جس دے وچ کراہت ہوندی لے۔

۱۔ بھل بھلیکھے کچھ کھاپی لینا۔

۲۔ بناں ارادیوں سنگھ تھلے کوئی چیز چلی جائے۔ مثلاً دھون۔ غبار۔ کھٹی۔

۳۔ سریا بدن گتے تیل لانا۔ سرمہ پانا۔ روزہ نہیں ٹڈا۔

۴۔ احتلام ہو جانا۔

روزہ دے معذوراں دا بیان

۱۔ سفر بھانویں جائز ہوئے۔ بھانویں نا جائز۔ بغیر تکلیف دے ہوئے۔ مثلاً ریل دا سفر یا تکلیف

نال ہوئے۔ پیدل چلنا یا مشقت نال سفر کرنا۔

۲۔ حاملہ عورت نوں وی روزہ نہیں رکھنا چاہیدا۔

۳۔ دودھ پلان والی عورت وی روزہ رکھن تو معذوراں سمجھی جائی لے۔

۴۔ بیماری۔ جہاد۔ بھکھ۔ تریہ۔ بے ہوشی وی صورت وچ وی روزہ نہ رکھیا جکے۔

اعتکاف دا بیان

اعتکاف والفظی تے لغوی ترجمہ کسی جگہ ٹھیرنا لے۔ پر شریعت وی اصطلاح دے وچ مسجد دے

اندر ٹھیرن توں مراد لے۔ اعتکاف مسجد دے اندر اس ٹھیرن توں مراد لے۔ جیہڑا رمضان دے مہینے وچ

آخری دس دناں وچ ہووے۔ اعتکاف مؤکدہ سنناں وچوں لے۔

اعتکاف دے وچ ترے چیزاں دا ہونا ضروری لے

۱۔ مسجد دے وچ ٹھیرنا۔ بھادیں پنج نمازاں اوس میت وچ ہونداں ہوں۔ یا نہ ہوں۔

۲۔ اعتکاف دی نیت کرنا وی ضروری لے۔ تے مسلمان دا عاقل بالغ ہونا وی لازم لے۔

۳۔ حیض تے نفاس توں پاک ہونا ضروری لے۔

سب توں افضل تے بہتر اعتکاف مسجد حرام یعنی خانہ کعبہ دا ہوندا لے۔ اوس دے بعد مسجد

نبوی دا۔ تے اوس دے بعد مسجد بیت المقدس دا۔

عورتاں نوں اپنے گھر وچ اعتکاف بیٹھنا چاہیدا لے۔

اعتکاف واجب۔ سنت مؤکدہ تے مستحب ترے قسماں دا ہوندا لے۔

۱۸۔ نماز جنازہ دے بیان وچ

جنازہ جیم دے زبر نال مردہ دے معنی وچ آندا لے۔ تے جیم دی زیر نال اوس لکڑی دے

تختے توں مراد لے۔ جدھے اُتے مردہ نوں رکھیا جائدا لے۔

جسوقت آدمی مرن دے زیرے ہووے۔ اوس دا منہ قبلہ دی طرف کردتا جاوے۔ سجے پاسے

لٹا دتا جاوے۔ تے اوس نوں کلمہ شہادت پڑھایا جاوے۔ مر جان دے بعد دونوں جہاڑے بندھ دتے
جان۔ اکھاں وی بند کردتیاں جان۔

میت دے غسل واسطے دھنی توں لے کے گوڈیاں تیک کپڑے نال ڈھک دتا جاوے۔ کرلی نہ
کرائی جاوے۔ تے زامی تک وچ پانی پایا جاوے۔ کیونکہ پانی دا باہر کدھنا مشکل ہووے گی۔ غسل واسطے
ایسا پانی استعمال کیتا جاوے۔ جس دے وچ بیری دے پتران نال ابالیا ہووے۔ سرتے داڑھی دے
والاں نوں گل خیرہ دیاں پتران نال دھوتا جاوے۔

نماز جنازہ

جنازہ دی نماز پڑھنی فرض کفایہ اے۔ یعنی اک آدمی دے پڑھ لین نال دوسیاں بندیاں دی
وی ادا ہو جاندی اے۔ جنازے دی نماز واسطے بادشاہ وقت زیادہ موزوں اے۔ نہیں تے قاضی۔ امام
محلہ و امام وغیرہ۔

میت دے ولی نوں جنازہ پڑھان دی اجازت دینی چاہیے اے۔ جس میت دا جنازہ
پڑھیا جاوے۔ اوس دا مسلمان ہونا ضروری اے۔ غسل دین توں پہلاں نماز جنازہ درست نہیں۔
جنازے دیاں چار تکبیراں ہونئیاں نہیں۔ پہلی تکبیر دے بعد ثانی یعنی سبھا تک **اللهم ینزلنا** پڑھیا جاوے۔ پھر
درد و شریف پڑھیا جاوے۔ پھر میت واسطے دعا پڑھی جاوے۔ پھر چوتھی تکبیر اکھ کے سلام پھیر
لیا جاوے۔

میت دی دعا

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَمِثْلَنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرْنَا
وَإِنشَانَا۔ اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَنَا مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَيْنَا سَلَامًا وَمَنْ تَوَفَّيْتَنَا
مِنَّا فَتَوَفَّنَا عَلَيْنَا سَلَامًا۔

یعنی لے اللہ ساڈے زندیاں تے مردیاں نوں بخش۔ حاضر تے غائب نوں چھوٹے وڈے
نوں۔ مرد تے عورت نوں بخش۔ لے اللہ ساڈے وچوں جسوں نوں زندہ کریں۔ اوس نوں اسلام لے
جوا۔ تے ساڈے وچوں جسوں ماریں اوس نوں ایمان اتے مار۔

مرد واکفن

امرد دی چادر نٹھے پیرا ہن۔ یعنی کفن دھون توں لے کے گوڈیاں دے نٹھے تیک تے
پوٹ دی چادر لے۔ تے کفن کفایہ پوٹ تے امرد دی چادر لے۔

عورت کے کفن واسطے بیچ کپڑیاں دا ہونا ضروری اے۔ کفنی اندر دی چادر۔ سینہ بند تے
داہنی جس دے نال اوسدیاں چھاتیاں نوں لپیٹیا جاندا اے۔ جیہڑا سینے توں لے کے گڑیاں تک
ہوندا اے۔ تے پوٹ دی چادر۔ کفن کفایہ واسطے ترے کپڑے ضروری نہیں۔

۱۹۔ جمعہ دی نماز

جمعہ دی نماز جمعہ دے دن ظہر دی نماز دے بدلے ہوندی اے۔ جمعہ دی نماز واسطے ایہہ شرطیں
نہیں۔ دا شہر دا ہونا۔ شہر توں مراد اوہ جگہ اے۔ جتھے کوئی حاکم ہووے۔ جس دے نال اہل اسلام نوں تقویت
ہوندی ہووے۔ جس طرح مولانا عبدی صاحب فرماندے نہیں۔ اک شہر ہووے اسلام جی حاکم سے حکم قاضی
دا۔ ہک مسجد ہووے اذن جو عام تنہی جمعہ فریضہ تے قاضی ہووے۔ جیہڑا شرعی حدیں توں جاری کردا ہووے
مسجد ہووے۔ بھانویں عید گاہ ہووے۔ جیہڑی شہر دے کنارے ہوندی اے۔ نماز جمعہ توں پہلوں خطبہ پڑھیا
جاوے۔ جمعہ دی نماز جماعت نال پڑھنی چاہیدی اے۔ تے ہر شخص نوں نماز جمعہ وچ شامل ہون دی اجازت
ہووے۔

جمعہ دے احکام

جدوں جمعہ دی نماز ہووے۔ تے دنیا دے سارے کاروبار چھوڑ کے نماز جمعہ دے واسطے چلنا چاہیدا اے۔
جیتھک امام صاحب خطبہ پڑھدے ہوں۔ مقتدیاں نوں نماز پڑھنی نکل کرنی حرام اے۔ خطبہ دے بعد اقامت
آکھی جاوے۔ امام صاحب دو جیاں لوکاں نال دو رکعتاں نماز جمعہ ادا کرن واسطے جماعت کران۔ خطبہ
تے اقامت دے وچ و تھ پانی مکروہ ہوندی اے۔ شہر والیاں نوں جمعہ دی نماز نہ بل سکے۔ تے ظہر دی
نماز بناں اذان تے جماعت دے پڑھن دا حکم اے۔ جنھاں لوکاں اتے جمعہ دی نماز فرض نہیں۔ اوہ
اتنی دیر کرن۔ لوکین جمعہ دی نماز توں فارغ ہو جان تے پھر اوہ ظہر دی نماز ادا کرن جیہڑا آدمی جمعہ دی
نماز وچ شامل ہووے۔ بھانویں مسجد سہو دی عورت ہی ہووے۔ اوہ نماز جمعہ دی نیت کر کے دوگانہ
ای پڑھے۔ جمعہ دی نماز ہر بالغ مسلمان اتے فرض اے۔ پر مسافر۔ بیمار۔ غلام۔ عورت۔ لڑکا۔ دیوانہ۔ انہال
تے لنگرا نماز جمعہ توں معذور سمجھے جاندا نہیں۔ پر ایہ لوگ وی جیکر جمعہ دی نماز ادا کر لیں۔ تے درست
ہووے گا۔ جمعہ دی نماز دے وی اوہو ای مسئلے نہیں۔ جیہڑے دو جیاں نمازاں دے نہیں۔

جمعہ دے خطبہ وچ خداوند تعالیٰ دا ذکر کرنا چاہیدا اے۔ جیہڑا گھٹ تھیں گھٹ الحمد للہ دے برابر
ہووے۔ سنت طریقہ ایہہ اے۔ جدوں امام صاحب۔ منبر اتے بیٹھن۔ موزن سلنے کھلوکے دو جی
بانگ دیوے۔ تے لوک نماز پڑھی شروع کر دیں۔ گل بات کرنی چھوڑ دیں۔ خاموش ہو کے خطبہ سنن پہلے

خطبہ وچ اللہ تعلقے دا ذکر۔ کلمات شہادت تے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں آتے درود شریف پڑھیا جاوے۔ لوکاں نوں وعظ نصیحت کیتی جاوے۔ جیہڑا کہ کم از کم اک یا اوس توں زیادہ قرآن پاک دیاں آیتاں اتے شامل ہووے۔ پھر تین تیس دی مقدار بیٹھ جاوے۔ اس دے بعد کھلوکے دو جا خطبہ دیوے۔ جس دے وچ مسلماناں دے حق وچ دعا کیتی جاوے۔ خطبہ دے بعد اقامت آکھی جاوے امام صاحب لوکاں نال دو رکعتاں نماز جمعہ ادا کرن۔

اہل حدیث نماز جمعہ واسطے کوئی شرط نہیں مندے۔ اوہناں دے نزدیک چھوٹے ٹوں چھوٹے پنڈ وچ وی نماز جمعہ ادا ہو جاندی لے۔

شیعہ دے نزدیک امام صاحب یا نائب دی موجودگی تے خطبہ تے وقت مشروط نہیں۔ اک شرط ایہ وی لے۔ جیکر نماز جمعہ اک توں ودھ مقاماں تے پڑھی جاوے۔ اوہناں مقاماں دے وچ اک فرسنگ (تین میل) دا فاصلہ ہونا ضروری لے۔ نہیں تے نماز باطل ہو جاوے گی

۲۰۔ عیدیں وی نماز

ترتیب گزارن عید دی ایہی ات ادا

اول کہہ تکبیر توں پچھوں آکھ شن

تے تکبیراں آکھ توں ہتھ بھنے نال اوٹھا

فاتحہ سوورت تم کر کے تکبیر سنا

اول رکعتے پنج تکبیراں دت کرے قیام

فاتحہ سوورت تم کر تکبیراں چار تمام

عیدیں توں مراد دو عیدیاں نیں۔ جنہاں داناں عید الفطر یا روزیاں دی عید، عید الاضحیٰ یا

قربانی دی عید۔ لغت دے وچ عید اوس چیز توں آکھدے نیں۔ جیہڑی واپس آجاوے۔ عید وی سال دے وچ دو دفعہ آندی لے۔ اس واسطے اس نوں وی عید ای کہندے نیں۔

جدوں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم مکے توں ہجرت کر کے مدینہ تشریف لے گئے۔ مدینہ والیاں

واسطے دو دن خوشی دے سن۔ جنہاں دے وچ اوہ خوشیاں مناندے سن۔ کھیڈے کوددے سن۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں جدوں اونھاں کو لوں اس دی تفصیل پچھی۔ اوہناں نیں آکھیا۔ ایہیں

جاہلیت دے زمانے وچ ایہناں دو دن وچ خوشی مناندے سن۔ آپ نے فرمایا۔ ایہناں توں

ودھ تہاٹے واسطے دو خوشی دے دن نیں۔ ۱، عید الفطر، ۲، عید الاضحیٰ۔ اونھاں دن وچ

تیس وی خوشیاں مناوتے کھیڈو۔ ایس دن چنگے کھانے کھان واسلے۔ چنگے کپڑے پہنن واسلے نہیں۔ بشرطیکہ اینہاں وچ شریعت دے خلاف کوئی گل بات نہ ہووے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بذات خود اینہاں دناں وچ اچھے کپڑے زیب تن فرماندے سن۔ اک چادر جھیری دڈی چنگی تے قیمتی سی۔ عیدیاں دیاں دناں وچ اوڑھدے سی۔ تے جمعہ دے دن وی زیب تن فرماندے سن۔ کیونکہ جمعہ وی اک چھوٹی عید ہوندی لے۔

عید دیاں نازاں دا وقت سورج دے اچا ہون توں شروع ہوندا لے۔ تے دوپہر تک باقی رہندا لے۔ اک حدیث پاک دے وچ وارد ہوندا لے کہ آپ نے فرمایا لے عید الفطر دی نماز کچھ دیر کر کے پڑھو۔ تے عید الاضحی دی نماز بہت جلدی پڑھو۔ کیوں جے عید الاضحی دے وچ قربانی کرنی ہوندی لے۔ اس واسطے اسدا جلدی پڑھنا سنت لے۔ عید الفطر دے وچ قربانی نہیں ہوندی۔ اس واسطے ذرا دیر نال پڑھی جائے۔ کوئی ہرج نہیں لے۔

دوہاں عیدیاں وی نماز اکو طرح پڑھی جائی لے۔ یعنی صرف دو رکعتاں خطبہ توں پہلے۔ نماز توں پہلے کوئی بانگ نہیں ہوندی۔ تے نہ ہی کوئی نفل ادا کیا جاتا لے۔ صرف امام صاحب مقتدیاں دے نال بناں اتامت یعنی تکبیر دے دو رکعتاں نماز پڑھدے نہیں۔ پہلی رکعت وچ تکبیر تحریر تے تثنائے ترے تکبیراں اکھیاں جائیاں میں۔ دوہی رکعت دے وچ قرأت دے بعد ترے تکبیراں اکھیاں جائیاں میں۔ پھیر اک ہووے تکبیر آکھ کے رکوع تے سجدہ کیا جاتا لے۔ نماز ادا کر چکن دے بعد امام صاحب خطبہ پڑھدے نہیں۔ تے خطبہ کھلوکے پڑھا چا ہیدا لے۔ حاضرین یعنی عید دی نماز پڑھن والے سارے لوک خموشی تے سکوت نال خطبہ سنندے نہیں۔ جس طرح جمعہ دی نماز وچ امام صاحب دو خطبے پڑھدے نہیں۔ اسی طرح عید دی نماز وچ وی دو خطبے ہوندے نہیں۔ عیدیاں دیاں نازاں وچ امام صاحب نوں ضروری لے۔ جے نازیاں نوں عیدیاں دے متعلق مسئلے دسن۔ عیدیاں دے خطبے سنت موزکہ نہیں۔ تے نماز واجب لے۔

عید الفطر دے دن نماز ادا کرن توں پہلاں طاق عدد دے چھوٹے کھانے سنت نہیں۔ پر قربانی دی عید دے دن نماز پڑھ کے کھانا چا ہیدا لے۔ جیہڑا کہ سنت لے۔ اگر ہو سکے۔ تے اپنی قربانی دے جانور دا گوشت کھانا چا ہیدا لے۔ عید دی نماز پڑھن واسطے اک رستیوں جانا چا ہیدا لے۔ تے دو جے رستیوں واپس آنا سنت لے۔ تاں جے سارے شہر نوں خبر ہو جاوے تے اسلام دی شان و شوکت ظاہر ہووے۔ عید الفطر دے دن ہر مسلمان اتے جیہڑا کہ صاحب نصاب تے آزاد ہووے۔ صدقہ

فطر واجب ہے۔ جسمی مقدار اک انجملہ ہے وڈی لپ نون انجملہ کہندے ہیں۔ بعض دے نزدیک اک صاع گندم وغیرہ بطور صدقہ دتی جائی ہے۔ جسمی مقدار ڈھائی سیر ہونڈے نہیں۔ عید پر ھن توں پہلاں صدقہ فطر ادا کر دتا جاوے۔ تاکہ عزیزیاں مسکیناں دی وی عید ہو جاوے۔

عید الاضحیٰ دی قربانی بارے لوکاں دا اختلاف ہے۔ بعض واجب کہندے ہیں۔ تے بعض سنت پر عام لوک سنت مؤکدہ ہون دے قائل نہیں۔ عید الاضحیٰ دی قربانی حضرت ابراہیم علیہ السلام دے اپنے پتر اسماعیل علیہ السلام نوں قربان کرن دی یاد دہیج منائی جائی ہے۔

قربانی دا جانور ذبح کر دیاں ایہ دعا پڑھنی چاہییدی ہے۔

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا ۚ أَنَا مِّنَ الْمُشْرِكِينَ۔

تے قربانی دا جانور ذبح کرن واسطے ایہ دعا پڑھی جاوے۔

إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ لَا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ۔

گلے اتے چھری پھیر دیاں ایہ لفظ کہنے چاہیڈے نہیں۔

بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ :

اپنے ولوں قربانی کیتی جاوے تے کیسا جاوے اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي۔ دوجے دی طرفوں کیتی جاوے۔ اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِن فُلَانٍ۔ تے اوس آدمی داناں زبان نال لیا جاوے۔ دہویں ذی الحج توں لیکے بارہویں ذی الحج دی نماز عصر تک قربانی کیتی جاسکدی ہے۔ نماز عید توں پہلے قربانی جائز نہیں ہونڈی۔

بکرا، بکری، گاں۔ بیل، دوور، ہیاں دے ہونے چاہیڈے نہیں۔ بچھاں نوں دندا کہندے

نہیں۔

گاں، بیل، اونٹ، دہج، ست آدمی شریک ہو سکدے نہیں۔ تے چھوٹے ہانڈراں وچ صرف اک آدمی ہونا چاہیڈا ہے۔

عید الاضحیٰ نوں عید الفصحیٰ کہنا غلط ہے۔ کیوں جے اضحیٰ اضحیٰ دی جمع دا صیغہ ہے۔ اعنحاة اصل وچ اضحیہ سی جیہڑا تعلیل دے قاعدے نال اضحیٰ ہو گیا ہے۔

۱۷۔ پانی دی پاکی تے ناپاکی دے مسئلے

رود جو میں کھوہ چشمے باراں ہوز کھیں دریا

نانو انھاں دامطلق پانی دل وچہ خوب ٹکا

ایہ مسئلے ثابت اٹھیں کتابیں اسبابے وچ آئی

مسعودی وچ ترغیب صلوٰتی خزانہ وچ ہلکے

میںہ چشمہ چوہا تے دریا داپانی پاک لے۔ اسدے مال وضو کرنا جائز لے۔ جے کر کوئی پاک

شے اوس پانی دے رنگ۔ بوتے مزہ نون بدل دیوے۔ بجانویں کئی دیہاڑے پئی رہن دی وجہ

توان بدبودار ہو جاوے۔

اوہ پانی جیہڑا رکھاں دے پتر ڈگن مال بدل گیا ہووے۔ یا اوس وچ کوئی چیز پکائی جاوے۔

تے اوس دا رنگ بدل جاوے۔ کسے درخت یا پھل داپانی ہووے۔ مثلاً گنے دارس۔ ہندو لہنے

دا پانی یادو جیاں چیزاں دے اجزاں پانی اتے غالب آجان۔ مثلاً ستو۔ اینہاں پانیاں مال وضو نہیں ہو

سکدا۔ نہ ہی کھلوتے ہوئے پانی مال وضو ہو سکدا لے۔ جدھے وچ ناپاک ہووے۔ ایسے وچ وی

وضو جائز نہیں لے۔

دہ دردہ پانی پاک لے۔ دہ دردہ پانی دا حکم اسطرح لے۔ جسطرح و ہندے پانی دا۔ دہ در

دہ توں مراد ایہ لے کہ وہ گز ملتے دہ گز چوڑا تے اک گز ڈونگھا پانی جس جگہ کھلوتا ہووے۔ یا رکیا ہویا

ہووے اوہ پاک ہوندا لے۔ ڈونگھا اتنا ہووے جے کراتوں تک نال پانی لیا جاوے۔ تے تھلیوں

مٹی نہیلے۔ و ہندے پانی توں مراد اوہ پانی لے۔ جس دے وچ گھر ر ہڑھ جاوے۔ یعنی... مکعب

گزر قبہ وچ کھلوتا ہویا پانی وہ دردہ کہلاندا لے۔

پانی دیاں ست قسمیں

۱۔ ماء المطر - میںہ داپانی ۲۔ ماء العین - چشمے داپانی ۳۔ ماء البئر - کھوہ دا

پانی ۴۔ ماء البرد - برن داپانی ۵۔ ماء الفج - لویاں یعنی گٹے داپانی ۶۔ ماء البحر -

سمندر داپانی ۷۔ ماء النہر - نہر داپانی -

وڈا حوض تے وڈا چشمہ ساریاں مذہباں دی وچ پاک لے۔

کنز الحقائق جیہاں فقہ دیاں کتاباں وچ گز چوکی انگل دا مراد لے۔ دہ دردہ دار قبہ ۱۰۰

مکعب گز ہونا چاہیدا لے۔ بجاویں لیاں تے چوڑائی ددھ گھٹ ہووے۔

امام مالکؒ سے نزدیک پانی تموڑا ہوئے یا بہتا۔ رنگ۔ بو۔ سواد و چوں کوئی چیز وی نہ بدلی ہوگی پاک ہوندا ہے۔

امام شافعیؒ سے نزدیک پانی دی مقدار دو قلعے ہے۔ قلعہ توں مراد مشکان یا کچھالان لیان جانبداریاں نہیں۔ پرائیجاں وچ و دھ گھٹ ہو جان دا اندیشہ ہوندا ہے۔ اس واسطے سب توں و دھ کے تسلی والی گل اوہ ہے جیہڑی مجمع البحار دیل وچ درج ہے۔ فرماندے نیں۔ اک قلعہ دے وچ پنج سو رطل دی گنجائش ہوندی ہے۔ اطل بارہ اوقیہ دا ہوندا ہے۔ اوقیہ چالی درہماں دا ہوندا ہے۔ تے درہم ساڈے ترے ماشے دا ہوندا ہے۔

حکم ایہ ہے۔ اِذَا بَلَغَ الْمَاءُ قَلْتَيْنِ لَمْ يَجْمَلْ نَجْسًا۔ اہل حدیث اس عبارت توں یہ معنی کدھھے نیں جیتنے پانی وچ رنگ۔ بو۔ تے سواد و چوں کوئی چیز وی بدلی ہوئی نہ ہوئے تے پانی ناپاک نہیں ہوندا۔ کیوں جے اتنے پانی نوں و ہند پانی کہیا جاسکدا ہے۔ لیکن فقہار اکھدے نیں۔ دو قلیاں وچ جدوں گندگی پے جاوے۔ تو اوہ او سے وقت ناپاک ہو جاندا ہے پانی دیاں تریاں سفناں و چوں کوئی بے لے یا نہ بدلے۔ فقہارے نزدیک حدیث شریف دا ایہ مطلب ہے دو قلعے پانی گندگی نوں برداشت نہیں کر سکدا۔ یعنی گندگی پے جان نال ناپاک ہو جاندا ہے۔

امام صاحب ہوراں نہیں وہ درہ آنا پانی مقرر کیتا ہے۔ جیہڑا ساریاں حدیثاں تے آثار نوں سامنے رکھدیاں ہو یاں پاک ہے۔ اس واسطے وہ درہ پانی وچ و شو جاوے۔ پانی وچ مچھر۔ مکھی، اٹھوٹاں، مچھی، ڈڈو، کیکڑا جے کمر جان۔ تے پانی پلید نہیں ہوندا۔ کل ما یعیث فی الماء لا یفسد الماء۔ ہر اوہ چیز جیہڑی پانی وچ رہندی ہے۔ پانی نوں ناپاک نہیں کردی۔

استعمال ہو یا ہو یا پانی پاک ہے۔ پر پاک کرن والا نہیں ہے۔ و شو مستعمل پانی نال نہیں ہو سکدا جے کہ حقیقی نجاست مستعمل پانی نال دور کیتی جاوے۔ تے نجاست دور ہو جاندی ہے۔ نجاست حکمی اوس پانی نال پاک نہیں ہوندی۔

کھوہ دا مسئلہ : کھوہ دے مسئلے وچ ترے مذہب نیں۔ کنز الاقائق وچ درج ہے۔
مَسْئَلَةُ الْبُرُوجِطِ : یعنی کھوہ دا مسئلہ جط ہے۔ ج توں مراد نجاست دی حالت ج توں مراد اپنے حال وچ رہن دی علامت ہے۔ ج توں مراد طہارت یعنی پاکیزگی ہے۔ اس دی تشبیل اسطرن ہے۔ اگر کوئی ناپاک آدمی جسدے بدن اتے نجاست حقیقی نہیں ہے۔ اوہ کھوہ وچ ڈگ پوسے۔

یا ڈول کڈھن واسطے بٹی مارے۔ امام صاحب دے نزدیک کھوہ اپنی حالت و پرچ پاک لے۔ تے آدمی بدستور سابق ناپاک تے امام محمدؑ دے نزدیک کھوہ تے آدمی دونوں پاک نہیں۔

چم رنگ دین نال پاک ہو جاندا لے۔ پرخنری تے آدمی دا چم پاک نہیں ہوندا لے چم دے رنگن توں مراد ایہ لے۔ کرچم دی تری۔ بدبود و نال یا دھپ نال دور کر دی جاوے۔ ذبح کیتے ہوئے جانور دا چم رنگی توں بناں ای پاک لے۔ کھوہ دے وچ ناپاک ڈگ پوے۔ تے اوس دا پانی باہر کڈھیا جاوے۔ اونٹ یا کیری دیاں میٹکناں وچ اختلاف لے۔ جنھاں جانوراں دا گوشت کھا ہدا جاندا لے۔ اونھاں دا پیشاب نجس ہوندا لے۔ اوسنوں مینا نہیں چاہیدا۔ امام صاحب دے نزدیک ناجائز لے۔

تھوڑی جیہی تے (الٹی) خون۔ پیپ جیہڑی کرند ہے۔ اگر بدن یا کپڑے اتے ڈگ پوے ناپاک نہیں ہوندا۔

چوہے جیسے جانور دے مرجان نال ونبہ ڈول پانی کڈھنا چاہیدا۔ کسے جانور دے ڈگ کے مرجان نال۔ تے پھٹ جان نال مجاویں جانور وڈا ہووے مجاویں نکا۔ کھوہ دا سارا پانی کڈھنا چاہیدا لے۔ جس ویلے جانور نوں کھوہ وچ ڈگیا ہو یا دکھیو اوس وقت کھوہ پلید ہو جاوے گا۔ آدمی دے پسینے دا حال جوٹھے ورگا لے۔

آدمی۔ گھوڑا تے اوہ جانور جنھاں دا گوشت کھا ہدا جاندا لے دا جوٹھا پاک ہوندا لے۔ کتے سور۔ شیر۔ چیرن پھاڑن ولے جانوراں دا جوٹھا پاک ہوندا لے۔ بلی۔ گلی وچ پھرن والی مرغی باز۔ شکرہ یعنی پنچے ولے پکھنواں دا جوٹھا مکروہ لے۔ سپتے چوہے دا جوٹھا وی مکروہ لے۔ کھوتے تے کھردے جوٹھے دے پاک یا ناپاک ہون وچ شک لے۔

کھوراں دا پانی بے کروہندا ہووے۔ کھٹا۔ نشہ آور تے گاڑھانہ ہووے۔ تے اوس نال غبو کرنا جائز۔ ورنہ دوجی صورت وچ ناجائز لے۔

نجاست دیاں دو قسمیں ہیں۔

۱۔ نجاست حقیقی

۲۔ نجاست حکمی

نجاست حقیقی اوہ لے۔ جیہڑی سامنے نظر آندی ہووے۔ مثلاً پیشاب۔ پاخانہ۔ نجاست

حکمی اوہ لے۔ جیہڑی سامنے نظر آندی ہووے۔ مثلاً بے وضو ہونا تے احتلام وی صورت وچ بغیر غسل دے ہونا۔

اسلام پوج میراث کے مسائل

سراجی

سراجی علم فرائض کے بارے سراج الدین محمد بن سجاد ندوی حنفی دی مشہور کتاب ہے۔ ایسے بہت
ای مقبول تے مستند ہے۔ ایس کتاب دیاں کئی شرحاں لکھیاں گیاں ہیں۔ جنھاں وچوں میر سید شریف
ہوراں دی شریفی بہت ہی معتبر خیال کیتی جاندی ہے۔
فرائض : فریضہ دی جمع ہے۔ جیہڑا فرض توں مشتق ہے۔ علم میراث توں فرائض دا علم کہندے
نہیں۔

علماء کے قول کے مطابق میت کے ترکے (چھوڑا ہوا مال) کے مال چار حق متعلق ہوندے
نہیں۔

۱۔ سب توں پہلاں میت دی شریعت کے قاعدے کے مطلق کفن و دفن تے تیاری دا مناسب
بندوبست کیتا جاندے۔ اس خرچ دیوچ نہ اسراف (حد توں زیادہ) کیتا جاوے۔ لے نہ
ای تنگی کیتی جاوے۔

۲۔ کفن و دفن کے بعد اگر میت کے ذمے کوئی قرض ہووے۔ اس توں ادا کیتا جاوے۔
۳۔ قرض ادا کر دین توں بعد بچے ہوئے مال وچوں زیادہ توں زیادہ اک تہائی مال نوں وصیت
کے طور اتے خرچ کیتا جاوے اگر اس نے کوئی وصیت کیتی ہووے۔ جسے کسارے
مال دی وصیت کیتی ہووے۔ تے پھیر وی صرف اک تہائی مال نوں بطور وصیت خرچ
کرن دی اجازت ہے۔

۴۔ وصیت۔ قرض۔ کفن۔ و دفن کے بعد اس کے بچے ہوئے مال نوں میت دیاں وارثاں وچ
ونڈ دتا جاوے۔ سب توں پہلاں اصحاب فرائض آندے ہیں۔ اس کے بعد عصبات آندے
نہیں۔ اگر عصبات وی نہ ہوں۔ تے تیجے حصہ دار ذوی الارحام ہوندے ہیں۔

۱۔ اصحاب فرائض : اصحاب فرائض توں اوہ لوک مراد ہیں۔ جنھانڈے حصے کتاب اللہ یعنی

قرآن پاک سے وچ مقرر ہو چکے ہیں۔ ایسے سارے گنتی وچ باران نہیں۔

مرداں وچ چار نہیں۔

۱۱ باپ ۱۲ دادا ۱۳ شوہر ۱۴، اخیافی بھرا (جنہاں بھراوان دی ماں اک ہوئے۔
تے پیو وکھرا ہوئے)

عورتاں وچوں اٹھ نہیں۔

۱۵ زوجہ (بیوی) ۱۶ دھی ۱۷ پوتری (پوتری وچ پڑوتری تے اوس دی نسل وی شامل

اے) ۱۸ سکی بھین ۱۹ علاقہ بھین ۲۰ اخیافی بھین - (۲۱) ماں (۲۲) صحیح داوی - ماں پیو دا

حصہ قرآن پاک وچ ابنج بیان ہوئے۔ وَلَا بُوتِیْمِنْمَا السُّدُسِ مِمَّا تَرَكَ اِتَّ

كَانَ لَهَا وَلَدٌ۔ فَإِنْ كَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ وَوَرِثَتْ اَبْوَاهُ فَلِاُمِّهِ الشُّكْلُ۔ یعنی

بیت مے ترکے وچوں ماں پیو نوں چھیاں حصہ ملے گا۔ اس صورت وچ بے میت دی اولاد ہووے

بے کر میت دی اولاد نہ ہوئے۔ اوس مے وارث صرف ماں تے پیو ہوں۔ تو اوس دی ماں اتیجا

حصہ (تے باقی اوس مے پیو دا)

اسدی وضاحت اس طرح کیتی جا ندی اے۔ بے پیو دیاں ترے حالتاں ہون دیاں نہیں۔

۱) پہلی حالت وچ اوس نوں فرض مطلق یعنی چھیاں حصہ ملے گا۔ ایسے اوس وقت ہوندا جدوں

میت دا پتر موجود ہووے۔ بے پتر نہ ہوئے۔ تے پوتریا یا اسدیاں وی تھلے۔ کیوں بے ولد دا

لفظ پتر۔ پوترے۔ پوترے ساریاں واسطے عام استعمال ہوندا اے۔ اسے طرح دھی۔ پوتری تے

پوتری وی۔

(۲) دوجی حالت وچ فرض مطلق تے عصرت دا حصہ۔ یعنی ذوی الفروض ہوں دی حیثیت

نال چھیاں حصہ ملدا اے۔ تے عصبہ ہوں دی حیثیت نال باقی مال دا مالک بن جاندا اے۔ ایسے اوس

وقت ہوندا اے۔ جدوں میت مے باپ نال میت دی دھی۔ پوتری یا پوتری ہووے یا

اسدیوں وی تھلے موجود ہوں۔

۳) تیسری حالت ایسے کہ پیو محض عصبہ ہوئے۔ ایسے اوس وقت ہوندا اے۔ جدوں میت دا

پتر۔ دھی۔ پوتریا یا پوتری کوئی وی موجود نہ ہوئے۔

دادا پیو دی جگہ ہوندا اے۔ یعنی میت دا پیو موجود نہ ہوئے۔ تے دادا ساری جائداد وچ

پیو دی طرح ہوندا اے۔ چار صورتاں ایساں ہون دیاں نہیں۔ بے دادا پیو مے حکم توں خارج ہو جاندا اے۔

میت دی ماں دیاں وی ترے حالتاں نہیں۔

۱۱ میت دا دادا زندہ ہووے۔ تے ماں نوں چھپواں حصہ ملے گا۔

۱۲ میت دے دو یا دو توں زیادہ بھین بھرا ہون۔ بھین بھرا سکے ہون یا مترے۔ ماں

ولوں مترے ہون یا بیوولوں ہر حالت دے وچ ماں نوں چھپواں حصہ ملے گا۔

۱۳ میت دا پتر۔ دھی یا پوتر۔ پوتری نہ ہووے۔ یا دو یا دو توں زیادہ بھین بھرا نہ ہون۔

تے ماں نوں میت دی کل چھوڑی ہوئی جاوے اوچوں تیجا حصہ ملے گا۔ پر ماں دے بارے

جیہڑے احکام ذکر کیتے گئے نیں۔ او سیوقت ای جاری ہون گے۔ جدوں میت دے

ماں پیوے نال احد الزوجین ہون۔ تے قرض دین دے بعد احد الزوجین دی ماں نوں

باقی دا تیجا حصہ ملے گا۔

زوجین دے بارے قرآن پاک وچ واردا لے۔ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ

إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ أَلْحَمَّ مَا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِنَّ تُوْمُونَ بِمَا

أَوْدَيْنِ - (س - النساء - ۲۴) - لے لوکو۔ جیہڑا ترکہ تہاڈیاں بیویاں چھوڑجان۔ جے اونھاں دا

کوئی پتر نہ ہووے۔ اونھاں دے ترکہ وچ تہاڈا ادھا حصہ لے۔ جے کر اونھاں دے پتر ہون۔

اونھاں دے ترکہ وچوں تہاڈے واسطے چوتھا حصہ لے۔ ایہ اوں وقت نافذ العمل ہووے گا۔

جدوں قرض تے وصیت تے عمل ہو جاوے۔ اگر تیس کوئی ترکہ چھوڑ جاوے۔ تہاڈی کوئی اولاد نہ ہووے

تہاڈیاں بیویاں دا چوتھا حصہ۔ جے اولاد ہووے قرض تے وصیت دے چکن دے بعد تہاڈا

ٹھواں حصہ ہووے گا۔ اس سارے کلام دا خلاصہ ایہ لے۔ خاوند دیاں دو حالتاں ہون دیاں

نیں۔ ۱۔ بیوی دے ترکہ وچوں ادھ دامالک ہووے گا۔ اگر بیوی دی اولاد پتر۔ پوتر نہ ہووے۔

۲۔ دو جی حالت وچ خاوند چوتھے حصہ دامالک ہووے گا۔ اگر بیوی دی اولاد ہووے۔

بیوی دیاں وی دو حالتاں ہون گیاں۔

۱۔ پہلی حالت وچ چوتھی پتی دی حصہ دار ہووے گی۔ جے کر اکل ہووے۔ جے میت دی دو جی

بیوی ہووے۔ دوویں رل کے چوتھے حصے دیاں مالک ہون گیاں۔ یعنی پہلی حالت وچ بیوی نوں

چوتھا حصہ ملے گا۔ دو جی صورت وچ اٹھواں حصہ ملے گا۔ انبیانی بھین بھراواں دیاں حصیاں دے

بارے قرآن پاک وچ اس طرح بیان لے۔ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً - الْحَجَّ وَاللَّهِ

عَلِيمٌ حَكِيمٌ - اگر کے مرد یا عورت دی میراث ہووے او سدا باپ یا بیٹا اصل تے فرع نہ ہووے

دو بے بیوہوں اور اک بھائی یا بھین ہوئے۔ اونہاں دوہاں وچوں ہزاں نوں چھپواں حصہ ملے گا۔ اگر اک کولوں چوکھے ہون تے تیجے حصہ وچ سائے برابرے شریک نہیں۔ اینہاں حصیاں اتے وی فرض تے وصیت وے بعد ای عمل کیتا جاوے گا۔ اس شرط نال کریت کسے نوں کوئی نقصان نہ پہنچانا چاہندی ہوئے۔

میت وے اجیانی بھین بھراواں دیاں ترے حالتاں نہیں۔

۱۔ اک بھین یا اک بھرا لے۔ تے چھپواں حصہ ملے گا۔

۲۔ دو یا دو توں زیادہ ہون۔ تے تیجے حصے وچ برابرے شریک نہیں۔ یعنی مرد یا عورتاں نیجے حصے وچ برابرے شریک ہون گے۔

۳۔ تیجی صورت ایہ لے۔ میت دا پتر۔ دھی یا پوترا۔ پوتری ہون۔ اس صورت وچ اجیانی بھین

بھرا بھادیں اک ہوئے بھادیں ودھ سب نوں میراث وچوں کوئی حصہ نہیں ملے گا۔ اسی طرح اگر باپ میت دا نہیں لے۔ دادا موجود لے۔ سب ساقط ہو جان گے۔

سکیاں تے مٹریاں بھیناں وے باسے قرآن پاک وچ بیان لے۔ یَسْتَضْتُونَكَ۔ قُلِ اللّٰهُ يَتَنَزَّلُ

فِي السَّمَاءِ لَيْلًا وَسَابِحًا يُنَزِّلُ السُّورَاتِ لِقَوْمِهَا وَيُرْسِلُ فِيهَا الرُّسُلَ لِيُنذِرَ لِقَوْمِهَا وَأَنْبِيَاءَ لِيُنذِرَ لِقَوْمِهَا وَأَنْبِيَاءَ لِيُنذِرَ لِقَوْمِهَا وَأَنْبِيَاءَ لِيُنذِرَ لِقَوْمِهَا

کلام دے بارے فتویٰ پچھدے نہیں۔ تیں انہاں لوکاں نوں آکو دیوے۔ جے اللہ تعالیٰ تہا نوں کلام دے بارے حکم دیندا لے۔ اگر کوئی ایسا مرد مر جاوے۔ جس دی کوئی اولاد نہ ہوئے۔ نہ باپ دادا۔ اوسدی

صرف اک بھین ہوئے۔ بھین نوں ترے وچوں ادھا ملے گا۔ بھین مر جائے۔ اوسدی کوئی اولاد نہ ہوئے

اوسدے سارے مال دا وارث بھرا۔ جے کر بھیناں دو ہون یا زیادہ۔ اونہاں نوں ترے وچوں ہا

بلیگا۔ اگر بھین بھرا ملے جکے ہون۔ (یعنی کجھ مرد تے کجھ عورتاں) اوس وقت اک مرد نوں دو

عورتاں دے برابر ملے گا۔ تہاں لوکاں دے بھنگ جان دی وجہ توں اللہ اپنے حکم تہا دے اتے

کھول کھول کے بیان کر دے نہیں۔ اللہ تعالیٰ سب کجھ جان دے نہیں۔ اس دی تفصیل اس طرح ہوئے

گی۔ میت دی سکیاں بھیناں دیاں بیج حالتاں نہیں۔

۱۔ اگر اکلی ہوئے۔ تے ادھ۔

۲۔ دو یا دو توں ودھ ہون تے ہا۔

۳۔ جدوں بھیناں سکیاں بھراواں نال اکھٹیاں ہون۔ اوس وقت اک مرد نوں دو عورتاں دا

حصہ ملے گا۔ بھیناں بھائیاں وے ہون دیاں عصبہ بن جان گیاں۔

۴۔ میت دیاں دھیاں یا پوتڑیاں بھیناں نال اکھیاں ہون گیان۔ اوس وقت دھیاں یا پوتڑیاں دے لین دے بعد باقی بچے ہوئے ترکہ اتے اوہناں دا حق ہووے گا۔

۵۔ میت دیاں بھیناں اوسدے پتر یا پوترے یا پیو یا دادے (بقول امام غنم دے) دے نال اکھیاں ہون۔ اوس وقت ساریاں بھیناں نوں کچھ حصہ نہیں ملیگا۔

میت دی متریان بھیناں وئی سکی بھیناں دی مانند نہیں۔ اوہناں دیاں ست حالتاں نہیں۔

۱۔ میت دی سکی بھیناں نہ ہووے، تے متری نوں دادھا جیکراکلی ہووے۔

۲۔ دو یا دو توں ودھ ہون۔ اوس وقت ۲ سب برابر دیاں شریک نہیں۔

۳۔ متریان بھیناں اگر اک سکی بھیناں ہون اوس وقت متریان نوں چھپوواں حصہ ملے گا۔

۴۔ جدوں میت دیاں دوسکیاں بھیناں ہون متری بھیناں نوں کچھ نہیں ملیگا۔

۵۔ جد بھیناں نال کوئی متری بھرا دی ہووے۔ اوس وقت بھائی دی وجہ توں عصبہ ہو جان گیان۔ اوس وقت باقی ترکہ مرد توں دو عورتاں دے برابر اصول اتے تقسیم ہووے گا۔

۶۔ متریان بھیناں میت دیاں دھیاں یا پوتڑیاں نال عصبہ ہو جان گیان۔

۷۔ میت دیاں متریان بھیناں اوسدے پتر۔ پوترے۔ پوتڑے یا پیو۔ اک قول دے مطابق دادے دی ہون دی صورت وچ میراث توں خالی رہ جان گے۔

دھی پوتری دا حصہ قرآن پاک وچ اس طرح بیان لے۔

يُؤْتِيكُمْ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِي كَرَّمْتُمُ الْأَنْثَىٰ فَلَهُنَّ ثُلُثًا مِّمَّا تَرَكَ
وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ (س۔ النساء۔ ۳۶)

اے مسلمانوں! اللہ تعالیٰ تمہانوں تہاڈی اولاد دیاں حصیاں دیاں بارے تہانوں حکم دیندے۔ جے لڑکے نوں دو لڑکیاں دے برابر حصہ دتا جاوے۔ اگر لڑکیاں دو یا دو توں ودھ ہون تے لڑکے اوہناں ۲ حصہ ہوندا لے جے کر اک اکلی ہووے۔ اوس توں ادھ ملیگا۔

میت دی دھی دیاں ترے حالتاں نہیں۔

۱۔ ادھ دی مالک ہووے گی۔ جے کر صرف اکلی ہووے۔

۲۔ دو یا دو توں ودھ ہون اوس وقت ۲ وچ برابر دیاں سب شریک ہون گیان۔

۳۔ تیجی حالت وچ عصبہ ہو جان دیاں نہیں۔ جدوں میت دیاں دھیاں اوس دیاں متریان نال اکھیاں

ہوں۔ اس حالت پرچ اک پتر دو دھیاں سے برابر ہووے گا۔ باقی مال دھیاں پرچ تقسیم ہووے گا۔
 میت دیاں پوتریاں وی صلبی دھیاں سے ماتند نہیں۔ اس واسطے اونہاں واجد ذکر قرآن پاک پرچ نہیں
 ہووے۔

پوتریاں دیاں چھ حالتاں نیں۔

- ۱۔ جیکر پوتری اک ہووے۔ اوس وقت اوہ ادھ دی مالک ہووے گی۔
- ۲۔ دو یا دو توں ودھ ہوں۔ $\frac{1}{2}$ دیاں مالک ہون گیاں۔ لیکن اس سے نال شرط ایہ ہے۔
 میت دیاں صلبی دھیاں موجود نہ ہوں۔
- ۳۔ میت دی پوتری نوں چھیاں حصہ ملدے۔ جدول میت دی اک صلبی دھی موجود ہووے۔
- ۴۔ میت دیاں دو صلبی دھیاں موجود ہوں۔ تے اوس وقت پوتریاں نوں کچھ نہیں ملدے۔
 انہاں سے درجے پرچ یا اونہاں توں تھلے کوئی مرد ہووے۔
- ۵۔ اسدی وجہ نال عصبہ ہو جان گیان۔ باقی ترکہ میت داساریاں سے پرچ لاکر مثل خط الا نیشن سے
 مطابق ملدے۔

۶۔ میت دا کوئی پتر موجود ہے اوس وقت پوتریاں نوں کچھ نہیں ملے گا۔

عصبات : عصبہ توں مراد اوہ مرد ہے۔ جیہڑا میت سے زیادہ قریب ہے۔ جدوں اہل
 فرض وچوں کوئی وی باقی نہ پچھے۔ (حضرت عبداللہ ابن عباسؓ ہوراں توں روایت ہے۔ رسول کریم
 صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا ہے۔ میراث سے اوہ حصے جیہڑے اللہ تعالیٰ نیں قرآن پاک پرچ مقرر
 فرمائے نیں۔ اوہ اہل فرض نوں جلدی پہنچا دیوے)
 عصبہ دیاں دو قسماں نیں : ۱۔ عصبہ نسبی ۲۔ عصبہ سببی

۱۔ عصبہ نسبی اوہ ہوندا ہے۔ اوہ سے تے میت سے درمیان نسب دی وجہ توں تعلق ہووے۔
 مثلاً دھی، پتر وغیرہ۔

۲۔ عصبہ سببی اوسنوں کہندے نیں۔ اوس سے تے میت سے درمیان نسب دی وجہ توں کوئی
 تعلق نہ ہووے۔ مثلاً اوہ غلام جس نوں آقا نیں آزاد کر دتا ہووے۔ غلام سے مرجان سے بعد آقا اوس
 سے ترکہ دا وارث بر حیثیت عصبہ سببی ہووے گا۔ جے کہ غلام دا کوئی عصبہ نسبی نہ ہووے۔

عصبہ نسبی دیاں ترے قسماں نیں :

۱۔ عصبہ نسبیہ ۲۔ عصبہ بغیرہ ۳۔ عصبہ مع بغیرہ۔

عصبہ بنفسہ اوہ مرد اے جس کی نسبت میت دے مال بناں واسطہ عورت دے ہووے۔ یعنی جدو
 اوس نون میت دے مال نسبت دتی جاوے۔ تے درمیان وچ کوئی عورت نہ آندی ہووے۔ مثلاً
 پتر۔ پوتر۔ اگر وچکار کوئی عورت شامل ہووے۔ اوس نون عصبہ نہیں کہندے۔ مثلاً اخیانی بھین تے
 بھرا جنہاں مال میت دی نسبت ماں دی وجہ توں لے۔ اسے بنا اتے میت دے اخیانی بھین تے بھرا
 اصحاب الفروض میں نہ کر عصبے۔ عصبہ بنفسہ وچ چار قسم دے لوگ شامل بندے ہیں۔

۱۔ اوہ جیہڑے میت واحصہ میں۔ مثلاً پتر، پوتر۔

۲۔ جیہڑے میت دی اصل میں۔ جس طرح پیو۔ دادا وغیرہ

۳۔ اوہ جیہڑے میت دے پیو دے جز نہیں۔ مثلاً بھرا۔ بھترے۔

۴۔ اوہ جیہڑے میت دے دادا دی جز نہیں۔ چاچا۔ تے اوس دی اولاد۔

ورثہ و نڈن ویلے اوہناں لوکاں نون پہلو دتا جاوے گا۔ جیہڑے درجے دے لحاظ مال زیادہ پڑے
 ہون گے اس واسطے میت دا پتر۔ پوتر زیادہ حق دار تے سب توں پہلے ہون گے۔ اس دے بعد میت
 دی اصل دی واری آوے گی۔ یعنی پیو تے دادا اس دے بعد میت دے پیو دے جز۔ یعنی بھرا۔
 بھترے۔ اس دے بعد دیوے دی اولاد یعنی کے چاچے تے پھیرا ونھاں دے پتر۔ اس دے بعد
 دو حیثیت مال قربت رکھن والا اک قرابت رکھن والے توں۔ مرد ہووے تاں بھی۔ عورت ہووے
 تدبھی۔

عصبہ بغیرہ چار عورتاں نہیں۔

۱۔ دھی۔ ۲۔ پوتری۔ ۳۔ سکی بھین۔ ۴۔ مستری بھین۔ ایہناں نون عصبہ بغیرہ اس واسطے

آکھدے ہیں۔ ایہ اپنیاں بھراواں مال عصبہ ہون دیاں نہیں۔

عصبہ مع غیرہ اوہ عورت لے۔ جیہڑی دوجی عورت مال اکٹھی ہو کے عصبہ بن جائدی ہووے۔
 مثلاً میت دی سکی بھین یا مستری بھین۔ جسے کر لہو میت دی دھی یا پوتری مال اکٹھیاں ہو جان تے
 اوس وقت عصبہ ہو جان گیا۔ بھراویں اک ہووے بھراویں اک تو زیادہ۔

نَدْوِ الْاِرْحَامِ۔ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدِ هَاجِرُوا وَجَاهِدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ

مِنْكُمْ۔ وَاُولَٓئِكَ لَوَالِرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰٓئُ بَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ۔ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ

عَلِيْمٌ۔ (س۔ الانفال۔ ۱۰۴) جیہڑے لوگ پچھوں ایمان لے آئے ہیں۔ اونھاں میں ہجرت

کیتی تے تہاڈے مال مل کے جہاد کیتا لے۔ اوہ تہاڈے وچ داخل ہو گئے ہیں۔ اتے رشتہ دار

اللہ تعالیٰ دے حکم دے مطابق (عینِ آدمیاں دی نسبت نالوں) اک دوہے دی میراث دے زیادہ حق دار نہیں۔
 بے شک اللہ تعالیٰ ہر چیز توں اچھی طرح واقف اے۔ دُورحم توں مراد صاحبِ قرابت اے۔ اتے
 اس قرابت والے توں مراد اوہ آدمی اے۔ جیہڑا ذی فرض نہ ہووے۔ (یعنی اونھاں لوکاں وچوں نہ جوئے
 جنہاں دے حصے قرآن پاک وچ یا حدیث شریف وچ یا اجماع امت نال مقرر ہو چکے ہوں۔ اتے اوہ
 عصبہ وی نہ ہوں۔

ذوی الارحام دیاں چار قسماں نہیں:

۱۔ پہلی قسم اوہ اے۔ جیہڑی میت دی طرف منسوب اے۔ اینہاں توں مراد میت دیاں دھیان
 اتے پوتریاں دی اولاد اے۔

۲۔ دوجی قسم اوہ اے۔ جنہاں دی طرف میت دی نسبت ہووے۔ جس طرح میت دانانا۔
 نلے دا پیو۔ نانے دی ماں۔ نانے دی نانی۔

۳۔ قسم اوہ اے۔ جیہڑی میت دے ماں پیو دی طرف منسوب ہووے۔ اونھاں توں مراد دھیان
 دی اولاد۔ بھراواں دیاں دھیاں۔ انجیانی بھراواں دی اولاد۔

۴۔ چوتھی قسم وچ اوہ لوک شامل نہیں جیہڑے میت دے دادے یا نانے۔ میت دی دادی یا
 نانی طرف منسوب ہوں۔ ادہناں توں مراد پھوپھیاں۔ (یعنی ہوں۔ انجیانی چاچیاں تے ماسیاں
 ایہ سب ذوی الارحام نہیں۔ اینہاں دے وچ سب توں پہلاں میت دی میراث وچ اوہ
 شامل ہوں گے۔ جیہڑے میت دے زیادہ قریب ہوں گے۔ مثلاً دو بہترے۔ دو بہتریاں۔

میراث کے متعلق طِطْلَا حِوَال

- ۱۔ موصیٰ لہ، اوس شخص نون کہندے نیں۔ جس واسطے میت میں اپنی جائیداد دے کجھ حقے یا ساری دی وصیت کیتی ہووے۔
- ۲۔ ذوالفروض ؛ اوه شخص نیں جنہاں دے حقے میراث وچوں قرآن شریف دے دپے مقرر کیتے گئے نیں۔ مثلاً پیو۔ ماں۔ بیوی۔
- ۳۔ عصبہ ؛ اوس شخص نون کہندے نیں۔ جنہاں نون ذوی الفروض دا حق ادا کر دین دے بعد کل مال لین دا حق ہووے۔ اگر ذوی الفروض نہ ہوں۔ کل ترکہ لین دا حق اونہاں نون ہوندا آ۔ اینہاں دیاں دو قسماں نیں۔
 - ۱۔ عصبہ نسبی۔ پتر۔ پوتر اور غیرہ
 - ۲۔ عصبہ سببی ؛ اس نون مولیٰ العتاقہ وی کہندے نیں۔ ایس تون مراد اوه شخص اے جس نیں غلام لے کے آزاد کر دتا ہووے۔ اوه آدمی غلام دا عصبہ نسبی ہوویگا۔ تے اوس دی جائیداد وارث ہوویگا۔ غلام آزاد کرن والا (معتق) خود موجود نہ ہووے۔ تے اوس دا پتر حقدار ہوویگا۔ دھی حقدار نہیں ہو سکی۔
- ذوی القروض نسبی اوه لوک نیں۔ جنہاں نون میت نال نسب دی وجہ تون تعلق ہووے۔ مثلاً ماں، پیو وغیرہ۔
- ۳۔ ذوی الفروض سببی اوه لوک نیں۔ جنہاں نون اک سبب نال رشتہ حاصل ہو گیا ہووے۔ اوه صرف دونیں۔ ،، خاوند ،، بیوی۔ اونہاں نون اپنا حصہ لین دے بعد بطور رد دے کجھ نہیں ملدا۔
- ۴۔ ذوی اللدحام ؛ اوه رشتہ دار نیں۔ جھپڑے نہ ذوالفروض ہوں۔ تے نہ امی عصبیت

مثلاً دو بہترا وغیرہ :

۵۔ مولى الموالاة : اوس شخص نون کہندے۔ جس نے کسے مجہول النسب آدمی مال ولا کیتا ہوئے۔ اوس دی نیکی بدی دا ذمہ دار بن گیا ہوئے۔ یعنی اوس نے اقرار کیتا ہوئے۔ اگر تیرے کولوں کوئی جرم ہو گیا تے میں تیرا جرمانہ ادا کر دیاں گا۔ اس بدلے تیری جائداد وچوں پچیا ہو یا مال لے لوں گا۔

۶۔ مقولہ بالنسب علی الغیر : اوہ شخص لے۔ جس دی بابت میت نیں اپنی زندگی وچ رشتہ دار ہون دا اقرار کیتا ہوئے۔ اتے مرے دم تیکر اس اقرار اتے قائم رہیا ہووے۔ اتے رشتہ بیان کر دا ہووے جیہڑا میت کولوں پیدا نہیں ہو سکدا۔ بلکہ کسے غیر نال ایہ تعلق پیدا ہوندا ہووے۔ اوہ غیر اس تعلق داری توں منکر ہووے۔ مثلاً زید دا پیرا ایہ گل کہے۔ کہ ایہ میرا پتر نہیں لے۔ تے زید اپنی زندگی وچ اس چیز دا اقرار کر دا رہیا ہوئے۔ ایہ مجہول النسب آدمی زید دا مقولہ بالنسب علی الغیر ہووے گا۔ ایہ اپنے درجہ اتے جائداد وچوں حصہ لین دا حقدار لے۔

۷۔ حجب : لفظی ترجمہ پر وہ یاروک عاے۔ محبوب اوس شخص نون کہندے نیں۔ جس دا حصہ کسے ہو شخص دی وجہ توں کم ہو گیا ہووے۔ یا بالکل ضائع ہو گیا ہووے۔ جے حصہ گھٹ جاوے۔ اوس نون حجب نقصان کہندے نیں۔

۸۔ جے حصہ بالکل ضائع ہو جاوے۔ اوس نون حجب حرمان کہندے نیں۔ مثلاً اولاد نہ ہووے۔ تے خاوند نون ترکہ وچوں ادھ ملدا لے۔ جے اولاد ہووے۔ تے چوتھا حصہ۔ اولاد حاجب ہووے گی۔ خاوند محبوب بہ نقصان ہووے گا۔ پیو دیاں ہندییاں بھائییاں نون کچھ نہیں ملدا۔ بھرا محبوب بہ حرمان ہون گے۔

۸۔ عینی : سکا بھین بھرا جنہاں دا ماں تے پیواک ہووے۔

۹۔ علائی : جیہڑا پیو دی طرفوں سکا ہووے۔

۱۰۔ اخیافی : جیہڑا ماں دی طرفوں سکا ہووے۔

۱۱۔ مناسخہ : نسخ تون مشتق لے۔ نقل تے تحویل دیاں معنییاں وچ آندالے۔ اس توں مراد ایہ

لے۔ کسے وارث دا حصہ جیہڑا ترکہ تقسیم ہون توں پہلاں فوت ہو گیا ہووے۔ اوس دیاں

وارثاں نون لوٹا دتا جاندا لے۔ مثال دے طور تے۔ زید۔ عمرو۔ بکراک شخص دے وارث

سن - زید ترکہ وندیا جان توں پہلاں فوت ہو گیا۔ زید واحصہ عمر وتے بکروچ وندین نوں مناسخہ کہندے نیں۔

۱۲. عول - لغوی معنی ظلم دی طرف میلان کرنا۔ غلبہ تے اچا کرنا۔ پر میراث دی اصطلاح دیوچ اس توں مراد ایہ لے۔ جدوں ترکہ وندیاں ہو یاں اجزا اپنے مخرج توں ودھ جان اوں وقت مخرج نوں ودھا کے اجزا دے مطابق کرن نوں عول کہندے نیں۔ تھلے دتی ہوئی مثال دے وچ مسئلہ چھ داسی۔ پر عول کر کے ست کر دتا گیا لے

میت عورت - وارث ۱ - خاوند - ۲ - دو سکیاں بھیناں -

خاوند واحصہ

بھیناں واحصہ

$$\frac{1}{2} = \frac{2}{3} = \frac{2+3}{6} = \frac{5}{6}$$

۱۳ - سہام - جمع لے سہم دی - جدا معنی حصہ لے - اس توں مراد اوہ حصہ لے - جیہڑا ہر وارث نوں اصل مسئلہ دے نال ملد لے -

۱۴ - رس - اس دی جمع لے - اس توں مراد اصحاب سہام نیں -

۱۵ - فار - اس خاوند نوں کندے نیں - جیہڑا مرض الموت وچ اپنی بیوی نوں طلاق دے دیجے -

۱۶ - رد - لفظی ترجمہ واپس کرنا لے - اصطلاح دیوچ ذوی الفروض نوں اونھانہ دے مقرر حصے

دین دے بعد باقی ترکہ وی اونھاں نوں ٹوٹا دین نوں رد کندے نیں -

ترکہ ملین دے اسباب

ترکہ ملین دے ترے سبب نیں -

۱ - تزوج - یعنی نکاح و تعلق -

۲ - ولا - اوہ تعلق جیہڑا غلام کرن والے تے مولی الموالات دیوچ ہوندا لے -

۳ - قرابت یعنی رشتہ داری -

ترکہ ملین توں روکن والیاں وجہاں

۱ - ناحق قتل کر دینا مورث نوں - یعنی جیہڑا عاقل بالغ اپنے مورث نوں ارادی طور تے قتل کر

دے دے اوہ وراثت توں محروم رہ جاندا لے -

۲ - رقیت - یعنی غلامی - اوہ وارث جیہڑا کسے دا غلام یا لونڈی ہووے - وراثت توں محروم

ہوویگا۔

- ۳۔ مذہب و مختلف ہونا۔ کافر مسلمان داتے مسلمان کافر وارث نہیں ہو سکتا۔
 - ۴۔ ملک و اختلاف۔ دو مختلف ملکوں پر رہنے والے اک دوجے دے وارث نہیں ہو سکتے۔
 - ۵۔ موت و اعلم نہ ہونا۔ یعنی ایسے پتہ نہ ہووے۔ وارث پہلے مرگیا۔ یا مورث۔ اونہاں دوہاں دیوچ وراثت و اصول نہیں چلیگا۔ بلکہ موجود وارثاں پر ترکہ دیا جاویگا۔
- عصبات۔ ذوالارحام تے مسکہ و نصیت دے ہائے احادیث شریف
- ۱۔ قرآن پاک دے وچ جنہاں وارثاں دا ذکر آیا اے۔ اونہاں دے چکن دے بعد چہڑا مال پرچاوت اور رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے حکم نال عصبات تے ذوی الارحام دے وچ تقسیم کر دتا جاوے۔

حدیث متفق دیوچ وار دہویا لے (حدیث متفق علیہ اوس نوں کہیا جاندا لے۔ جدھے راوی امام بخاری صحیح والے تے امام مسلم صحیح مسلم والے ہون۔ یعنی دو جہاں لفظاں وچ اوہ حدیث مراد لے۔ جہڑی بخاری شریف تے مسلم شریف دوہاں دے وچ درج ہوئے)

ذوالفرض توں چہڑا بیچ جاوے۔ اوہ کا وکی رجیل ذکو لے۔ یعنی ذوی الفروض توں پرک رہن والا مال اوس عصبنوں بلیگا۔ چہڑا میت دے زیادہ قریب ہوویگا۔ مشکوٰۃ شریف، بخاری شریف دے باب الفرائض توں ثابت ہوندا لے۔ پوترا، پتھریاں ہونداں وارث نہیں ہو سکتا۔

۲۔ ابْنُ اَخْتِ الْقَوْمِ مِنَ الْفَسِيْمِ تُوں بھینویں وارث ہوندا ثابت ہوندا لے۔
تخریج بخاری۔

۳۔ وادی (جدہ) ماں دے نہ ہون دی وچہ توں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے اس حکم دے مطابق پڑ دی وارث ہوندا لے۔ جَعَلَ لِجَدَّةِ السُّدُسِ اِذَا كُم تَكُنُّ دُونَهَا اُمَّ۔ اس دی روایت امام نسائی تے ابو داؤد ہوراں کیتی لے۔

۴۔ ماے دی وراثت دے متعلق ایہ حدیث سند لے۔ اَلْمَالُ وَاِرْثُ مَنْ كَا وَاِرْثُ لَدِجْسِ وَاكُوْنُ وَاِرْثُ نَهْوَسُ۔ اوسدا وارث مانا ہوندا لے۔ اس دی روایت ابو داؤد۔ امام احمد تے امام ترمذی ہوراں کیتی لے۔

۵۔ مشکوٰۃ شریف دے وچ حضرت جابر رضی اللہ عنہ ہوراں توں روایت لے۔ جہڑی کہ حضرت

سعد بن ربیع رضی اللہ عنہ ہوراں دے ترکہ دی ذمہ دار ہے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا کہ
دھیاں نوں ۲ دین دا حکم اے۔ بیوی نوں ۱ دین دے بعد باقی بھرا دے حق وچ وراثت
دی سنت اے۔ اس دی روایت ابو داؤد۔ ترمذی تے ابی ماجہ ہوراں کیتی اے۔

۶۔ مشکوٰۃ شریف وچ بیان اے۔ دھی نوں ۱ پوتری نوں ۱ تے بھین نوں باقی ۲ دین دا حکم اے۔
۷۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی خدمت وچ اک صحابی نہیں حاضر ہو کے عرض کیتی۔ میرا پتر
لو دھیاں چھوڑ کے مر گیا اے۔ اوسدے ترکہ دے متعلق کی حکم اے۔ آپ نہیں فرمایا۔ ۲ اوٹھا
حصہ اے۔ تیرا حصہ ۱ تے باقی ۱ دی بحیثیت عصبہ ہون دے تیرا حق اے۔ اس دی روایت
امام احمد تے ترمذی ہوراں کیتی اے۔ اس صورت دے وچ پیو نوں پتر دی کل جائداد دا ۱
مل گیا۔

۸۔ حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ ہوراں کول اک عورت آئی۔ کہن لگی نہیں فلاں آدمی دی جدہ (دادی)
ہاں۔ آپ نے مغیرہ بن شعبہ تے محمد بن مسلمہ ہوراں کولوں تحقیق کر کے ۱ حصہ اوس نوں دتا۔
پھیر ایک دادی حضرت عمرؓ ہوراں دی خدمت وچ حاضر ہوئی۔ آپ نے فرمایا توں وی اوس
چھوٹی حصہ وچ شریک ایں۔ جیکر تہاڈے وچوں کوئی مر جاوے۔ اوس دا حصہ باقی رہن والی
نوں ملیگا۔ ایہ مسئلہ وی حدیث شریف نال ثابت اے۔

۹۔ معتق (غلام نوں آزاد کرن والا) تے مول الموالات دا حقدار وراثت ہونا نال حدیث شریف
دے ثابت اے۔

۱۰۔ مشکوٰۃ شریف وچ بھترے دا بطور عصبہ چھوچی دا وارث ہون دا ثبوت تے نالے پھوچی۔
ماسی۔ تے مامے دا ذوی الارحام وچ شامل ہون دا بیان وی حدیث شریف نال درج اے
۱۱۔ حدیث نال ثابت اے۔ کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نہیں حضرت سعد بن ابی وقاص ہوراں
نوں کل مال دی وصیت کرن توں منع فرمایا اے۔ ۱ مال دی وصیت کرن دی اجازت دتی۔
وَ اَوْصِ بِالْثَلَاثِ وَ الثَّلَاثِ كَثِيرًا تَوْنِ وَ اَنْفِجْ هُوْنَ اَلَا اے۔

۱۲۔ حجۃ الوداع دے موقع اتے آپ میں خطبہ وچ فرمایا۔ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ اَعْطٰی کُلَّ ذِيْ حَقٍّ
حَقَّہٗ فَلَآ وَصِيَّتْ لِيْ وَاْرَثَ۔ یعنی اللہ تعالیٰ نے میں ہر وارث نوں اوسدا حصہ دے
دتا اے۔ وارث دے حق وچ وصیت کرن دی کوئی لوڑ نہیں دوجی جگہ آپ نہیں ارشاد
فرمایا اے۔ اِلَّا اَنْ يُّشَاءَ الْوَرِثَةُ یعنی دوجے وارثاں دی رضامندی نال وارث دے

حق وچ وصیت کر سکا اے۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ اگر کوئی سٹھ سال عبادت کر دالے رمن دے وقت وصیت کر کے وارثاں توں نقصان پہنچا نڈا اے۔ اوس واسطے آگ دا عذاب واجب ہو جاندا اے۔ اللہ تعالیٰ دے حکم نال وصیت غیر مضار ہونی چاہیدی اے۔ یعنی ایسی وصیت جس توں کسے نوں نقصان تے ضرر نہ پہنچے۔

مشکوٰۃ شریف وچ درج اے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ مَنْ قَطَعَ مِيرَاثَ وَارِثٍ قَطَعَ اللَّهُ مِيرَاثَهُ مِنَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ۔ یعنی وارث توں جس آدمی نہیں میراث قطع کر کے نقصان پہنچایا۔ اللہ تعالیٰ قیامت دے دن جنت توں اوسدی میراث توں قطع کر دیگے

قرآن پاک دا وراثت دا قانون

قرآن پاک دے وچ چوتھے پارے دے وچ ۱۲ آروا وچ جنہوں سورۃ النساء شروع ہوندی اے۔ پچیاں تے عورتاں نوں میراث وچوں حصہ دین دا اللہ تعالیٰ دا حکم صادر ہوندا اے۔ اسلام توں پہلاں جاہلیت دے زمانے وچ عزاں وچ رواج سی۔ اوہ وراثت دا حقدار اوس نوں سمجھدے نہیں جیہڑا دشمن دا مقابلہ کر سکے۔ عورتاں تے پچیاں نوں وراثت وچوں کوئی حصہ نہیں ملداسی۔

مشکوٰۃ شریف دے باب الفرائض وچ حضرت جابر رضی اللہ عنہ ہوراں توں روایت درج اے۔ جدوں سعد بن ربیع احد دی جنگ وچ شہید ہو گئے۔ رواج دے مطابق اونھاں دے بھرانے ساری جائداد تے قبضہ کر لیا۔ حضرت سعدؓ ہوراں دی بیوہ عورت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی خدمت وچ حاضر ہو کے عرض کرن لگی۔ میریاں پچیاں (دھیاں) دی پرورش کس طرح ہو ویگی۔ میرے خاوند دی ساری جائداد تے میرے دیور نے قبضہ کر لیا اے۔ آپ نے انتظار کرن دا فرمایا۔ چنانچہ میراث دے بارے حکم نازل ہوئے۔ تے عورتاں نوں وی حصہ ملن لگ پیا۔ (غیر مسلم عورتاں بہن توڑی میراث توں محروم نہیں)

۱۔ مرداں دے نال عورتاں دے وراثت دے حق دا تقرر

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ۔ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا۔

ماں پیوتے خویش قریبیاں دے ترکہ وچوں مرداں دا حصہ لے۔ نالے عورتاں دا حصہ لے۔

ماں پیوتے خویش قریبیاں دے مال وچوں۔ بھاویں تھوڑا ہووے۔ بھاویں بہتا ہووے۔ ہر حال دیوچ اس مال دے وچ ہر اک دا حصہ مفز رکیتا ہویا لے۔

۲۔ غیر وارثاں نال احسان کرن دا حکم :

اِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اَوْ لَوْلَا الْقُرْبَىٰ وَالتَّيْمَةَ وَالْمَسْكِينِ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّرُوفًا وَلَا تَعْشُوا لِمَنْ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَةً ضِرَافًا خَافًا فَهُمْ عَلَيْهِمْ فَيَتَّقُوا اللَّهَ وَايْتَقُوا قَوْلًا سَدِيدًا

جبوں میراث نوں ونڈن لگو۔ اوس وقت کوئی قرابت دار (جس دا کوئی حصہ نہ ہووے) تے یتیم (جیہڑا محتاج ہووے) آجان۔ اونہاں نوں وی کچھ دے دتا کرو۔ اونہاں نال نرم گلاں کیتیاں کرو۔ اونہاں وارثاں نوں ڈرنا چاہیدا لے۔ جیکر اوہ اپنے کمزور تے ناتواں بچے چھوڑ کے مرجان تے اونہاں دی حالت اتے، اونہاں نوں ترس نہ آندا۔ اللہ تعلقے کوں ڈرنا چاہیدا لے۔ چنگی تے پنختہ گل کرنی چاہیدا لے۔

مولانا حقانی اس آیت دی تفسیر بارے لکھدے نیں۔ بعض دور دورے رشتہ دار قریبے رشتہ دار ہون دی وجہ توں محروم رہ جانے نیں۔ (مثال دے طور تے پوترے۔ پوتریاں پتراں دیاں ہونڈیاں یا مری ہوئی دھی دی اولاد پترتے پوترے ہونڈیاں محروم رہ جانے نیں۔ یا بھتریا میت دے بھرا دے زندہ ہون دی صورت وچ محروم رہ جاندا لے) اتے مال ونڈن ویلے کچھ یتیم یا فقیر وی آجانے نیں۔ ایسی حالت وچ اونہاں دا محروم رہ جانا قدرتی بات لے۔ کیونکہ ایہ منظر وڈا جگر خراش ہوندا لے۔ اللہ تعلقے نے فرمایا۔ اونہاں نوں وی کچھ دے دتا کرو۔ اللہ تعلقے تہاڈے مال وچ برکت پائیگا۔ مولانا فرماندے نیں۔ اینہاں لوکاں نوں میراث وچوں کچھ دیدینا مستحب لے۔ فرص یا واجب نہیں لے۔ اس واسطے اس آیت نوں میراث دیاں آیتاں دیاں ہونڈیاں تھوڑا سمجھنا بے فائدہ لے۔ مولانا نے تشریح فرماندیاں ہونڈیاں لکھیاں لے۔ اللہ تعالیٰ نے ایہاں بے کساں تے رحم کھاندیاں ہویاں اونہاں نوں دین دا حکم اس لطیف انداز وچ کیتا لے۔ کہ زندہ دل انسان دیاں اکھاں وچ اتھر و آجانے نیں۔ تسیں ایہ خیال کرو۔ تہاڈے مرجان دے بعد ایہ حالت تہاڈے پیاں اتے وی آسکدی لے۔ اوہ ونن اسان طرح ہتھ پھیرا لے۔ دو جہ لوکاں کوں منگن گے۔

یتیموں کا مال کھان توں روکنا :

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتِيمِ ظُلْمًا - إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ
نَارًا وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا -

اوه لوک جیہڑے یتیموں دا مال ناحق کھاندے نیں - اوه اپنیاں ڈھڈاں دے وچ آگ بھریے

نیں ۔

اولاد وچ میراث تقسیم کرن دا حکم :

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ خِطَاءِ الْأُنثَىٰ - فَإِن كُنَّ
نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ - وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ -

اللہ تعالیٰ تہانوں میراث دے بارے حکم دیندے نیں - تہاڈی اولاد وچوں پتر واحصہ
دودھیاں دے برابر لے - جے کرزیاں دھیاں ای دھیاں ہوں - بھانویں دو ہوں - یا دو توں ودھ اوکھاں
نوں تزک وچوں ۲/۳ ملیگا - جے کراک راک ہووے - اوس نوں ادھ ملیگا - اللہ تعالیٰ نے پتر نوں دوناوے
دھیاں دے حصے دے تابع کر دتا - کیوں جے اک پتر واحصہ دودھیاں دے برابر لے -

ماں پیو دا حق

وَلَا يُوْثِرُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُّ إِذَا تَرَكَ إِتَّكَانَ لَدَّ وَكَدَّ -
فَإِن كُنَّ يَكْنَ لَدَّ وَوَرِثَةُ أَبَوَاهُ - فَلِأُمَّةِ الثَّلَاثِ - فَإِن لَدَّ إِخْوَةٌ فَلِلْمَا
السُّدُّ مِّن بَعْدِ وَصِيَّتِ يُوْصِي بِهَا أَوْ دِيْنِ -

جے کر میت دی اولاد ہووے - (بھانویں دھی تے بھانویں پتر) اوس دے ماں پیو نوں
ہر اک نوں اوس دے تزک وچوں چھپواں حصہ ملدا لے - جے کرا اوس دی اولاد نہ ہووے - تے صرف
ماں پیو ہوں - اوس وقت ماں نوں تیجا حصہ ملدا لے - جے کر میت دے کئی بھین بھرا ہوں - اوس
وقت ماں دا چھپواں حصہ لے - اوس دی وصیت ادا کرن تے قرض ادا کرن دے بعد - تفسیر اس
آیت شریف دی -

اگر لاولد میت دے والدین دے علاوہ بیوہ (مرد میت دی صورت وچ) یا خاوند
(عورت میت دی صورت وچ) وی وارث ہوں - اعد الزوجین واحصہ کڈھ کے باقی دل تیجا
حصہ ماں نوں ملدا لے - جیہڑا بیوی دے نال ۱/۴ ہووے گا - تاں جے والد نوں اس توں دونا
یعنی ۱/۲ ملے - خاوند دے نال ۱/۴ تاں جے والدہ نوں ۱/۴ اوس دا دونا ملے -

وَعِيت تَنْ قَرَضَ مِيرَاثَ دِي وَنَدُ تَوْنِ پَهْلَاں ادا کرنے چاہیے نہیں۔ کیوں بے حدیث شریف آوازے۔

إِنَّ السَّيِّئَ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ . قَرَضَ وَعِيت تَوْنِ پَهْلَاں

اللہ تعالیٰ نے حصے بندیاں دی رائے اتے نہیں چھوڑے؛

أَبَاكُمْ وَأَبْنَاكُمْ . لَا تَدْرُونَ أَيُّوْمَهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا . فَرِيضَةٌ

مِنَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا .

تھاڑے بیوی ہون یا پتر۔ تیس نہیں جانے اینہاں وچوں تھاڑے واسطے کون زیادہ نفع

پہنچان والا ہے۔ ایہ حصے اللہ تعالیٰ دی طرفوں مقرر کیتے ہوئے ہیں۔ بے شک اللہ تعالیٰ علم والا

نے حکمت والا ہے۔

تفسیر : اسلام توں پہلاں جاہلیت دے زمانے دیوچ وراثت دوسبباں نال جاری ہوندی

سی۔ ۱۔ نسب ۲۔ عہد

۱۔ نسب دے وچ عرف اوہ ای حصہ لے سکدے نہیں۔ جیہڑے مرن والے دی طرفوں نیزہ

لے کے لڑ سکدے سن۔ اس وچ نال عورتاں تے چھوٹے بچے حصہ نہیں سن لے سکدے۔

۲۔ عہد دو طرح دے ہوندے سن۔ ۱۔ آدمی ایہ کہہ ویندا سی۔ میری خان تیری جان۔

میرا خون۔ تیرا خون۔ میں ترا وارث توں میرا وارث۔ بھرا یا پتر نوں جس نوں چاہندے

سن پتر (متنبی) بنا لیندے سن۔ (اجکل ہند وواں دیوچ ایہ رواں جالے) اس واسطے اوہ

ای وارث ہوندا سی۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں تشریف لے آن دے بعد اس رسم

نوں بحال رکھیا۔ مدینہ دیوچ ہجرت کرن دے بعد ہجرت تے مواخات (بھائی چارہ) اتے

میراث دندی جاندی رہی۔ یعنی جدوں کوئی ہجرت کر کے آندا سی۔ دو جا مہاجر اس واحد

لے لیندا سی۔ دو بے نوں نہیں سی ملدا۔ مواخات توں ایہ مراد ہے کہ رسول کریم صلی اللہ

علیہ وسلم دو آدمیاں نوں اک دوجے دا بھرا بنا دیندے سن۔ ادنھاں وچوں اک دوسرے دا

وارث ہوندا سی۔ اس دے بعد اسلام وچ میراث دادار ودار ترے چیزاں تے ہو گیا۔

۱۔ نسب ۲۔ نکاح ۳۔ ولا۔ تفسیر حقیقی۔

میاں بیوی واحدہ :

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ . فَإِنْ كَانَ

لَكُمْ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ الْوَالِدِ .

دین۔ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا شَرَكْتُمْ۔ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وُلْدٌ۔ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَفَلَهُنَّ
الثلث مِمَّا شَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ تَوْصِيَّتَيْنِ بِهَا اَوْ دِيْنِ ۔

تہاڑیاں بیویاں جو کچھ چھوڑ جان۔ اوس وچوں تہاڑے واسطے ادھ لے۔ اگر اونھاں دی اولاد
نہ ہوئے۔ جے کہ اونھاں دی اولاد ہوئے۔ پھیر تہانوں اونھاں دیاں ترکے وچوں چوتھا حصہ ملیگا۔
وصیت تے قرض ادا کر چکن دے بعد۔ تہاڑے ترکے وچوں عورت نوں چوتھا حصہ ملے گا۔ جے تہاڑی
اولاد نہ ہوئے۔ اگر تہاڑی اولاد ہوئے۔ پھیر تہاڑے ترکے وچوں اونھاں نوں اکھواں حصہ ملدا
لے۔ وصیت یا قرض ادا کر دین دے بعد۔

تفسیر: بیوی بھاویں اک ہوئے بھاویں چاڑ تک ہوں۔ ہم اھ حصہ ای ملیگا۔ خاوند دی اولاد بھاویں
کسے بیوی وچوں ہوئے۔ بیوی دے حصہ ۱/۴ اتے اثر انداز نہیں ہو دیگی۔ اس طرح بیوی دی اولاد
بھاویں کس خاوند وچوں ہووے خاوند اھ حصہ ۱/۴ ای رہندا لے۔ عورت نوں چوں کہ مہر دی رقم وی
ملدی لے۔ نالے اوس دی روٹی کپڑا مرد دے ذمے ہوندا لے۔ نالے اوہ اپنی نال کسے دوجے
خاوند نال نکاح وی کر سکدی لے۔ اس واسطے مرد توں عورت وار تہاڑ گھٹ لے۔ اسے واسطے اوس دا
حصہ مرد دے حصے توں ادھا رہندا لے۔

تفسیر حقانی:

اولاد توں مراد میت دی اپنی اولاد (منڈے تے کڑیاں) تے پتر دی اولاد (منڈے تے
کڑیاں) نہیں۔ یعنی پتر۔ دھی۔ پوتر۔ پوتری۔ قادی عالمگیری۔

ماں ولوں بھین بھراواں دا وراثت دا حق

وَ اِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوْ امْرَاةٌ وَاُولَٰئِكَ اَوْ اُنْحَتْ فَلِكُلِّ وَاٰحِدٍ
مِنْهُمَا الشَّدَسُ۔ فَاِنْ كَانُوْا كَثْرًا مِنْ ذٰلِكَ۔ فَمِمَّ شَرَكًا فِي الثَّلَاثِ
مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ يُوْصِي بِهَا اَوْ دِيْنِ غَيْرِ مُضَادٍ وَصِيَّتِ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ
عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۔

اگر کوئی ایسا مرد ہوئے۔ چدی کوئی اولاد تے ماں پیونہ ہوئے۔ ماں ولوں اوسدا بھرا یا
بھین ہوئے۔ اونھاں وچوں ہر اک نوں چھیواں ملیگا۔ جے کہ بھین بھرا اک توں زیادہ ہوں اوس
وقت تریجے حصے وچ سب شریک ہوں گے۔ پر ایہ وند وصیت تے قرض مے ادا کر دین دے
بعد ہووے گی۔ بناں اسدے کسے نوں کوئی نقصان پہنچے۔ ایہ اللہ تعالیٰ دا حکم لے۔ اللہ تعالیٰ سب

کچھ جائز اے۔ تے حوصلہ والا اے۔

کلالہ : اوس میت نوں کندے نیں۔ جس دے نہ فروغ یعنی دھی پتر ہوئے۔ نہ ہی اصول یعنی پورا پھنجا بی وچ اس نوں اوترا تے نکھر اکہندے نیں۔

قرض چوں کہ میت اتے اخرت وچ بوجھ ہوندا اے۔ اس واسطے اوسدے ادا کرن دی بہت تاکید کیتی گئی اے۔ نالے قرض خواہ نوں نقصان تو بچانا وی مقصود اے۔

وصیت دا پورا نہ ہونا وی میت دی روح نوں تکلیف دا سبب ہوندا اے۔ اس واسطے اس دے ادا کرن دی وی تاکید کیتی گئی اے۔ وصیت دا پورا کرنا وی اللہ تعالیٰ دا حکم اے۔ وصیت زیادہ توں زیادہ حصہ تک کیتی جاسکدی اے۔ اگر کل وی وصیت کیتی جاوے۔ تدمی موصی لہ نوں ہم ای دتا جائے گا۔

سکے، تے مترے بھین بھراواں دی وراثت دا حق :

يَسْتَفْتُونَكَ - قُلِ اللّٰهُ يَفْتِيكُمْ فِي الْكُلّٰلَتِ - اِنْ اَمْرٌ مِّنْ هٰلِكَ لَيْسَ كَهٰذَا وَاَوْلٰى اُخْتٌ فَلَهَا مِنْهُ شَرْكٌ - وَهُوَ يَرِثُهَا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَاَوْلٰى فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الشُّرْكُ مِمَّا تَرَكَ - وَآثُ اِخْوَاتٍ عَجَلًا وَاِنْ نِسَاءٌ فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حِظِّ الْاِثْنَتَيْنِ - يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَنْ تَصِلُوْا - وَاَللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ -

اے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تھاڈے کوں فتویٰ پچھدے نیں۔ تیں فرما دیو۔ اللہ تعالیٰ تہا نوں کلالہ دے بارے فتویٰ دیندا اے۔ جے کر کے مرد دا انتقال ہو جاوے۔ تے اوہ بے اولاد ہوئے اوس دی اک بھین ہوئے۔ (سکی یا مترنی) اوسدے ترک وچوں اوسدی بھین دا ادھلے۔ اگر بھین دی کوئی اولاد نہ ہوئے۔ تے مرد بھینی بھین دا وارث ہوندا اے۔ اگر دو بھیناں ہوں۔ ترک وچوں اونھاں نوں ۲ حصہ ملدا اے۔ اگر بھین بھراواں وچ مرد وی ہوں۔ تے عورتاں وی ہوں۔ مرداں دا حصہ دو عورتاں دے برابر ہوندا اے۔ اللہ تعالیٰ تھاڈے واسطے صاف بیان فرماندا اے۔ تاں جے تیں بھل نہ جاؤ۔ اللہ تعالیٰ ہر چیز نوں جاندا اے۔

بخاری، مسلم تے ابو داؤد دی روایت دے مطابق اس آیت دا شان نزول ایہ اے۔ حضرت جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ بیماری نال بے ہوش سن۔ رسول کریم صلی علیہ وسلم حضرت ابابکر صدیق رضی اللہ عنہ ہوراں نوں نال لیکے اونھاں دی بیماری پرسی واسطے گئے۔ آپ نہیں وضو دے پانی نال اونھاں نوں ہوش وچ لیا کے فرمایا۔ تیری موت اس بیماری نال نہیں ہووے گی۔

اونہاں عرض کیتی - میں اپنے مال دا کی انتظام کراں - اوس وقت ایہ آیت نازل ہوئی -
ذوی الفروض دی تشریح :

۱ - ذوی الفروض تعداد وچ بارہ نہیں -

۱. خاوند ۲. بیوی ۳. ماں ۴. جدات صحیح (نانی - دادی - نانی دی ماں پڑدادی)

۵. بیوی ۶. جد صحیح (بیوی دا پیو - دادے دا پیو) ۷. دھی ۸. پوتری یا پوتری -

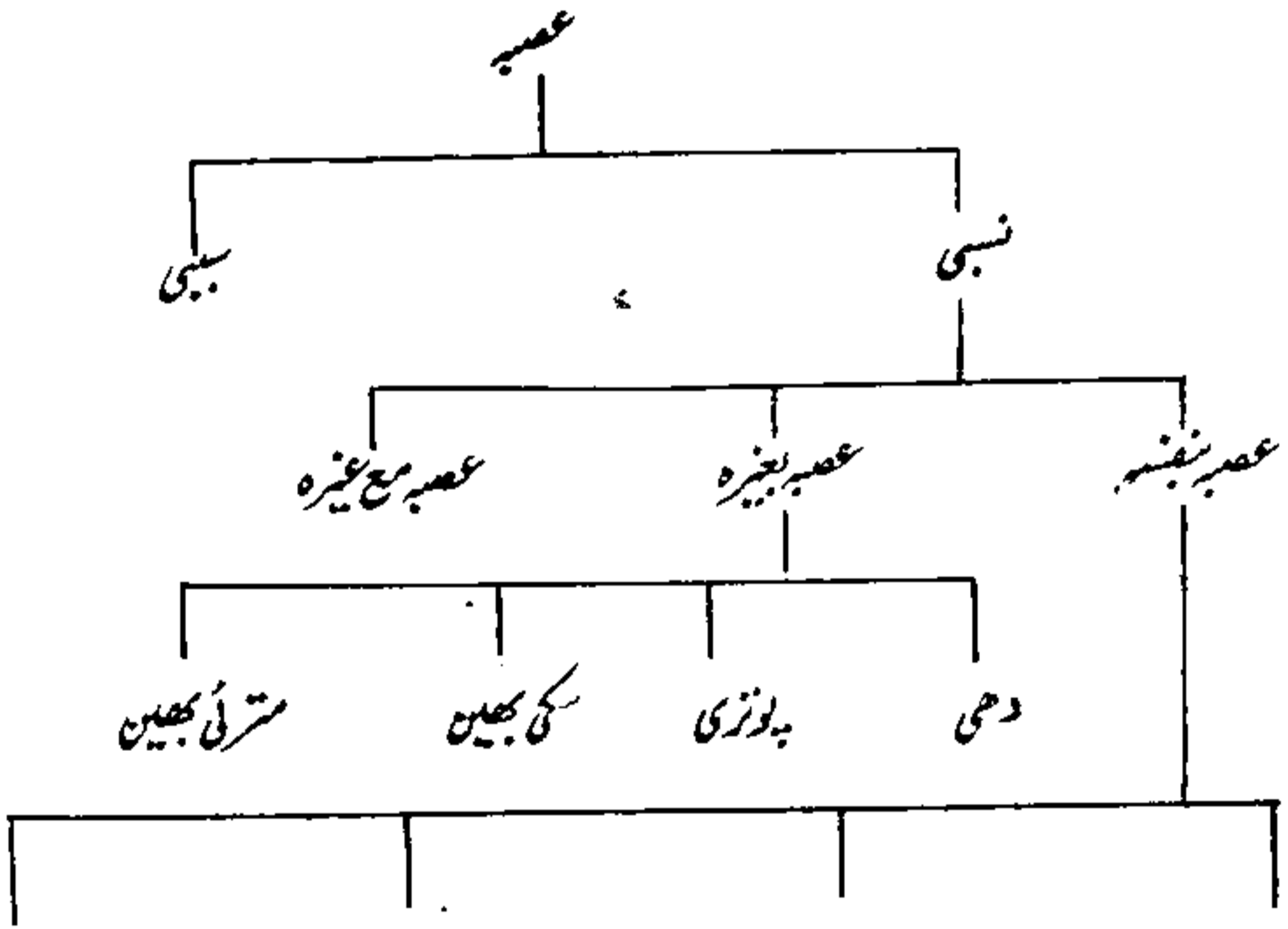
۹. ماں و لوں بھین ۱۰. ماں و لوں بھرا ۱۱. سکی بھین ۱۲. متری بھین -

عصبات دی تشریح :

۱. عصبہ دیاں دو قسمیں ہیں ۱. عصبہ نسبی ۲. عصبہ سببی -

۱. عصبہ نسبی : جس دا تعلق میت نال نسب وی وجہ توں نہ ہووے - مثلاً معتق -

۲. عصبہ سببی : جس دا تعلق میت نال نسبت قرابت دی وجہ توں ہووے -

میت دی فرع

پتر - پوترا

ایہاندی اولاد

میت دے پیو دی فرع

بھرا - اوسدی

اولاد

میت دی اصل

پاپ - دادا

پڑ دادا

میت دے دادا دی فرع

چاچا - اوسدی

اولاد

۱ - عصبہ بنفسہ : اودہ مرد جس دی نسبت میت دے نال عورت دے واسطوں بناں ہووے -

۲ - عصبہ بغيره : اودہ عورت جیہڑی اپنے بھرا دے نال عصبہ بن جاوے -

۳ - عصبہ مع غيره : اودہ عورت جیہڑی دوجی عورت نال اکٹھی ہووے عصبہ بن جاوے - مثلاً میت

دی بھین۔ میت دی دھی یا پوتری نال بل کے عصبہ بن جاندی لے۔

ذوالارحام دی تشریح :

عصبات دی طرح ذوالارحام دیاں چار قسماں نیں۔

- ۱۔ جیہڑے میت دی طرف نسبت رکھدے ہوں۔ دھیاں تے پوتریاں دی اولاد تھلے تیک۔
- ۲۔ جنھان دی طرف میت نوں نسبت ہووے۔ نالی۔ دادی دا پیو۔ نانا۔ نالے دا پیو۔
- ۳۔ جیہڑے میت دے ماں پیر نال نسبت رکھدے ہوں۔ عینی۔ علائی۔ اخیافی بھیناں دی مردانہ تے زانا اولاد تھلے تیک۔
- ۴۔ اولوک جیہڑے دے دوجہ یعنی نانا تے دادا یا دوجہ یعنی دادی تے نانی دی طرف نسبت رکھن جیسے عینی تے اخیافی پھوپھیاں اونھان دی اولاد۔ اخیافی پاجا۔ ماما۔ تے ماسی اونھان دی اولاد۔

حصیاں دی ونڈ تے اونھان دے حق دار :

۱/۲ جا دے پنج وارث نیں۔

- ۱۔ خاوند : جدوی بیوی دی مطلق اولاد نہ ہووے۔ دھی۔ پتر۔ پوتر۔ پوتری۔
- ۲۔ دھی : جدوں اوسدے نال ہور کوئی بھین بھرا نہ ہووے۔
- ۳۔ پوتری : جدوں میت دی ہور کوئی اولاد نہ ہووے۔
- ۴۔ سکی بھین : جدوں میت دی فرع اتے اصل وچوں کوئی مذکر اور فرخ وچوں اک توں زیادہ عورتاں نہ ہوں۔
- ۵۔ مستوی : جدوں سکی بھین نہ ہووے۔ اتے نہ اوہ وارث ہوں جیہڑے سکی بھین نوں محروم کر دیندے نیں۔

۱/۲ حصہ دے حقدار دونیں۔

۱۔ خاوند : جدوں بیوی دا پتر۔ دھی یا پوتر پوتری ہووے۔

۲۔ بیوی یا بیویاں : جدوں میت دا پتر۔ دھی یا پوتر۔ پوتری نہ ہووے۔
۱/۲ حصہ دا حقدار صرف اک لے۔

۱۔ بیوی یا بیویاں : جدوں میت دا پتر۔ دھی یا پوتر۔ پوتری نہ ہووے۔
۱/۲ دے حقدار چار میں۔

- ۱۔ دو یا دو توں زیادہ بیٹیاں جدوں پتر کوئی نہ ہوئے۔
 - ۲۔ دو یا دو توں زیادہ پوتریاں جدوں میت دی اولاد نہ ہوئے۔
 - ۳۔ دو یا دو توں زیادہ بھیناں جدوں میت دی اولاد یا پیوتے داوانہ ہوئے۔
 - ۴۔ دو یا دو توں زیادہ بھیناں (متریاں) جدوں سکیاں بھیناں نہ ہوں۔ اتے نہ ای سکیاں بھیناں ترن محروم کرن ولے وارث موجود ہوں۔
- ۱/۴ دے حقدار صرف دونیں۔

- ۱۔ ماں : جدوں میت داپتر۔ پوترا۔ دھی۔ پوتری یا دو بھیرا۔ یا دو بھیناں نہ ہوں۔
 - ۲۔ ماں ولوں اولاد : بھادیں دو ہوں۔ بھادیں ودھ۔ جدوں میت داپیو۔ دادا۔ پتر پوترا۔ دھی۔ پوتری نہ ہوئے۔
- ۱/۴ دے حقدار چھ نہیں۔

- ۱۔ پیو۔ جدوں میت داپتر۔ پوترا۔ پوتری نہ ہوئے۔
- ۲۔ دادا : جدوں پیو نہ ہوئے۔

- ۳۔ ماں : جدوں میت داپتر۔ دھی پوترا۔ پوتری ہوئے۔ نالے جدوں میت دے دو بھیرا ہوں یا دو بھیناں ہوں۔ یا جدوں میت دے خاوند نال میت داپیوی ہوئے۔

- ۴۔ جدہ صحیحہ : بھادیں اک ہوئے۔ بھادیں اک توں ودھ۔

- ۵۔ پوتری : جدوں سکی دھی نہ ہوئے۔

- ۶۔ متروئی بھین : سکی بھین دے ہونڈیاں۔

- ۷۔ ماں ولوں اولاد وچوں ہر اک مرد یا عورت۔ جدوں میت داپیو۔ دادا۔ پتر دھی یا پوترا پوتری نہ ہوئے۔

ذوی الفروض وچوں ہر اک دے سہام دی تشریح

۱۔ پیو دا حق

- ۱۔ ۱/۴ جدوں میت داپتر۔ پوترا۔ پوتری نہ ہوئے۔

- ۲۔ ۱/۲ جدوں میت دی اک دھی یا پوتری ہوئے یا جدوں صرف خاوند ای ہوئے۔ یا جدوں

ماں دے نال زوجہ وی ہوئے۔

- ۳۔ ۱/۴ جدوں اوسدے نال میت دی والدہ ہوئے

- ۳ - $\frac{1}{4}$ جدوں میت داپتر - دھی اتے پوتر - پوتری - ہوئے -
 ۵ - $\frac{5}{4}$ جدوں صرف میت دی نانی یا نانی دی ماں نال ہوئے -
 ۶ - $\frac{3}{4}$ جدوں صرف میت دی بیوی یا بیویاں نال ہوں -
 ۷ - $\frac{3}{4}$ جدوں میت دیاں صرف دو یا دو توں ودھ دھیاں یا پوتیاں نال ہوں - یا جدوں
 لاولد میت دی ماں اتے خاوند دوویں ہوں -

۲ - ماں واجب

- ۱ - $\frac{1}{4}$ - جدوں میت داپتر - دھی یا پوتر - پوتری یا دو بھرا یا دو بھیناں وی ہوں - یا جدوں
 میت دے خاوند دے نال میت داپیوی ہوئے -
 ۲ - $\frac{1}{4}$ - جدوں میت داپتر - دھی یا پوتر - پوتری یا دو بھیناں نہ ہوں - بھادیں میت دا خاوند ہووے
 اوہدے نال میت دا دادا وی ہووے - بھادیں کافر بھرا یا غلام موجود ہوں -
 ۳ - $\frac{1}{4}$ - جدوں میت دی صرف بیوی ہووے - اتے اوہدے نال میت داپیوی ہوئے -

۳ - شوہر واجب

- ۱ - $\frac{1}{4}$ - جدوں میت دی مطلق اولاد نہ ہوئے - یعنی پتر - دھی یا پوتر - پوتری -
 ۲ - $\frac{1}{4}$ - جدوں میت دی اولاد وی ہوئے - یعنی پتر - دھی یا پوتر - پوتری -

۴ - بیوی واجب

- ۱ - $\frac{1}{4}$ - جدوں میت داپتر - دھی یا پوتر - پوترانہ ہووے -
 ۲ - $\frac{1}{8}$ - جدوں میت دلپتر - دھی یا پوتر - پوتری ہووے -

۵ - دھیاں واجبہ

- ۱ - $\frac{1}{4}$ - جدوں دھی دے نال ہووے کوئی بھرا بھین نہ ہووے -

۶ - پوتیاں واجبہ

- ۱ - $\frac{1}{4}$ - جدوں اینہاں دے نال ہووے کوئی بھرا بھین نہ ہووے -

۷ - پوتیاں واجب :

- ۱ - $\frac{1}{4}$ - جدوں پوتری اگلی ہووے - اوہدے نال نہ تے میت دا کوئی پتر ہووے - نہ دھی نہ پوتری -
 نہ پوتیاں -

- ۲ - $\frac{1}{4}$ - جدوں پوتیاں اک توں زیادہ ہوں - اتے میت دی اولاد مطلق نہ ہووے -

۳ - ۱/۴ - جدوں میت دی صرف اک لڑکی ہووے ۔

۴ - ۱/۴ - جدوں اکلی ہووے اتے میت دیاں صرف دھیاں ہوں دبتر کوئی نہ ہووے اتے نال ای اک پوتر یا پوتر اہووے ۔

۵ - ۱/۲ - جدوں پوتری اکلی ہووے اتے ذکر کیتے ہوئے لوکان دے علاوہ میت دی اک پریوتری ہووے ۔ (مخروم) جدوں میت دی دو لڑکیاں موجود ہوں ۔ یا اک پتر موجود ہووے ۔

۸ - اخیانی بھیناں واجب :

۱ - ۱/۴ - جدوں اک توں زیادہ ہوں میت دا پیو ۔ دادا ۔ پتر ۔ پوتر ۔ دھی ۔ پوتری کوئی نہ ہووے ۔

۲ - ۱/۴ - جدوں اکلی ہووے اتے ذکر کیتیاں بندیاں وچوں کوئی نہ ہووے ۔

۹ - سکی بھین یا بھیناں واجب :

۱ - ۱/۴ - جدوں میت دی صرف اکلی دھی ہووے ۔ پتر ۔ پوتر ۔ پیو ۔ دادا کوئی نہ ہووے ۔
 ۲ - ۱/۴ - جدوں بھیناں اک توں ودھ ہوں ۔ اتے ذکر کیتیاں بندیاں وچوں کوئی نہ ہووے ۔
 ۳ - ۱/۴ - جدوں میت دیاں دھیاں ہوں ۔ یا اک دھی نال اک پوتری ہووے ۔ یا جدوں اوہ اپنے بھرا نال ہووے ۔

۴ - ۱/۴ - جدوں اکلی بھراواں نال ہووے اتے میت دی اک دھی ہووے ۔ مخروم اوس ویلے ہووے گی ۔ جدوں میت دا پیو ۔ دادا ۔ پتر ۔ پوتر موجود ہووے ۔ (حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ دے نزدیک دادے دیاں ہونڈیاں بھین بھراواں نوں کجھ نہیں ملدا ۔)

۱۰ - متروئی بھین تے بھیناں واجب :

۱ - ۱/۴ - جدوں اوہ اکلی ہووے ۔ تے میت دی سکی بھین موجود نہ ہووے ۔ نہ ای اوہ شخص ہوں ۔ بیٹھے سکی بھین نوں محبوب کرے نہیں ۔

۲ - ۱/۴ - جدوں اک توں ودھ ہوں ۔ اتے ذکر کیتیاں بندیاں وچوں کوئی نہ ہووے ۔

۳ - ۱/۴ - جدوں اوہ میت دیاں دھیاں یا پوتریاں دے نال ہووے ۔ سکی بھین کوئی نہ ہووے ۔

۴ - ۱/۴ - جدوں اوہ میت دی سکیاں بھیناں تے اک مترے بھراوے نال ہووے ۔ (مخروم اوس

وقت ہووے گی ۔ جدوں میت دیاں دو سکیاں بھیناں ہوں ۔ یا اوہ شخص موجود ہوں بیٹھے

سکیاں بھیناں توں مخروم کر دیندے نہیں ۔

۱۱۔ صحیح دادیاں دامتق :

۱۔ ¼ : جدوں میت دی ماں نہ ہوئے۔ د محروم اوس وقت ہو دیگی۔ جدوں اوہ موجود ہوں
چھٹریاں والد دی طرف دیاں نہیں۔ پیو دادا دے ہونڈیاں پیو دی ماں ولوں۔

۱۲۔ دادے دامتق :

جے کہ دادا نہ ہوئے۔ اوس وقت پڑ دادے دامتق ہونڈالے۔

¼ : جدوں میت دا پتر۔ پوترا۔ پر پوٹرا وغیرہ تے پیو نہ ہوئے۔ د پیو دے نال ہونڈیاں
دادا پیو دی مانند لے۔ اختتام صرف اوس وقت ہونڈالے۔ جدوں میت دے سکے
یا مٹے بھین بھرا دادے دے نال ہوں۔

ردے مکے :

رد و انقلی ترجمہ واپس کرنا لے۔ علم الفرائض دے وچ ذوی الفروض نون اونھاں دے
مقرر حصے دین دے بعد باقی ترکہ وی اونھاں نون نون رد کہندے نہیں۔ عصبیات نہ ہوں دی
صورت وچ ذوی الفروض کولوں جو کچھ بچ جاوے گا۔ اوہ وی اونھاں نون دے دتا جاویگا۔
پر بیوی یا خاوند نون بطور ردے کچھ نہیں لبھدا۔ اگر دو دھیاں ہوں۔ یا دو بھیناں ہوں۔ یا دو
دادیاں اوس وقت سارا ترکہ اونھاں وچ ادھوا دھ وڈ دتا جاویگا۔ جس طرح عصبیات دی وچ
دو دھیاں یا دو بھراواں وچ سارا ترکہ ذوی الفروض نہ ہوں دی وجہ توں وڈ دتا جاندا لے۔
جنھاں ذوا الفروض اتے پچیا ہویا ترکہ وڈیا جاندا لے۔ اوہ ست نہیں۔

۱، ماں ۲، دادی ۳، دھی ۴، پوتری ۵، سکی بھین ۶، علاتی بھین۔

۷، ماں دی اولاد بھاویں مرد ہوں۔ بھاویں زنانیاں۔

۸، من یو علیہ : جس نون مال بطور ردے ملے۔

۹، من لا یو علیہ : جس نون مال بطور ردے نہ ملے۔

رد و عول والٹ لے۔ عول وچ اجزاء اپنے مخزج توں ودھ جانڈے نہیں۔ تے رد وچ

گھٹ جانڈے نہیں۔

عول دی مثال۔ خاوند۔ ¼۔ ماں ¼۔ سکی بھین ¼

۱ سنوں عول کر کے ¼ = ¼ = ¼

اوس وقت مخرج ۶ دی بجائے ۸ ہو جائے۔ اس نون ای غول کھندے میں۔

رددی مثال : ماں $\frac{1}{4}$ دو دھیاں $\frac{1}{2}$

$$\frac{2}{4} = \frac{1}{2} \text{ اسنوں رد کر کے } \frac{5}{4} \text{ کر لیا جائے۔}$$

اوس وقت مخرج ۶ دی بجائے ۵ ہو جائے۔ اسنوں امی رد کھندے میں۔ ۶ دی بجائے ۵ حصے کر کے ماں $\frac{1}{5}$ تے دھیاں توں $\frac{4}{5}$ کر لیا جائے۔

مقاسمۃ الجردے بارے :

حضرت ابابکر صدیقؓ - عبداللہ ابن عباسؓ - عبداللہ ابن زبیرؓ - عبداللہ ابن عمرؓ - معاذ ابن جبلؓ - ابو سعید خدریؓ - ابی ابن کعب - ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہم اجمعین تے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا ہوراں دا قول لے۔ پئی سکے تے مترے بھین بھرا دادے دے نال وارث نہیں ہو سکدے۔ اس قول اتے ہی امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا فتویٰ لے۔ پر حضرت علیؓ - عبداللہ ابن مسعودؓ - زید بن ثابت رضی اللہ عنہم ہوراں دا قول لے۔ کہ سکے تے مترے بھین بھرا، دادے نال وارث ہو سکدے نہیں۔ اس قول اتے صاحبین - امام مالک، امام شافعی رحمۃ اللہ دا فتویٰ لے۔

ایہناں ساریاں دے نزدیک دادے دیاں ہرنیاں ماں ولوں اولاد توں کچھ نہیں ملدا۔ پتر پوترے تے پیو دیاں ہون دیاں دو جے سکے بھرا محروم رہندے نہیں۔ دادے دے ہندیاں بھین بھرا واں توں وراثت توں ساقط کرن والیاں دیاں دیلاں۔ ایہناں دیلاں نال اوہ دادے نوں پر وثابت کر دے نہیں۔

۱۔ اگر چھوٹے پکے یا بچی دا نکاح دادا کر دیوے۔ تے اوہ بالغ ہو کے فسخ کرن دے مجاز نہیں۔

۲۔ دادا، پوترے دے قصاص وچ قتل نہیں کیتا جاسکدا۔

۳۔ دادے اتے پوترے وی تے پوترے اتے دادے دی بیوی حرام لے۔

۴۔ دادے دی شہادت پوترے واسطے جائز نہیں۔

۵۔ بیو نہ ہون دی صورت وچ پوترے دی لونڈی دادے دی ام ولد ہو سکدی لے۔

۶۔ دادے نوں زکوٰۃ دی دینی جائز نہیں۔

- پیروی طرح داداوی اپنے مال تے نفس وچ قصوف کر سکدے۔
- دو جے فریق دیاں دیلاں جھپڑے دادے نوں بھرا دی مانند قرار دیندے نہیں۔
- ۱۔ ماں دے نال بھرانوں ۲/۳ تک ملدے۔ دادے نوں وی اتنا ہی جھپڑے چھوٹے بچے
داخرچ بھرانوں ماں دے نال ۲/۳ دینا پیندا ہے۔ اسے طرح داداے نوں (بلحاظ میراث
دے حصے دے جھپڑا اوہ بالعصوبت یئدے) وی دینا پیندا ہے۔
- ۲۔ جس طرح وڈے محتاج بھرا تے کئے بھرا داخرچ فرغ نہیں۔ اسے طرح محتاج دادے
اتے وی پوترے داخرچ فرغ نہیں۔
- ۳۔ جس طرح وڈے بھرا تے کئے بھرا دا صدقہ فطر واجب نہیں۔ اسے طرح پوترے دا
صدقہ فطر دادے اتے واجب نہیں۔
- ۴۔ جس طرح نکا بھرا وڈے بھرا دے مسلمان ہو جان نال مسلمان نہیں ہوندا۔ اسے طرح پوترے
وی دادے دے اسلام قبول کرن نال اسلام وچ داخل نہیں ہوندا۔
- ۵۔ جس طرح کوئی مجہول النسب کے دانسی بھائی نہیں بن سکدا۔ جتک کہ اقرار کرن والے
دا بیوتصدیق نہ کرے۔ اسے طرح دادے دے کہن نال کوئی پوترے نہیں بن سکدا۔ جت
تک کہ اوس دا پتر اقرار نہ کرے۔
- ۶۔ جس طرح اوہ دو بھرا جھپڑے اک دو جے شخص دے مملوک نہیں۔ اک دو جے دے وارث
نہیں ہو سکدے۔ بلکہ مولیٰ ای وارث ہوندا ہے۔ اسے طرح مملوک دادا تے پوترے وی اک
دو جے دے وارث نہیں ہو سکدے۔
- جھتوں تیک انصاف دا تعلق ہے۔ پہلیاں دیلاں دو جیاں دیلاں نالوں زیادہ وزنی
نہیں۔ کیوں جس پلسے حضرت ابابکر صدیق رضی اللہ عنہ، عبادہ ثلاثہ، حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا۔
جیسے مفتی ہوں۔ تے اوس فتویٰ نوں حضرت امام اعظم رحمہ اللہ علیہ وی قبول کر لیں۔ اوس
قبولیت نوں شک نال دیکھنا اپنے علم دی کوتاہی دی دلیل ہے۔
- دو جی طرف حضرت علیؓ، حضرت عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہما۔ ایہا مذہبے فتویٰ نوں صاحبین
(امام ابو یوسف۔ امام محمد) تے امام مالک تے امام شافعیؒ پسند کیتا ہے۔
ناظرین کرام خود فیصلہ کر لیں۔ میری ذاتی رائے پہلی طرف ہے۔

عول دا بیان

عول دی تعریف پچھے اصطلاحواں وچ وی آپجکی لے۔ اتھے ذرا تفصیل نال بیان کیتی جائی لے۔ عول دا لغوی ترجمہ ظلم دی طرف جانا لے۔ پرتز کہ دی اصطلاح وے وچ جدوں ترکہ وڈیاں اجزائے اپنے مخرج توں ودھ جان۔ اوس وقت مخرج توں دھا کے اجزاء وے مطابق کر لیا جائے۔ اس ودھان توں عول کہندے نیں۔

میراث دیاں مسلیاں وچ علم الحساب وے قاعدیاں اتے عبور ضروری لے۔ ورنہ تقسیم وے موقع اتے مشکل پیندی لے۔ چند اک حساب دیاں اصطلاحواں درج کیتیاں جائیاں نیں۔ تاں مسائل سمجھن وچ آسانی ہووے۔

۱۔ عاد :

ایک عدد جدوں دو بے عدد توں پورا پورا تقسیم کر دیوے۔ اوس وقت پہلے عدد توں دو بے عدد دا عول کہندے نیں۔ مثلاً ۶، ۸ دو توں ۴۸ دے عول نیں۔ دو توں عدد ۴۸ اتے پورے پورے تقسیم ہو جاندا لے۔

۲۔ مشترک عاد :

جیہڑا عدد دو یا دو توں ودھ عددواں توں پورا پورا تقسیم کر دیوے۔ اوس توں انھاں عددواں دا مشترک عاد کہندے نیں۔ مثلاً ۵ مشترک عاد لے۔ ۲۵ تے ۳۰ دا۔

۳۔ عاد اعظم :

اوه وڈے توں وڈا عدد جیہڑا دو یا دو توں ودھ عددواں توں پورا پورا تقسیم کر دیوے۔ اونھاں عددواں دا عاد اعظم کہلاند لے۔ مثلاً ۱۶ تے ۲۴ دو عدد نیں اینہاں وے عاد ۲، ۴، ۸، ۱۶ تے ۲۴، ۳۰، ۴۰، ۶۰، ۸۰، ۱۲۰، ۱۶۰، ۲۴۰ نیں پر وڈے توں وڈا عدد جیہڑا دو یا توں پورا پورا تقسیم کر دیندا لے۔ اوه ۸ لے۔ اس واسطے ۸ عاد اعظم لے۔ ۱۶ تے ۲۴ دا۔

۴۔ ضعف :

جدوں اک عدد دو بے عدد اتے پورا تقسیم ہو جائے۔ پہلا عدد دو بے عدد دا ضعف کہلاند لے۔ ۱۰، ۲۵، ۳۵ وچوں ہر اک عدد ۵ دا ضعف لے۔ کیوں بے ۵ اینہاں تے پورا پورا تقسیم ہو جاندا لے۔

۵۔ ضعیف مشترک یا ذواضعاف :

جدوں اک عدد دو یا دو توں و دو عددوں اتے پورا پورا تقسیم ہو جاوے۔ اس عدد نوں اونھا
عددوں ذواضعاف مشترک یا ذواضعاف اقل کہندے نیں۔ مثلاً ۲۴، ۳۸، ۷۲، ۷۶ چوں ہر اک عدد ۲،
۸، ۱۹، ۱۹، ۱۹ ذواضعاف اقل لے۔

۶۔ ذواضعاف اقل :

اوہ چھوٹے توں چھوٹا عدد جیٹرا دو یا دو توں زیادہ عددوں اتے پورا پورا تقسیم ہو جاوے۔
مثلاً ۲، ۶، ۸، ۱۹ ذواضعاف اقل ۲ لے۔

۷۔ اکائی :

سالم چیز نوں اکائی کہندے نیں۔ مثلاً افس، اگر

۸۔ کسر :

جدوں اکائی دے کئی حصے کتنے جان۔ ہر اک حصہ نوں اکائی دی کسر کہندے نیں۔ مثلاً اکائی دے
چوتھے حصے نوں $\frac{1}{4}$ ۔ اٹھویں حصے نوں $\frac{1}{8}$ کہندے نیں۔
اک اکائی نوں جدوں ۹ برابر حصیاں وچ تقسیم کیتا جاوے۔ اوہ ہر اک حصہ اس اکائی دا
نواں یا $\frac{1}{9}$ حصہ کہلاندا لے۔ تے دو حصے $\frac{2}{9}$ کہلاندا لے نیں۔

۹۔ مخرج :

اکائی دے جتنے برابر حصے کیتے جاندے نیں۔ اونھاں نوں مخرج یا نسب نما کہندے نیں۔

۱۰۔ شمار کنندہ :

اونھاں برابر حصیاں وچوں جتنے حصے لے جان اونھاں نوں شمار کنندہ کہندے نیں۔

کسر لکھن دا طریقہ اس طرح لے :

اک سدھی کیر کچھ کے اورے اتے مخرج تے تھلے شمار کنندہ لکھیا جاندا لے۔ مثلاً $\frac{2}{11}$ نوں مراد
لے۔ اک اکائی دے ۱۱ برابر حصے کیتے گئے۔ اونھاں وچوں ۲ حصے نوں $\frac{2}{11}$ کہندے نیں۔
۲۔ شمار کنندہ۔

۱۱۔ مخرج۔

$\frac{2}{11}$ نوں کسر کہندے نیں۔ کسر اس طرح پڑھی جاندی لے۔ $\frac{2}{11}$ دو بٹے یا ریاں۔

جمع دا طریقہ : $۸ + ۹ + ۱۱ + ۱۳ = ۴۱$

کسر دی جمع و اطریق :

$$\frac{59}{60} = \frac{59 = 10 + 12 + 25}{60} = \frac{2}{6} + \frac{1}{5} + \frac{1}{6}$$

عول دیاں مثالان :

۱۔ ۶ حصہ ہو کے تقسیم ہو ویگی۔

خاوند دو سکیاں بھیناں

$$\frac{6}{6} = \frac{6 = 2 + 2 + 2}{6} = \frac{2}{3} + \frac{1}{2}$$

عول کر کے $\frac{6}{6}$ کر لیا جاویگا۔

۲۔ ۸ حصہ ہو کے تقسیم ہو ویگی۔

خاوند ماں سکی بھین

$$\frac{8}{6} = \frac{8 = 3 + 2 + 3}{6} = \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{2}$$

عول کر کے $\frac{8}{6}$ کر لیا جاوے۔

۳۔ ۹ حصہ ہو کے تقسیم ہووے گی۔

دو اخیانی بھیناں

دو عینی بھیناں

خاوند

$$\frac{9}{6} = \frac{9 = 2 + 2 + 2 + 3}{6} = \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{2}$$

عول کر کے $\frac{9}{6}$ کر لیا جاویگا۔

۴۔ ۱۶ حصہ ہو کر تقسیم ہو ویگی۔

دو ماں ولوں بھیناں

دو سکیاں بھیناں

زوج

$$\frac{16}{12} = \frac{16 = 2 + 2 + 8 + 2}{12} = \frac{1}{6} + \frac{1}{6} + \frac{2}{3} + \frac{1}{6}$$

عول کر کے $\frac{16}{12}$ کر لیا جاویگا۔

تقسیم وراثت دی بدل

قسم وارث	میت دا وارث	کتنا حصہ ملیگا	کس صورت وچ ملیگا
۱۔	خاوند	کل دا ۱/۲	میت دی اولاد زندہ نہ ہووے
۲۔	بیوی	۱/۴	میت دی اولاد زندہ نہ ہووے
۳۔	بیٹی (دھی)	۱/۲	میت دی اکلی دھی ہووے۔ پتر نہ ہووے
۴۔	پوتی	۱/۴	میت کا بیٹا بیٹی۔ پوتا۔ کوئی نہ ہو۔ دو یا دو سے زیادہ پوتیاں ہو
۵۔	پڑوتی	۱/۴	میت کا بیٹا بیٹی۔ پوتا۔ پوتی۔ پڑوتا کوئی نہ ہو۔ اکلوتی پڑوتی ہو۔
۶۔	حقیقی بہن	۱/۴	میت کا بیٹا بیٹی۔ پوتا۔ پوتی۔ پڑوتا کوئی نہ ہو۔ دو یا دو سے زیادہ پوتیاں ہوں۔
۷۔		۱/۴	میت کی اولاد باپ دادا۔ پڑدادا حقیقی بھائی نہ ہو۔ اکلوتی حقیقی بہن ہو۔
۸۔		۱/۴	میت کی اولاد باپ دادا۔ پڑدادا حقیقی بھائی نہ ہو۔ اکلوتی حقیقی بہن ہو۔

حقیقی بھائی نہ ہو۔ دو یا دو سے زیادہ
حقیقی بہنیں ہوں۔

کل کا ۱/۲

پدری بہن

- ۷

و: میت کی اولاد باپ دادا پڑدادا
حقیقی بھائی بہنیں نہ ہوں۔ پدری بھائی
نہ ہو، اکلوتی پدری بہن ہو۔

۱/۲

ب: میت کی اولاد باپ دادا پڑدادا حقیقی
بھائی بہنیں پدری بھائی نہ ہوں۔ دو یا
دو سے زیادہ پدری بہنیں ہوں۔

۱/۲

ج: میت کی اولاد باپ دادا پڑدادا
حقیقی بھائی پدری بھائی نہ ہوں اکلوتی
حقیقی بہن زندہ ہو۔

۱/۲

مادری بھائی بہن

- ۸

و: میت کی اولاد باپ دادا پڑدادا
نہ ہوں۔ اکلوتی مادری بہن ہو، اکلوتی
مادری بھائی ہو۔

۱/۲

ب: میت کی اولاد باپ دادا پڑدادا نہ
ہوں۔ مادری بھائی بہنوں میں سے
دو یا دو سے زیادہ افراد ہوں۔

۱/۲

- ۹

و: میت کی اولاد زندہ نہ ہو۔
ب: میت کے تینوں قسم کے بھائی بہنوں میں
سے ایک سے زیادہ افراد زندہ ہوں۔

۱/۲

ج: میت کا خاندان یا بیوی اور باپ جمع
نہ ہوں۔ اولاد نہ ہو، اور تینوں قسم کے
بھائی بہنوں میں سے ایک سے زیادہ افراد
زندہ نہ ہوں۔

قسم وارث	میت کا وارث	کتنا حصہ ملتا ہے	کس صورت میں ملتا ہے۔
		خاوند بیوی کا حصہ نکال کر باقی کا ۱/۴	د: میت کا خاوند، بیوی اور باپ دونوں زندہ ہوں لیکن اولاد نہ ہو۔ نیز تینوں قسم کے بھائی بہنوں میں سے ایک سے زیادہ افراد زندہ نہ ہوں۔
۱۰۔	باپ	کل کا ۱/۴	میت کی اولاد زندہ ہو۔
۱۱۔	دادا	۱/۴	میت کی اولاد زندہ ہو لیکن باپ زندہ نہ ہو۔
۱۲۔	پڑدادا	۱/۴	میت کی اولاد زندہ ہو لیکن باپ اور دادا زندہ نہ ہوں۔
۱۳۔	نانی	۱/۴	میت کی ماں زندہ نہ ہو۔
۱۴۔	دادی	۱/۴	میت کی ماں اور باپ زندہ نہ ہوں۔

ترکے وچ، بیہڑے و احصہ

بیہڑا ترکے قسم دا ہوندا لے۔

- ۱۔ جس مے وچ مرداں جیہاں عادتاں پایاں جانیاں نہیں۔ اوس نون مرداں و احصہ ملیگا۔
- ۲۔ جس مے وچ عورتاں دیاں عادتاں پایاں جانیاں نہیں۔ اوس نون عورتاں و احصہ ملیگا۔
- ۳۔ خنشتی مشکل: جس وچ عورتاں تے مرداں دوہاں دیاں عنفتاں موجود ہوں۔ تے کوئی طرف غالب نہ ہوئے۔ اوس نون ترکہ وچوں اوہ حصہ دتا جاوے۔ بیہڑا اوس نون مردیاں عورت فرض کرن مال گھٹ توں گھٹ ملے۔ یا نہ ملے۔

مرد فرض کرن دی مثال:

خاوند ۱/۴، ماں ۱/۴، اخیانی بھین ۱/۴، خنشتی (علاقائی بھائی) ۱/۴

عورت فرض کرن دی مثال:

پتر ۱/۲، خنشتی ۱/۴ (دھی)

حمل دا وراثت دا حق

اگر خاوند دی وفات دے موقع تے اوسدی بیوی حاملہ ہوئے۔ شریعت وچ انتظار دی مدت دو سال لے۔ یا جیسے رشتہ دار دی حاملہ بیوی (بیہڑا اوسدا وارث بن سکدا لے) دی وضع

حمل دی مدت چھ مہینے ہے۔ مثلاً اک آدمی حاملہ بیوی چھوڑ جائے۔ اس سے وضع حمل دی مدت ۲ سال تک ہے۔ جیکر اپنے بھرا دی حاملہ بیوی چھوڑ کے مر جائے۔ اس حمل دی مدت چھ مہینے ہے۔ بچہ (حمل والا) مقرر مدت سے بعد پیدا ہو جائے۔ تے وارث نہیں بن سکے گا۔

پیٹ سے بچے واسطے پیدا ہون تک اتنا حصہ رکھ چھوڑنا چاہیڈے۔ جیہڑا اس نون زیادہ تون زیادہ مل سکدا ہوئے۔ مرد فرض کیتا جائے گا۔ مرد و احصہ بلیگا۔ عورت فرض کیتا جاوے۔ عورت و احصہ بلیگا۔

مرد و دی مثال:

پتر ۱/۲ ، پتر حمل ۱/۲

عورت و دی مثال:

خاوند ۱/۲ ماں ۱/۲ ماں دونوں بھین ۱/۲ - مستزئی بھین (حمل) ۱/۲ -

اس صورت وچ اگر حمل نون مرد فرض کیتا جائے۔ اوہ عصبہ ہوندا۔ ذوی الفروض دا باقی پچھا حصہ ۱/۲ ای لے سکدا۔ اسلام دے عورتاں دے حق دا کتنا لحاظ کیتا ہے۔

تخارج دا باب

تخارج دے لغوی معنے لے لین دے نیں۔ پر میراث دی اصطلاح دے وچ وارثاں دے احصاء اتے مصالحت کر لین نون تخارج کہندے نیں۔ کسے وارث و احصہ مقرر کر کے اس نون وراثت وچوں خارج کر دتا جاوے۔

کیوں حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دے دمانہ مبارکہ وچ حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ ہوراں نہیں مرض موت دے وچ اپنی بیوی نون طلاق دے دتی۔ تے آپ اس دبیوی مطلقہ دی عدت وچ ای فوت ہو گئے۔ حضرت خلیفہ سوم رضی اللہ عنہ ہوراں بھاویں مطلقہ بیوی وراثت وچوں حصہ نہیں سی لے سکدی۔ اونہاں نیں اس نون وراثت دے وچوں حصہ دوا یا۔ کیونکہ بیوی نون وراثت تون محروم نہیں کیتا جا سکدا۔ اوہ عورت اپنی باقی ترے سوکناں دے نال اٹھویں حصہ دی وارث ہوتی۔ (یعنی اوہ دے حصہ وچ ۱/۲ آیا) دو جیاں بیویاں نیں تراسی ہزار درہم یا دینار دے بدلے اوہ دے نال صلح کر لئی۔ استنوں ثابت ہوندا ہے۔ کہ میراث دے وچ تخارج جائز ہے۔

باب المناسخہ، یعنی مناسخہ دے بائے وچ

مناسخہ واستماتق نسخ تڑ لے۔ اس دامنی نقل اتے تھوپل کرن والے۔ لیکن اصطلاح میراث دے وچ اس توں مراد ایہ لے۔ کسے وارث دا حصہ جہڑا ترکہ وں، بیجا جان توں پہلے فوت ہو گیا ہو سکے اوسدیاں وارثاں نوں منتقل کر دتا جاوے۔ مناسخہ دی تشریح اصطلاحواں دے وچ کر دتی گئی لے۔ میراث دے مسئلے اتے مشکل نہیں جے پڑھن والیاں نوں ہر لحاظ نال سمجھان دی کوشش کیتی گئی۔ تاں جے کوئی مسئلہ اپنی نوعیت نال پیچیدہ نہ رہ جاوے۔ اس واسطے مختلف شکلاں وچ اوہناں دی تشریح کیتی گئی لے۔

میراث دی ونڈ واسطے علم حساب دے چارے بنیادی قاعدے۔

عادل اعظم۔ ذواضعاف اقل۔ کسراں دی جمع تفریق۔ ضربتے تقسیم توں وی اچھی طرح واقف ہونا ضروری لے۔ مثلاً اکھوہ حصہ وچ تڑے دو جیاں سوکناں دے شامل ہون نال اونھاں دا حصہ $\frac{1}{۳۲}$ بنیا۔ جہڑا $\frac{1}{۸} \div ۴$ دے قاعدے دے مطابق $\frac{1}{۴ \times ۸} = \frac{1}{۳۲}$ بنیا۔

علوم

ایمان ، ایمان دیاں شرطان ، ایمان دیاں صفتاں وغیرہ

مشکوٰۃ شریف دے وچ حضرت عمر رضی اللہ عنہ توں روایت کیتی ہوئی اک حدیث پاک دیوچ
ایمان دی مفصل کیفیت درج لے۔ اوس حدیث توں امام بخاری تے امام مسلم ہوراں نے روایت
کیتا لے۔ حدیث متفق علیہ لے۔

قَالَ فَاخْبَرَنِي عَنِ الْإِيمَانِ - قَالَ أَنْ تُوْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ -

حضرت عمر رضی اللہ عنہ روایت کر دے نہیں کہ اوس نہیں حضرت جبریل علیہ السلام ہوراں
توں مراد لے پچھیا۔ لے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تہیں مینوں ایمان دے متعلق خبر دیو (دستور آپ
نے فرمایا۔ ایمان ایہ لے۔ توں ایمان لے ایس اللہ تعالیٰ دے اتے اوس دیاں فرشتیاں دے اتے
اوس دیاں کتاباں تے ، اوس دیاں رسولاں اتے تے قیامت دے دن اتے۔ اتے توں ایمان لے
آئیں اچھی یا بری تقدیر اتے۔ ایمان توں مراد دل نال عقیدہ رکھنا تے زبان نال اقرار کرنا لے۔
ایمان دیاں دو قسماں نیں۔

۱۔ ایمان مجمل

أَمَّنْتُ بِاللَّهِ كَمَا هُوَ بِأَسْمَائِهِ وَصِفَاتِهِ وَقَبِلْتُ جَمِيعَ أَحْكَامِهِ إِقْرَأْ
بِاللِّسَانِ وَتَصَدِّقْ بِالْقَلْبِ -

میں ایمان لے آندا اللہ تعالیٰ اتے جس طرح کہ اوہ اپنے ناواں اتے صفتاں نال لے۔ اتے
قبول کیتے اوس دے سارے حکم۔ اقرار کیتا نال زبان دے تے تصدیق کیتی (یعنی سچ کر میناں)
نال دل دے

۲۔ ایمان مفصل

أَمِنْتَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْقَدْرِ
خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَاتَّبَعْتَ بَعْدَ الْمَوْتِ :

ایمان لے آندا، میں اللہ تعالیٰ اتنے اوس دیاں فرشتیاں اتنے اتنے کتاباں اتنے۔ اتنے رسول
اتنے اتنے قیامت وے دن اتنے۔ اچھی بری تقدیر اتنے اللہ تعالیٰ دی طرفوں۔ اتنے من وے بعد
اٹھن گئے۔

ایمان دی شریح اس طرح ہو دیگی۔ ساڈا ایہ عقیدہ ہونا چاہیڈے۔ اللہ تعالیٰ ذات
اقدس دیوچ ساریاں کمال دیاں صفتاں پایاں جانیاں نیں۔ اوس دی ذات پاک ساریاں نقصاناں
اتنے عیباں توں پاک لے۔ اوہدے فرشتیاں اتنے۔ کتاباں اتنے۔ رسولان اتنے ایہاں لے آندا۔
کہ اوہ ساکے برحق نیں۔ قیامت دا دیہاڑا برحق لے۔ اللہ تعالیٰ نے ساریاں چیزیاں دی بھلائی
تے برائی ازل توں معلوم کر لئی لے۔

خداوند تعالیٰ دیاں کتاباں اتنے ایمان لے آنا

اس دا مطلب ایہ لے۔ ساڈا عقیدہ ہونا چاہیڈے۔ اللہ تعالیٰ نے اپنے بعض پیغمبراں
اتنے کتاباں نازل کیتیاں۔ بعض نوں صحیفے عطا فرمائے۔ اونھاں دیوچ اوامر تے نواہی بندیاں دی
ہدایت واسطے درج نیں۔ وڈیاں کتاباں ویچ فرماں بردار بندیاں واسطے انعامات تے نازلاناں
واسطے سزاواں دا ذکر لے۔ اتنے اونھاں دیوچ پہلیاں قوماں وے قصے وی بعد ویچ آن والے
نبی دی اُمت واسطے عبرت دی خاطر درج نیں۔ کل اسمانی کتاباں اتنے صحیفیاں دی صحیح تعداد
اللہ تعلقے نوں معلوم لے۔ اللہ تعالیٰ نیں جیہڑیاں چار کتاباں نازل کیتیاں نیں۔ اونھانڈے ناں
ایہ نیں۔

۱۔ تورات : حضرت موسیٰ علیہ السلام ہوراں اتنے نازل ہوئی۔

۲۔ زبور : حضرت داؤد علیہ السلام ہوراں اتنے نازل کیتی گئی۔

۳۔ انجیل : حضرت عیسیٰ علیہ السلام ہوراں اتنے نازل ہوئی۔

۴۔ قرآن : حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دی ذات اتنے نازل ہويا۔

ایہناں چار کتاباں توں علاوہ... اہور کتاباں اسمان اتوں مختلف پیغمبراں اتنے نازل ہويا
۵۔ حضرت ادم علیہ السلام ہوراں اتنے۔ ۶۔ حضرت ثیب علیہ السلام ہوراں اتنے۔ ۷۔ حضرت

یونس ہو رہاں اتے ۔ ۱۰ حضرت ابراہیم علیہ السلام ہو رہاں اتے ایہ روایت مجالس الا برار وچ درج اے ۔
 قرآن پاک وچ صرف پہلیاں چار کتاباں دا ذکر اے ۔ باقی صحیفے نہیں ۔ ایہناں صحیح علم اللہ تعالیٰ نوں ایہ ساڈا
 ایہ عقیدہ اے قرآن پاک تے اس توں پہلے جہنیاں کتاباں تے صحیفے نازل ہوئے نہیں ۔ سب برحق نہیں ۔ اوہ
 چنے ہوئے نیک بندے اللہ تعالیٰ دی طرفوں بندیاں دی ہدایت کارن تشریف لے آندے نہیں ۔ بندیاں
 نوں اللہ تعالیٰ دی رحمت دی خوش خبری دیندے نہیں ۔ تے اوس دے عذاب توں لوکاں نوں ڈراندے
 نہیں ۔ رسول چار نہیں ۔ جنھاں اتے چار کتاباں نازل ہویاں ۔ اللہ تعالیٰ ایہاں نیک بندیاں دی صحیح تعداد
 اللہ تعالیٰ نوں پتہ اے ۔ بیان کیتا جاندا اے ، نبیاں دی تعداد اک لاکھ چوبی ہزار اے ۔ قرآن پاک
 وچ صرف نبی پیغمبراں دا ذکر آندا اے ۔ سب سے پہلے پیغمبر حضرت آدم علیہ السلام تے سب توں آخری
 حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہیں ۔ ایہاں دے بعد کوئی نبی قیامت تک نہیں آئیگا جیہڑا وی
 بھی ہون دا دعویٰ کر دالے ۔ اوہ جھوٹا ۔ فریبی تے دھوکے باز اے ۔

نبیاں وچوں نوں پیغمبر اولوالعزم شمار کیتے جانے میں ۔

۱۱ حضرت نوح (۱) ابراہیم (۳) داؤد (۴) موسیٰ (۵) یعقوب (۶) یوسف (۷) ایوب
 (۸) عیسیٰ علیہم السلام ۔ (۹) رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ۔ ایہاں وچوں چار اتے کتاباں نازل ہویاں فرشتیاں
 تے ایمان ۔ فرشتے اللہ تعالیٰ دی پاک مخلوق اے ۔ اونھاں دی پیدائش نور توں ہوئی اے ۔ اوہ کھان
 پین تے دوجی حیوانی خواہشاں توں پاک نہیں ۔ ہوادی طرح فرشتے نظر نہیں آندے ۔ بلکہ ہوا توں
 وی زیادہ لطیف ہوندے نہیں ۔ نبی فرشتیاں نوں دیکھ سکدے نہیں ۔ فرشتیاں دی صحیح تعداد اللہ تعالیٰ
 نوں معلوم اے چار فرشتے زیادہ مشہور نہیں ۔ ۱۱ حضرت جبریل (۱) حضرت میکائیل (۲) حضرت اسرافیل
 (۳) حضرت عزرائیل علیہم السلام ۔

ایمان پنج طرح دا ہوندا اے

۱) ایمان مطبوع : ایہ فرشتیاں دا ایمان اے ۔

۲) ایمان معصوم : ایہ نبیاں دا ایمان اے ۔

۳) ایمان مقبول : ایہ مومناں دا ایمان اے ۔

۴) ایمان موقوف : ایہ مبتدعین دا ایمان اے ۔

۵) ایمان مردود : ایہ منافقاں دا ایمان اے ۔ ظاہر باطن وچ فرق ۔

قیامت اتے ایمان لے آن دا مطلب ایہ اے ۔ ساڈا عقیدہ اے ۔ مرلے بعد انسان اتے

قبر دے وچ منکر نیک فرشتے سوال جواب کرن گے۔ ٹھیک جواب ملن اتے ہر طرح دا آرام ہووے گا۔ غلط جواباں اتے عذاب ہووے گا۔ پھر انسان اپنے کیتے دی سزا تے جزا واسطے قیامت دے دن اپنی اپنی قبر وچوں اٹھیک گا۔ دوزخ۔ بہشت۔ پہل صراط سب برحق نیں۔ تقدیر اتے ایمان لے آن دا مطلب ایہ لے۔ آدمی دا عقیدہ ہونا چاہیدا لے۔ بندے دے سارے افعال بجاویں اختیار ہی ہون (کھلونا۔ بیٹھنا نماز۔ روزہ۔ وغیرہ) بھانویں غنطاری ہون۔ ساریاں چیزیاں اللہ تعالیٰ دے ارادے تے قدرت نال وقوع وچ آندیاں نیں۔ سارے افعال ازل وچ ہی اللہ تعالیٰ دے ارادے وچ شامل نیں۔

جدول آدمی دا اینہاں چیزیاں اتے پکا یقین ہو جاندا لے۔ اوہدے اتے نماز۔ روزہ۔ حج تے زکوٰۃ فرض ہو جاندا لے۔

سجدہ سہو۔ سجدہ تلاوت

سجدہ تلاوت : قرآن پاک وچ چودہ آیات دے پڑھن یا سنن اتے اک سجدہ کرنا واجب۔۔۔۔۔ ہوندا لے۔ اس سجدے نوں سجدہ تلاوت کہندے نیں۔ سجدہ تلاوت دی ترکیب ایہ لے۔ اللہ اکبر اکھ کے سجدہ وچ چلے جیئے۔ گھٹ توں گھٹ ترے وار سبحان ربی الا علی اکھ کے تکبیر دے نال سر سجدہ توں بکھیا جاوے۔ التعمیات۔ درود شریعت تے دعا پڑھن دی کوئی ضرورت نہیں لے۔ سجدہ دیاں آیات اینھاں سورتاں وچ آندیاں نیں۔

۱۱، سورہ اعراف ۱۷، سورہ زمر ۱۸، سورہ نمل ۲۱، سورہ بنی اسرائیل۔
۱۲، سورہ مریم ۱۹، سورہ حج ۲۵، سورہ فرقان ۲۸، سورہ نمل ۲۹، سورہ الم سجدہ۔
۱۳، سورہ ص ۱۱، سورہ حم سجدہ ۱۲، سورہ والنجم ۱۳، سورہ انشفاق - (۱۴)
سورہ علق۔

چنگی گل ایہ لے۔ سجدہ اوہے وقت کیتا جاوے۔ جدوں سجدوں دی آیت پڑھی یا سنی جاوے۔ وضو ہووے تے بہتر۔ درز وضو کر کے سجدہ کیتا جاوے۔

نماز دی حالت وچ اگر سجدہ والی آیت پڑھی جاوے۔ اوہے وقت سجدہ کرنا چاہیدا اسے جگر نماز وچ ادا نہ کیتا۔ پھر اوہ کسے طرح وی ادا نہیں ہو سکدا۔ سجدہ دیاں مختلف آیات پڑھن تے سنن نال اتنے ہی سجدے کرنے پیندے نیں۔ جتنیاں آیات ہون۔ اک آیت اک جگہ پڑھی جاوے۔ اکو سجدہ ہووے گا۔ نہیں اتنے ہی۔ جتنیاں آیات ہون گیاں۔

سجدہ سہو : اس سجدے نوں بھل دا سجدہ کہیا جاندا لے۔ ۱، نماز دی وچ واجب وچوں کوئی واجب

رہ جاوے۔ (۱۲) یا کوئی واجب اگے تکھے ہو جاوے۔ (۱۳) کوئی فرض رہ جاوے۔

(۱۴) نماز وپچ سوچیاں سوچیاں اتنی ڈھل گک جاوے۔ ترے وار تسبیح پڑھی جاسکے۔ اس وجہ توں کسے رکن وپچ دیر ہو جاوے۔

(۱۵) چار رکعتاں وپچ التھیات (پہلا) دو وار پڑھ لیا جاوے۔

(۱۶) التھیات دے نال درود شریف وی ملا لیا جاوے۔ اللہم صلی علی محمد یا اس توں ودھ پڑھ لیا جاوے۔

(۱۷) امام جیٹری نماز وپچ ہولی ہولی پڑھے۔

(۱۸) آہستہ پڑھن والی نماز وپچ آواز نال پڑھے۔

ایہاں ساریاں عورتاں وپچ سجدہ سہو کرنا واجب ہوئے گا۔ ورنہ نماز مکمل نہیں ہووے گی

(۱۹) فرض نماز دے وپچ پہلا التھیات یاد نہ رہوے۔ نیچی رکعت وپچ اٹھدیاں ہو یاں یاد آوے۔ ادھا

دھڑ سدا نہیں ہو یا۔ ذرا التھیات واسطے بیٹھ جاوے۔ سجدہ سہو واجب نہیں ہووے گا۔ جیکر

تھلے والا دھڑ سدا ہو گیا۔ پھیر قیام کرنا چاہیدالے۔ سجدہ سہو نال نماز ختم کرنی چاہیدے لے۔

قیام چھوڑ کے التھیات وی صورت وپچ آنا گناہ لے۔ سجدہ سہو پھیر وی لازم ہووے گا۔ نفل نماز ہووے

التھیات وپچ آجانا چاہیدالے۔ سجدہ سہو کرنا چاہیدالے۔

(۲۰) آخری التھیات یاد نہ رہوے۔ قیام وپچ ہو گیاں جیوں وی یاد آ جاوے۔ اسے ویلے بیٹھ کے

سجدہ سہو کر کے نماز ختم کرنی چاہیدے لے۔ اگر پنجویں رکعت دا سجدہ کر لیا تے اس صورت وپچ

فرض نماز ووجی وار پڑھنی چاہیدے لے۔ چار رکعتاں نفل بن جان گیاں اک رکعت ضائع ہو جاوے گی۔

جیکر چھویں رکعت نال رلا لئی جاوے۔ چھ دیاں چھ رکعتاں نفل ہو جان گیاں۔

سجدہ سہوہ دا طریقہ ایسے لے

دو بجے التھیات وپچ صرف سجدہ در سولہ تیک پڑھ کے سجے پاسے سلام پھیر لیا جاوے۔ پھیر دو

سجدے کتے جان تے اوس دے بعد التھیات، درود شریف تے دعا پڑھ کے نماز ختم کیتی جاوے۔

مقتدی دی غلطی نال کسے اتے سجدہ سہو لازم نہیں آندا۔ پر امام دی غلطی نال ساریاں اتے سجدہ

سہو واجب ہو جاوے گا۔ جہاں مقتدی امام دے سہو توں پہلے نماز وپچ شامل ہو یا ہووے۔ یا بعد

وپچ کئی سہو ہو جان نال وی اکو ای سجدہ سہو کرنا پوے گا۔ مقتدی سجدہ سہو وپچ وی نماز وپچ شامل ہو

سکدالے۔

اذان

اذان : معنی ترجمہ اطلاع دینا۔ اعلان کرنا۔ اصطلاح دیوبند کچھ متبرک کلمیاں دے ناں نمازیوں نون نماز پڑھنے واسطے پکار پکار کے بلان نون اذان کہندے ہیں۔

اذان دی تاریخ : ہجرت دے پہلے سال مسجد نبوی دی تعمیر دے پچھوں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نون ضرورت محسوس ہوئی۔ کہ ہر نماز دے وقت نمازیوں نون اطلاع دے کے مسجد نبوی وچ اکٹھا کیا جاوے۔ تاکہ سارے اکٹھے ہو کے نماز جماعت ناں پڑھ لیں۔ اس تجویز اتے عمل کرن واسطے مختلف راواں پیش ہوئیاں۔ بعض لوکاں آکھیا۔ یہودیوں دی طرح سنگھ و جا کے اطلاع دتی جاوے۔ بعض نے آکھیا۔ عیسائیاں دی طرح گھڑیاں و جانا چا ہیدا لے۔ پر آپ نون اینہاں وچوں کوئی رائے پسند آئی۔ آخر کار بعض صحابہ نون خواب دے وچ موجودہ صورت دکھائی گئی۔ جیہڑی رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں میں پسند فرمائی۔

اذان دی صورت ایہ لے

- (۱) اللہ اکبر، اللہ اکبر، اللہ اکبر، اللہ اکبر۔ اللہ سب توں وڈا لے۔
- (۲) اشہد ان لا الہ الا اللہ۔ اشہد ان لا الہ الا اللہ۔ میں گواہی دینا ہاں۔ اللہ توں سوا کوئی معبود نہیں۔
- (۳) اشہد ان محمد رسول اللہ۔ اشہد ان محمد رسول اللہ۔ میں گواہی دینا ہاں۔ محمد اللہ دے رسول نہیں۔
- (۴) حی علی الصلوٰۃ حی علی الصلوٰۃ : او طرف نماز دے۔
- (۵) حی علی الفلاح حی علی الفلاح : او طرف فلاح دے۔
- (۶) فجر دی اذان وقت حی علی الفلاح دے بعد
- الصلوٰۃ خیر من النوم۔ الصلوٰۃ خیر من النوم آکھیا جاوے۔ نیند کو لوں نماز دے جگہ
- (۷) اللہ اکبر۔ اکبر۔ اللہ سب توں وڈا لے۔
- (۸) لا الہ الا اللہ۔ اللہ توں بناں ہو کوئی معبود نہیں۔
- رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں خود اذان نہیں دتی۔ کیوں جے اوہ منصب نبوت دیاں کماں وچ مصروف سن۔ ہر فرض نماز توں پہلاں اذان دینا ضروری لے۔ اذان سنن دے بعد مسجد وچ نماز واسطے آنا ضروری لے۔

جس وقت اذان دی آواز آوے۔ مسافر کھلو جاوے۔ تے لیٹیا ہوا آدمی اٹھ بیٹھے۔ اذان دین
والا جیہڑا کلمہ سن توں کڑھے۔ اوہ ہی سنن والا دہراوے۔ پر حی علی الصلوٰۃ، حی علی الفلاح سنن
دے بعد لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم کہنا چاہیدا اے۔ تے فجر دی نماز
واسطے اذان سنن دے ویلے الصلوٰۃ خیر من النوم سن کے صدقت و برکت دے لفظ
کہنے چاہیدے نیں۔ توں پرچ اکھیا۔ تو نیکی کیتی اے۔

شیعہ لوگ اذان دے پرچ حی علی خیر العمل دے الفاظ دا ادا کر دے نیں۔ جس دا مطلب
ایہ اے۔ او طرف نیک کم دی۔

اقامت

اونھاں کلمات داناں اے۔ جیہڑے اذان دے بعد جماعت کھڑی ہون دے موقع تے اکھے
جانے نیں۔ ایہ کلمے نمازیوں نوں اطلاع دین دی خاطر اکھے جانے نیں۔

حی علی الفلاح دے بعد دو دفعہ قدامت الصلوٰۃ اکھیا جاندا اے۔ نماز کھلو گئی اے
اذان تے اقامت پرچ صرف ایہ ای فرق اے۔

اقامت اچھی آواز نال اکھنی سنت اے۔ پر اذان کوں ہولی اکھنی چاہیدی اے۔ اقامت
دے کلمات نوں اک دو جے نال ملا کے اکھنا مستحب اے۔ اقامت دے کلمات نوں اپنے اپنے موقع تے
اکھنا چاہیدا اے۔

اقامت کہندیاں سنن قبلہ دی طرف ہونا چاہیدا اے۔ اذان دے وقت وی سنن قبلہ دی طرف
ہونا چاہیدا اے۔ پر حی علی الصلوٰۃ اکھدیاں ذرا سجے پاسے تے حی علی الفلاح اکھدیاں ذرا کھسے
پاسے سنن مروڑنا چاہیدا اے۔ (سجے کھسے دیاں لوکاں نوں وی نماز دی اطلاع ہو جاوے)
اقامت دے وقت قبلہ وی طرف سنن کرکرو اے۔

اذان تے اقامت دے وچکار دس آیتاں پڑھے جان جتنی دیر دا ہونا ضروری اے۔ پر شام
دی نماز دے موقع تے اذان تے اقامت پرچ کوئی فرق نہیں ہونا چاہیدا اے (اس نماز دا وقت
بہت تھوڑا ہون دی وجہ کرکے)

اقامت بے وضو ہون دی حالت پرچ اکھنی مکروہ اے۔

اذان تے اقامت دے متعلق

۱۔ اذان دے پرچ اللہ تعالیٰ دی توجید۔ رسالت دا اقرار تے نماز دی طرف آن دی دعوت

دی جاندی لے۔

- ۲۔ اذان دی آواز جھٹوں تیک جاندی سنن والے قیامت دے دن گواہی دیں گے۔
- ۳۔ اذان دین والے دارتہر شہید سے برابر ہوندا لے۔
- ۴۔ قیامت دے دیہارے اذان دین والیاں لوں وی شفاعت دی اجازت ہووگی۔
- ۵۔ اذان دے وقت شیطان اتے خوف طاری ہوندا لے۔
- ۶۔ قیامت دے دن اذان دین والیاں دیاں گزناں اچیاں ہون گیاں۔
- ۷۔ اذان دین والی جگہ اتے اللہ تعالیٰ دی رحمت نازل ہوندی لے۔
- ۸۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اذان دین والیاں واسطے بخش دی دعا فرمائی لے۔
- ۹۔ اقامت دی فضیلت تے عظمت اذان توں وی زیادہ لے۔
- ۱۰۔ اذان عورت واسطے درست نہیں لے۔ اگر کوئی عورت اذان دیوے۔ اذان دوبارہ آکھی جاوے۔ نہیں تے نماز بناں اذان دے ہووگی۔
- ۱۱۔ اذان والا ہوش والا ہونا چاہیدا لے۔
- ۱۲۔ اک سوذن دا دو مسجدیں وچ اذان دینا مکروہ لے۔ جتھے فرض پڑھے۔ اوتھے ای اذان دی دیوے۔
- ۱۳۔ جیہڑا شخص اذان آکھے۔ اقامت اکھنا وی اسے واجب لے۔ اگر کسے دوسرے نوں اجازت دیدیوے۔ یا کہ ہر چلا جاوے۔ پھیر دو جا آدمی اذان کہہ سکدا لے۔
- ۱۴۔ اذان جوق بدعت حسن لے۔ (یعنی کئی اذان دین والیاں دا اکٹھا ہو کے اذان اکھنا) ایہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے زمانے وچ نہیں سی۔
- ۱۵۔ اذان تے اقامت دی حالت وچ کوئی دو جا کم نہیں کرنا چاہیدا۔ بھاویں سلام ہووے۔ بھاویں سلام واجب ہووے۔

جماعت

- ۱۔ جماعت نال نماز پڑھنا واجب یا سنت مؤکدہ لے۔
- ۲۔ جماعت گھٹ تھیں گھٹ دو آدمیاں دے بل کے نماز پڑھن نوں کہندے نیں۔ اک آدمی تابع تے دو جا مقبوح ہووگا۔ مقبوح نوں امام تے تابع نوں مقبوحی کہندے نیں۔
- ۳۔ فرض تو علاوہ نفل نماز وچ وی جماعت درست لے۔

- ۳۔ جماعت نال نماز پڑھن واسطی نمازاں دا ثواب ہوندا اے۔
 ۵۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ اکلے آدمی ہوں نالوں مل کے نماز پڑھنا بہتر اے۔
 ۶۔ جماعت واسطے چل آن واسطے ہر قدم دا ثواب ہوندا اے۔
 ۷۔ غازدے انتظار وچ جتنا وقت گزر دالے۔ اتنا ہی زیادہ ثواب ملدا اے۔
 ۸۔ اہیریاں راتاں وچ نماز جماعت نال پڑھن واسطے آن والیاں واسطے قیامت دے دیہاٹے
 روشنی ہووے گی۔

۹۔ جماعت واسطے مسلمان ہونا۔ مرد ہونا۔ بالغ ہونا۔ عاقل ہونا۔ آزاد ہونا تے ساریاں عذران
 توں خالی ہونا شرط اے۔

۱۰۔ جماعت نال نماز پڑھنا اگرچہ سنت مؤکدہ اے۔ پر رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں توں جماعت
 دی تاکید اس قدر منظور سی۔ فرمانے سن۔ جیہڑا شخص بغیر کسے عذر دے جماعت وچ حاضر
 نہیں سی ہوندا۔ اوس توں منافق سمجھیا جاندا سی۔ بلکہ اکتھوں تک تاکید اے۔ کہ اوس دا
 گھڑ بار جلا دتا جاوے۔ عبد اللہ بن مکتوم رضی اللہ عنہ نابینا ہون دے باوجود نماز جماعت نال
 پڑھن واسطے رکھ دے سن۔

امامت

امامت توں مراد نماز پڑھانے۔ علم کلام جانن والیاں دے نزدیک امامت توں مراد دین توں
 قائم رکھن تے اسلام دی حفاظت کرن واسطے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا خلیفہ اس حیثیت دے
 نال ہونا جے اوس دے اتے ساری امت اکٹھی ہر جاوے۔ ایسے آدمی توں امام کہندے نہیں۔
 جمہوریت دے نزدیک امامت دا حقدار اوہ آدمی ہوندا اے۔ جیہڑا اصول اتے فروع
 وچ مجتہد ہوں دا درجہ رکھدا ہووے۔ شجاع ہووے۔ دانشمند ہووے۔

بعض دا خیال ایہناں صفتاں دا ہونا ضروری نہیں۔

بعض دے خیال وچ امام واسطے ایہناں شرطان دا ہونا واجب اے۔

۱۔ عادل۔ عاقل۔ بالغ۔ مرد۔ آزاد ہونا شرط اے۔

۲۔ اشاعرہ دے نزدیک امام واسطے قریشی ہونا شرط اے۔

اہل سنت تے اہل تشیع دیوں وچ زیادہ اختلافات لفظ امامت دی تشریح اتے تفسیر توں پیدا ہوندا

نہیں۔ ہر اک آدمی اپنے خیال دے مطابق کتاباں وچوں تفصیل دیکھ سکدا اے۔

جنازے کے مفصل مسئلے

جنازہ کے لغوی معنی صندوق دے نہیں جس سے چڑھتے میتوں رکھیا جاتا ہے۔ اس کا تلفظ جیم دی زیرتے زیر دوہاں حرکتاں نال درست ہے۔ پر معنیوں وچ فرق ہے۔ صاحب قاموس لکھدے نہیں۔ جنازہ دے جیم اتے زبر نال اوسدے معنی اوہ منجی ہیں۔ جسدے اتے میتوں لٹایا جاتا ہے۔ یا اوہ تختہ نہیں۔ جسدے اتے مردے نون پایا جاتا ہے۔ جنازہ دے جیم تھلے زیر نال اوسدے معنی مردہ یا میت نہیں۔

حدیث شریف وچ وارد ہوندا ہے۔ جدوں جنازہ تیار ہو جاوے۔ اوسنوں باہر رکھ دیا جاوے تاں جے لوک اوس نون موڑدھیاں اتے اٹھالیوں (بخاری شریف)

دوہی حدیث شریف وچ آندا ہے۔ جنازہ نون جلدی نال قبر دی طرف لے جانا چاہیدا ہے۔ کیوں جے اگر اوہ نیک ہے۔ تے قبر اوس واسطے اک آرام دی جگہ لے۔ جھنھے اوس نون جلدی پہنچنا چاہیدا ہے۔ اگر برے ہے۔ تے اس مصیبت نون جلدی نال اپنے سراں توں لہا دینا چاہیدا ہے۔

اک ہور حدیث شریف وچ آندا ہے۔ جیہڑا آدمی جنازے دے پچھے پچھے ٹریا۔ تے اس نے ترے وار جنازے نون کندھا دتا۔ اوس نے میت دے اوس حق نون ادا کر دتا۔ جیہڑا اوس دے ذمے واجب سی۔ جنازے دے نال نال ٹرنا حقیقت وچ اک وڈی عبرت ہے۔ اس واسطے سوار ہو کے نہیں چلنا چاہیدا۔ مجبوری ہووے۔ اوس وقت جنازے دے پچھے پچھے ٹرنا چاہیدا ہے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوران نہیں فرمایا ہے۔ کہ اک دن اوہ اک جنازے دے نال نال چلدے جانڈے سن۔ کہ آپ نہیں کچھ لوکاں نون سوار وکھیا۔ فرمایا، تساں لوکاں نون شرم آئی چاہیدا ہے۔ کہ فرشتے جنازے نال پیدل جا رہے ہیں۔ تسیں جانوراں تے سوار او۔ (ترمذی شریف)

فتاویٰ عالمگیری وچ ویج لے۔ سنت طریقہ ایسے۔ جنازے نون چار آدمی اٹھان۔ راز تنگ ہووے یا کوئی ہور وقت ہووے۔ اوس وقت دو آدمی وی جنازہ اٹھا سکدے۔ تیسرا آدمی پھلے لے۔ جنازے دے ہر پاوے نون کندھا دتا جاوے۔ لیکن پوری سنت ایسے۔ اک آدمی پھلے اگلے سجے پاوے نون سجا کندھا دیوے۔ دس قدم پیدل چل کے پھلے سجے پاوے نون سجا کندھا دیوے۔

دو دھ پنیے پچھے یا اوس توں ذرا وڈیری بہت نون بتھاں تے اٹھانا چاہیدا ہے۔

جنازے لے جانے کے وقت میت کے سر نون لگے پاسے کرنا چاہیے۔
 جنازہ وچ یا میت کے گھر وچ رونا، پینا، چیکاں مارنا یا گلے پھاڑنا منع ہے۔ حدیث
 شریف وچ آندا ہے۔ لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ وَ شَقَّ الْجُيُوبَ۔ یعنی اوہ ساڈے
 وچوں نہیں ہے۔ جس میں گھماں نون پٹیا یا گلے پاڑے۔

بناں آواز دے رون دی کوئی ممانعت نہیں ہے۔ پر صبر کرنا بہت چنگا ہے۔

جنازہ دی نماز

- ۱۔ جنازہ دی نماز فرض کفار ہے۔ ایہ نماز جماعت نال پڑھنی چاہیے۔
- ۲۔ امام صاحب میت کے سینے کے برابر کھلونے نہیں۔
- ۳۔ مقتدی طاق (جیٹرا عدد دو آتے تقسیم نہ ہو سکدا ہونے۔ ۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹ وغیرہ) صفاں
 وچ امام صاحب دے کچھے کھلونے نہیں۔
- ۴۔ نماز جنازہ دی امامت واسطے سب توں ودھیا وقت دا بادشاہ، پھیر قاضی پھیر
 محلے دا امام، پھیر ولی (میت دار شتر دار وغیرہ)
- ۵۔ ولی دی اجازت دوجے شخص دی امامت دی جائز ہے۔
- ۶۔ نماز جنازہ وچ چار تکبیراں پڑھیاں جائیاں نہیں۔
 ۱۔ پہلی تکبیر شمار ہوندی ہے۔ دوجی تکبیر کے بعد درود شریف۔ تیسری تکبیر کے بعد دعا واسطے
 حاضر میت دے چوتھی تکبیر کے بعد دو وین پاسے سلام پھیرنا چاہیے۔
- ۷۔ جنازے دی نماز وچ رکوع تے سجدہ نہیں ہوندا ہے۔ نہ ای اذان تے نہ ای اقامت
 دی تکبیر۔
- ۸۔ مسجد دے وچ جنازہ دی نماز پڑھنی مکروہ ہے۔
- ۹۔ جیٹرا بچہ پیدا ہون دے بعد زندہ رہ کے مر جائے۔ اوسنوں غسل دے جنازہ دی نماز پڑھی
 جاوے۔
- ۱۰۔ جیٹرا خود کشی کرے۔ اوہ جنازہ جائز نہیں ہے۔ (حرام موت مرے)
- ۱۱۔ غائب مرے دی نماز جنازہ امام صاحب دے نزدیک جائز نہیں ہے۔ پر امام شافعی ہوراں
 دے نزدیک جائز ہے۔
- ۱۲۔ وڈے جنازہ دی دعا درج کر دی گئی ہے۔ نص فرائض دے باب وچ درج ہے۔

۱۳۔ میت جے کر منڈا ہووے۔ ایہ دعا پڑھی جاوے۔

اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا فَرْطًا وَاجْعَلْ لَنَا اجْرًا وَذُخْرًا وَاجْعَلْ لَنَا شَافِعًا
وَمُشَفَّعًا

اے اللہ تعالیٰ اس بچے نوں ساڈے واسطے اسباب بنان والا بنا (منزل وچ پہنچ کے) بنا
اس نوں ساڈے واسطے اس نوں اجر۔ آخرت دا توشہ۔ اس نوں ساڈے واسطے سفارش
کرن والا تے سفارش قبول کیتا ہو یا بنا۔

۱۴۔ میت جے کر کڑھی ہووے۔ ایہ دعا پڑھی جاوے۔

منڈے تے کڑھی دی دعا وچ لفظاں دا کوئی فرق نہیں۔ پر فاعل دی وجہ توں لفظاں وچ فرق
آجاندا ہے۔ منڈے واسطے مذکورے لفظ۔ کڑھی واسطے مونث دے لفظ۔

وَاجْعَلْ دِی بَجَائے وَاجْعَلْهَا
شَافِعًا دِی بَجَائے شَافِعَةً
مُشَفَّعًا دِی بَجَائے مُشَفَّعَةً

معنیاں وچ کوئی فرق نہیں ہے۔

۱۵۔ نماز جنازہ اوس آدمی دی پڑھنی چاہیدی ہے۔ جس دے ایمان تے اسلام دے لوک گواہ ہوں

۱۶۔ اہل سنت جسطرح ہرنیک تے برے مسلمان اہل قبلہ دے پچھے نماز پڑھن نوں جائز سمجھدے

نہیں۔ اسی طرح ہرنیک تے برے کلمہ گو مسلمان میت اتے جنازہ دی نماز پڑھانی دی جائز

سمجھدے نہیں۔ کیوں جے حدیث شریف وچ آندا ہے۔ صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ

عَلَىٰ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ۔ یعنی ہرنیک یا برے دے پچھے نماز پڑھ لوؤ۔ تے ہرنیک تے

برے دا جنازہ پڑھ لوؤ۔

میت دا غسل

میت دے غسل دے متعلق مفصل طور اتے نص فرائض وچ درج کر دتا گیا ہے۔

میت دے غسل

کفن دین دے بارے حضرت علی رضی اللہ عنہ ہوراں توں روایت لے۔ فرماندے نہیں۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا ہے۔ کفن وچ غلو نہ کرو۔ یعنی مردیاں نوں بھاری قیمت

والے کفن نہ پہناؤ۔ کیونکہ اوہ بہت جلد سلب کر لیا جاندا ہے۔ یعنی پرانا ہو جاندا ہے۔ (ابوداؤد)

عبادہ بن صامت رضی اللہ عنہ روایت کر رہے نہیں۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا

لے۔ بہترین یعنی بھتوں ودھیافکن جوڑا لے۔ تے بھتوں ودھیافقربانی سنگاں والے دے
دی لے۔ (ابوداؤد)

عربی زبان وچ چادر تھدنوں چلہ اکھدے نیں۔ ایہ جوڑا اسی علہ ہوندا لے۔ اسواسطے کفن
واسطے جوڑے وانفظ استعمال کیتا گیا لے۔

حدیث شریف وچ آندا لے۔ مردے واسطے کفن واسطے اک کپڑا وی کافی ہوندا لے پر دو
ہوں تے بہت چنگا ہوندا لے۔ ترے ہوں تے بھتوں ودھیاف۔

غسل دے مسلے

غسل غین دے پیش نال نہان دیاں معنیاں وچ آندا لے۔ غسل غین دے زبر نال دھون
دیاں معنیاں وچ آندا لے۔

غسل دی پوری کیفیت حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا ہوراں توں روایت کیتی ہوئی حدیث
توں معلوم ہوندی لے۔ فرماندیاں نیں۔

یہیں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے نہان واسطے پانی رکھیا۔ وچکا رکپڑے دا پردہ کر دتا
آپ نیں پہلاں دونوں ہتھ ترے وار دھوتے۔ پھیر سجے ہتھ نال کجے ہتھ اتے ترے وار پانی پایا۔
تے طہارت فرمائی۔ پھیر پٹاں اتے پانی پایا۔ پھیر دونوں پیر مبارک دھوتے۔

۱۔ اک یا اک توں زیادہ عورتاں نال صحبت کرن واسطے اک وار ای غسل کرنا کافی ہوندا لے۔

۲۔ غسل کردیاں اک وال سکا رہ جائے۔ دوبارہ غسل کرنا پیندا لے۔

۳۔ بدن دا کچھ حصہ سکا رہ جاوے۔ نماز توں پہلاں ترہتہ مار لیا جائے۔ اکو غسل کافی ہوندا لے۔

۴۔ جنابت دے غسل واسطے عورت توں مینڈھییاں کھولن دی لوڑ نہیں ہوندی لے۔ والال

دی جڑاں توں تر کر لینا اسی کافی ہوندا لے۔

۵۔ کھلے میدان وچ نہانا حرام لے۔ آبادی وچ نہانا حرام لے۔ غسل خانے یا کسے روک یا آڑ

وچ نہان دا کوئی خرچ نہیں لے۔

۶۔ غسل واسطے چار پنج سیر توں زیادہ پانی خرچ نہ کیتا جاوے۔

شریعت دے وچ غسل

شریعت دے وچ نوں طرح دے غسل نیں۔

۱۔ عورت داجدوں حیض (ماہواری خون) یا نفاس (بچہ ہون دے بعد دا خون) توں فارغ ہونا۔

حیض دی وی مدت گھٹ تھیں ترے دیہاڑے تے زیادہ توں زیادہ وہ دیہاڑے - نفاس دی زیادہ توں زیادہ مدت چالی دیہاڑے اے - اینہاں متاں توں علاوہ دا خون حیض تے نفاس نہیں بلکہ استحاضہ ہوندا اے - مفصل بیان نص فرائض وچ کیتا گیا اے -

۲ - مرد عورت دی صحبت دے بعد - یا احتلام دے بعد

۳ - جمعہ دے دن جمعہ دی نماز واسطے -

۴ - عید الفطر (نکی عید) تے عید الاضحیٰ (وڈی یا قربانی دی عید) دے دیہاڑے عید گاہ لڑا

جان توں پہلاں -

۵ - کسے شخص دے مسلمان ہون دے بعد وی اوہنوں غسل کرنا چاہیدا اے -

۶ - حج و احرام نبھن دے موقع اُتے -

۷ - بیت اللہ یعنی خانہ کعبہ وچ داخل ہون ویلے -

۸ - سینگی لوان دے بعد -

۹ - میت نون غسل دین دے بعد -

غسل دی فرصت دے بارے

قرآن پاک وچ وارد ہوندا اے -

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ - (سورہ مائدہ - دکنہ - ۱)

اے ایمان والیو - جدتیں نماز پڑھن دا ارادہ کرو - (بے وضو ہون دی حالت وچ) تسیں اپنے مونہاں نوں دھوؤ - ہتھاں نوں ارکاں تک دھوؤ - اپنے سردا مسج کرو - پیراں نوں دوہاں گتیاں تک دھوؤ - جے کرتہن نہان دی حاجت ہووے - اچھی طرح پاک ہو جاؤ - جے کرتہن ہار ہووے یا سفر وچ ہوؤ - یا تہاڑے وچوں پائخانہ کر کے آیا ہووے یا تسان عورتاں نال صحبت کر کے ہووے - تہن پانی نہ ملے - اوس وقت پاک مٹی دا ارادہ کرو - مٹہ اُتے ہتھاں اتے مسج کر لوؤ - اللہ تعالیٰ تہن تکلیف نہیں دینی چاہندا - بلکہ تہن پاک کرنا چاہندا اے - تہاڑے اُتے اپنا احسان پورا کرنا چاہندا اے - تاں جے تسیں شکر گزار ہو جاؤ -

نجاست ظاہری توں سوا نجاست حکمی دی صورت وچ وی مسلمان دا بدن ہر حال وچ

پاک ہونا چاہیدا اے - نجاست حکمی دی ایہ صورتاں نہیں -

۱۔ حیض (عورتاں دا ماہواری خون)

۲۔ نفاس (بچہ ہون دے بعد دا خون)

۳۔ انزال منی (منی دا نکلنا)

۴۔ جماع : عورت، مرد (میاں بیوی) دا اکٹھا ہونا۔

۱۔ فرض غسل : «جابت دے موقع لے دے حیض دا آنا، نفاس دا آنا۔

۲۔ واجب غسل : میت دا غسل دینا۔

۳۔ سنت غسل : «جمع دے دن، عیدیاں دے دن، عرفہ دے دن (یعنی

ذی الحج دی نوں تاریخ) «حرام باندھتے وقت (حج دے موقع اتے کھلے کپڑے پا کے

خداوند تعالیٰ دے حکم نال ہر چیز نوں اپنے اتے حرام کر لین توں احرام کہندے نیں)

۴۔ مستحب غسل : کافر دے مسلمان ہون دے بعد اوہ غسل کر لینا مستحب لے۔

غسل دا شرعی طریقہ

ترے وار ہتھ دھو دے۔ ظہارت کرے۔ بدن اتوں نجاست (پلیدی) دور کرے۔ وضو کرے

پیراں دی جگہ اتے پانی اکٹھا ہویا ہووے۔ پیر نہ دھو دے۔ سر اتے ترے چلو پانی پا کے والاں دیاں

جڑاں نوں تر کرے، اسدے بعد سارے بدن اتے ترے وار پانی دہائے۔ پیر جھے کر وضو وچ

نہیں دھوتے ہوں، اوہناں نوں دھو دے۔ غسل وچ بدن دا بلنا شرط نہیں لے۔ اک وال وی

سکارا جاوے۔ دوجی وار غسل کرنا پے گا۔

جنزیہ

اوس مال نوں کہندے نیں۔ جیہڑا زمیناں کولوں لیا جاوے۔ (ذمی توں مراد اوہ غیر مسلم

نہیں جیہڑے اسلامی حکومت دی وچ رہندے نیں۔ اوہناں وی جان۔ مال وی حفاظت دا ذمہ

اسلامی حکومت دا ہوندا لے۔ اس ذمے دے خاطر اوہناں کولوں اک محصول لیا جاندا لے جس

نوں جنزیہ کہندے نیں۔ جنزیہ عربی وچ فارسی دے لفظ گزیت توں معرب کیا گیا لے۔ گزیت

دی اک قسم دا محصول سی جیہڑا پرانی حکومت و مول کردی سی) ایہ لفظ جزاء توں مشتق لے۔

جس دے معنی بدلہ دے نیں۔ چونکہ ایہ مال وی ترک اسلام دا بدلہ ہوندا لے۔ اس واسطے اس

نوں جنزیہ کہندے نیں۔ (مظاہر حق)

جزیہ و دستم دا ہونڈا لے

- ۱۔ جیہڑا دوہاں طرفاں دی رضا مندی نال لیا جاندا لے۔ اوس دی حد مقرر کیتی جانڈی لے۔ اوس دے وچ مقرر کر لین دے بعد گھاٹا وادھا نہیں ہو سکدا۔
 - ۲۔ جیہڑا امام وقت غالب ہون دی صورت وچ غیر مسلمان کتے مقرر کردا لے۔ اہل کتاب مجوسی تے ایران دیاں بت پرستان کو لوں جزیہ دی رقم وصول کیتی جانڈی لے۔
- مال دار آدمی کو لوں ہر سال ۴۸ درہم یعنی ہر مہینے ۴ درہم۔
درمیانی درجے دی آدمی واسطے ۲۴ درہم سالانہ۔
کان والے فقیر کو لوں ۱۲ درہم سالانہ۔

عرب بت پرست تے مرتد کو لوں جزیہ نہیں سی لیا جاندا۔ اونھاں اُتے اسلام دی حقیقت واضح کرنی چاہیڈی لے۔ اسلام قبول کر لین تے بہتر نہیں تے اونھاں نال جہاد کیتا جائیگا۔
راہب۔ رٹکے۔ عورت۔ غلام۔ اپنے تے اپا بیج (لنگڑا لولا) کو لوں جزیہ نہیں لیا جاندا۔

جمعہ دے مسئلے

شریعت پاک نے جمعہ دے دن نوں برکت والا قرار دتا لے۔ پہلاں یہودیوں تے عیسایاں دے نزدیک وی جمعہ وادن بڑا برکت والا خیال کیتا جاندا سی۔ پھیر یہودیوں ہفتہ دے دن نوں اپنے واسطے برکت والا قرار دے دتا۔ ہفتہ نوں ای یوم السبت کہندے نیں۔
جمعہ وادن مسلماناں واسطے وڈی شان وادن لے۔ اتے خوشی وادن لے۔
قرآن پاک وچ سورہ جمعہ دی وچ ۲۸ پارے وچ جمعہ دے متعلق حکم آندا لے۔
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ — خَيْرُ السَّاعَتَيْنِ۔

اے ایمان والیو جہدوں جمعہ دے دن نماز دی اذان دتی جاوے۔ دنیا دے کار بار چھوڑ کے اللہ تعالیٰ دی یاد دی طرف دوڑ کے آؤ۔ تے لین دین چھوڑ دیو۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا لے۔ اونھاں دیہاڑیاں وچوں جہدوں سورج چڑھیا لے۔ جمعہ سب توں چنگا دن لے۔

حضرت کعب الاحبار ہوراں توں روایت لے۔ شہراں وچوں مکہ۔ مہینیاں وچوں رمضان۔ زمان وچوں جمعہ۔ راتاں وچوں لیلة القدر نوں فضیلت لے۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا ہے۔ چہرہ ابتداء جمعہ سے دن فوت ہوندا ہے۔
اس دا درجہ شہید دا درجہ ہے۔ تہر دی مشکلات کو لوں پچ جاندا ہے۔

جمعہ ہر بالغ مسلمان اتے فرض ہے۔ اینہاں لوکاں اتے فرض نہیں ہے۔

ایسافر۔ چہرہ اسفردی حالت وچ ہونے۔

۲۔ بیمار۔ ۳۔ غلام۔ ۴۔ عورت۔ ۵۔ لڑکا۔ ۶۔ دیوانہ۔ ۷۔ نابینا (انہا)

۸۔ لنگڑا۔ پر اگر ایہ جمعہ دی نماز ادا کر لین۔ درست ہے۔

جمعہ دی نماز ویاں شرطیں

۱۔ وڈے شہر۔ کھلی جگہ (گھڑ دوڑ دا میدان وغیرہ) وچ پڑھیا جاوے

۲۔ بادشاہ یا اس مقرر کیتا ہویاں امام جمعہ دی نماز پڑھاوے۔

۳۔ ظہر سے وقت پڑھی جاوے۔

۴۔ نماز توں پہلاں خطبہ پڑھیا جاوے۔

۵۔ نماز نال جماعت دے پڑھی جاوے۔ (کم از کم ترے مرد نمازی ہوں)

۶۔ ہر آدمی نوں جمعہ دی نماز وچ شامل ہون دی اجازت ہونے۔

۷۔ جد تک امام صاحب خطبہ ختم نہ کر لیں۔ مقتدیاں نوں نماز نہیں پڑھنی چاہیدی ہے۔

۸۔ گل کرنی حرام ہے۔ خطبہ توں مراد تسمیہ۔ تمجید۔ اللہ تعالیٰ دی ثناء تے درود شریف ہے

خطبہ دے وچ خاموشی ضروری ہے۔

خطبہ دا لفظی ترجمہ خطاب کرنا ہے۔ پر اصطلاح دے وچ اس نوں کہندے جس دے

ذکر، شہادتیں۔ درود شریف تے نصیحتاں شامل ہوں۔

جمعہ دا خطبہ نماز توں پہلاں تے دوہاں عیدیاں دا خطبہ نماز پڑھن دے بعد ہوندا ہے۔

۹۔ جمعہ دی نماز نہ ملے۔ اس وقت ظہر دی نماز بناں اذان اتے اقامت دے ادا کیتی جاوے

۱۰۔ جنہاں لوکاں اتے جمعہ دی نماز فرض نہیں ہے۔ اوہ جمعہ دی نماز توں فارغ ہو جان دے

بعد اپنی ظہر دی نماز پڑھن۔

۱۱۔ نماز جمعہ دی ادا ہو جان دی۔ بجاوین جماعت نال اس وقت ملیا جاوے۔ جڑن امام صاحب

سجدہ سہو وچ آئی ہوں۔

۱۲۔ جمعہ دی نماز دی نیت کر کے دوگانہ ادا کرے۔

قیامت دیاں نشانیاں

اسلام دے عقیدے دے مطابق ساریاں بندیاں دے مرجان دے بعد اک اپنے کیتے ہوئے اعمال دی جزا سزا دی خاطر اک وڈے میدان وچ اپنیاں اپنیاں قبریں وچوں باہر نکل کے کھلون توں قیامت کندے نیں۔ قیامت دے دن اتے یقین کرنا اسلام دیاں عقیدیاں وچوں اے۔

مشکوٰۃ شریف دے وچ قیامت دیاں نشانیاں دے بارے اک پورا باب اے۔ اوسدے وچ درج اے۔

- ۱۔ علماواں دا دنیا توں اٹھ جانا۔
- ۲۔ زنا دا عام ہونا۔
- ۳۔ شراب خوری دا عام تے کلام کھلا ہونا۔
- ۴۔ مرداں دا تعداد دے حساب نال عورتاں توں گھٹ ہونا۔
- ۵۔ سپج بولن ولے بندیاں دا گھٹ ہونا تے جھوٹ بولن والیاں دی تعداد زیادہ ہونی۔
- ۶۔ دیانت داراں دا کم ہونا۔
- ۷۔ زکوٰۃ دینے ولے عام ہون گے۔ پر لین والا کوئی نہیں ملیگا۔
- ۸۔ امام مہدی آن گے۔
- ۹۔ دجال دا آنا۔

قیامت دے نپڑے ہون دیاں کئی نشانیاں نیں

علامتاں دو قسمیاں دیاں نیں۔ ۱۔ صغریٰ۔ ۲۔ کبریٰ۔

۱۔ صغریٰ :

- ۱۔ جنہاں امور دا اللہ تعالیٰ تے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نیں کرن دا حکم دتا اے۔ اونہاں توں:
- ۲۔ دینے۔
- ۳۔ جانا۔ تے دنیا دے علم دا ودھ جانا۔
- ۴۔ جھوٹیاں مذہباں دا رواج ہونا۔
- ۵۔ جھوٹیاں حدیثاں تے خبراں دا سنا۔
- ۶۔ کینیاں و اشیاں دشوکت والا ہونا۔ تے شریفیاں دا غریبی تے بھکھ دی وچ مبتلا ہونا۔
- ۷۔ سلام۔ کلام دے بجائے کالی گلوچ دا رواج ہونا۔

- ۷۔ وڈیاں دے کلام نوں بُرا جاننا۔
۸۔ ماں، پیو دی تافسہ مانی کرنی۔

۲۔ کبریٰ :

- ۱۔ امام مہدی علیہ السلام دا آنا۔
- ۲۔ دجال دا ظاہر ہونا۔
- ۳۔ حضرت عیسیٰ علیہ السلام دا نازل ہونا۔
- ۴۔ یاجوج تے ماجوج قوماں دا نکلنا۔
- ۵۔ چاند گرہن کا حادثہ ہونا۔ دھوئیں دا پھیل جانا۔
- ۶۔ رات دا لمبا ہونا۔
- ۷۔ سورج دا مغرب دی طرفوں نکلنا۔
- ۸۔ دابة الارض دا ظاہر ہونا۔
- ۹۔ جنوبی ہوادا زور شور نال نکلنا۔
- ۱۰۔ اہل حبش دا غلبہ۔

زکوٰۃ

زکوٰۃ توں مراد زیادتی لے۔ اصطلاح وچ اس مال نوں کہندے نیں۔ جیہڑا مخصوص مال وچوں ادا کرنا واجب ہوندا لے۔ قرآن وچ جا بجا اس دا ذکر اندالے۔

سورہ بقرہ دے شروع وچ ای اللہ پاک دے راہ وچ خرچ کرن دا ذکر اندالے۔

الم۔ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا سَرِيْبَ فِيْهِ۔ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ الَّذِيْنَ يُوْمِنُوْنَ بِالْغَيْْبِ وَيُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا سَرَقْنَا هُمْ يَنْفِقُوْنَ۔

الم۔ ایہ کتاب لے۔ اس دے وچ کوئی شک نہیں لے۔ ڈرن والیاں واسطے ہدایت لے۔ اوہ لوگ جیہڑے غیب اتے ایمان لے آندے نیں۔ اتے نماز نوں قائم کر دے نیں۔ اوہس وچوں جیہڑا اساں اونھاں نوں ردق دتا لے۔ خرچ کر دے نیں۔ اس آیت وچ صرف اللہ دی راہ وچ خرچ کرن دا ذکر اندالے۔ وَاقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاَتُوا الزُّكُوٰةَ وَاِرْكَعُوْا مَعَ الرَّاكِعِيْنَ۔ اتے نماز نوں قائم کرو۔ اتے زکوٰۃ دیہو۔ رکوع کرن والیاں نال رکوع کرو۔

زکوٰۃ پاک کرن دیاں معنیاں وچ وی اندالے۔ اوہ مال جیہڑا اللہ تعالیٰ دی راہ وچ خرچ کینا جاندا لے۔ اوہ مال دوہے مال نوں پاک کر دیندا لے۔ اس واسطے اس مال نوں زکوٰۃ کہندے۔ **زکوٰۃ اسلام واک رکن لے۔** جیہڑا قرآن پاک دی نص قطعی تے حضرت عمر رضی اللہ عنہ توں روایت کیتی ہوئی حدیث شریف نال ثابت ہوندا لے۔ جیہڑا ہر بالغ مافل مسلمان واسطے نماز ادا کرنا فرض لے۔ اسی طرح ہر نصاب دے مالک اتے زکوٰۃ دا دنیاوی فرض لے۔ حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ دا قول لے۔ جیہڑا آدمی نماز اتے زکوٰۃ دے وچکار فرق کر سی۔ میں اس دے خلاف جہاد کرانگا۔ زکوٰۃ اتے سختی نال عمل کرن دی وجہ توں اونھاں دے زمانے وچ زکوٰۃ رکاوٹ پان والیاں دا فتنہ رک گیا۔

زکوٰۃ نصاب واک مالک ہوجان دے اک سال بعد واجب ہوندا لے۔ زکوٰۃ دی تعیین

۱/۲ حصہ لے۔

فقہین دی زکوٰۃ

فقہین توں مراد سونا چاندی لے۔ جس آدمی دے کول دوسو درہم یعنی ۵۲ روپے ہون اوس اتے ۱/۲ اک روپیہ ۳۰ پیسے زکوٰۃ بارے واجب ہون گے۔

چاندی دا وی ایہو ای نصاب لے۔ جس آدمی کول ۶۸ تولے ترے ماشے دے قریب چاندی ہوئے۔ چاندی دازخ ۷۵ پیسے فی تولہ ہوئے۔ پھیر دی اک روپیہ ۲۰ پیسے ہون گے۔ اس توں کم نصاب ہوئے۔ اوسدے اتے زکوٰۃ فرض نہیں لے۔ نصاب پورا ہو جاوے۔ پر سال دے اندر ای نصاب وچ گھٹا ہو جاوے۔ اوس وچ زکوٰۃ واجب نہیں ہووے گی۔ نصاب ودھ جاوے۔ زکوٰۃ دی مقدار وی ودھدی جاوے گی۔ مثلاً چار سو درہم ہو جان۔ اوس وقت زکوٰۃ دی رقم ۲ روپے باٹھ پیسے ہو جاوے گی۔ کیونکہ چار سو درہم دا ۱/۲ حصہ دو روپے باٹھ پیسے بنتے ہیں واسطے سو وچوں ڈھائی روپے حساب وچ آسانی واسطے قرار دے دتے گئے ہیں۔ اس سال دے اندر کچھ سو روپیہ اکٹھا ہو جاوے۔ پر اوس اتے پورا سال نہ گزرے۔ اوس اتے زکوٰۃ واجب نہیں ہوندی۔ یعنی ۵۲ روپے توں زیادہ جتنے وی رقم ہو جاوے گی۔ ۵۲ روپے بن جان تیکر اوس اتے زکوٰۃ واجب نہیں۔ جیتھک اک سال دا عرصہ گزر جاوے۔

زکوٰۃ دی ادائیگی واسطے ایہ شرطیں

- ۱۔ نصاب پورا ہو جاوے۔
 - ۲۔ نصاب پورا ہو جان دے بعد اک سال پورا گزر جاوے۔
 - ۳۔ نصاب دی کسر اتے زکوٰۃ فرض نہیں لے۔
 - ۴۔ سال دی کسر اتے وی زکوٰۃ فرض نہیں لے۔
- شارع دی طرفوں بہت آسانیاں پیدا کیتیاں گئیاں ہیں۔
- چاندی اتے سونے دا نصاب دکھرا دکھرا لے۔
- سونا ساٹے ست تولے سونا ہوئے۔ اوس اتے پورا سال گزر جاوے۔ اوس اتے دو ماشے سونا اوس دی قیمت زکوٰۃ دے طور اتے فرض لے۔ اس توں گھٹ اتے زکوٰۃ نہیں لے۔
- ۱۔ زیور دی زکوٰۃ دے بارے مختلف حدیثاں آندیاں ہیں۔ زیور دی زکوٰۃ دے بارے
- چاندی دی طرح لے۔

۲۔ پہننے والیاں کپڑیاں اُتے کوئی زکوٰۃ واجب نہیں۔

۳۔ رہنے والے مکان اتنے واجب نہیں اے۔

۴۔ قرض دی و سولی دی امید اُتے زکوٰۃ واجب اے۔ وصولی دی امید نہ ہووے۔ زکوٰۃ نہیں اے۔

۵۔ زکوٰۃ اوس وقت ادا ہووے گی۔ جدوں قرضہ وصول ہو جاوے۔

جانوراں دی زکوٰۃ

۱۔ جس دے کول چالی بکریاں ہوں۔ اک سال گزر جاوے۔ اک بکری یا اوس دے برابر قیمت

زکوٰۃ ہووے گی۔ ۲۰ بکریاں تک زکوٰۃ دی شرح ابھو ہووے گی۔

۱۲۱ توں لے کر دو سو تک دو بکریاں۔

۲۰ توں لے کے تے سو تک تے بکریاں۔ اس دے بعد ہر سیکڑے دے حساب نال

اک اک بکری ودھدی جاوے گی۔ درمیان وچ وادھے گھاٹے نال زکوٰۃ دی شرح ودھدی گھدی رہندی اے۔ جس طرح نقدین دی صورت وچ ہوندا اے۔

ایہ زکوٰۃ ادھناں بکریاں تے ہووے گی۔ جیہڑیاں جنگل وچ چر دیاں ہوں۔ گھر وچ رہن والیاں

بکریاں اتے زکوٰۃ نہیں۔

مچھ۔ گاں تے پیل جدوں تک ۳۰ نہ ہو جان زکوٰۃ فرض نہیں۔ ۳۰ ہوجان اتے پورا

سال گزر ن دے بعد اک وچھا بطور زکوٰۃ جسدی عمر اک سال ہووے۔ ۴۰ ہوجان اُتے دو سال دا وچھا بطور زکوٰۃ دینا پئیدا اے۔

۵ توں کم اونٹھاں اُتے زکوٰۃ نہیں۔

۵ توں لے کے ۲۳ تک اک بکری۔

۲۵ توں لے کے ۳۵ تک اک اونٹنی جس دے عمر دو سال ہووے۔

۳۶ توں لے کے ۴۵ تک تیجے سال وچ داخل ہوئی ہوئی اونٹنی۔

۴۶ توں لے کے ۶۰ تک چوتھے سال وچ داخل ہوئی ہوئی اونٹنی

۶۱ توں لے کے ۷۵ تک پنجویں سال وچ لگی ہوئی اونٹنی۔

۷۶ توں لے کے ۹۰ تک تیجے سال وچ لگیاں ہویاں دو اونٹنیاں۔

۹۱ توں لے کے ۱۲۰ تک چوتھے سال وچ لگیاں ہویاں دو اونٹنیاں۔

۱۲۰ اتوں دودھ پلنے وی اونٹھ ہوں۔ ہر ۴۰ دی تعداد اتے اک اونٹنی جیٹری دو جے توں چرٹھ کے تیجے سال وچ لگی ہووے۔

ہر ۵۰ دی تعداد اتے چوتھے سال وچ لگی ہوئی اونٹنی۔

جانوراں وچ زکوٰۃ اوس وقت شمار جدولوں اوہ سبگل وچ پلدے ہوں۔ گھراں وچ نہ پلدے ہوں۔ کھیتی وچ زکوٰۃ نوں عشر کندے نہیں۔ لیکن اوس دی پیداوار برسات۔ تھلا یا نہر دے پانی نال با زمین دی تری نال ہوندی ہووے۔ مثلاً اگر کسے دی کھیتی وچ ۴۰ من غلہ پیدا ہوندا لے۔ اوس دے اتے عشر یعنی ۴ من غلہ بطور زکوٰۃ ہووے۔ پر اوہ کھیتی جیٹری کھوہ دے پانی نال سیراب ہوندی ہووے۔ اوس دے اتے ۱/۴ بطور زکوٰۃ ہووے۔ ۴۰ من غلے اتے ۲ من زکوٰۃ ہووے۔

کھجور۔ منقہ۔ کنک۔ جو۔ انصاف ۲۱ من لے (انگریزی تول) اس توں گھٹ اتے زکوٰۃ نہیں۔ جدول ایس چیزاں پورے وہ من ہو جان۔ اوس وقت دہراں حصہ زکوٰۃ ہووے۔ شہر وچ دہراں حصہ زکوٰۃ لے۔

سواری دے گھوڑیاں۔ خدمت دے غلاماں۔ کم کاج کرن والے۔ کھوتے تے کھچراں۔ رہن دیاں مکاناں۔ کرلے دیاں جانوراں بھڑیاں ترکاریاں۔ جواہرات تے موتیاں اتے کوئی زکوٰۃ نہیں۔

بیتیم۔ دیوانے اتے زکوٰۃ واجب نہیں۔

کالا آمد کناہاں۔ گھر داسا زوساماں۔ سامان دی آراشگی اتے کوئی زکوٰۃ نہیں۔ اگر ابرساریاں چیزاں تجارتی ہوں۔ اینہاں سمجھ اتے زکوٰۃ واجب ہوندی لے۔

مصارف زکوٰۃ

یعنی زکوٰۃ خرچ کرن دے مقامات :

مصارف زکوٰۃ دے بارے وچ قرآن شریف ی اک واضح آیت لے۔

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلرِّبَاةِ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ۔

یعنی زکوٰۃ دامال فقیراں داتھ لے۔ محتاجاں داتھ لے۔ اونھاں کم کرن والیاں داتھ لے۔

جیٹری زکوٰۃ دامال اکٹھا کرن اتے لگے ہوں۔ (یعنی زکوٰۃ دے محکمے دے ملازمین) اونھاں داتھ لے۔

جینھاندے دل نہ پرپانا منظور ہووے۔ قیدی غلاماں دیاں گردناں چھڑاں واسطے (یعنی غلام

آزاد کران واسطے) قرض داراں داتھ لے۔ خدا دی راہ وچ جہاد کرن والیاں داتھ لے۔ (جہاد

داسان خریدن واسطے) اتے مسافراں واحق ہے۔ (یعنی مسافراں دا زادراہ وغیرہ) ایہہ
 حشرق اللہ تعالیٰ دے مقرر کیتے ہوئے نہیں اللہ تعالیٰ جانن والا تے حکمت والا ہے۔
 ایہہ اٹھ مقامات زکوٰۃ دے مصارف کہلانہ نے نیں۔ لیہاں اتے زکوٰۃ دامال خرچ کرنا جائز
 ہے۔

زکوٰۃ دے وصول کرن ولے اتے مسافر بجاویں لیہیاں اپنیاں گھراں وچ امیر ہون پھیر
 اونھاں اتے زکوٰۃ دامال خرچ جائز ہے۔

امیر عورت اپنے خاوند یا مفلس بچیاں نوں زکوٰۃ دامال دیوے۔ جائز ہے۔ پر خاوند اتے
 ایہاں دا خرچ واجب ہے۔ اس واسطے اوہ ایہاں اتے زکوٰۃ دامال خرچ نہیں کر سکدا۔

دولت مند۔ قوی۔ روزگار پیشہ نوں زکوٰۃ دامال نہیں دینا چاہیدا۔ پر مفلس پیشہ ورتوں
 زکوٰۃ دتی جاوے۔ بجاویں اوہ قوی ہووے۔

رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دا حکم ہے۔ امیر وستی والیاں کولوں زکوٰۃ دے کراوس وستی
 دیاں غریباں نوں دند دتی جاوے۔

تونگر۔ اوہ ہے۔ جیہڑا نصاب دامالک ہووے۔

فقیر۔ اوہ ہے۔ جیہڑا نصاب دامالک نہ ہووے۔

مسکین۔ اوہ ہے جس دے کول کچھ وی نہ ہووے۔

علماء دا قول ہے۔ سیدتے اونھان دیاں لونڈیاں نوں زکوٰۃ یعنی حرام ہے۔ سیداں توں مراد

آل عباس۔ آل ثقیل۔ آل علی۔ آل جعفر رضی اللہ عنہم نیں۔

اگر کسے نوں صدقہ دتا جاوے۔ اوہ اپنے ولوں محتاج سیدنوں دیدیوے۔ اوس سیدنوں

لینا جائز ہے۔

زکوٰۃ دامال غریب مسلماناں نوں دینا چاہیدا ہے۔

کافراں نوں زکوٰۃ دینا درست نہیں۔ فاسق مسلماناں نوں زکوٰۃ دینا جائز ہے۔ جیہڑے مستحق

زکوٰۃ نوں جان بوجھ کے زکوٰۃ نہیں دینی چاہیدی۔ جے کر دتی جاوے۔ زکوٰۃ ادا نہیں ہو دیگی۔

ماں پیرنوں زکوٰۃ دے مال وچوں کچھ نہ دتا جاوے۔ بلکہ اونھاں نال ویسے عمدہ تے اچھا

سلوک کرنا چاہیدا ہے۔

رکازدی زکوٰۃ

رکاز زمین دیاں دفن ہویاں ہویاں چیزیاں نوں کہندے نیں ۔
 دھینہ۔ خزانہ ۔ (سونا۔ چاندی ۔ لہا ۔ تانبا ۔ سیسہ ۔ دی کان) اتے ۱/۵ حصہ بطور زکوٰۃ وصول کیتی
 جاوے گی ۔

حیض ۔ نفاس ۔ وایبان

حیض اوس خونی نوں کہندے نیں ۔ حیض عورت دے رحم و بچوں نکلے ۔ حیض بیماری یا لڑکپن دی
 وجہ توں نہ نکلے ۔ حیض خون مرض یا بچپن دی وجہ توں نکلے ۔ اوس نوں استحاضہ آکھدے نیں ۔
 حیض دی مدت گھٹ تھیں ترے دینہ راتاں تے ودھ توں ودھ دہ دینہ راتاں نیں ۔ حیض
 خون ترے دناں توں کم تے وہ دناں توں ودھ ہوئے ۔ اوہ استحاضہ لے ۔
 خالص سفیدی توں سوا حیض اوی رنگ ہوئے ۔ اوہ حیض لے ۔
 حیض روزے اتے نماز توں روک لے ۔ عورت روزہ دی قضا کرے ۔ نماز دی قضا نہ کرے ۔
 یعنی لہناں دناں دی نماز معاف ہوندی لے ۔

- ۱۔ حیض دی حالت وچ عورت دامتہ دے اندر جانا ۔
- ۲۔ خانہ کعبہ دے گرد طواف کرنا ۔
- ۳۔ دھنی توں لے کے گوڈیاں تیک مردھے نزدیک جانا ۔
- ۴۔ قرآن مجید دا پڑھنا ۔ اتے قرآن مجید نوں ہتھ لانا منع لے ۔ غلاف والے قرآن مجید نوں ہتھ
 لانا جائز لے ۔

بے وضو ہون دی صورت وچ وی قرآن مجید نوں ہتھ نہیں لانا چاہیدا ۔
 حیض دیاں دناں وچ عورت نال صحبت نہ کیتی جاوے ۔ عورت دے غسل کرن تے یا غون
 دے بند ہون دے بعد عورت نال صحبت کرنی جائز لے ۔

اگر حیض دا خون دس دناں دے بعد بند ہو جاوے ۔ پھر عورت نال غسل کیتیاں بناں وی
 صحبت کیتی جا سکدی لے ۔ جے کہ خون دس دن دے اندر گھٹ مدت وچ بند ہو جاوے ۔ اوس
 وقت غسل کرن توں پہلاں صحبت نہیں کرنی چاہیدی لے ۔

نفاس اوس خون نوں کہندے ۔ حیض عورت دے رحم و بچوں پچھ پیدا ہون دے بعد آندا
 لے ۔ اسی مدت کم از کم وہ دھاڑے راتاں تے ودھ توں ودھ ۴۰ دن رات لے ۔

اوہ خون جیٹرا عورت نون حمل دیاں دنان وچ آندا اے۔ اوہ استحا ضہ ہوندا اے۔ نہ کہ حیض یا نفاس۔ استحا ضہ دے خون دا حکم اس طرح اے۔ جس طرح نمک وچوں نکیر آندی اے۔ نفاس دے خون دی وی ایہ وی صورت ہوندی اے۔ لمحہ بھر واسطے آوے۔ تے بعد وچ نہ آوے۔ اگر بچے دا ادھا جسم باہر آجان دے بعد جیٹرا خون ہوویگا۔ اوہ وی نفاس ای ہوویگا۔ ادھے نالوں گھٹ جسم دا حصہ نکلیں نال نفاس دا خون نہیں کہلا نندا۔

اگر حمل ڈگ پوے۔ بچے دا اک ادھ جیٹرا عضو بن گیا ہووے۔ اوہ نفاس دا خون شمار ہوویگا۔ جے اگر جمیا ہو یا خون ہووے۔ یا گوشت ای گوشت ہووے۔ اوہ خون نفاس دا خون نہیں ہوویگا۔ بلکہ حیض یا استحا ضہ ہوویگا۔

اگر نفاس دے خون دی حد ۴ دنان توں ودھ جاوے۔ اوہ استحا ضہ اے۔ اگر کئی بچے پہلاں ہو چکے ہوں۔ عادت دے دن دا خون نفاس باقی استحا ضہ۔ اگر پہلا بچہ ہووے اس وقت ۴ دن نفاس تے باقی استحا ضہ۔

نماز دے بھنڈر

- تھلے لکھیاں چیزاں نال نماز فاسد ہو جاندی اے۔
- ۱۔ نماز دے اندر گل کرن نال۔
 - ۲۔ نماز اندر ایسی دعا منگنا جیٹری بندیاں دیاں گلاں نال ملدی ہووے۔ یعنی اے اللہ عینوں پانی پوا۔ عینوں روٹی کھوا۔
 - ۳۔ نیوی آواز نال رونا۔ آہ کرنا۔ یا اچی آواز نال رونا۔
 - ۴۔ مصیبت۔ درد یا بیماری دی وجہ توں رونا نماز نوں توڑ دینا اے۔
 - ۵۔ بہشت اتے دوزخ نوں یاد کر کے رون نال نماز نہیں ٹھدی۔
 - ۶۔ بغیر عذر دے کھنگھنا۔ بناں اس گل دے کہ گل یا سینے وچ بلغم رکی ہوئی ہووے۔ یا کھنگ دا اثر ہووے۔ ہوں ہوں کرنا۔
 - ۷۔ پنچھ دے جواب وچ یرجنگ اللہ آکھنا۔
 - ۸۔ امام دے سہوا کے دُوبھے بندے نوں پڑھن وچ لقمہ دینا۔
 - ۹۔ کسے دے جواب وچ لا الہ الا اللہ آکھنا۔

- ۱۰۔ سلام کرنا تے اوس دا جواب دینا۔
- ۱۱۔ شروع کرنا عصر دی نماز یا نفل دا ظہر دی نماز دے بعد اک رکعت ظہر دی پڑھن پچھے
یعنی اک رکعت اک نماز دی پڑھ کے دو جی رکعت دو جی رکعت دی شروع کر دینا۔
اس صورت وچ پہلی نماز فاسد ہو جاوے گی۔ جسے کر پہلی ای نماز دی نیت نوے کسروں
کیتی اوس وقت پہلی نماز فاسد نہیں ہووے گی۔
- ۱۲۔ نمازی داویکھ کے قرآن شریف پڑھنا یا کھانا پینا۔
- ۱۳۔ جسے نماز دے اندر کسے لکھی ہوئی چیز نوں دیکھ کے سمجھ جاوے۔ یا دندان وچ پھسی ہوئی
چیز نکل جاوے۔ یا کوئی آدمی سجدہ گاہ توں لنگھ جاوے۔ اینہاں صورتاں نال نماز
نہیں ٹھڈی۔ لیکن نماز دے اگوں لنگھن والے اتے گناہ لازم ہوندے۔

نماز دے مکروہات

نماز دے مکروہ تہلے درج کیتے جاندے نیں :

- ۱۔ نمازی دا اپنے بدن یا کپڑے نال کھدنا۔
- ۲۔ اک وار توں چوکھی وار سجدہ دے واسطے کنکراں نوں ہٹانا۔
- ۳۔ انگلیاں و جانیہاں تے چٹخا نیاں۔
- ۴۔ ہتھاں نوں کولھیاں اتے رکھنا۔
- ۵۔ جسے کھسے نماز وچ دیکھنا۔
- ۶۔ بناں عذر دے کتے وی طرح چوڑیاں اتے بہنا۔
- ۷۔ دوہاں ہتھاں نوں ارکان تک وچھانا۔
- ۸۔ سلام دا جواب ہتھ دے اشارے نال دینا۔
- ۹۔ بناں عذر دے پالتی مار کے بہنا۔
- ۱۰۔ سردیاں والاں وچ گنڈھ دینا۔
- ۱۱۔ کپڑے نوں زمین اتے ڈگن توں بچانا۔
- ۱۲۔ کپڑے نوں بناں بندھیاں یا آپنل ماریا لٹکا دینا۔
- ۱۳۔ اباسیاں لینا۔

- ۱۲۔ اگھاں بند کر نیاں ۔
- ۱۵۔ مسجد دی محراب وچ کھلونا ۔ پر محراب وچ سجدہ کرنا مکروہ نہیں اے ۔
- ۱۶۔ صرف امام دا اگھیاں چبوترے اتے کھلوکے نماز پڑھانا ۔ یا امام نیواں ہووے ۔ باقی مقتدی سارے اچی جگہ کھلوتے ہون ۔
- ۱۷۔ تصویر والا کپڑا پانا ۔ یا اس شکل وچ کھلونا کہ سرے اتے یا سامنے یا برابر وچ تصویراں ہون اگر تصویرنگی ہووے ۔ یا سرکھی ہوئی تصویر ہووے ۔ یا بے جان (پھل پھول) چیز دی تصویر ہووے ۔ اس وقت مکروہ نہیں ۔
- ۱۸۔ سب تے اٹھوہے دا تھوڑے جیہے عمل دانا دینا مکروہ نہیں اے ۔
- ۱۹۔ جیہے آدمی دی پٹھول منہ کر کے نماز پڑھنا جیہے اگھاں کر رہیا ہووے ۔ نمازوں مکروہ نہیں کردا ۔ قرآن مجید دی طرف منہ کر کے نماز پڑھنا وی مکروہ نہیں اے ۔
- ۲۰۔ آیات تے تسبیحاں دا انگلیاں اتے گنتا مکروہ اے
- ۲۱۔ دیوے یا شمع دی طرف منہ کر کے نماز پڑھنا مکروہ نہیں اے ۔
- ۲۲۔ ایسے فرش اتے نماز پڑھنی جس دے اتے تصویراں ہون ۔ پر سجدہ تصویراں اتے نہ ہوندا ہووے ۔ نمازوں مکروہ نہیں کردا ۔

حج دا بیان

حج اسلام دا اک رکن اے ۔ جیہے انصو قطعی یعنی قرآن شریف دی آیت اتے حدیث شریف نال ثابت اے ۔ حج دا انکار کرن والا کافر ہوندا اے ۔

اللہ تعالیٰ واکرم اے ۔

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ۔

یعنی اللہ تعالیٰ واسطے خانہ کعبہ (اللہ تعالیٰ واکرم) دا حج کرنا فرض اے ۔ اس آدمی اتے فرض اے ۔ جس دے کول طاقت تے قدرت ہووے ۔ حج خانہ کعبہ دی زیارت داناں حج دیاں مہینیاں وچ ہوندا اے ۔ اونھاں مہینیاں توں باہر جس دی وی خانہ کعبہ دی زیارت کیتی جاوے ۔ اس نون عمرہ کہندے نیں ۔

حج مکرم دیاں شرطیں

- ۱۔ آزاد ہونا۔
- ۲۔ بالغ ہونا۔
- ۳۔ عاقل ہونا۔
- ۴۔ مرض توں بچیا ہویا ہونا۔
- ۵۔ خانہ کعبہ دے راہ دے خرچ اُتے قدرت رکھنی۔
- ۶۔ آن جان دے خرچ تے گھر والیاں دے جائز خرچ اُتے قدرت دا ہونا۔
- ۷۔ راہ دا امن والا ہونا۔
- ۸۔ عورت دا محرم (باپ، بیٹا، خاوند) دا مال ہونا۔

مقیقات

یعنی اوہ مقامات جتھے احرام بدھا جاندا لے۔ بناں احرام دے اونھاں کولوں لنگھنا جائز نہیں ہینج نہیں۔

۱۔ ذوالحلیفہ - ۲۔ ذات عرق - ۳۔ حجفہ - ۴۔ قرن المنازل - ۵۔ عیلم - اینہاں مقامات اُتے رہن والیاں واسطے لازم لے۔ اوہ اپنے احرام اینہاں مقامات اُتے بندھ لین۔ باقی لوک اینہاں مقامات اُتے اپڑن توں پہلاں دی احرام بندھ سکدے نہیں۔ اینہاں مقامات اُتے ہینج سکدے نہیں۔ پر اینہاں مقامات توں بناں احرام بدھیاں گزرنما جائز نہیں لے۔

جیہڑے لوک اینہاں مقامات اُتے رہندے نہیں۔ اونھاں دی احرام بندھن والی جگہ داناں حل آکے یعنی حرم دے سوا۔ کہ دے رہن والیاں واسطے اگر حج واسطے احرام بندھن تے احرام دی جگہ لے جے عمرے واسطے بندھن تے حل لے۔

سورہ آل عمران دی پہلے درج کیتی ہوئی حج دی آیت تو علاوہ قرآن پاک دیاں اینہاں سورتاں وچ وی حج دا فرض ہونا ثابت ہوندا لے۔

اینہاں سورتاں دیاں رکوعاں وچ حج دے احکام درج نہیں۔	}	سورہ بقرہ : رکوع ۱۹، ۲۳، ۲۵
		سورہ مائدہ : رکوع ۱۳
		سورہ حج : رکوع ۳، ۵، ۹
		سورہ فتح : رکوع ۲

نیں۔ ترے حج دے دناں وچ تے ست وطن وچ واپس آ کے۔

۴۔ قرآن کرن والا ٹھیرن تو پہلاں طواف تے دوڑتوں فارغ ہو جاوے۔ ایہ طواف تے

دوڑ عمرے وچ شمار ہو جان گیاں۔ پہ عرفات اتے ٹھہرن دے بعد طواف نوں دوبارہ

ضروری ہوویگا۔ کیونکہ طواف عرفات تے ٹھہرن دے بعد ہونا شرط اے۔

۲۔ تمتع۔ حج دی اک صورت اے۔ جس دی ترکیب اس طرح اے۔

۱۔ میقات تے پہنچ کے احرام عمرے دا بدھا جاوے۔

۲۔ مکہ وچ آ کے عمرے ارکان بجایے آندے جان۔ احرام توں باہر ہو جاوے۔

۳۔ ایام حج تک بناں احرام دے رہوئے۔ جدوں حج دے دن شروع ہون لگن۔ یعنی

ذی الحج دی اٹھ تاریخ۔ اوس وقت حج دا احرام بنھے۔ تے حج دے اعمال بجائے آندے جان۔

اس صورت نال حج کرن نوں تمتع کہندے نیں۔

حج دی کیفیت

جدوں کوئی شخص حج دے ارادے نال مکہ معظمہ دی طرف روانہ ہوندا اے۔ اوس نواسے

چاہی والے۔ میقات اتے پہنچ کے ٹھیر کے وضو کرے۔ ہو سکے۔ تے غسل کریوے۔ ایہ

زیادہ بہتر ہوویگا۔ غسل کر کے دو کھلے کپڑے یعنی بربند تے چادر پہن لیوے۔ کپڑے

بھاویں نویں ہوں۔ یاد دھوتے ہوئے ہوں۔ خوشبو میسرا جاوے۔ اوہ وی لاوے۔ دو

رکعت نماز پڑھ کے آکھے۔

اللَّهُمَّ اِنِّي اُسْرِيْدُ الْعَجَبِ فَيَسِّرْهُ لِيْ وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي۔ یعنی اے اللہ

تعالیٰ نہیں حج دا ارادہ کر داہاں۔ اتے اللہ تعالیٰ مینوں اوس دی توفیق دے۔ میرے واسطے

آسانی پیدا کر۔ اس نوں میرے توں قبول کر لوؤ۔ اسداناں احرام اے۔ اس تھوں حج دا شروع

ہوندا اے۔ احرام بنھن دے بعد ہر نماز دے پچھوں حج دی نیت کر کے آکھے۔

لَبَيْكُ الْاِسْمُ لَبَيْكُ لَا شَرِيْكَ لَكَ لَبَيْكُ اِنْ الْحَمْدُ وَالنِّعْمَةُ

لَكَ وَالْمُلْكُ لَا شَرِيْكَ لَكَ۔ اینہاں کلیاں نوں تلبیہ کہندے نیں۔

تلبیہ دے بعد تھلے لکھیاں ہویاں گلاں تو پچھا ضروری اے۔

۱۔ جماع (میاں بیوی دا اکٹھا ہونا)۔

۲۔ عورتاں نال بخش گلاں کرنیاں۔

- ۳۔ فسق و فجور کرنا۔ (۴) جھگڑا و ننگا فساد کرنا۔
 ۵۔ خشکی و اشکار۔ (۶) شکار و اپتہ دینا۔
 ۷۔ شکار دی طرف اشارہ کرنا۔ (۸) سینا ہویا کپڑا پانا۔

۹۔ کرتہ۔ پاجامہ۔ پگڑی ٹوپی چھتے اتے موزے پہننے۔

۱۰۔ سرکینا۔ پر عورت نون سرکین دی اجازت لے۔

۱۱۔ منہ کھنا۔ (۱۲) خوشبو لانا۔

۱۳۔ سر یا بدن دے وال۔ (۱۴) داڑھی دے وال کٹانے۔

۱۵۔ خوشبو والے رنگ وچ رنگیا ہویا کپڑا پانا۔ دھوتا ہویا ہوئے۔ جائز لے۔

احرام دی حالت چرچ اینہاں چیزاں دی اجازت لے

۱۔ غسل کرنا (۲) حمام وچ جانا (۳) کندھ یا کجاوے دا سایہ لینا۔ (۴) لکھے

وچ ہیمانی (پسیاں والی پیٹی بھننا)

جدوں حج کرن والے لوگ مکہ معظمہ وچ ایڑ دے نیں۔ سب توں مسجد الحرام وچ
 جانڈے نیں۔ خانہ کعبہ نون ویکھدیاں ای بجیرتے کلمہ شریف پڑھدے نیں۔ اس دے بعد
 حجر اسود دی طرف جا کے اوسدے سائے بجیرتے کلمہ پڑھدے نیں۔ نماز دی طرح دونوں
 ہتھا اٹھا کے اوس نون چمڈے نیں۔ بندیاں دی بھیڑ پاروں حجر اسود نون چم نہ سکے ہتھاں
 نال چھو کے ہتھاں نون ای چم لین۔ ایہ وی نہ ہو سکے۔ ہتھ وچ ککڑی لے کے اوس نون لاکے
 ککڑی نون چم لین۔ بھیڑ پاروں ایہ وی نہ ہو سکے۔ حجر اسود دے سائے کھلو کے بجیر۔
 کلمہ شریف۔ حمد۔ درود شریف ای پڑھن نون کافی سمجھن۔

پھیر بچے پاسیوں کعبہ دے گرد وشت چکر لان۔ چکر لان توں پہلاں اپنی چادر نون کھسی
 کچھ وچوں کٹھے کے اوسدے دونوں سرے کعبے مونڈھے تے پالین۔ تے چکر حطم
 دے اتلے پاسیوں لائے جان۔ پہلیاں ترے چکراں وچ مونڈھے ہلا ہلا کر کے بلدی بلدی
 چلنا چاہیدا لے۔ باقی دے چار چکر معمولی شکل وچ لاوے۔ حجر اسود دے سائے نون لگھیاں
 ہویاں ہر وار اوسنوں رکن میسانی کو بوسہ دیوے۔ طواف نون چمیں اتلے ختم کر دیوے۔
 پھیر تمام ابراہیم دے کول یا جتنے جگہ مل جاوے۔ دو رکعت نماز پڑھے۔ اس تمام ابراہیم
 اک لے جیہے پھر دانان لے۔ جیہڑا مسجد الحرام دے سخن دے وچ کعبہ دے سائے یا ہویا

لے پھیر حجرا سودی طرف واپس آ کے او سے طرح بوسہ دیوے۔

طواف

کعبہ سے ارد گرد چکر لان لوں طواف کرنا کہندے ہیں۔ اس طواف داناں طواف تھیہ یا طواف
 قُوم لے۔ ایہ طواف سنت لے۔ تے مکہ والیاں واسطے ضروری نہیں لے۔ طواف توں پہلے ہون
 دے بعد کوہ صفاتے جاوے۔ کعبہ دی طرف منہ کر کے پھیرتے کلمہ آکھے، درود شریف پڑھے۔
 دو لوں ہتھ اٹھا کے دعا مانگے۔ پھیر کوہ مروہ دی طرف ٹر پوے۔ تے میلین اخضرین دے درمیان
 پھیرا پھیرا جاوے۔ مروہ اُتے چڑھ کے او ہو کم بجال اوے۔ جیہڑا کوہ صفاتے کینا سی۔
 اسے طرح سٹ پھیرے پورے کرے۔ ستواں پھیرا کوہ مروہ اتے ختم ہووے گا۔ اسدے بعد
 مکہ وچ ٹھیر کے احرام بدھی رکھے۔ جدوں اسدی مرضی ہوئے نفل عبادت دے طور اتے کعبہ دا طواف
 کردار ہوے۔

ذوالحج دی ستویں تاریخ نوں امام صاحب حاجیاں دے سامنے خطبہ پڑھن گے۔ اوس
 خطاب وچ حج دے احکام دے جان گے۔

انہویں ذوالحج (یعنی یوم الترویہ) توں منے دی طرف روانہ ہووے۔ تے نویں ذوالحج
 (یوم عرفہ) نوں فجر تک اوتھے ٹھیریا رہوے۔ فجر دی نماز پڑھ کے عرفات نوں روانہ ہووے۔
 اوتھے بطن عرفہ دے سوا جس جگہ ٹھیرنا چاہوے۔ پھر سکدا لے۔ دن ڈھل جان دے وقت
 امام صاحب جمعہ دی خطبہ دی طرح دو خطبے پڑھن گے۔ چنہاندے وچ حاجیاں نوں حج دے
 باقی مسلے دسن گے۔ او سے میدان وچ ظہر دے وقت وچ ای ظہر تے عصر دیاں دو نمازاں
 اک اذان تے دو کجیراں نال پڑھاٹے گا۔ جیہڑا آدمی ظہر دی نماز اکلیاں ای پڑھ سکدا ہووے۔
 اوس نوں ظہر تے عصر دیاں نمازاں اپنیاں اپنیاں وقتاں اتے پڑھنیاں پین گیاں۔ اس دے
 بعد موقف دی طرف جاوے۔ اوس ویلے غسل کرینا سنت وچ شامل لے۔

موقف

موقف توں مراد بطن عرفہ دے بغیر عرفات داسارا میدان لے۔

جیل رحمت اُتے کھلونا مستحب لے۔ اس مقام اُتے امام صاحب اونٹھ اتے سوار
 ہو کے دعا مانگن عاجزی تے زاری نال۔ تے لوکاں نوں حج دے احکام توں واقفیت دین۔ لوک
 امام صاحب دے پچھے پچھے نیڑے ہو کے احکام سنن۔ سورج ڈربیاں ای مزدلفہ دی طرف

دی طرف ٹرے اوتھے بطن محسوسے بناں ہر جگہ ٹھیر سکدا لے جیل قزح دے کول کھلونا مستحب لے۔
 امام صاحب عشاء دے وقت لوکاں نوں مغرب تے عشاء دیاں دونوں نمازاں اک اذان تے
 اک تکبیر نال پڑھان چھیڑا آدمی عرفات دے وچ یا راہ وچ مغرب دی نماز پڑھ لیوے۔ اوسنوں
 فجر توں پہلاں نماز نوں دہرا ضروری لے۔ کیوں اوس دن اوس جگہ مغرب دی نماز عشاء دے
 وقت توں پہلے پڑھنی درست نہیں لے۔ فجر دی نماز نہیرے وچ پڑھے۔ پھر عرفات دی طرح
 اتھے دی موقوف وچ کھلوکے دعا منگے۔ بطن محسوسے بناں مزدلفہ سارا میدان موقوف لے۔
 جس وقت اچھی طرح سورج نکل آوے۔ تے روشنی پھیل جاوے۔ بطن وادی وچوں
 سنت کنکریاں لے کے حجرہ عقبہ دی طرف انگلیاں نال پھینکے۔ ہر کنکری اتے پھیر پڑھے۔ اس وقت
 کولوں تلبیہ یعنی اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ اَكْثَرًا چھوڑ دیوے۔ اس دے بعد مرضی ہووے۔ تے قربانی
 کرے واجب نہیں لے۔ پھر سر منڈاوے۔ اوس وقت بیوی توں سوا باقی ساریاں پیئزاں
 اوس دے واسطے حلال ہو جانیاں نیں پھیرا اوسے دیھاڑے کتے وچ افسے
 سنت چکر دا طواف۔ اس طواف نوں طواف زیارت اکھدے نیں۔ اوہ
 کتے وچ آوے۔ سنت چکر دا طواف کرے۔ اس طواف نوں طواف زیارت اکھدے نیں۔ اوہ
 دن یوم نحر (قربانی دا دن) صبح کولوں شروع ہوندا لے۔ اوسے دن طواف کرنا افضل لے۔ اس
 دن دے بعد عورت وی حلال ہو جاندی لے۔ اس طواف دا ناں طواف نحر لے۔ طواف نحر دہویں
 یارہویں۔ بارہویں تاریخ توں پہچھے کرنا مکروہ لے۔ اگر کینا جاوے۔ اک قربانی واجب ہو جاندی
 لے۔ پھر دوبارہ منیٰ وچ آوے۔ نحر توں دو جے دن یعنی یارہویں تاریخ نوں زوال دے
 بعد پہلاں سنت کنکریاں حجرہ الاولیٰ اتے پھیر سنت امی حجرہ وسطیٰ اتے مارے۔ پھیر سنت امی
 حجرہ عقبہ اتے۔ ہر کنکری دے نال تکبیر آکھے۔ پہلی وار تے دو جی وار کنکریاں مارن دے بعد ٹھیر
 جاوے۔ پرتیبھی وار مارن دے بعد کنکریاں پھینکے۔ پھر مکہ دی طرف آن نالوں ٹھیرنا چنگا لے۔ چوتھے
 دیھاڑے وی کنکریاں مارے۔ اُس دن زوال توں پہلاں وی کنکریاں مانیاں جائز نیں۔ اٹھیاں
 رکھنا چاہیدا لے۔ کہ اپنا اسباب مکہ بھیج دینا تے خود کنکر مارن واسطے ٹھیرنا مکروہ وسطیٰ پہلاں مکہ
 نوں روانہ ہووے۔ محصب وچ قیام کرے۔ طواف کرے۔ اس طواف وچ اگر کسی چلتا تے سبھنا شامل
 نہیں لے۔ اس طواف نوں طواف صدر کہندے نیں۔ اس طواف وچ اہل بیت تے واجب نہیں۔
 اس دے بعد مزیم واپانی پیوے۔ کعبہ دی چوکھٹ نوں بوسہ دیوے۔ اپنا منہ تے سینہ
 ملتزم اتے کھے۔ اہجر اسودتے دروازہ دے درمیان اک مقام واناں لے کعبہ وچ عاجزی

زارعی نال دعا منگے۔ جائدیاں کھلے پیر مسجد الحرام وچوں نکے۔

رضاع۔ دودھ پینا (ماں دا دودھ پینے والے)

رضاع دے معنی بچے دا کسے عورت دی چھاتی وچوں دودھ پینا لے۔ دودھ پین دی مدت دو سال لے۔ دو سال دے اندر جیڑا بچہ کسے عورت دا دودھ پنی لیوے۔ اوہ اوسدی دودھ ماں بن جائی لے۔ دودھ وی مقدار تھوڑی ہووے یا زیادہ۔ دودھ پوان والی عورت دا خاوند دودھ پین جائدا لے۔ جیڑا رشتہ نسب دی وجہ حرام لے۔ اوہ ای رشتہ دودھ دی وجہوں دی حرام لے۔ دور رشتے نسب وچ حرام نہیں۔ پر رضاع وچ حرام نہیں۔

۱۔ بھرا دی ماں جدوں بھرا صرف دودھ بھرا ہووے۔ یا بھرا دی ماں دودھ ماں ہووے۔ یا دونوں دودھ دے رشتے نال تعلق رکھدے ہوں۔ چنانچہ زید دے دودھ بھرا دی سکی یا متری ماں جدا زید نے دودھ نہیں پینا۔ حرام نہیں لے۔ نہ کسے یا متری بھرا دی دودھ ماں حرام لے۔

۲۔ بیٹے دی بھین جدوں بیٹا صرف دودھ دے تعلق نال ہووے۔ یا اوسدی بھین دودھ دی ہووے۔ یا دونوں دودھ دے تعلق دے ہوں۔

دودھ پتر دی سکی یا متری یا اخیافی بھین حرام نہیں لے۔ اتے نہ ای نسبی پتر دی دودھ بھین تے نہ ای دودھ پتر دی دودھ بھین۔

دودھ دے سارے رشتے اس واسطے حرام ہو جائدے نہیں۔ دودھ عورت دا خاوند وی ملک ہوندا لے۔ اس واسطے دودھ پوان والی عورت دا خاوند دودھ پین والے بچے دا پیر ہوجا لے گا۔ اس واسطے سارے رشتے اس حساب نال شمار کیتے جان گے۔ دو بچے بکری یا گان دا دودھ پین نال دودھ بھرا نہیں بندے۔ دوادے وچ عورت دا دودھ غالب ہوں نال دودھ دار رشتہ ثابت ہوندا لے۔ عورت دا دودھ تھوڑا ہووے۔ رضاع ثابت نہیں ہوویگا۔ رضاع دے ثابت کرن واسطے دو مرداں یا اک مرد تے دو زنانیاں دی گواہی ضروری لے۔ رضاع نوں ظاہر کر کے اوس دے اتے عمل کرنا ضروری لے۔ ورنہ سخت گناہ ہوویگا۔

ایلاڈا بیان :

مرد دا اپنی بیوی دے کول نہ جان دی قسم کما لینا۔ ایلاڈا کہلاندا لے۔ اگر اوہ چار مہینے دے اندر اندر عورت دے کول چلا گیا۔ قسم ٹٹ جاویگی۔ قسم دا کفارہ لازم ہوویگا۔ قسم دا کفارہ

ایہ لے۔ وہ محتاجاں نوں دو وقت کھانا کھوے۔ یا بر فقیر نوں کچا اناج اوھے صاع دی مقدار دیوے۔
 یا بر فقیر نوں سپین والباس دیوے جس دے وچ ادس دا بدن چھپ جاوے۔ جیکر ایہ کفارہ دین دی
 طاقت نہ ہوے۔ تے پھیر قسم توڑن والا ترے دن روزے رکھے۔ جہنماں دے درمیان وقفہ نہ ہووے۔
 اگر چار مہینے تک عورت دے کون نہ جاوے۔ اہم صاحب دے نزدیک عورت مرد کو یوں جدا
 ہو جاوے گی۔ کیونکہ چار مہینے دا گزرنا ای عورت دے حق دین طلاق بائنہ لے۔ باقی ترے اماں دے
 نزدیک طلاق نہیں پیندی۔ اونھاندے نزدیک مرد نوں قید کیتا جاوے۔ یا رجوع کرے۔ کفارہ
 قسم دے دیوے۔ یا طلاق دے کے عورت نوں چھوڑ دیوے۔ مرد انکار کرے تے قاضی اس
 نوں طلاق تے مجبور کرے گا۔

قرآن مجید دے دیوچ لیلہ دے بارے وارو ہوندا لے۔

لَيْدِيْنَ يُولُوْنَ مِنْ نِسَائِهِمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ -

جیٹھے لوگ اپنیاں بیویاں دے نیڑے جان دی قسم کھاندے نیہن۔ اونھاں نوں چار مہینے
 دی مہلت لے۔ جے کر اس مدت وچ رجوع کر لیں۔ اللہ تعالیٰ بخش والا مہربان لے۔ جے طلاق دا
 ارادہ پکا کر لیں۔ پھر اللہ تعالیٰ سندا لے۔ تے جاندا لے۔

نکاح دا بیان

نکاح لغت وچ ملان تے جمع کرن نوں کہندے نیہن۔ اصطلاح وچ اس عقد (گنڈھ) نوں
 کہندے نیہن۔ جیٹھری اک مرد کے عورت نال اس مطلب واسطے قائم کر دا لے۔ تاکہ اس توں معاشرتی
 فائدے حاصل کرے۔ یا دو جیاں لفظاں وچ اک مرد دا عورت نال او تعلق نکاح کہلاند لے۔ جیٹھرا
 مرض واسطے قائم کیتا جاندا لے۔ کہ دونوں خوشی تے اطمینان دی زندگی بسر کرن۔ اک دو جے دیاں
 ضرورتاں پوریاں کرن۔ انسان دی نسل باقی رہی واسطے اولاد دے ماں پیو بنن۔

اعتدال دی حالت وچ نکاح کرنا سنت لے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوریاں فرمایا لے۔
 کہ نکاح میری سنت لے۔ جس آدمی میں میری سنت توں منہ موڑیا۔ اوہ میرے وچوں نہیں۔

النِّكَاحُ سُنَّتِيْ وَمَنْ سَرَّغَبَ عَنِ سُنَّتِيْ فَلَيْسَ مِنِّيْ -

شہوت دے غلبہ دے موقع اتے نکاح کرنا واجب لے۔

نکاح ایجاب قبول دیاں دو لفظاں نال قائم ہوندا لے۔ جنہاں دیوچ ماضی و اصیغہ استعمال
 کیتا جاندا لے۔ اک لفظ ماضی تے دوجا مستقبل واوی ہووے۔ نکاح درست ہوندا لے۔ مثلاً

اک فریق آکھے یعنی نیکاح کر دے تے دو جا آکھے میں نیکاح کیتا۔ نیکاح درست اے۔ ماضی دی صورت وچ دونوں زمانہ ماضی دے لفظ استعمال کرن گے۔ یعنی آکھن گے۔ میں نیکاح کیتا میں قبول کیتا۔ ایہ مجا فریق آکھے گا۔

مسلمان مرد تے عورت دے نیکاح دے قائم ہون دیاں شرطیں ایہ ہیں:

- ۱۔ مرد و عاقل ہونا۔ کیوں جے بے شعور تے دیوانے آدمی دا نیکاح نہیں ہوندا۔
- ۲۔ عورت و اشریعت دے مطابق نیکاح دے قابل ہونا۔
- ۳۔ دوہاں فریقاں وچوں اک دوجے دے کلام نوں سننا۔ یعنی مرد یا عورت سندے ہوں۔ یا عورت دا وکیل ہووے۔ یا عورت دا ولی ہووے۔
- ۴۔ نیکاح دا قائم ہونا دو مرداں یا اک مرد تے دو عورتاں دے سامنے۔ جہڑے آزاد۔ مسلمان عاقل تے بالغ ہوں۔

النِّكَاحُ لَا يَجُوزُ إِلَّا بِحُضُورِ شَاهِدَيْنِ مُسْلِمَيْنِ عَاقِلَيْنِ كَامِلَيْنِ بَالِغَيْنِ۔ یعنی نیکاح نہیں جاوے ہوندا مگر دو گواہاں دے سامنے جہڑے مسلمان۔ عاقل۔ کامل تے بالغ ہوں۔

- ۵۔ دوہاں گواہاں دا ایجاب قبول دے لفظاں نوں سننا۔
- ۶۔ بالغ عورت دا مرد دے مال نیکاح کرن تے راضی ہونا۔
- ۷۔ ایجاب قبول دے لفظاں دا اک ای مجلس وچ ادا ہونا۔
- ۸۔ ایجاب قبول دا اک دوجے دے خلاف نہ ہونا۔ مثال دے طور تے ایجاب دے لفظ اس طرح ہوں۔ میں تیرے مال اپنی دھی دا اتنے مہرا تے نیکاح کروا ہاں۔ اس نوں قبول نہناں لفظاں وچ کیتا جاوے۔ کہ نیکاح قبول کیتا پر مہر قبول نہیں۔ اس صورت دے وچ نکاح قائم نہیں ہووے گا۔
- ۹۔ مرد تے عورت دا معین ہونا۔ مثلاً اگر کسے مرد دیاں دو لڑکیاں ہوں۔ اس لڑکی دا ماں لینا جس دا نیکاح کرنا مقصود ہووے۔ صرف اتنا کہہ دینا کہ میں اپنی دھی دا نیکاح کروا ہاں کافی نہیں۔ جد تک دھی دی تعیین نہ کیتی جاوے۔

اوہ عورتاں جنہاں مال نیکاح نہیں ہوندا

- ۱۔ مرد دی اصل: یعنی ماں داوی۔ پڑاوی۔ نانی۔ پڑنانی۔ اتوں تک۔

۲۔ مرد دی فرع : یعنی دھی۔ پوتری۔ دوہتری۔ اینہاں دی اولاد تھلے تیک۔

۳۔ بھین تے اوسدی اولاد۔ بھنی وغیرہن۔

۴۔ بھتری تے اوسدی اولاد۔

۵۔ پھوپھی۔

۶۔ ماسی۔

۷۔ اپنی بیوی دی اوہ دھی جس دے نال صحبت کر چکیا ہوئے۔

۸۔ اپنی بیوی دی ماں تے اوسدی اصل۔ اپنے اصل دی بیوی یعنی باب دادا تے نانادی

بیوی۔

۹۔ اپنی فرع دی بیوی۔ یعنی پتر۔ پوترے دی بیوی۔ جھتوں تیک ایہ سلسلہ جاوے۔

۱۰۔ دودھ دے رشتے دیاں ساریاں عورتاں جنہاں تے اتے درج کیتے ہوئے رشتہ

صادق آندے نیں۔

۱۱۔ بیوی دی زندگی وچ اوسدی بھین۔ بھتری۔ بھنی یا کوئی ہو رشتہ اگر دو وچوں اک

نوں مرد فرض کیتا جاوے۔ تو دوجی اوس اتے حرام ہووے۔ مثلاً پھوپھی بھتری

ماسی۔ بھنی وغیرہن۔ ایہ حرام ہونا بجاوین نسب دے اعتبار نال ہوئے۔ بجاوین

دودھ دی وجہ توں ہووے۔ مثلاً دودھ بھین تے اوسدی پھوپھی۔ دودھ بھین

تے اوسدی ماسی۔

۱۲۔ مشرک یا مجوسی عورت : اگر کوئی آدمی کسے عورت نال بدکاری کرے۔ یا

بے خیال نال اوس نوں ہتھ لاسے۔ یا ویکھے اوس مرد تے اوس عورت دی فرع

تے اصل حرام ہو جائدے نیں۔ اوس عورت اتے اوس مرد دی فرع تے اصل حرام

ہو جائدے نیں۔

۱۳۔ طلاق لے پناں پہلے نکاح وچ رہندی عورت نال نکاح حرام لے۔

۱۴۔ نکاح لہن مے بعد یا اوس عورت دا خاوند مرجان دی عورت وچ مدت دیاں دناں وچ

اوس عورت نال نکاح حرام لے۔

۱۵۔ مدت دیاں دناں وچ طلاق دتی ہوئی عورت دی بھین نال نکاح کرنا حرام لے۔

۱۶۔ اک نکاح وچ چار توں زیادہ عورتاں جمع کرنا اگرچہ جائز لے۔ پر درست نہیں۔

۱۷۔ ناکہ نفس لوٹھی نال اور غلامانوں ناکہ نال نکاح کرنا حرام ہے۔

۱۸۔ نکاح موقت حرام ہے۔ یعنی خاصی مدت واسطے یعنی اک۔ دو سال۔ سو سال واسطے مدت مقرر کر کے نکاح کرنا حرام ہے۔

۱۹۔ نکاح مستعد حرام ہے۔ یعنی نفسانی خواہشاں واسطے کچھ دنوں واسطے نکاح کرنا حرام ہے۔

۲۰۔ نکاح حلالہ۔ حلالہ دیاں شرطوں پوری کیتیاں بناں درست نہیں حرام ہے۔

نکاح حلالہ

اگر کوئی عورت کسے خاوند کو لون طلاق لے لیوے۔ اوہ دو بچے خاوند نال نکاح کرے۔ پہلے نکاح دی عدت پوری کرن دے بعد دوبارہ نکاح درست ہووے گا۔ دوبارہ نکاح کرن والے مرد کو لون طلاق لے کے عدت پوری کرن دے بعد پہلے خاوند نال نکاح کرنا حلالہ کہلاندا ہے۔ جیہڑے لوک عدت دے اندر اسی نکاح کر دے نیں۔ حدیث شریف وچ اونھاں اتے لعنت پائی گئی ہے اس تون بچن ضروری ہے۔

آزاد، بالغ، عاقل تے بیوہ عورت دا نکاح ہو جاند اے۔ بھادیں اوسدا سرپرست یا ولی اوس نون اجازت دیوے یا نہ دیوے۔ اگر ایسی عورت نکاح کرن اتے راضی نہ ہووے ولی اوس نون مجبور نہیں کر سکدا۔ عورت بھادیں کنواری ہووے۔ بھادیں شیبہ ہووے (اوہ عورت جس نہیں اک دفعہ نکاح کیتا ہووے)

نکاح دے موقع اتے کفود الحاظ رکھنا ضروری ہے۔ (مبادا طبیعتاں وچ نفرت پیدا ہو جاسے۔ یعنی مرد تے عورت نسب، حریت، اسلام، دینداری، مال، حرد وچ اک دو بچے دے نال ملدے جدے ہون۔

مہر دا ذکر کیتا بناں نکاح ہو جاند اے۔ اسدی تھار گھٹ تھیں گھٹ وہ دم ہونی ہے۔

عورتاں وچ برابری

اگر اک تون زیادہ بیویاں ہون۔ اونھاں دی رہائش، کھان، پین، کپڑے تھگڑی وچ برابری کرنی چاہیدی ہے۔ کوئی فرق روا نہیں رکھنا چاہیدا۔ برابری کرنی واجب ہے۔ صحبت وچ حصہ واجب نہیں۔ (اس ضمن دے وچ کنواری۔ اک وار نکاح کیتی ہوئی۔ پہلی نوبی۔ مسلمان عورت۔ اہل کتاب عورت سب برابر نیں) سفردے وچ قرعہ پالینا مستحب ہے۔

دو جانکاح

اگر عورت نون اک یا دو طلاقاں دتیاں جاں۔ اوہ اپنے پہلے خاوندناں نکاح کر سکدی لے۔
 ایہ طلاق رجعی دی صورت ہوندی لے۔ پر تیجی طلاق دے بعد جد تک اوہ دو جے خاوندناں
 نکاح نہ کرے۔ نکاح کرن دے بعد ہمبستری نہ کرے۔ ہمبستری کرن دے بعد طلاق نہ لیوے طلاق
 لین دی صورت وچ عدت دے ایام نہ گزر جان۔ اوہ پہلے خاوندناں کسے صورت وچ نکاح
 نہیں کر سکدی۔ اس نکاح نون نکاح حلال کہندے نہیں۔ قرآن شریف وچ ارشاد خداوندی
 لے۔ **فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَكَ مِنْ بَعْدِ**
أَنْ يُقْبِلَهَا حَتَّىٰ يَدْخُلَ الْاِحْتِمَالُ
 یعنی اگر عورت نون تیجی وار طلاق دے دتی۔ اوس دے بعد جد تک اوہ کسے دو جے خاوند
 ناں نکاح نہ کرے۔ پہلے خاوند واسطے حلال نہیں ہو سکدی۔ اگر دو جان خاوند صحبت کرن دے بعد
 طلاق دے دیوے۔ اوس وقت دوہاں میاں بیوی اتے گناہ نہیں۔ پھر اوہ اک دو جے دی
 طرف رجوع کر لین۔ اس شرط اتے کہ دوہاں نون اللہ تعلقے دیاں ہو باں خداں اتے قائم رہن
 دی امید ہووے۔

بیوہ عورتاں دا نکاح

حدیث شریف وچ وارد ہوندا لے۔ بیوہ عورتاں دا نکاح جلدی کر دتا کرو۔

نکاح السر۔ پوشیدگی دا نکاح

اوہ نکاح جس دی مشہوری نہ کیتی جاوے۔

مہر دا نکاح

مہرتوں مراد اوہ نقد یا غیر نقد مال لے۔ جیہڑا مرد عورت نون نکاح دے بدلے ادا
 کردا لے۔ یا ادا کرن دا اقرار کردا لے۔ پنجابی وچ عرف عام دے وچ اس نون حتی مہر کندے
 ہیں۔ قرآن پاک وچ مہر دا ذکر کسی مقامان تے آندا لے۔

وَأَحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مَعَ صِنِينٍ غَيْرِ
مُفَاعِلِينَ۔ فَمَا اسْتَمْتَمْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ
فَرِيضَةً۔ (س۔ نام۔ دھوئے ۴)

اے لوگو! جیہڑیاں عورتاں تہاڈے اتے حرام کیتیاں گیاں نہیں، اوہناں سوا
 ساریاں عورتاں تہاڈے واسطے حلال نہیں۔ اس شرط ناں کہ تسبیح شہوت دے پاروں نہیں

بلکہ نکاح پرچ لیاؤن واسطے مال (مہر) دے بدلہ نکاح کرنا چاہو۔ اوہ عورتاں جنہاں مال تہاں صحبت پاروں فائدہ اٹھایا۔ اوہ مہر جیٹرا تہاں مقرر کیتا لے۔ اونہاں دے حوالے کر دیو۔

مہر ہر قسم دے مال وچوں مقرر کیتا چا سکدا لے۔ پر اونہاں چیزاں وچوں نہ ہووے جنہاں اتے کوئی شریعت واسوہا نہیں ہو سکدا۔ (شراب۔ خنزیر وغیرہ)

نقدی دی صورت پرچ مہر دی گھٹ تھیں گھٹ مقدار وہ دم یعنی دو روپے باٹھ پیسے لے جیٹرا کر خلوت صحیحہ دے بعد مردنوں دینا پیندا لے۔ اگر اس توں زیادہ مقرر کیتا جاوے۔ اتنا ای دینا پوے گا۔ جتنا مقرر کیتا لے۔

خلوت صحیحہ توں پہلے طلاق ہو جاوے۔ اس وقت ادھاتق مہر دینا پیندا لے۔ نکاح بناں مہر دے درست نہیں ہوندا۔ وٹے دا نکاح بناں مہر دے جائز نہیں لے۔ عورت اگر چاہو سارا یا مہر دا کچھ حصہ مردنوں بخش سکدی لے۔ جتک مہر معجل مرد عورت نوں ادا نہ کرے۔ اس وقت تک مرد عورت نوں سفر وچ اپنے مال نہیں لے جا سکدا۔ نہ ای اس دے مال صحبت کرن دی اجازت لے۔

عورت دانان نفقہ (روٹی دا خرچ) ہر حال پرچ مرد دے ذمے ہوندا لے۔ اگر سارا مہر معجل ہووے۔ یا اس دا کوئی حصہ معجل نہیں لے۔ عورت اسدا انکار نہیں کر سکدی۔ عورت نوں اختیار لے۔ اپنا مہر خاوند یا ولی کر لوں طلب کرے۔

۱۔ مہر مثل : اوہ ہوندا لے۔ جیٹرا کسے عورت واسطے اس دے خاندان دیاں دو جیاں عورتاں دے مہراں دا مقرر کیتا ہو یا مہر ہووے۔ اونہاں مہراں دا اوسط مہر مثل کہلا ندا لے۔

۲۔ مہر معجل : اوہ مہر ہوندا لے۔ جیٹرا نکاح دے وقت یا جاندا لے۔

۳۔ مہر مؤجل (غیر معجل) : اوہ مہر ہوندا لے۔ جیٹرا نکاح دے بعد لیا جاندا لے۔

ایجاب قبول دا بیان

ایجاب اس لفظ نوں کہندے نیں۔ جیٹرا بیع یا نکاح دے موقع اتے متعاقدین (سو دا کرن والیاں) دیوچ استعمال ہوندا لے۔ مثلاً

عورت مردنوں آکھے میں تیرے مال اپنا نکاح کیتا۔ مرد دی طرفوں جیٹرا لفظ کہیا جاندا

اوس نون قبول کہندے ہیں۔ یعنی مرد آکھے ہیں نکاح قبول کیتا۔
نکاح دیوچ ایجاب قبول دے علاوہ کچھ شرطیں

- ۱۔ مرد عاقل ہووے۔
- ۲۔ عورت شریعت دے لحاظ نال نکاح دے قابل ہووے۔
- ۳۔ دوہاں وچوں (مرد یا عورت) ہر اک دوہے دی گل منے۔
- ۴۔ دو مرد یا اک مرد تے دو عورتاں بطور گواہ موجود ہون۔ چہڑے آزاد۔ بالغ۔ عاقل تے مسلمان ہون۔

۵۔ دونوں گواہ ایجاب قبول دیاں لفظاں نون سنن۔

۶۔ بالغ عورت اوس شخص دے نکاح کرن تے راضی ہووے۔

۷۔ ایجاب۔ قبول دے لفظ اک ای مجلس وچ ادا ہون۔

۸۔ ایجاب۔ قبول دے لفظ اک دوہے دے خلاف نہ ہون۔

۹۔ مرد تے عورت معین ہون۔ یعنی دو لڑکیاں یا زیادہ لڑکیاں وچوں نکاح کیتی جان

والی لڑکی دا تعین کر دتا جاوے۔ فلاں لڑکی دا نکاح کیتا۔

۱۰۔ ایجاب۔ قبول واسطے صیغہ معنی دا استعمال کیتا جاوے۔

بیع دے بارے ایجاب قبول دا بیان معاملات دے بیان وچ آوے گا۔

سوگند۔ ایمان یعنی قسماں دا بیان

سوگند فارسی دا لفظ ہے۔ عربی وچ اس نون بین کہندے ہیں۔ اسدا ترجمہ حلف یا قسم

لے۔

شریعت دے وچ قسم وی ترے قسماں ہوندیاں نہیں۔

۱۔ غموس۔ ۲۔ لغو۔ ۳۔ منعقد

۱۔ قسم غموس ایہ ہوندی لے۔ گزرنے ہوئے واقعہ وی طرف قسم کھا کے آکھیا

جاوے۔ ایہ واقعہ اس طرح ہو یا لے۔ ایہ قسم وڈے گناہ دا سبب ہوندی لے۔

اس دے واسطے کوئی کفارہ مقرر نہیں لے۔ صرف خداوند تعالیٰ کو لوں توبہ استغفار

کرنی چاہیدی لے۔

۲۔ قسم لغو: ایہ لے۔ گزرنے ہوئے واقعہ اتے غلطی نال قسم کھا لئی جاوے۔

ایہ گنجل اس طرح ہوئی ہے۔ حقیقت دے وچ اوہ اوس طرح نہ ہوئی ہوئے۔ اسدے اتے کوئی گناہ نہیں ہوندا۔

۳۔ قسم منعقد : ایہ لے۔ اگوں آن والے زمانے وچ کسے کم کرن دی قسم کھالی جاوے بہادیں اوہ قسم بھل بھائیے ہو گئی ہوئے۔ یا زبردستی نال ہوئی ہوئے۔ ہر صورت وچ اس قسم دے خلاف کم کرن یا جبری طور تے کران دی صورت وچ کفارہ دینا ضروری ہوویگا۔
خداوند کریم توں بناں کسے ہور دی قسم نہیں کھانی یا بیدی۔ تے ای قسم کھانی جائزے۔ نہ ای اس دا کوئی اثر ہوندا لے۔

کسے نیک کم دی قسم کھا بدی جاوے۔ اس دا پورا کرنا ضروری ہوندا لے۔ پورا نہ کرن دی صورت وچ گناہ ہوویگا۔ کفارہ دینا ضروری ہوویگا۔
کسے برے کم دی قسم کھا کے توڑن دی صورت وچ کفارہ دینا ضروری ہوندا لے۔
قسم نوں پورا کرنا گناہ ہوندا لے۔

کفارہ

اوس سزاواناں لے۔ جیہڑی کسے خاص شرعی حکم دی خلاف وزی اتے لائی جانی لے۔ مثلاً

جان بچھ دے روزہ توڑن دی سزا کفارے دی صورت وچ سٹھ دن اتو روتی روزے رکھنے ہوندی لے۔

قسم پوری نہ کرن دی صورت وچ تے روزے رکھنے۔ یا اک غلام آزاد کرنا یا وہ مسکیناں نوں کھانا کھوادینا قسم دا کفارہ کہلاندا لے۔

ظہار و کفارہ :

اک غلام آزاد کرنا یا دو مہینے اتو روتی روزے رکھنا یا سٹھ مسکیناں نوں کھانا کھوانا ہوندا لے۔ ظہار دا مفصل بیان طلاق دے بیان وچ ہوویگا)

طلاق و ا بیان

طلاق دا لفظی ترجمہ۔ رہا ہونا۔ چھٹ جانا لے۔

پر اعطلاح فقہ دے وچ اوس قید نوں اٹھا دین نوں کہندے نہیں جیہڑی مرد

تے عورت دے درمیان نکاح دے شرعی طریقے نال قائم ہوندی لے۔ (کنز الدقائق
عربی فقہ دی کتاب وچ اس طرح ای لکھیا ہویا لے)

قرآن پاک دے وچ طلاق دا ذکر اس طرح آندا لے۔
اَطْلَاقَ مَرَّتَانِ فَاَمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٍ بِاِحْسَانٍ

(س۔ بقرہ۔ رکوع ۹)

طلاق دو وار لے۔ (دو طلاقاں دے بعد یا تے دستور دے مطابق (زوجیت)

دے وچ رکھنا لے۔ یا اچھے سلوک نال رخصت کر دینا لے۔

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَكَ مِنْهَا بَعْدَ حَتَّىٰ تَكْفِيَ زَوْجًا غَيْرَهُ۔

(س۔ بقرہ۔ رکوع ۹)

جے عورت نوں تہی طلاق دے دی۔ اوس دے بعد جت تک عورت کسے سو ر خاوند
نال نکاح کر کے رہم بتری کرن دے بعد، اوس واسطے (پہلے خاوند واسطے) حلال نہیں ہو
سکدی (دوبجے خاوند کوں طلاق لین دے بعد عدت پوری کرن دے بعد پہلے خاوند
نال نکاح درست ہوندا لے)

قرآن پاک وچ اک ہور جگہ طلاق دے بارے اس طرح آندا لے۔

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا

الْعِدَّةَ۔ (س۔ طلاق۔ رکوع ۱)

اے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم۔ تیں مسلماناں نوں آکھ دیو۔ جدوں تیں اپنی

بیویاں نوں طلاق دینی چاہو۔ اونھاں نوں عدت دے شروع وچ طلاق دیو۔ تے

طلاق دے بعد ای عدت گنتی شروع کرو۔

ایہاں دو مقامان توں علاوہ سورۃ بقرہ دے رکوع ۳، ۴ تے سورۃ نسا

دے رکوع ۳ وچ وی طلاق دے متعلق احکام نازل ہوئے نیں۔

طلاق دے متعلق حدیث پاک دا نظریہ

حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ ہوراں توں روایت لے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم

ہوراں فرمایا لے۔ جیہڑی عورت بناں کسے تکلیف دے اپنے خاوند کوں طلاق دی درخوا

کرے۔ اوس دے اتے بہشت دی جوت تک حرام لے۔ (مشکوٰۃ)

حضرت عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہم ہوں کہ روایت ہے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
ہوں کہ فرمایا ہے۔ اللہ تعالیٰ نون حلال چیزاں وچوں سب توں زیادہ ناپسند طلاق ہے۔
(مشکوٰۃ)

طلاق دی نوعیت

اہل سنت والجماعت دے نزدیک ایسے الفاظ کہن مال طلاق ہو جائدی ہے۔

- ۱۔ کیا جاوے۔ تینوں طلاق ہے (عورت نون مخاطب کر کے)
- ۲۔ ایسے الفاظ اکھے جان۔ جیسے ایہاں لفظاں دے قریب ہوں۔ یا ایسے اشارے
کیتے جان جنہاں توں مراد طلاق ہووے۔ طلاق ہو جائدی ہے۔ بھادیں اوہ لفظ کر کے دے سامنے
اکھے جان۔ بھادیں اکھیاں اکھے جان۔ بھادیں عورت سنے یا نہ سنے۔ اوس وقت عورت مرد دے
نکاح وچوں نکل کے اجنبی تے غیر ہو جائدی ہے۔ اوس دے وقتے مرد کوئی حق تے مرد وقتے
اوس کوئی حق نہیں رہ جاندا۔ اوس نون اوس مرد کوں پر وہ کرنا تے دُور رہنا اسے طرح لازم آئے
جس طرح اجنبی تے غیر مرداں کوں۔

۱۔ آزاد عورت دا خاوند ترے طلاقاں دامالک ہے۔

۲۔ نوٹدی دا خاوند و طلاقاں دامالک ہے۔

طلاق دامالک ہون واسطے ایہ ہوندا ہے کہ آنیاں طلاقاں دے اندر عورت نون
اوس نکاح واپس لیندا جاسکدا ہے۔ یا نون نکاح کرن مال تعلقات بحال کرن دی گنجائش رہندی
ہے۔ آنیاں طلاقاں دین دے بعد ایہ گنجائش ختم ہو جائدی ہے۔

اثر دے لحاظ مال طلاق دیاں قسماں

اثر دے لحاظ مال طلاق دیاں ترے قسماں ہیں۔

۱۔ رجبی ۲۔ بائسن ۳۔ منغلظہ

۱۔ طلاق رجبی

توں مراد ایہ ہے کہ اس طلاق دے بعد خاوند اپنی مرضی مال عورت نون پہلے نکاح دیاں
حداں دے اندر اندر اپنی بیوی بنا سکدا ہے۔

آزاد عورت نون اک یا دو طلاقاں دتیاں جان۔ کوئی ایسا لفظ نہ بولیا جاوے جس دے
مال نکاح ٹٹ جائدا ہووے۔

طلاق رجعی سے کہ خاوند عورت نوں اپنی بیوی تے بنا سکدا اے۔ پرتے طلاق دی بجائے
اک یا دو طلاقاں داناک بن جائدا اے۔ طلاق رجعی دے بعد ترے طلاقاں ہو جان دے بعد ہمیشہ
واسطے بیوی حرام ہو جاوے گی۔ نکاح تلالہ دی صورت وچ ساریاں شرطیں پوریوں کرن دے بعد
پہلے خاوند اتے طلال ہووے گی۔

۲۔ طلاق بائن

توں مراد ایہ اے کہ اس طلاق دے بعد میاں بیوی دے درمیان جدائی ہو جائدی اے۔
دوبارہ نکاح ہون دیاں ایہ شرطیں نہیں۔

- ۱۔ اک طلاق رجعی جس دے وچ بناں رجوع دے عدت گزر جاوے۔
- ۲۔ دو رجعی طلاقاں جنہاں دے وچ بناں رجوع دے عدت گزر جاوے۔
- ۳۔ اوہ طلاق جیہڑی اوس عورت نوں دتی جاوے جس دے نال صحبت نہ کیتی جاوے۔
- بھاویں عدت نہ گزری ہووے۔
- ۴۔ اونٹیاں لفظاں نال طلاق دینی جیہڑے طلاق بائن دا حکم رکھدے ہون۔

۳۔ طلاق مغلظہ

توں مراد ایہ اے۔ اس طلاق نال مرد عورت وچ قطعی جدائی ہو جائدی اے۔ اوس وقت
اوس دے نکاح وچ دوبارہ نہیں آسکدی جتک اوہ کہے ہووے خاوند نال نکاح کرلیوے۔
بیوہ ہو جاوے۔ یا طلاق لین دی صورت پیدا ہو جاوے۔
طلاق مغلظہ دی صورت ایہ اے۔ ترے رجعی طلاقاں یا ترے بائن طلاقاں فوراً یا کجھ
وقف دے نال دتیاں جان۔ بھاویں اوہ وقف مہینیاں دا ہووے یا سالوں دا ہووے۔

طلاق دین دے طریقے نال طلاق دیاں تے قسمیں

۱۔ طلاق احسن ۲۔ طلاق حسن ۳۔ طلاق بدی

۱۔ طلاق احسن

سب کو لوں اچھی طلاق ایہ اے کہ جس طہر وچ عورت نال صحبت نہ کیتی ہووے۔ اوس
طہر وچ صرف اک طلاق دتی جاوے۔ جے کر اے حالت وچ عدت گزر جاوے۔ تے ایہ طلاق
بائن ہو جاوے گی۔

(طہر توں مراد عورت دانا ہواری دے دنوں توں فارغ ہوکے پاک ہونا غسل کرنا جہوں

اوہ نماز پڑھنے سے قابل ہو جائی لے

۲۔ طلاق حسن

یعنی اچھی طلاق ایسے لے جس عورت نال صحبت نہیں کہتی۔ اوہنوں حیض یا طہر سے وچ اک طلاق دیوے۔ اتے جس عورت نال صحبت کہتی لے۔ اوہنوں ترے طہراں دے وچ اک اک طلاق دے کے ترے طلاقاں پوریاں کر دیوے۔ تے اس دوران وچ صحبت نہ کہتی جاوے۔ جسے کر عورت بڑھی یا چھوٹ عمر دی ہووے۔ اس وقت ترے مہینیاں وچ ترے طلاقاں دے دیوے۔ اس طلاق نوں طلاق مسنون یا طلاق جائز وی کہندے نیں۔

۳۔ طلاق بدعی

ایسے لے۔ دو یا ترے طلاقاں اکواری دتیاں جان۔ یا اک ای طہر سے وچ وکھو وکھریاں دتیاں جان۔ پر ایہناں دے وچکار رجوع نہ کیتا جاوے۔ یا اس طہر دی وچ اک طلاق دیوے جس دے وچ صحبت کہتی ہووے۔ یا اس عورت نوں طلاق دیوے جدوں حیض دے وچ صحبت کہتی ہووے۔ اس طرح طلاق بدعی واقع ہو جاوے گی۔ پر اس طرح طلاق دین والا گنہگار ہوندا لے۔

ہر عاقل تے بالغ خاوند وی طلاق واقع ہو جائی لے۔ بھاویں اوہ نشے وچ ہووے۔ یا ما سے مخول نال طلاق دیدیوے۔ یا غصہ دی حالت وچ طلاق دے دیوے۔ گنگے آدمی دی طلاق اشارے نال ہو جائی لے۔

بالغ۔ پاگل دیوانہ۔ مجنون، یا ستیاں ہویاں طلاق واقع نہیں ہوندی۔

اہل حدیث دے نزدیک غصہ دی حالت وچ دتی ہوئی طلاق نہیں پیندی۔

لفظاں دے اشارے نال طلاق دیاں قسماں

جنہاں لفظاں یا اشاریاں نال طلاق دتی جائی لے۔ اوہناں دے اعتبار نال طلاقاں دیاں دو قسماں نیں۔

(۱) طلاق صریح (۲) طلاق بالکناہ

طلاق صریح دی مثال اس طرح لے۔ مرد اپنی عورت نوں کہے کہ۔

۱۔ میں تینوں طلاق دتی لے۔

۲۔ تینوں طلاق لے۔

۲۔ توں طلاق لے

طلاق بالکناہ

یعنی اشارے دے نال طلاق دی مثال اس طرح لے۔ مرد آکھے عورت نوں۔

۱۔ توں عدت وچ بیٹھ۔

۲۔ توں حرام ایں۔

۳۔ اپنے پیکے بڑجا۔

۴۔ تینوں رخصت کیتا۔

۵۔ توں جان تیرا کم۔

۶۔ نکل جاؤ ای تھوں۔

۷۔ چل دُور ہو جا۔

طلاق صریح نال طلاق رجعی اتے طلاق بالکناہ نال طلاق بائن واقع ہو جاندی لے۔
طلاقاں دی تعداد والحاظ عدد (شمار) دے لحاظ نال وی ہوندا لے۔ اتے وار وار کہن نال
وی۔ مثلاً ترے طلاقاں دینیاں ہوں۔ ترے آکھے۔ ترے طلاقاں یا

۱، طلاق ۲، طلاق ۳، طلاق

طلاق دا اختیار خاوند نوں ہوندا لے۔ جے کہ خاوند اپنی بیوی نوں اختیار دے دیوے۔
اوس وقت اوہ آپ وی طلاق پاسکدی لے۔

خاوند طلاق دے دیوے۔ تے عورت اوس نوں رو نہیں کر سکدی۔

اگر عورت نوں نکاح دے بعد خاوند نال خلوت سمجھو دا موقع نہ ملیا ہووے۔ تے خاوند
نہیں طلاق دے دتی ہووے۔ اوس وقت طلاق بائن واقع ہووے۔ بھادیں طلاق صریح دتی ہووے
بھادیں طلاق بالکناہ۔ ایسی عورت نوں اک ای طلاق کافی ہندی لے۔ دوجی یا تہیجی طلاق دا اختیار
نہیں ہوندا۔ اس عورت نوں طلاق دے بعد عدت دی وی لوڑ نہیں ہوندی۔ اوسے وقت
کے دوجی جگہ نکاح کر سکدی لے۔

طلاق مغلطہ دے بعد عورت پہلے خاوند اتے دوجی جگہ نکاح کر لین دے بعد تے صحبت
کر لین دے بعد جہ تک بیوہ یا مطلقہ نہ ہو جاوے عدت گزرن دے بعد پہلے خاوند نال نکاح
نہیں کر سکدی۔ لوکاں میں اک ناجائز جیلہ حلالہ دا بنایا ہویا لے۔ چیمہرا بالکل ناجائز لے۔ حلالہ

دی تشریح پہلے بیان کر دی گئی ہے۔

بیوقوفی دے کا رنامے

اگر کوئی مرد نکاح توں پہلاں کسے عورت نوں آکھے۔ تیسے نال نکاح کراں تے تینوں طلاق۔
اوس دے نال نکاح ہون اتے طلاق بائن پے جاوے گی۔ دوجی وار نکاح کرنا پوے گا۔
اگر کسے اجنبی عورت نوں آکھے تینوں طلاق۔ نکاح کرن دی شرط نہیں لائی۔ تے نکاح کرن
تے طلاق نہیں پیندی۔

اگر کوئی آدمی اپنی بیوی نوں آکھے توں فلاں کم کریگی۔ تینوں طلاق۔ اگر عورت اوہ کم
کرے۔ اوس وقت طلاق رجعی واقع ہو جائیگی۔

اگر مرد نے شرط لائی۔ جتنی وار توں کم کریگی۔ اوس وقت طلاق مغلظہ واقع ہو سی۔

بیماری دی حالت دی طلاق

اگر کوئی مرد اپنی بیوی نوں بیماری دی حالت وچ طلاق دے دیوے۔ عدت دے۔
زمانے وچ ای اوہ مرد مر جاوے۔ عورت نوں اوس دی وراثت وچوں حصہ ملیگا۔ بھاویں
طلاق بائن ہووے۔ بھاویں رجعی۔

اگر مرد عدت ختم ہون دے بعد فوت ہووے۔ عورت ترکہ دی حقدار نہیں ہووے گی۔
بیماری دی حالت وچ دتی ہوئی طلاق بائن دی صورت وچ اگر عورت دا تصور ہووے۔
تے اوس صورت وچ خاوند دے عدت وچ مر جان نال ہی عورت نرس ترکہ وچوں کوئی حصہ نہیں ملدا۔

طلاق دیاں قسماں

۱۔ طلاق۔ احسن۔ حسن۔ بدعی۔

۲۔ طلاق۔ رجعی۔ بائن۔

۳۔ طلاق۔ صریح۔ بالکناہیہ۔

۴۔ طلاق مغلظہ۔

سب دا حال مفصل درج کر دتا گیا ہے۔

خلع

خلع دا مطلب ایہ ہے۔ عورت اپنے خاوند نوں کچھ دے کے نکاح توں باہر ہونا چاہے
ساریاں اماں دا اس اتے اتفاق ہے۔ اگر عورت اپنے خاوند کوں بد صورتی دے پاروں۔

یا رہن سہن دی سہولت میسر نہ آن دی شکل وچ خاوند کو لوں کراہت کردی ہووے۔ اوس وقت اوہ اپنے خاوندنوں بدلہ دے کے علیحدگی اختیار کر لیوے۔ ایہ جائز لے۔ بھاویں خاوند دی طرفوں کوئی گل نہ ہووے۔ جے کر دونویں راضی ہو جان۔ جائز لے۔ مکروہ نہیں۔ بعض دے نزدیک اس حالت وچ درست نہیں ہووے گا۔

قرآن پاک دی وچ خلع دے بارے اس طرح ارشاد ہوندا لے۔
فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا لِقِيَ أَحَدٌ وَدَّ اللَّهُ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ

اگر تمہاںوں اس بات دا ڈر ہووے۔ تیسیں اللہ تعالیٰ دیاں خداں لے قائم نہیں رہ سکو گے اوس عورت اپنا بچھا چھڈان دی عرض نال کچھ دیوے۔ اس دے وچ دوہاں اُتے کوئی گناہ نہیں۔

ظہر

ظہار دا بیان قرآن پاک دی وچ سورۃ احزاب رکوع ۱۔ سورہ مجادلہ رکوع اوچ آندا لے۔ اسلام توں پہلاں عرب دے وچ اک قسم دی طلاق دا رواج سی جس نوں ظہار کہندے سن۔ اوسدی صورت ایہ ہوندی سی۔

مرد عورت نوں کہندا سی۔ تیری پیٹھ مینوں اپنی ماں دی پیٹھ دی جگہ لے۔ جس دا مطلب ایہ لیا جاندا سی۔ توں میرے واسطے ماں دی جگہ ایں۔ ایہ لفظ کہہ دین نال عورت مرد توں جدا ہو جاندی سی۔ اسلام نہیں اس نوں طلاق دا درجہ نہیں دتا۔

شمس الفقہ کتاب دے وچ درج لے۔ ظہار شریعت وچ اس نوں کہندے نہیں۔ مرد اپنی بیوی دے سارے بدن نوں یا اوس دے بدن دے کچھ حصے نوں جدھے توں کل بدن مراد لیا جاسکدا لے۔ اونھاں رشتہ دار عورتاں دے بدن نال تشبیہ دیوے۔ جنھاں نال نکاح حرام ہوندا لے۔

ظہار لفظ ظہر توں مشتق لے۔ جسدے معنی کندھ (پیٹھ) دے ہوندے نہیں۔ مجازی رنگ وچ مقام مخصوص وی مراد لیا جاسکدا لے۔

جاہلیت دے زمانے وچ ظہار سخت طلاق دے معنیاں وچ استعمال ہوندا سی۔ پہلاں پہل شریعت نہیں وی اس نوں طلاق نال ای تشبیہ دتی۔ تے طلاق ای مراد لئی۔ شریعت دا حکم نازل ہون دی صورت وچ عورت مرد اُتے اوس وقت تک حرام رہندی لے۔

جدوں تک کفارہ نہ دیوے۔

ظہار دیاں چار صورتاں ہوندیاں نیں

۱۔ ظہار دے وچ ماں یا ہم معنی دونوں الفاظ دا ذکر کیتا جاوے۔ اس صورت وچ ظہار حقیقی رنگ وچ واقع ہو جاویگا۔

۲۔ ظہارِ الفاظ ذکر کیتا جاوے۔ پر ماں دا ذکر نہ ہووے۔ ماں دے بناں کوئی ہور غیر محرم دا ذکر ہووے۔ اس صورت وچ واقع ہوویگا۔ کیونکہ عورت نال صحبت کرن نوں غیر عورت نال تشبیہ دین وچ کوئی برج نہیں یا ماں دے بناں اونہاں عورتاں نال تشبیہ دتی اے۔ جیٹھریاں ہمیشہ واسطے اوس دے اتے حرام نیں۔ مثلاً بھین۔ دھی۔ ماسی۔ پھوپھی۔ نانی۔ دادی وغیرہن بھاویں اونہاں نال دودھ دی شراکت ہووے۔ یا رشتہ دے سبب نال مثلاً بیوی دی ماں۔ اینہاں ساریاں عورتاں وچ امام صاحب دے نزدیک ظہار واقع ہوویگا۔

۳۔ ماں دی کنڈ نال تشبیہ نہ ہووے۔ بلکہ کسے ہور حصے نال تشبیہ دتی جاوے۔ اسدیاں دو صورتاں ہوندیاں نیں۔

۱۔ ایسے اعضاء جنہاں دا دیکھنا حرام نہیں اے۔ جیسے ہتھ، پیر۔

۲۔ اوہ اعضاء جنہاں دا دیکھنا حرام اے۔ مثلاً پٹ۔ پیٹ۔ چوڑھڑ۔ امام صاحب دے ظہار واقع ہو جاندا اے۔

۳۔ نہ ماں دا ذکر ہو یا لے۔ نہ ای کنڈ دا ذکر ہو یا لے۔ اس طرح آکھے۔ توں میرے واسطے اس طرح ایں۔ جس طرح میری دھی یا میری بھین۔ اینہاں صورتاں وچ امام صاحب دے نزدیک ظہار ہو جاندا اے۔

ظہار دا کفارہ ایہ لے

۱۔ اک غلام آزاد کیتا جاوے۔

۲۔ دو مہینے اتور وئی روزے رکھے۔ صحبت کرن تو پہلاں۔

۳۔ اگر روزیاں دی طاقت نہ ہووے۔ سٹھاں مسکیناں نوں کھانا کھوادتا جاوے۔

عدت

عدت دا نقلی ترجمہ شمار کرنا یا گنتا لے۔ پر اصطلاح دے وچ اس مدت نوں کہندے نیں۔

بیہڑی عورت زوالِ نکاح دے بعد یا مشابہ نکاح دے دو بجے نکاح تیک ہوندی لے۔ عدت
وافتادہ ایسہ ہوندا لے کہ نسب دی حفاظت کیتی جاوے۔ ورنہ پہلے خاوند کو لوں جدائی وے فوراً
بعد نکاح کر لین وچ کئی برائیاں ہوندیاں نہیں۔

قرآنِ پاک دے وچ عدت دے متعلق ارشاد ہوندا لے۔

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَ قُرُوءٍ — وَاللَّهُ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ۔ (س بقرة - د کوٹ ۲۸)

جہاں عورتاں نوں طلاق دتی گئی لے۔ اوہ اپنے آپ نوں ترے ماہواریاں تک روکن۔ جے
کراوہ اللہ تعالیٰ تے قیامت دے دیھاڑے اتے یقین رکھدیاں نہیں۔ جو کجھ اللہ تعالیٰ
نہیں اونھاں دیاں پٹیاں وچ پیدا کر رکھیا لے۔ اوس نوں چھپانا جائز نہیں۔ اونھاں دے خاوند
اونھاں نوں چنگی طرح رکھنا چاہن۔ تے اوہ زیادہ حق دار نہیں۔ اونھاں نوں اپنیاں بیویاں بنا لین۔
جس طرح مرداں وادحق عورتاں اتے لے۔ اسے طرح عورتاں وادحق مرداں اتے لے۔ مرداں
نوں عورتاں اتے فوقیت لے۔ اللہ تعالیٰ غالب تے حکمت والا لے۔

اک دوجی جگہ ارشاد ہوندا لے :

وَالَّذِينَ يَتُوفُونَ مِنْكُمْ وَيُزْمَرُونَ أَنْزَوْا بِأَنْفُسِهِنَّ
بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا۔ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ۔ (س بقرة د کوٹ ۳)

تھاڑے وچوں جیہڑے لوک مرجان۔ بیویاں چھوڑ جان۔ عورتاں نوں چا سیدا لے۔ چار
بہینے وہ دین تک اپنے آپ نوں روکن۔ اپنی عدت گزر جان دے جائز طور اتے جو کجھ اپنے
حق وچ کرن۔ اوسد اتساں ساریاں (میت دے وارثاں) اتے کوئی الزام نہیں۔ تیسیں جو کجھ
کرتے او اللہ تعالیٰ نوں اوس پوری خبر لے۔

عدت دیاں مختلف مدتاں

- ۱۔ اگر کے عورت دا خاوند مر گیا ہووے۔ یا اوسدے خاوند نہیں اوس نوں طلاق دے
دتی تے اوہ عورت حاملہ ہووے۔ اوسدی عدت چھ دے پیدا ہون تیک لے۔
- ۲۔ جس عورت نوں حیض آندا ہووے۔ اوسدی عدت اہم صاحب دے نزدیک تیرے
حیض ہوندی لے۔

۲- جیٹری عورت حاملہ ہوئے۔ اوسدا خاوند مر جاوے۔ اوسدی عدت حنفیہ مذہب دے
 وچ چار مہینے تے وہ دن ہوندی اے۔ جے کراوہ آزاد ہووے۔ اگر لونڈی ہووے۔
 اوسدی عدت ادھی ہوندی اے۔

۳- آزاد مطلقہ دی عدت ترے پرے حیض تے لونڈی دی دو حیض عدت اے۔

۵- جس عورت دا خاوند گم ہو جاوے۔ اوسدی عدت دے بابے مختلف قول نیں۔ پر زیادہ
 اچھا فیصلہ حضرت عمرؓ ہوراں دا اے۔ جس دے اتے کسے نیں و نکار وی نیں کیتا
 اوہ چار سال اے۔ اسدے بعد وفات دی عدت چار مہینے تے وہ دن گزارن دے بعد
 عورت نکاح کر سکی اے۔

لعان

لفظی ترجمہ اک دوجے نوں لعن طعن کرنا اے۔ لعنت کرنا اے۔

اگر خاوند اپنی بیوی اتے زنادی تہمت لاوے۔ اوسدا اثبوت چار گواہاں نال نہ دے سکے۔
 اوس وقت مرد نوں چار وار اس گل دی شہادت دینی چاہیدی اے۔ میں اپنے دعویٰ وچ بالکل
 سچا ہاں پنجویں وار آکھے۔ اگر میں جھوٹا ہاں۔ خداوند تعالیٰ دی لعنت میرے اتے ہووے۔
 اس دے بعد عورت چار وار گواہی دیوے۔ تے قسم کھاوے ایہ آدمی جھوٹا اے۔ پنجویں وار
 آکھے۔ جیکر ایہ شخص اپنے دعویٰ وچ سچا اے۔ میرے اتے خداوند تعالیٰ دا غضب ہووے
 اسنوں اصطلاح دے وچ لعان کہندے نیں۔ یعنی لعنت کرنا۔ جدوں میاں بیوی لعان کر
 چکن۔ وقت دا حاکم اونھاں دوہاں وچ جدائی گرا دیوے۔ ایہ اہم صاحب دامنہ دے۔
 دوجے علما دا خیال اے کہ لعان دے بعد قاضی دی لوڑ نہیں۔ بلکہ لعان ای دوہاں
 دے وچ جدائی دا سبب ہو جاوے گا۔ قاضی جدائی دا حکم دیوے۔ بھانویں نہ دیوے عورت
 اپنے خاوند واسطے ہمیشہ واسطے حرام ہو جاوے گی۔

قرآن پاک دے وچ سورہ نوردے وچ لعان دے بارے حکم ہوندا اے۔

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ ——— اَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيْمٌ۔

جیٹری لوک اپنی بیویاں اتے زنادی تہمت لان۔ اپنے سوا اونھاں دا ہور کوئی گواہ نہ ہووے

ایسے دعویٰ داراں واسطے ہر اک دا اثبوت ایہ اے۔ اوہ چار وار خداوند تعالیٰ دی قسم کھا کے

بیان کرے۔ بے شک میں اپنے دعویٰ وچ سچا ہاں۔ پنجویں وار اس طرح آکھے۔ جے کھڑوٹ

بولدا ہواں میرے اتے خداوند تعالیٰ دی لعنت ہوئے۔ اس دے بعد عورت وی چار وار خداوند
تعالیٰ دی قسم کھا کے بیان کرے۔ ایہ شخص جھوٹا لے۔ بیجنویں وار آکے ایہ شخص اگر اپنے دعوے وچ
پچا لے۔ میرے اتے خدا دا غضب ہووے۔

صلوٰۃ = نماز

نماز دے بارے نص فرائض دے وچ کجھ بیان کیتا گیا لے۔ اس جگہ نماز دے سارے مسائل
مفصل طور تے بیان ہون گے۔

صلوٰۃ : لفظی ترجمہ دعا لے۔ پر اس توں مراد نماز لے۔ نماز فرض عبادتاں وچوں پہلے درجے
دی عبادت لے۔ اسلام دے رکناں وچوں اک رکن لے۔ قرآن پاک دے وچ نماز دی فرضیت
حضرت عمر رضی اللہ عنہ ہوراں دی بیان کیتی ہوئی حدیث توں ثابت لے۔ جدوں حضرت رسول کریم
صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں حضرت جبریل علیہ السلام ہوراں نوں اَخْبَرَنِي عَنِ الْاِسْلَامِ دے
تشریح کر دیاں ہویاں نماز دے ادا کرن دا حکم دتا۔ واضح فرمایا۔

نمازاں پنج نہیں

قرآن پاک وچ نماز جماعت دے نال پڑھن بارے حکم آندا لے۔
وَاقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوْا مَعَ الرَّاكِعِيْنَ۔
یعنی تیس نماز قائم کرو۔ اتے زکوٰۃ دیو۔ رکوع کرن والیاں نال رکوع کرو۔
مشکوٰۃ شریف وچ حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ ہوراں توں روایت لے۔ رسول کریم صلی اللہ
علیہ وسلم ہوراں فرمایا لے پنج نمازاں۔ جمعہ دی نماز دو جے جمعے تیک۔ رمضان دے روزے دو جے
رمضان تیک اونھاں ساریاں گناہاں دا کفارہ نیں۔ جیہڑے اینہاں وقتاں دے وچ ہون۔ جدوں
کبیرہ گناہاں توں پرہیز کیتی جاوے۔

دو جی روایت لے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا۔ تیسیں ویکھدے او۔ تہاڈے
وچوں کسے دے دروازے تے دریا ہووے۔ اوں دے وچ اودہ بیچ وقت دیاڑے وچ نہاندا
ہووے او س دے جسم اتے کجھ میل رہ جاوے لگا۔ حاندرین نے عرض کیتی میل نہیں رہ جاوے لگا۔ آپ
عین فرمایا۔ پنج نمازاں دی مثال اس طرح ای لے۔ جس دی وجہ توں اللہ تعالیٰ گناہاں نوں مٹا دیندا
لے۔

حضرت جابر رضی اللہ عنہ ہوران توں روایت لے۔ کہ بندے تے کفرے درمیان نماز دا ترک کرنا حد لے۔

حدیث پاک وچ وارو لے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوران فرمایا۔ اپنی اولاد نوں ست سال دی عمر وچ نماز دی تکمیل کرو۔ وہ سال دی عمر وچ نماز نہ پڑھن دی وجہ توں اونھیاں نوں مارو۔ تے اگ اگ بستریاں اتے سناو۔

پنج نمازاں جیہڑیاں فرض نیں۔ ایسے نیں

۱۔ صلوٰۃ الفجر : فجر دی نماز۔ صبح دی نماز۔

۲۔ صلوٰۃ الظہر : ظہر یعنی۔ پیشین دی نماز۔

۳۔ صلوٰۃ العصر : دیگر دی نماز۔

۴۔ صلوٰۃ المغرب : نماشاں دی نماز۔

۵۔ صلوٰۃ العشاء : سوتے دی نماز۔

دیگر ہٹی۔ پیشین جلی۔ دھم نماشاں پیاں۔ سوتا گزر گیا۔ پنجویں صبح دی نماز۔

نمازاں دے وقت

۱۔ صبح دی نماز : پوچھن توں لے کے سورج نکلن تک لے۔

۲۔ پیشین دی نماز : سورج ڈھل جان توں لے کے ہر چیز دا سایہ اصلی کدھ کے دوگناں ہو جان تک لے۔

۳۔ دیگر دی نماز : اصل سایہ کدھ کے ہر چیز دا دوگناں سایہ ہو جان توں لے کے سورج دے ڈب جان تک لے۔

۴۔ نماشاں دی نماز : سورج ڈب جان توں لے کے سورج ڈبن دے وقت دی لالی دے دور ہون تک لے۔

۵۔ سوتے دی نماز : سورج ڈب جان دے بعد لالی دے دور ہون توں لے کے صبح تک ہوندا لے۔

گرمیاں دے وچ پیشین دی نماز ذرا دیر نال پڑھی جاوے۔ سردیاں دے وچ سوتے دی نماز ذرا دیر نال پڑھی جاوے۔

نماز جماعت نال پڑھن دے بہتے فائدے نیں۔ ستائی نمازاں دا ثواب ہوندا لے جماعت

نال نماز پڑھنے واسطے پہلے اذان دینی جائز دی لے۔ اذان دی کیفیت درج ہو چکی لے۔

۱۔ اللہ اکبر۔ چار وار۔

۲۔ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ۔ دو وار۔

۳۔ اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللّٰهِ۔ دو وار۔

۴۔ سُبْحٰنَ عَلٰی الصَّلٰوٰةِ۔ دو بار سجے پاتے ذرا منہ موڑ کے اکھٹا چاہیڈالے۔

۵۔ سُبْحٰنَ عَلٰی الْفَلَاحِ۔ دو بار کھبے پاتے ذرا منہ موڑ کے اکھٹا چاہیڈالے۔

۶۔ اللہ اکبر۔ دو وار۔

۷۔ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ۔ اک وار۔

صبح دی اذان وچ الصلوٰۃ خیر من النوم دو وار سحی علی الفلاح دے بعد۔

تکبیر تے اذان دے وچ صرف اتنا فرق لے۔ سحی علی الفلاح دے بعد دو وار قد قامت

الصلوٰۃ وی اکھی دا لے۔ اس نون اقامت آکھدے نیں۔ ایہ اذان دین والا آدمی کہیڈالے۔

یا اوس دی اجازت نال کوئی دو جا آدمی آکھدالے۔

نماز دی نیت

۱۔ سنناں دی نیت

نیت کہیتی دو یا چار سنناں دی پڑھنا واسطے اللہ تعالیٰ دے۔ متابعت، رسول کریم صلی اللہ

علیہ وسلم دی منہ طرف قبلہ شریف دے۔ وقت نماز پیش یا نماشاں۔ یا سوتا یا فجر اللہ اکبر۔

۲۔ فرضاں دی نیت

دو یا ترے یا چار رکعت نماز فرض (اکلا ہووے تے جماعت نال ہووے تے۔ پچھے

اس امام صاحب دے) باقی لفظ سنناں والے ہون گے۔

۳۔ نفل دی نیت

دو رکعت نماز نفل۔ پڑھنا واسطے اللہ تعالیٰ۔ بندگی خاص اللہ تعالیٰ دی منہ قبلہ شریف

دی طرف۔ اللہ اکبر۔

۴۔ وتران دی نیت

ترے رکعت نماز وتر واجب اس رات دے۔ پڑھنا واسطے اللہ تعالیٰ دے منہ طرف

قبلہ دی۔ اللہ اکبر۔

نماز وی ترکیب

امام صاحب دے پچھے ہووے۔ تے اقامت دے بعد نیت کر کے۔ اکلا ہووے تے نیت کر کے دونوں ہتھ کناں تیک لے جاوے۔ اللہ اکبر آکھے۔ پھیر دونوں ہتھ دھنی دے تھلے سجا ہتھ اُتے کھبا ہتھ تھلے رکھ کے ہولی ہولی ثنا پڑھے۔ یعنی سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ پھیر ثنا دے بعد امام صاحب ہولی ہولی تعوذ یعنی اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم تے تسمیہ یعنی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ پڑھنے نیں۔ پھیر سورۃ فاتحہ الحمد للہ۔ — وَالضَّالِّیْنَ نیک امام صاحب آواز نال پڑھدے نیں۔ (اکلا ہووے۔ آپ ہولی ہولی پڑھے) پھیر اس دے بعد آمین ہولی آواز نال کہندے نیں۔ پھر قرآن پاک دی کوئی سورۃ جیہڑی گھٹ تھیں گھٹ ترے آیتاں ہوں۔ یا اک لمی آیت ہووے۔ پڑھدے نیں۔ عام طور تے لوک سورۃ اخلاص یعنی قل هو اللہ الاحد پڑھدے نیں۔ (امام صاحب پیشیں تے دیگر دیاں نمازاں وچ سورۃ فاتحہ ہولی ہولی پڑھدے نیں۔ تے سورۃ وی ہولی ہولی)

تماشاں : سوتے تے فجر دی نماز وچ۔ یا جمعہ دی نماز وچ یا عیدیاں دی نماز دے وچ امام صاحب سورۃ فاتحہ دوجی کوئی ہووے سورۃ آواز نال پڑھدے نیں)

اس طرح کھلوکے پڑھن دا ناں قیام لے۔ جو کچھ قیام دے وچ پڑھیا جاندا لے۔ اس نوں قرأت آکھدے نیں۔ قیام دے بعد امام صاحب آواز نال تے مقتدی ہولی اللہ اکبر آکھدا لے۔ پہلے امام صاحب رکوع کر دے نیں۔ پھیر مقتدی۔ رکوع دی وچ گوڑیاں اُتے ہتھ رکھدے نیں۔ ترے یا بنج یا ست وار سبحان ربی العظیم پڑھدے نیں۔ پھیر امام صاحب آواز نال سمع اللہ لمن حمدہ آکھدے نیں۔ اس نوں تسمیع آکھدے نیں۔ جماعت دی وچ مقتدی تسمیع نہیں آکھدے۔ اکلی نماز وچ آکھدے نیں۔ تسمیع دے بعد مقتدی ربنا لک الحمد آکھدے نیں۔ اس نوں تحمید آکھدے نیں۔ اس دے بعد امام صاحب آواز نال اللہ اکبر آکھدے نیں۔ مقتدی آہستہ آکھدے نیں۔ پھیر تکبیر آکھ کے امام صاحب سجدہ دے وچ جاندا لے نیں۔ سجدہ زمین دے اُتے مستحار کھنا۔ نیک رکھنا۔ دونوں ہتھ پھیلا کے رکھن نوں کہندے نیں۔ سجدے دی حالت وچ سبحان ربی الاعلیٰ ترے یا بنج وار یا ست وار آکھدے نیں۔ امام صاحب اللہ اکبر آکھ کے پہلے سجدے توں بیٹھدے نیں۔ اس بیٹھن نوں جبرہ آکھدے نیں۔ پھیر تکبیر آکھ کے دو جا سجدہ پہلے دی طرح کیتا جاندا لے۔ پھیر امام صاحب اللہ اکبر آکھ کے کھلوندا لے نیں۔ ایہ اک رکعت پوری

ہوں۔ اسے طرح دو رکعتاں دو فجر دیاں فرضاں وچ یا عیداں دیاں نمازاں وچ ہونیاں نیں۔
دو جی رکعت پوری کرن دے بعد سجا پ کھڑا کر کے کھبا پیر زمین تے پھیلا کے رکھنا چاہیدا
اے۔ اس نون التحیات بیٹھنا کہندے نیں۔ اس وقت التحیات لٹھ — عہدہ ورسولہ تک
پڑھیا جاوے۔ اس نون تشہد کہندے نیں۔ پھیر درود شریف اللہ صل — حمید مجید تک
پڑھیا جاوے۔ پھیر کوئی دُعا۔ عام طور تے رب جعلنی مقیم الصلوٰۃ پڑھدے نیں۔ پھیر امام صاحب
سجے پاسے اسلام علیکم ورحمۃ اللہ کہندے نیں۔ پھیر کھجے پاسے۔

فرماں دیاں دو رکعتاں وچ اک قعدہ (پہلی وار التحیات بیٹھنا) چار سجدے تے دو رکوع
ہوندے نیں۔ ترے فرضاں وچ دو قعدے چھ سجدے تے ترے رکوع ہوندے نیں۔

چار فرضاں وچ دو قعدے۔ اٹھ سجدے تے چار رکوع ہوندے نیں۔

چار سنناں وچ ہر رکعت وچ سورۃ فاتحہ دے بعد کوئی دو جی سورۃ پڑھنی پیندی اے
بلکہ سورۃ پڑھنی واجب اے۔ پہلی رکعت دی طرح دو یا ترے یا چار رکعتاں ہونیاں نیں۔ زیادہ
تفصیل نماز دیاں کتاباں وچوں ویکھی جاسکدی اے۔

نماز ہو رہی ہووے۔ بل جان دا حکم اے۔ دکھری نماز پڑھنی ناجائز اے۔ رکوع دے
وچ امام صاحب نال مل جٹے۔ رکعت پوری ہو جاوے گی۔ نہیں تے گھسیاں ہو یاں رکعتاں سلام
دے بعد پڑھیاں جان۔

عورتاں نماز آہستہ پڑھن۔ نیت بنھن ویلے ہتھ صرف مونڈیاں تک اٹھلے پیندے
نیں۔ بکجیر دے بعد ہتھ سینے اتے بنھن نہ کہ مرداں دی طرح دھنی دے تھلے۔ عورتاں واسطے
رکوع وچ انگلیاں دا کھلا رکھنا۔ سمٹ کے سجدہ کرنا۔ قعدیاں وچ دونوں پیر سجے پاسے
کڈھ کے چوڑاں بھار بیٹھنا مخصوص اے۔

نماز دیاں قسماں تے رکعتاں

۱۔ سنت ۲۔ فرض ۳۔ وتر ۴۔ نفل

۱۔ فجر : دو سنت۔ دو فرض۔ فجر دیاں دو سنتاں مؤکدہ نیں۔ ایہ فرضاں

تون پہلے پڑھنیاں چاہیدیاں نیں۔ بھاویں جماعت ہووے۔

۲۔ ظہر : چار سنت۔ چار فرض۔ دو سنت۔ دو نفل۔

۳۔ عصر : چار سنت (غیر مؤکدہ) چار فرض۔

۴۔ مغرب ترے فرض۔ دوست۔ دو نفل۔

۵۔ عشاء۔ چار سنت (غیر مؤکدہ) چار فرض۔ دوست۔ دو نفل۔ ترے وتر۔ دو نفل۔
فجر دی نماز توں پہلے دوست۔ ظہر۔ مغرب تے عشاء دی نماز دے بعد دوست مؤکدہ
نہیں۔ اینہاں نوں ضرور پڑھنا چاہیدا اے۔ ظہر دی نماز وچ چار فرضاں توں پہلے وی چار سنتاں
مؤکدہ نہیں۔ اینہاں دا چھوڑ دینا گناہ اے۔

عصر تے عشاء دیاں فرضاں توں پہلے چار چار سنت مستحب نہیں۔ اینہاں دا پڑھنا ثواب اے۔
نہ پڑھنا کوئی گناہ نہیں۔ نفل وی مستحب نہیں۔

نماز دیاں مختلف صورتاں

۱۔ نماز تراویح

رمضان دے مہینے وچ عشاء دی نماز دے بعد تے و تراں دی نماز توں پہلے ویہ رکعتاں
اکلیاں یا جماعت نال پڑھنا سنت نہیں۔ دو دو یا چار چار رکعتاں اک سلام نال پڑھی جاندی اے
ہر چار رکعت نوں تراویح کہندے نہیں۔ ہر تراویح دے بعد اتنی دیر بیٹھنا چاہیدا اے۔ بھٹنے
وقت وچ چار رکعتاں پڑھیاں جاندیاں نہیں۔

تراویح دی نماز قضا ہو جاوے۔ دوبارہ نہ پڑھی جاوے۔ نماز تراویح وچ اک وار
قرآن پاک دا ختم کرنا سنت اے۔ قرآن شریف زیادہ وار دی پڑھیا جاوے۔ ثواب اے۔
قرآن شریف دی بجائے نیکیاں سوزناں وی پڑھیاں جا سکیاں نہیں۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نہیں تراویح دی نماز اک یا دو وار جماعت نال پڑھائی
اے۔ پھیرا کلیاں گھرای اس خیال توں پڑھی اے۔ لوکاں تے بوجھ نہ ہو جاوے۔ رکعتاں
دی تعداد اٹھ اے۔ اہل حدیث اٹھ رکعتاں پڑھدے نہیں۔

حضرت عمر رضی اللہ عنہ ہوراں اپنے زمانہ خلافت وچ ویہ رکعتاں پڑھن دی سنت
کیٹی۔ جیہڑی اچ تیک قائم اے۔

۲۔ نماز وتر

اک خاص نماز اے۔ جیہڑی عشاء دیاں فرضاں دے بعد پڑھی جاندی اے۔ ترے رکعتاں
ہونیاں نہیں۔ تیسری رکعت وچ رکوع توں پہلاں دو نویں ہتھ اٹھا کے تکبیر آکھی جاندی اے۔
پھیر دماغوت پڑھی جاندی اے۔

ام صاحب دے نزدیک و تراں دی نماز دے بناں ہووے نماز وچ دعا قنوت نہیں پڑھی جائی۔ دعا قنوت اللہم انا نستعینک ————— بالکفار ملحق لے۔

۳۔ نماز تہجد

ایہ نماز سنت لے۔ وڈی فضیلت رکھدی لے۔ حدیث شریف دے وچ اس دے بارے بڑی تعریف آئی لے۔ عشاء دی نماز دے بعد و تراں توں پہلے پڑھی جائی لے۔ اس واسطے تہجد پڑھن ولے لوک عشاء دی نماز فرض۔ سنت۔ نفل پڑھ کے سوں پیندے نہیں۔ رات دے آخری حصے وچ اٹھ کے پہلاں تہجد دی نماز پڑھدے نہیں۔ پھیر و تراں دی نماز۔ تہجد دی نماز وچ اٹھ رکعتاں ہونیاں نہیں۔

۴۔ اشراق دی نماز

ایہ نماز مستحب لے۔ دو رکعت یا چار رکعت۔ سورج سوا نیزہ چڑھ جان دے بعد پڑھی جائی لے۔ فجر دی نماز پڑھن دے بعد سورج چڑھن تک تسبیح و غیرہ پڑھ کے اشراق دی نماز ادا کیتی جاوے۔ اسدا ثواب اک حج تے عمرہ دے برابر ہوندا لے۔

۵۔ اوابین دی نماز

ایہ پھر رکعت نفل نہیں۔ جیہڑے مغرب دی نماز ادا کر چکن دے بعد پڑھے جائدے نہیں۔ پڑھنا مستحب لے۔ وڈا اجر لے۔

۶۔ استخارہ دی نماز

کوئی وڈا کم شروع کرن توں پہلے ایہ نماز پڑھی جائی لے۔ جس دا مطلب ایہ ہوندا لے۔ جیکر ایہ کم چنگا ہووے۔ اللہ تعالیٰ اوس کم دے وچ مدد فرمان۔ برا ہووے۔ اوسدے بڑے نتیجے توں بچان۔

نماز پڑھن دا طریقہ ایہ لے :

عشاء دی نماز دے بعد دو رکعت نماز نفل ادا کیتے جان۔ پھیر دعاء استخارہ پڑھی جاوے۔ دل دا مطلب دل وچ رکھ کے اوسے جگہ سوں جان۔

دعا استخارہ ایہ لے۔

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَا نَسَخْتَ مِنْ كِتَابِكَ بِمَا نَسَخْتَ مِنْ كِتَابِكَ وَ

أَسْئَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِسُ وَلَا أَقْدِسُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اَللّٰهُمَّ اِنْ هَذَا اِلَّا مِنْ خَيْرٍ لِّيْ
 فِيْ دِيْنِيْ وَمَعَاشِيْ وَعَاقِبَتِيْ اَمْرِيْ فَاَقْدِسْهُ لِيْ وَكَيْسِرْهُ لِيْ
 ثُمَّ بَارِكْ لِيْ فِيْهِ وَاِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ شَرَّ لِيْ فِيْ دِيْنِيْ وَمَعَاشِيْ
 وَعَاقِبَتِيْ اَمْرِيْ فَاصْرِفْهُ عَنِّيْ وَاصْرِفْ لِيْ عَنهُ وَاَقْدِرْ لِيْ
 الْخَيْرَ لِحَبِيْبَتِيْ مَا كَانَ ثُمَّ اَرْضِنِيْ بِهَا -

اللہ تعالیٰ میں تیرے کولوں خیر چاہتا ہوں۔ تیرے علم دے نال۔ تیری قدرت نال تیرے
 کولوں، تقدور چاہتا ہوں۔ تیرے کولوں تیرے وڈے فضل دا سوال کرنا ہوں۔ کیوں جے
 توں ای قدرت رکھدا ایں۔ میں قدرت نہیں رکھدا۔ توں جاندا اے۔ میں نہیں جاندا۔ توں
 غیب دیاں گلاں نوں وڈا جانن والا ایں۔ اے اللہ تعالیٰ اگر ایہ کم میرے دین معاش
 یا انجام واسطے اچھا اے۔ اسنوں میرے واسطے مقرر کر دے۔ میرے واسطے اس
 نوں آسان کر دے۔ میرے واسطے اس نوں برکت بنا۔ اگر توں جاندا ایں ایہ کم میرے
 دین۔ معاش یا انجام واسطے برا اے۔ اس نوں میرے توں پھیر دے۔ اور مینوں اس توں
 پھیر دے۔ میرے واسطے بھلائی مقرر کر جتھے ہووے۔ مینوں اس دے اتے راضی کر۔
۷۔ چاشت دی نماز

ایہ نماز مستحب اے۔ دو یا چار یا بارہ رکعتاں سورج بہتا سارا چڑھ آن دے بعد
 ادا کیتی جاندی اے۔ اس دے نال سارے گناہ بچھے جانداں نیں۔ بھاویں سمندر دی جھگ
 دے برابر ہوں۔ انسان دے تڑے سو سٹھ جوڑ نیں۔ ہر جوڑتے صدقہ واجب اے۔ ساریاں
 جوڑاں دا صدقہ ایہ نماز اے۔

۸۔ تحیۃ الوضوء

اس دا مطلب وضو اتھن اے۔ ہر وضو دے بعد دو رکعت نفل پڑھنے مستحب نیں۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نہیں حضرت بلال رضی اللہ عنہ نوں معراج دی رات وچ
 بہشت وچ دیکھ کے پچھیا تیرا کھڑا عمل اے۔ آپ نے تحیۃ الوضوء پڑھن دا کہیا۔

۹۔ حاجت دی نماز

جدوں بندے نوں کوئی مشکل کم آپوے۔ اس وقت حاجت دی نماز پڑھنی

باز لے۔ جس دے نال مشکل دے حل ہو جان دی امید ہو جان دی لے۔ اسدی ترکیب ایہ لے۔ پہلاں
دو رکعت نماز پڑھی جاوے۔ اللہ تعالیٰ دی حمد بیان کیتی جاوے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں
لے درود شریف پڑھیا جاوے۔ اوسدے بعد ایہ دعا پڑھی جاوے۔

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّمُ الْكَرِيمُ - سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ - الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ
وَعَزَائِمِ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَاسْتِلاَمَاتٍ مِنْ كُلِّ
إِثْمٍ لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هُمْ إِلَّا فَرَجْتَهُ وَالْعَلَجَةَ
هِيَ لَكَ سِرٌّ مَا إِلَّا قَضَيْتَهُمَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ -

۹۔ استسقاء دی نماز

استسقاء ولفظی ترجمہ پانی منگنا لے۔ جدوں بارش نہ ہووے مسلماناں نوں چاہیدا لے۔
اک میدان وچ اکٹھے ہو کے نماز پڑھن۔ قبلہ دی طرف منکر کے اپنیاں گناہاں نوں یاد کر کے
معافی منگن۔ امام صاحب دو رکعت نماز نفل پڑھ کے دُعا منگن۔ مینہ نہ ہووے۔ دو جہتے
دن پھیر نماز پڑھی جاوے۔

۱۰۔ صلوٰۃ التَّسْبِيحِ

ایہ چار رکعت نماز لے۔ وڈا درجہ رکھی لے۔ اُسدے پڑھن نال سب گناہ نوے۔ پڑانے
چھوٹے وڈے معاف ہو جان دے نیں۔ ایہ نماز ہر روز پڑھنی چاہیدی لے۔ نہیں تے جمعہ
دے دن۔ مہینے وچ اک وار۔ سال وچ اک وار۔ نہیں تے عمر وچ اک وار۔ اسدی ترکیب
ایہ لے۔

سورة فاتحہ تے سورة بے بعد پندراں وار سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

سجدہ۔ جلسہ۔ اتے قعدہ وچ دہ دہ وار پڑھنا چاہیدا لے۔

۱۱۔ کسوف و خسوف دی نماز

سُورَةُ مَرْيَمُ نُوں کسوف تے مَرْيَمُ نُوں خسوف کھندے نیں۔ اجرام فلکی دے وچ
انقلاب دی وجہ نال خداوند تعالیٰ دی قدرت دیاں وڈیاں وڈیاں نشانیاں نیں۔ اونھاں وچوں
سُورَةُ مَرْيَمُ تے چن کرہن وی نیں۔

سُورج گرہن دے موقع اتے جامع مسجد دے امام صاحب دو رکعت نماز بغیر اذان تے اقامت دے اتے خلبے دے پناں پڑھان۔ قرأت لمی ہووے۔ آواز نہ ہووے۔ ہر رکعت وچ اک رکوع ہووے۔ نماز توں نارغ ہو کے گرہن دے وقت تک دُعا وچ مشغول رہنا چاہیدا۔ ایہاں دے علاوہ سخت ہیری۔ کرٹک تے بھونچال دے موقع اتے وی نماز پڑھنی چاہیدی اے۔

۱۲۔ صلوة الخوف

خوف دی نماز۔ جدوں کے دشمن داسا منا ہووے۔ یا کوئی ہووے جانور اثر دیا وغیرہ ہووے اوس وقت خوف دی نماز پڑھنی چاہیدی اے۔ بھاویں آدمی اکلا نماز پڑھے۔ بھاویں جماعت نال۔ اس نماز دے وچ قبلہ وی طرف مُنہ کرن دی وی لڑ نہیں ہونڈی۔ بہت خوف ہون دی صورت نماز نہ پڑھی جاوے۔ پراطمینان دے بعد قضا کر کے پڑھی جاوے۔ جنگ دے وچ فوج دے دو حصے کر دتے جان۔ اک حصہ نماز قصر پڑھے۔ پھیر و جا حصہ نماز پڑھے۔

۱۳۔ مسافر دی نماز

ترے دھاڑے توں وڈھ سفر نوں اسطلاح دیوچ سفر شرعی کہندے ہیں۔ اس حالت وچ مسافرنوں نماز دے قصر کرن دی اجازت اے۔ یعنی اوہ چار فرضاں دے بجائے دو فرض پڑھے۔ مغرب تے فرض کرے۔ اسی طرح فجر دی نماز وچ وی قصر نہیں ہونڈی۔

۱۴۔ نماز دیاں دعاواں

ترمذی شریف وچ روایت آندی اے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نماز شروع کرن ویسے تکبیر تحریمہ نوں بعد تے قرأت توں پہلاں ایہ دعا پڑھدے ہیں۔

اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ - اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقِّي الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ - اللَّهُمَّ اغْسِلِيَّ مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالشَّلْجِ وَالْبَرْدِ -

اے اللہ تعالیٰ میرے تے میرے گناہاں دے درمیان اتنی دوری کر دے۔ جتنی مشرق تے مغرب دے درمیان اے۔ اے اللہ تعالیٰ میںوں گناہاں توں اس طرح صاف کر دے جس طرح چٹا کپڑا میل توں صاف ہوندا اے۔ اے اللہ تعالیٰ میںوں گناہاں کو لوں پانی۔ برف تے تریل نال

غشی دیوچ نماز پڑھن دی تاکید

بیمار دی نماز

بیماری وچ اگر کھلوکے نماز پڑھی نہ جا سکے۔ یا کھلون لگیان تکلیف ہوندی ہووے۔ یا بیماری دے ودھ جان دا اندیشہ ہووے۔ بیٹھکے نماز پڑھی جاوے۔ رکوع تے سجدہ کیتا جاوے۔ رکوع واسطے اتنا نیواں ہو یا جاوے جے کتہ برابر ہو جاوے جے کہ اتنی تکلیف ہووے۔ رکوع تے سجدہ نہ کیتا جا سکے۔ اشارے نال ادا کیتا جاوے۔ سجدہ وی اشارے نال ادا کیتا جاوے۔ پر سجدہ کرن واسطے زیادہ نیواں ہونا چاہیدا لے۔ تکبیر یا کوئی اچی شے سجدہ واسطے اگے نہ رکھی جاوے۔ جے کہ اتنی تکلیف ہووے۔ سدھا نہ بیٹھا جا سکدا ہووے۔ گاؤ تیکر یا کسے ہور شے سہارے نال بیٹھا جاوے۔ گوڈے کھڑے کیتے جان۔ گوڈے کھڑے کرن دی وی طاقت نہ ہووے قبلہ دے رخ پیر پھیلا کے اتانے لیٹ کے نماز پڑھی جاوے سردے تھلے کوئی چیز رکھ لئی جاوے تاں جے منہ قبلہ دی طرف رہوے۔ اشارے نال نماز پڑھی جاوے۔ یا قبلہ دے رخ پاسے پرنے یٹیا جاوے۔ پر اتنا لیٹنا زیادہ چنگا لے۔

جے کہ بیماری اتنی زور کر گئی لے۔ جے اشارے نال وی نماز نہیں پڑھی جا سکدی۔ نماز نوں چھوڑ دتا جاوے۔ اوس وقت پڑھی جاوے۔ جدوں پڑھن دی طاقت آجاوے۔ اک دن رات اگر اسے طرح حالت رہوے۔ اوس وقت چھوٹیاں نمازاں معاف نہیں۔ اک دن رات دے اندر اشارے نال پڑھن دی طاقت آجاوے۔ نماز نوں قننا کر کے پڑھے۔ وقتی نمازاں وی چھوڑیاں نہ جان۔ اک دن رات توں زیادہ بے ہوشی آجاوے۔ اوس وقت نماز معاف ہو جائی لے۔ نماز ادا کرن ادھی اتنی سخت تاکید لے۔ قرآن شریف وچ وارد ہوندا لے۔

وَاعْبُدْ سَرَبَكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْبَصِيْنُ -

نماز اوس وقت تک ادا کرو۔ جدوں موت آجائے۔

روزِ محشر کہ جان گداز ہووے ادا لین پستش نماز ہووے

معاملات

بیع

خریدنے کے ویکنے دے معنیاں وچ آندا اے۔ لغت دے وچ لفظ بیع نوں لغت
اضداد کہندے نیں۔ کیوں جے ایہ خریدن دیاں معنیاں توں علاوہ ویکن دیاں معنیاں وچ وی
استعمال ہوندا اے۔

شریعت دی اصطلاح دی وچ بیع توں ایہ مراد اے۔ دونوں فریق اپنی خوشحالی نال اک دوجے
نال اپنا مال تبدیل کر لیں۔

بیع دے دو رکن ہوندے نیں۔

۱۔ ایجاب : دوہاں فریقاں وچوں اک دا سودے دے واسطے درخواست کرن
نوں ایجاب کہندے نیں۔

۲۔ قبول : دوجے آدمی دا اس دی درخواست نوں قبول کر لیں نوں قبول کہندے
نیں۔ یعنی اک دامال ادا کرنا۔ دوجے آدمی دا اس نوں لے لینا۔

بیع دیاں کجھ شرطیں ہوندیاں نیں

۱۔ دونوں فریق عقل والے ہوں۔ گھٹے وادھے نوں چنگی طرح سمجھدے ہوں۔ یعنی

اونٹیاں دوہاں وچوں کوئی وی پاگل یا نا سمجھ بچہ نہ ہووے۔

۲۔ ویکن والائے خریدن والا دو آدمی ہونے چاہیدے نیں۔

۳۔ قبول ایجاب دے خلاف نہ ہووے۔ جے کہ خلاف ہووے۔ توں سروں ایجاب
ہونا ضروری اے۔

۴۔ مبادلے دیاں دوہاں چیزاں دی مالیت ہونی چاہیدی اے۔

۵۔ جس چیز دا سودا ہو رہیا ہووے۔ اودھا موجود ہونا ضروری اے۔ معدوم نہ ہووے

- ۶- اودہ چیز فی نفسہ مملوک نہ ہووے۔
 ۷- بائع دی ملک ہووے۔
 ۸- ایسا مال ہونا چاہیڈا لے۔ جیہڑا شرعاً قیمت دے قابل تے سپرد کرن دے قابل ہووے۔

- ۹- دونوں فریق اک دوجے دی گل سندے ہون۔
 ۱۰- ایجاب تے قبول اکو مجلس وچ ہونے چاہیڈے نہیں۔
 ۱۱- وچن والی چیز تے اوس دی قیمت معلوم ہونی چاہیڈی لے۔
 ۱۲- فائدہ ہون دی امید ہووے۔ (فتاویٰ عالمگیری)

وچن والی چیز دیاں چار قسمیں

- ۱- مقایضہ : متاع دامناع نال تبدیل کرنا۔
 ۲- بیع مطلق : متاع دی تبدیلی نقد نال کرنی۔
 ۳- بیع صرف : نقدی تبدیلی نقد نال کرنی۔
 ۴- بیع سلم : ایسی چیز دی بیع کرنی جو مستقبل وچ دتی جاوے۔

گل دے لحاظ نال وی بیع دیاں چار قسمیں

- ۱- مساومہ : جس دے وچ پہلی قیمت دا کوئی لحاظ نہ ہووے۔
 ۲- مزابکہ : جس دے وچ پہلی قیمت دا تھوڑے وادھے نال لحاظ کیتا جاوے۔
 ۳- تولیہ : جس دے وچ پہلی قیمت پوری پوری بناں وادھے دے لحاظ کیتی جاوے۔
 ۴- وضعیہ : جس دے وچ پہلی قیمت دا تھوڑے گھٹے نال لحاظ کیتا جاوے۔

صحت تے عدم صحت دے لحاظ نال بیع دیاں چار قسمیں

- ۱- بیع باطل : جیہڑی اصولی طور اُتے مشروع ہووے۔ باہر دیاں صحیح ہون لوں کاواں توں محفوظ ہووے۔
 ۲- بیع صحیح : جیہڑی اصولی طور اُتے مشروع نہ ہووے۔ یعنی مبادلے دیاں دوہاں چیزاں وچوں اک وچ کمی ہووے۔ مثلاً مردار۔ یا شہاب۔
 ۳- بیع فاسد : جیہڑی اصولی طور اُتے مشروع ہووے۔ پر اپنے وقتاں نال مشروع نہ ہووے۔ یعنی اس دیاں شرطیں تے لوازم دیوچ کوئی نقص ہووے۔ مثلاً

کے ایسی شرط اتے بیع کنی جس داسودا (عقد) تقاضا نہ کروا ہووے۔ پر دوہاں فریقیاں
وچوں اک دافائدہ ہووے۔

۴۔ بیع مکروہ : جیہڑی اصولی طور تے اوصاف دے لحاظ نال مشروع ہووے۔ پر کوئی
بابر واسبب اوس دی کراہت دا پیدا ہو گیا ہووے۔ مثلاً جمعہ دی اذان دے بعد
بیع کرنا۔ کیوں جے قرآن پاک دیوںچ وارد ہوندا لے۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا
إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ - ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ -

اے ایمان والیو۔ جدوں جمعہ دی اذان ہو جاوے۔ نماز جمعہ واسطے بلایا جاوے۔

اللہ تعالیٰ دے ذکر دی طرف دوڑ کے آؤ۔ خرید و فروخت چھوڑ دیو۔ ایسہ تہاڈے واسطے
چمکالے۔ اگر تیس جانے او۔ جمعہ دی نماز ادا کرن دے بعد خرید و فروخت دی اجازت لے۔
بیع دیاں کسی قسماں سن۔ جیہڑیاں اسلام توں پہلاں جاہلیت دے زمانے وچ رائج سن
پر اونہاں وچ جھگڑے دا احتمال ہوندا سی۔ اس واسطے اسلام میں کجھ نوں حرام قرار دتا۔ تے
کجھ نوں مکروہ۔

۱۔ بیع الحصاة : یعنی کنکریاں دی بیع۔ مثلاً ویچن والا اکھے۔ اینہاں کپڑیاں

وچوں جس دے اتے میری کنکریاں جا پوے۔ میں اوس نوں ویکدا ہاں۔

۲۔ بیع الملامسة : ہیرے وچ پیٹے ہوئے کپڑے نوں ٹوہ کے خرید لینا۔ اس شرط
اتے۔ واپس نہیں کیتا جاوے گا۔

۳۔ بیع منابذہ : ویچن والا وکن والی چیز نوں گاہک دی طرف سٹا دیوے۔ سمجھ
لیوے کہ ایہ وک گئی لے۔

۴۔ بیع القاء الحجر : خریدن والا کسے چیز اتے کنکر رکھ کے سمجھ لیوے۔ بیع مکمل
ہو گئی لے۔

۵۔ بیع منابذہ : اونہاں کھجوراں نوں جیہڑیاں اچھے درختاں اتے ہون۔ کٹیاں
ہویاں کھجوراں دے بدلے وپیچ دینا۔

۶۔ بیع معاقلہ : کنک جیہڑی اچھے سٹیاں وچ ہووے۔ اوس نوں نیکی ہوئی کنک
نال وپیچ دینا۔

۷۔ بیع الوفاء : ۸۔ بیع المعاملہ (۹) بیع النالجیہ
 اینہاں تیناں دی تعریف ایسے لے۔ قرضدار اپنے قرض خواہ نوں آکھے۔ ایہ چیزاں
 اپنے قرض دے بدلے دیکھیاں۔ قرض ادا کر کے ایہ چیزاں واپس لے لوں گا۔
 ایہ بیع فاسد لے۔ کیوں جے ایہ بیع حقیقت دے وچ رہن لے۔ بعض اس
 نوں بیع جائز سمجھدے نیں۔

۱۰۔ بیع العینہ : کوئی محتاج آدمی کسے مالدار کو لوں وہ درم قرض منگے۔ مالدار آدمی نوں
 سود لین دا شوق ہووے۔ شرعاً سود حرام ہون دی وجہ توں سود لے نہ سکے قرض
 دین توں انکار کر دیوے۔ کوئی حیلہ سوچ کے محتاج نوں آکھے۔ میں تیرے کول ایہ
 کپڑا باراں درہماں دے بدلے دیکھیاں۔ توں اس نوں وہ درہماں دے بدلے
 پیچ کے اپنی غرض پوری کر لے۔ اوہ محتاج اک تیجے آدمی کول وہ درہماں دے بدلے
 کپڑا وپیچ دیوے۔ جس نوں پہلاں ای پی پڑھائی ہوئی ہووے پھیرا بیہ تہجا آدمی دا
 کپڑا مالدار کول وہ درہماں دے بدلے وپیچ دیوے۔ ایہ بیع ناجائز لے۔ اللہ تعالیٰ
 میں قرآن شریف وچ فرمایا لے۔ **أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا**۔
 اللہ تعالیٰ میں بیع (لین دین) نوں حلال تے سود نوں حرام قرار دتا لے۔

رہن

رہن دا لفظی ترجمہ روکنا لے۔ اصطلاح دے وچ کسے چیز نوں ایسے حق وچ روک رکھن
 نوں کہندے نیں۔ جس دا حامل کرنا اس چیز ناں ممکن ہووے۔
 ساریاں فقیہاں دے نزدیک سفر وچ یا حضر وچ رہن جائز لے۔
 ۱۔ قبضہ کرنا رہن دے درست ہون دی شرط لے۔
 ۲۔ جد تک قبضہ نہیں ہووے گا۔ رہن دا عقد (سودا) درست نہیں ہووے گا۔
 ۳۔ اشیاء مشترکہ دار۔ بن امام صاحب دے نزدیک جائز لے۔
 ۴۔ رہن دالم رہن دے کول رہنا شرط لے۔
 ہدیہ و بیع ورج لے۔ مرہن نوں مرہون کو لوں نفع اٹھانا جائز نہیں لے۔ مرہون دا
 نفع راہن اتے فرض ہوندا لے۔

مرہون چیز داکرایہ لینا۔ مرہون جانور اتنے سوار ہونا۔ مرہون چیز دے بچے۔ ایہ سارے راہن
 دا حق نہیں۔ اگر مرہون دے کول بلاک ہو جان۔ نقصان راہن دا ہو ویگا۔ نہ مرہون دا۔
 موجود روح دے مطابق اجکل زمیناں دارہن دا طریقہ جسدے وچ مہین زمین دی
 کل پیداوار دا حق دار ہوندا اے۔ شریعت دے روناں ناجائز اے۔ سو وچ داخل اے۔
 فقہ حنفی دے مطابق ایہ سارے مسئلے مختلف کتاباں وچوں اکٹھے کر کے لکھے گئے نیں۔ زیادہ
 تفصیل فقہ دیاں کتاباں وچ درج اے۔ باران انواع دی عبارت وچ مسائل مبہم انداز وچ
 درج نیں۔ پنھاں دی تفصیل واسطے دو جیاں کتاباں وچوں مسلیاں داخل بھنا پیا۔ نالے نظم اتنی
 تفصیل نوں برداشت نہیں کر سکی۔ جتنے وضاحت تے تشریح نال نشر دیاں کتاباں وچ اوہ
 مبہم مسئلے درج ہوندے نیں۔

تشریح

میراث دیاں مسلیاں اتے سوالات

فرائض دیاں مسلیاں دیاں ترے قسماں نیں۔

۱۔ فریضہ عادلہ : جس دے وچ ذوالفروض دے سہام مال دے سہام نال
 برابر ہوں۔

دو سکیاں بھیناں

اخیا فی بھیناں

$$\frac{2}{3} = \frac{1}{3}$$

۲۔ فریضہ قاصرہ : جس دے وچ ذوی الفروض دے سہام مال دے سہام
 توں گھٹ ہوں۔

دو سکیاں بھیناں

والد

$$\frac{2}{3}$$

اس مثال دے وچ ۱/۴ باقی بچ رہندا اے۔ بیہڑا عصبہ دے نہ ہوں دی وجہ توں
 رد دے طور اتے اینہاں اسی ذوی الفروض نوں بل جاویگا۔

۳۔ فریضہ عائلہ

	سکی بھین	ماں	خاوند
$\frac{9}{4} = \frac{8}{4} = \frac{3+2+3}{4} = \frac{1}{2}$		$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$

اس مثال کے وچ سہا ۶ نہیں۔ ذوی الفروض ۸۔ اس جگہ تقسیم ورثہ عمل دے قاعدے نال پوری کیتی جاویگی۔

مشال

۱۔ اک مرد فوت ہو گیا۔ اوسدے وارث بیوی۔ دھی۔ تے پیورہ گئے۔ کل میراث ۳۰۰۰ روپے لے۔ قرض ۲۰۰ روپے۔ کفن دفن دا خرچ ۱۵۰ روپے وصیت ۲۵۰ روپے یتیم خانے وچ چندہ دین دی لے۔ ورثہ تقسیم کرو۔

حل : کل ورثہ = ۳۰۰۰ روپے

قرض = ۲۰۰ روپے

کفن دفن دا خرچ = ۱۵۰ روپے

وصیت = ۲۵۰ روپے

میراث = ۲۰۰ روپے

تقسیم دے قابل ورثہ = ۳۰۰۰ - ۲۰۰ = ۲۸۰۰ روپے

$\frac{19}{22} = \frac{19}{22} = \frac{3+12+3}{22} = \text{مجموعہ}$	$\left\{ \begin{array}{l} \frac{1}{8} = \text{بیوی دا حصہ} \\ \frac{1}{2} = \text{دھی دا حصہ} \\ \frac{1}{4} = \text{پیورہ دا حصہ} \end{array} \right.$	

۵ دی بیویوں عصبہ ہون دی وجہ توں مل جاویگا۔ بیویوں نوں ۹ حصے مل جاویگا۔

۲۳ بیوی دے حصے = $\frac{23 \times 3}{22} = 3$ = ۳ روپے

دھی دے حصے = $\frac{23 \times 12}{22} = 12$ = ۱۲ روپے

پیورہ دے حصے = $\frac{23 \times 9}{22} = 9$ = ۹ روپے

۲- ورثہ ۱۲۰۰ روپے، وارث ۲ رٹکیاں، اماں - اداوا

$$\frac{2}{2} = \frac{2 = 1 + 1 + 2}{2} \left\{ \begin{array}{l} 1 - \text{وصیاں و حصہ} = \frac{2}{3} \\ 2 - \text{ماں و حصہ} = \frac{1}{4} \\ 3 - \text{دادے و حصہ} = \frac{1}{4} \end{array} \right.$$

$$\text{پہلا حصہ} = \frac{2 \times 1200}{3} = 800 \text{ روپے}$$

$$\text{دو جا حصہ} = \frac{1 \times 1200}{4} = 300 \text{ روپے}$$

$$\text{تیسرا حصہ} = \frac{1 \times 1200}{4} = 300 \text{ روپے}$$

۳- خاوند پوتری ماں نانی دادی
محروم محروم محروم

$$\frac{11}{12} = \frac{2 + 4 + 3}{12}$$

اک حصہ باقی رہ گیا۔ کسے عصبہ دے ناں ہوں دی وجہ توں پوتری تے ماں وچ تقسیم ہو جاوے گا $\frac{1}{12}$ نوں دو حصیاں وچ ونڈ دتا جاوے گا۔ $\frac{1}{22}$ تے $\frac{1}{22}$ ہو کے ونڈیا جاوے گا۔

رٹکی	ابھائی	ابھین
$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{6}$
$\frac{2}{6} = \frac{1 + 2 + 3}{6}$		

عول دی صورت وچ

عول دا لفظی ترجمہ ظلم دی طرف میل کرنا۔ غلبہ کرنا۔ اچا کرنا۔

اصطلاح دے وچ ترکہ ونڈیاں جدوں اجزا اپنے مخرج نالوں ودھ جان - اوس وقت
مخرج نون ودھا کے اجزادے مطابق کرن نون عول کندے نیں -

۱- خاوند دو سکیاں بھیناں

$$\frac{1}{2} \quad \frac{2}{3}$$

$$\frac{4}{6} = \frac{2+2}{6}$$

عول کر کے $\frac{4}{6}$ دی بجائے $\frac{2}{3}$ کر لیا جاوے گا - اس نون عول کندے نیں -

۲- خاوند سکی بھین انبیانی یا علائی بھین

$$\frac{1}{2} \quad \frac{1}{3}$$

$$\frac{4}{6} = \frac{2+1+1}{6}$$

عول کر کے $\frac{4}{6}$ نون $\frac{2}{3}$ کر لیا جاوے گا -

۳- بیوی ۲ سکیاں بھیناں ماں ولوں بھین یا بھرا

$$\frac{1}{2} \quad \frac{2}{3}$$

$$\frac{13}{12} = \frac{2+8+3}{12}$$

عول کر کے $\frac{13}{12}$ نون $\frac{13}{12}$ کر لیا جاوے گا -

۳- بیوی دو سکیاں بھیناں دو ماں ولوں بھیناں

$$\frac{1}{2} \quad \frac{2}{3}$$

$$\frac{14}{12} = \frac{2-2-8-2}{12}$$

عول کر کے $\frac{14}{12}$ نون $\frac{14}{12}$ کر لیا جاوے گا -

تصحیح دی صورت پرچ

تصحیح و امطلب درست کرنا ہے۔ اصطلاح میراث دے پرچ اس توں مراد ہے۔ کہ جتنوں تک ممکن ہوئے گھٹ عدد توں اس طرح سہام لئے جان۔ وارثان دے وچوں کسے عدوتے کس واقع نہ ہوئے۔ یعنی ساریاں وارثان اتے شرعی حصہ بناں کسرفے وڈیا جاوے۔

سہام سہم دی جمع دا صیغہ ہے اس دے معنی حصہ ہے نہیں۔ اس توں مراد اوہ حصہ ہے۔

جیہڑا ہر وارث توں ہلدا ہے۔

۱۔	مان	باپ	۲ دھبیاں
	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{2}{3}$
	$\frac{1}{4} + \frac{1}{6} = \frac{2}{6} = \frac{1}{3}$		پورا حصہ مل جائے گا۔

رددی صورت پرچ

۱۔	دادی	انجانی بھین
	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{6}$
	$\frac{1}{6} + \frac{1}{6} = \frac{2}{6}$	ہو گیا۔

دو انجانی بھیناں	مان
$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{6}$
$\frac{1}{3} + \frac{1}{6} = \frac{2}{6} = \frac{1}{3}$	

رددی وجه نال $\frac{2}{3} = \frac{1}{3} + \frac{1}{3}$ ہو گیا۔

حمل دی صورت پرچ

بیٹا (حمل)

۱- بیوی

$\frac{1}{8}$

$$1 - \frac{1}{8} = \frac{7}{8} = \frac{14}{8} = \frac{7}{4}$$

بیوی $\frac{1}{8}$ - پتر (حمل دی صورت پرچ) $\frac{7}{8}$

دھی (صورت حمل)

پتر

۲- بیوی

$$1 - \frac{1}{8} = \frac{7}{8} = \frac{14}{8} = \frac{7}{4}$$

بیوی = $\frac{1}{8}$

پتر = $\frac{14}{8}$

دھی (حمل دی صورت پرچ) $\frac{7}{8}$

مرتد دی میراث

مرتد اوس نوں کنڈے نہیں۔ جیہڑا دین اسلام نوں چھوڑ کے کوئی ہو مرتد سبب اختیار کر ليوے شرع محمدی دے پرچ ایسا شخص کے مسلمان دا وارث نہیں ہو سکدا۔ نہ ای کے دوسرے مرتد دا اوسدے کماے ہوئے مال وچوں مسلمان وارث اود حصہ لے سکداے۔ جیہڑا اوس نہیں اسلام دے زمانے پرچ کیا ہویے۔

مرتد قرض ادا کرن دے بارے امام صاحب دے تے قول نہیں۔

۱- اسلام دے زمانے پرچ کمائی ہوئی دولت وچوں کل قرض ادا کیتا جاوے۔ پورا نہ ہو سکے۔ باقی بے دین ہون دی کمائی وچوں۔

۲- حالت اسلام دا قرض اوس مال وچوں ادا کیتا جاوے۔ جیہڑا اوس نہیں اسلام دے زمانے پرچ کیا ہویے۔ (امام زفر)

۳- قرض دی ادائیگی بے دینی دے زمانے دی کمائی وچوں کیتی جاوے۔ اگر اود کافی نہ ہوئے تے باقی اسلام دے زمانے پرچ کمائی ہوئی جاوے وچوں۔

مرتد عورت دی کمائی اوس دے مسلمان وارث لے سکدے نہیں۔ پر خاوند صرف اوس

صورت وپچ وارث ہووے گا۔ بعدوں ادہ عورت بیمار ہووے۔ عدت دے دناں وپچ مرچے۔
کیوں جے اس حالت مرینہ فارہ ہو جاوے گی۔

عسقی : دُب کے مرجان والا۔

عسقی : سڑکے مرجان والا۔

ہدھی : دُب کے مرجان والا۔

زیدتے بچر اکٹھے عسقی ہو گئے۔ ہراک داترک ۹۰ دینار۔

ہراک دی مان ہراک دی دھی ہراک داسولی

$$۳۰ = ۲۵ - ۱۵ - ۹۰ = \text{باقی} \quad ۲۵ = \frac{۹۰}{۲} \quad ۱۵ = \frac{۹۰}{۶}$$

قرآن حکیم

قرآن

قرآن عُضْرَان تے رُجْحَان دی طرح مصدر اے۔ قرآن پاک دے وچ اس دے بارے وارد ہوندا اے۔ اِرَاةً عَلَيْنَا جَمَعَهُ وَقُرْآنًا۔ فَاِذَا قَرَأْتَ نَادَاةً فَاتَّبِعْ قَدْرًا اَمْنًا۔ یعنی اسرا جمع کرنا تے پڑھوانا ساڑھے وقتے اے۔ جس ویلے ایس وحی نوں پڑھیا کریے تے ایس توں سنیا کرو تے اسے طرح پڑھیا کرو۔

حضرت عبداللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ ہوراں اس آیت شریفہ دا ترجمہ ایس طرح کیتا اے۔ جس ویلے ایس قرآن پاک نوں تیرے سینے وچ اکٹھا کر دیسے۔ تے تے ایس اُتے عمل کیتا کرو۔ لیکن عرف عام دے وچ اللہ تعالیٰ وی اوں کتاب واناں قرآن پاک اے۔ جیہڑی حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اتے وحی دے ذریعے حضرت جبریل علیہ السلام فرشتے لے آندے رہے۔ ایہ لفظ (قرآن) ایس کتاب واسطے علم دی شکل اختیار کر گیا اے۔ قرآن پاک توں پہلوں وی لوکاں دی ہدایت واسطے اللہ تعالیٰ نے تن کتاباں وحی دے ذریعے نازل کیتیاں نیں۔

۱) تورات حضرت موسیٰ علیہ السلام ہوراں اُتے۔

۲) زبور حضرت داؤد علیہ السلام ہوراں اُتے۔

۳) انجیل حضرت عیسیٰ علیہ السلام ہوراں اُتے۔

بعض عالماں نے قرآن پاک نوں قرآن آکھن دی اک ہووے دی بیان کیتی اے۔ قرآن پاک دے اندر ساریاں آسمانی کتاباں دا اثرہ اکٹھا ہویا ہویا اے۔ یا ساریاں علماں دے خلاصے تے پھوڑ نوں قرآن پاک نے اپنے اندر سمیٹیا ہویا اے۔ جس دی گواہی قرآن پاک دی آیات توں دتی جاندی اے۔

۱۔ وَتَفْصِيلُ كُلِّ شَيْءٍ - یعنی ہر چیز کی تشریح تے تفصیل بیان کرن والی کتاب۔
 ۲۔ تَبْيَانًا بِكُلِّ شَيْءٍ - ایس کتاب پاک دے وچ ہر چیز دا بیان مفصل دتا ہویا اے۔

۲۔ لفظی اشتقاق

قرآن دالفظ قرأ دے لفظ تون مشتق اے۔ یعنی اس لفظ تون نکلیا اے۔ جس دے معنی اکٹھا کرن دے آندے ہیں۔ تے دوجے معنی پڑھن دے وی آندے ہیں۔ گویا کہ جسے پہلے معنی تون سامنے رکھیا جائے۔ تے ایہ مطلب ہووے گا۔ کہ قرآن اکٹھا کرن والی کتاب اے۔ دو جیاں لفظاں وچ اک جامع کتاب اے۔ جیکر دوجے معنی تون سامنے رکھیا جائے۔ تے ایہ مطلب ہووے گا۔ کہ قرآن پڑھی جان والی کتاب اے۔ دونوں معنی سامنے رکھے جان۔ تے ایہ حقیقت کھل کے سامنے آجاندی اے۔ کہ قرآن پاک تون ساریاں آسمانی کتاباں اتے وڈیائی تے عظمت حاصل اے۔ دنیا دیاں جینیاں سچیاں قرآن پاک دے اندر پایاں جاندیاں نہیں۔ دنیا دی کسے دوجی کتاب دے وچ نہیں ملدیاں۔ قرآن اپنے آپ وچ خود وی سچا اے۔ تے پہلیاں سب کتاباں وی تصدیق وی کردا اے۔ انسان دی زندگی دے ساریاں شعبیاں اتے تفصیل نال بحث کردا اے۔ خواہ اوہ شعبے اخلاق نال تعلق رکھدے ہیں۔ یا سماج دے اصولاں نال یا معاشرے دیاں قاعدیاں نال تعلق رکھدے ہیں۔ اس لحاظ نال دنیا دی ہر خوبی تے سچیاں سانون قرآن پاک وچ مل جاندی اے۔ جتنی بہتی واری ایہ کتاب پڑھی جاندی اے دنیا دی کوئی ہو کہ کتاب اتنی نہیں پڑھی جاندی۔ انسائیکلو پیڈیا برے ٹینیکا وچ اک غیر مسلم نے کتنی سچی گن لکھی اے۔

ایس حقیقت دا اوپر واکرن واسطے ایس دیکھنے ہاں۔ کہ ہر روز پنجان نمازاں وچ ہر رکعت دے وچ قرآن پاک دا کچھ نہ کچھ حصہ پڑھیا جاند اے۔ خواہ اوہ نماز فرض ہووے۔ یا سنت ہووے یا نفل ہووے۔

رمضان المبارک دے مہینے وچ دنیا دے ہر مسلم ملک وچ ہر میت دے وچ قرآن پاک دا ختم ہوندا اے۔ تے ستائیسویں وی رات تون دوجی وار پھر سارے قرآن پاک دا ختم ہوندا اے۔ دنیا دے ہر شہر برستی دے وچ کوئی نہ کوئی قرآن پاک دا حافظ مل جاند اے۔ ایہ وڈیائی دنیا دی کسے دوجی کتاب تون حاصل نہیں اے۔ کہ اوہ ساری مڈھ تون یکے اور تک تک اس طرح یاد ہووے۔ جس طرح کوئی آدمی سامنے رکھی ہوئی کتاب تون فر فر پڑھ رہیا اے۔

اینہاں ساریاں گلاں توں اسیں ایہہ نتیجہ کڈھدے ہاں۔ کہ اللہ تعالیٰ واکلام سچا لے۔
تے ایس دے وچ جو کچھ وی لکھیا ہویا لے اوہ وی سچا لے۔ تے اس کتاب دے حکماں اتے
عمل کرن مال دنیا تے وی حکومت بل دی لے۔ تے قیامت دے دیباڑے وی بخشش ہووے

گئی۔ ۳۔ قرآن پاک دے ناں

قرآن پاک دے بہت سارے ناں نیں۔

- ۱) الکتاب : ایہ جو جیہی لکھت جیہڑی اپنے اپنے اندر کامل تے مکمل ہووے۔
- ۲) القرآن : سچ تے چھوٹ وچ فرق بیان کرن والی کتاب۔
- ۳) الذکر : (ذکر۔ ذکرہ) یاد کران والی تے شرف تے وڈیائی والی کتاب۔
- ۴) الموعظة : نصیحت تے وعظ
- ۵) المحکمة : دانائی تے عقل مندی دی گل۔
- ۶) الحکم : فیصلہ۔
- ۷) الشفاء : شفا دین والی کتاب۔
- ۸) الہادی : راہ و کمان والی تے ہدایت دین والی کتاب۔
- ۹) التنزیل : خداوند تعالیٰ دی طرفوں اتاری جان والی کتاب۔
- ۱۰) الرحمت : رحمت تے مہربانی۔
- ۱۱) الروح : روح یا زندگی۔
- ۱۲) الخیر : بر قسم دی بھلیائی نوں اکٹھا کرن والی کتاب۔
- ۱۳) البیان : کھول کے بیان کرن والی۔
- ۱۴) النعمة : نعمت۔
- ۱۵) البرهان : کھلی ہوئی دلیل تے حجت۔
- ۱۶) القیم : پکن تے پکا کرن والی کتاب۔
- ۱۷) السہیمن : دو جیاں کتاباں دی چونگی تے بھلا تعلیم دی رکھوالی کرن والی کتاب۔
- ۱۸) النور : روشنی تے چانن۔
- ۱۹) الحق : سچ تے سچائی۔

(۲۰) حبل اللہ : لفظی ترجمہ اللہ تعالیٰ دی رسی ہے ۔

(۲۱) التہیین : وضاحت کرن والی تے کھول کے بیان کرن والی کتاب ۔

(۲۲) الکریم : عزت دین والی کتاب ۔

(۲۳) المعجید : وڈیائی والی کتاب ۔

(۲۴) المحکیم : حکمت تے دانائی دیاں گلاں دسن والی کتاب ۔

ایںہاں توں علاوہ وی قرآن پاک دے کئی دوجے ناں نہیں جیہڑے قرآن پاک وچ آندے
نیں ۔ اسیں ساریاں دیاں تشبیح پڑھن والیاں دے سپرد کردے ہاں ۔ اوہ خود وی قرآن پاک ول
نظر کرن دے بہانے اس نور عظیم دیاں کرناں نئے لشکاں توں فائدہ اٹھان ۔ تے نیک مسلمان
بن جان ۔ کیوں جے حضرت عمر رضی اللہ عنہ توں مروی اک حدیث شریف وچ وارد ہوندا ہے جیہڑی
حدیث پاک صحیح مسلم دے وچ حضرت نافع ہوریاں نے روایت کیتی ہے ۔ اِنَّ اللّٰهَ سَدِّ فِجْ
بِهَذَا الْكِتَابِ اِقْوَامًا وَيَصْنَعُ بِهِ اٰخِرِيْنَ ۔ یعنی اس کتاب تے عمل کرن والیاں توں
اللہ تعالیٰ اچیان دیندے نہیں ۔

۴۔ قرآن پاک دا نازل ہونا

قرآن پاک تے مقدس کتاب ہے ۔ تے اللہ تعالیٰ دا کلام ۔ جیہڑا رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
دے اتے نازل کیتا گیا سی ۔ اسلام وی نیوالی قرآن پاک دی تعلیم تے عمل اتے رکھی گئی ہے ۔ جس
آدمی نے قرآن پاک دا اتباع کیتا ۔ تے اسدے احکام یعنی ادا مرتے تو اسی اتے عمل کیتا ۔ اوہ
اسلام دے دائرے وچ داخل ہو گیا ۔ تے جس نے ادا مرتے تو اسی اتے عمل نہ کیتا ۔ تے منہ پھیر
لیا ۔ اوہ اسلام دے منن والیاں دی پاک تے ساف ستھری جماعت وچوں نکل کے نافرماناں دے
ٹولے وچ جاوڑیا ۔ اوسدا انجام دنیا وچ وی بُرا ہویا ۔ تے قیامت ولے دن وی نافرماناں تے
گنہگاراں دے سنگ اوسدا حشر ہو سی ۔ ہن اسیں تنہا نوں قرآن پاک دے نازل ہون دے متعلق
کھول کے دسدے ہاں ۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دی عمر جس وقت چالی ورہے ہو گئی ۔ اوس وقت اونہاں نوں
اللہ تعالیٰ نے اپنا نبی تے پیغام لے آدن والا چن لیا ۔ اوس وقت قرآن پاک نازل ہونا شروع ہویا
آپ دی عادت سی ۔ کہ آپ نو لیکھے غار حرا وچ جا کے اللہ تعالیٰ دی عبادت وچ منسروف
رہندے سن ۔ تے اوس وقت وی دنیا دیاں رسماں کولوں دور دور رہندے سن ۔ اس حالت

وچ ای آپ دے گول اللہ تعالیٰ دافرشتہ حضرت جبرئیل علیہ السلام آیا۔ تے اوس سورہ علق دی پہلی آیت آپ دے سامنے رکھی جس دا مطلب سی پڑھ۔ اپنے رب دے ناں نال پڑھ۔ اوہ رب جس نے پیدا کیتا لے۔ اوس دے بعد اتوروتی ۲۳ ورہیاں وچ پورا قرآن پاک نازل ہويا۔ آپ دے نبی ہون دے بعد آپ تیرہ سال تک مکہ شریف وچ رہے۔ تے وہ سال مدینہ منورہ وچ ہے۔ صحیح تے درست روایت دے مطابق آپ دا وصال تریسٹھ سال دی عمر وچ ہويا۔ وصال تیکر قرآن پاک ہر لحاظ نال مکمل ہو گیا سی۔

پہلیاں کتاباں دی طرح قرآن پاک پورے دا پورا اک وار نازل نہیں ہويا۔ کیوں جے پہلیاں تریوے کتاباں توراہ۔ زبور تے انجیل اکو وار رمضان دے مہینے وچ نازل ہوياں سن۔ جہدی روایت شرح الصحیح دے وچ حافظ بوراں میں اس طرح کیتی لے۔ قتال الحافظ فی شرح الصحیح۔ قد اخرج احمد و البیهقی فی الشعب۔ عن واثلہ بن الاسقع۔ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال۔ انزلت التوراة لست مضین من رمضان و الانجیل لثلاث عشرة مضت منه۔ و الزبور ثمان عشرة مضت منه و القرآن لاربع و عشرين مضت منه الخ۔

اس حدیث نوں سامنے رکھیاں ہوياں اسپں ایہ نتیجہ کڈدے ہاں جے قرآن پاک نبوت دے رمضان المبارک دی شب قدر نوں نازل ہويا۔ پورا قرآن پاک لوح محفوظا توں پہلے آسمان اتے نازل ہويا۔ اس دے بعد جبرئیل علیہ السلام اس پاک کلام نوں بناں کہتے تہذیبی دے آپ دے گول لے آندے رہے۔ کدی کدی دو دو آیتاں۔ کدی اک آیت توں دی تھوڑی تے کدی وہ وہ آیتاں نازل ہونیاں سن۔ کدی پوری سورت ای نازل ہوندی سی۔ نزول دے اس طریقے نوں شریعت محمدی وچ وحی کہندے نہیں۔ وحی ولفظی ترجمہ چھپی ہوئی حالت وچ اطلاع دینا لے۔ قرآن پاک دیاں اوہ سورتاں جہڑیاں مکے دے زمانے وچ نازل ہوئیاں۔ اوہناں نوں مکی کہندے نہیں۔ تے جہڑیاں مدینے دے پیام وچ نازل ہوئیاں اوہناں کوہناں کہندے ہیں۔ قرآن پاک دیاں کل سورتاں اک سو چودہ نہیں۔ جہناں دی پوری تفصیل نکلے لکھی جاندی آئے۔ مکی زمانے دے شروع دے دور وچ۔ ۶۰ سورتاں

۱۷ اتوں ۲۱ تیکر۔ ۶۷ اتوں ۱۰۹ تیکر۔

۵ اتوں ۵۶ تیکر۔ ۱۱ اتوں ۱۱۴ تیکر۔

۲۔ مکی زمانے سے وچکار لے دُور وچ - ۷ سورتاں

۲۹ توں ۲۲ تیکر - ۲۴ توں ۲۶ تیکر - تے ۲۳ وین
سورت مکی لے۔

۳۔ مکی زمانے سے آخری دُور وچ - ۱۵ سورتاں۔

۶ توں ۷ تیکر - ۱۰ توں ۱۶ تیکر
۲۲، ۲۳، ۲۵ توں ۲۸ تیکر
۶ سورتاں

۴۔ ۲، ۱۱

۲، ۸، ۴، ۱۰، ۶۱، ۶۲، ۶۴

۳ سورتاں

۵۔ ۲، ۳

۵۹، ۵۸، ۶۳

۹ سورتاں

۶۔ ۸، ۵

۴، ۵، ۲۴، ۲۳، ۲۸، ۴۸، ۵۷، ۶۰، ۶۲، ۶۵

۳ سورتاں

۷۔ ۱۰، ۹

۱۱۲

۹، ۴۹، ۶۶، ۱۱۰ =

سورتاں سے نازل ہون سے وقت تے دوجی تفصیل سے متعلق تفسیر القان واسطالعہ

فائدے توں خال نہیں ہووے گا۔ ویکھو گے۔ پہلیاں نیکیاں لوکاں میں قرآن پاک دی خدمت
واسطے کنیاں تکلیفاں اٹھایاں نہیں۔

۵۔ وحی دیاں قسماں

وحی دیاں چھ قسماں نیں۔ جیہڑیاں حدیث شریف توں معلوم ہویاں نیں۔

- ۱۔ فرشتہ وحی لے کے آندا سی۔ تے گھنٹی سے وجن دی آواز آندی سی۔ ایہہ وحی دی قسم
سخت ہوندی۔ اہدے وچ جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نوں بہت زیادہ تکلیف ہوندی
سی۔ تے آپ فرماندے سن۔ اس طرح معلوم ہندا لے۔ کہ جان نکل جائے گی۔ مسند احمد۔
- ۲۔ فرشتہ دل سے وچ کوئی گل پادیندا سی۔ کما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ان الروح القدس نفث فی روعی۔ اخرجہ العاکم۔

۳۔ فرشتہ آدمی دی شکل وچ آکے گل کردا سی۔ کما فی الصیغ۔ وایمانا یتمثل الی الملک

سراجاً فی کل منہ۔ ایہہ قسم سب توں سوکھی ہندی سی۔ اسدے وچ کوئی تکلیف
نہیں سی ہندی۔

۴۔ معراج شریف دی رات وانگوں اللہ تعالیٰ جاگن دی صورت وچ کلام کر دے سن۔
۵۔ خواب دے وچ اللہ تعالیٰ کلام فرمٹے۔ ایہہ وی حدیث شریف توں ثابت ہندا آکے۔
۶۔ فرشتہ خواب وچ کلام کرے پچھلیاں دونوں قسماں بہت کم واقع ہویاں نہیں۔ سارا

قرآن پاک جاگدیاں ای نازل ہويا لے۔ ۶۔ قرآن پاک واجمع ہوناتے قرآن پاک دی ترتیب

جبوں حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دا دسال ہو گیا۔ اسویلے وحی واناازل ہونا
دی موقوف ہو گیا۔ تے قرآن مجید جس طرح کہ آج کتاب دی شکل وچ موجود لے۔ اوس وقت کتابی شکل
وچ موجود نہیں سی۔ بلکہ وکھریاں وکھریاں آیتاں تے سورناں کئی لوکاں کول لکھیاں ہویاں موجود سن۔
بہتے صحابہ کرام نوں قرآن پاک سارے داسارا زبانی یاد وی سی۔ قرآن پاک دی ترتیب جیہڑا
مختلف طور تے نازل ہو یا سی رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دی زندگی وچ ہو چکی سی۔ جسدی تصدیق
حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ دا ایہہ قول کر دالے۔ کہ ایس قرآن پاک نوں چھوٹے چھوٹے
لمکڑیاں تے لکھ لیندے ساں۔ کنا عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم نولف القرآن
بالرقاع۔ اس قول توں صاف پتہ چلدا لے۔ کہ قرآن پاک سارے داسارا تالیف تے جمع کر لیا گیا
سی۔ لیکن ایہہ گل بالکل درست لے۔ کہ قرآن پاک اکٹھا اک جگہ موجود نہیں سی۔

سب توں پہلے قرآن پاک دے اکٹھا کرن دا خیال حضرت عمر رضی اللہ ہوراں دے دل
وچ پیدا ہو یا۔ تے اللہ تعالیٰ نے اپنے سچے فرمان نمون نزلنا الذکر وانا لہما فظنون
دے مطابق ایس صحیفہ اذلی دی حفاظت دا بندوبست کر دتا۔ تے ایہہ سچا وعدہ پورا ہو گیا۔ کہ
قرآن دی حفاظت تے قرآن واجمع کرنا ساڈے ذمے لے۔

خلیفہ اول حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ہوراں دا خلافت دا زمانہ سی۔ کہ جنگ یمانہ وچ بہت
سارے قرآن پاک دے حافظ شہید ہو گئے۔ حضرت عمر رضی اللہ ہوراں نے خلیفہ رسول دی خدمت
وچ عرض کیتی۔ کہ قرآن پاک نوں اکٹھا کر لیا جائے۔ ایسا نہ ہووے۔ کہ ایہہ کلام ربانی اکو پکودینا
توں ناپید ہو جائے۔ کیوں جے حافظاں دے شہید ہون نال اس خیال نوں وی تقویت ملن دا
موقع پیدا ہو گیا سی۔ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ہوراں فرمایا۔ جیہڑا کم رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم

اپنی زندگی و پرچ نہیں کر گئے تیسری اس نون کی کس طرح کر سکدے اور حضرت عمر رضی اللہ عنہ دوچی وار
 عرض کیتی۔ خدا دی قسم۔ ایہ بہت چنگا کم اے تیسری اس کم نون ضرور سرانجام دیہو۔ آخر حضرت عمر
 رضی اللہ عنہ ہوراں سے وار وار اکھن مال اللہ تعالیٰ نے حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ دے بیٹے نون
 کھول دتا۔ تے اوہناں نے اس نیک کم سے کرن دا ذمہ لے لیا۔ اوہناں میں حضرت زید بن ثابت
 رضی اللہ عنہ ہوراں نون اس نیک کم واسطے چن لیا۔ تے فرمایا۔ تیسری وحی لکھن وایاں وچوں او۔ تے
 تیسری نیک تے عقل سداو۔ اسپں تہاڈے اتے کسے عیب دی تہمت دی نہیں لاندے۔ اس
 واسطے تیسری اس کم نون ضرور سرانجام دیو۔ پہلی وار اوہناں وی ایہو عذر پیش کیتا۔ جیہڑا پہلی وار
 حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ ہوراں پیش کیتا سی۔ آخر کار اوہ وی راضی ہو گئے۔ تے اوہناں میں
 قرآن پاک دے جمع کرن دا ذمہ لے لیا۔ تے اپنا کم شروع کر دتا۔ اس دی روایت صحیح بخاری
 وچ زید بن ثابت ہوراں کیتی اے۔ (اخرج البخاری عن زید بن ثابت رضی اللہ عنہ
 ۱۔ علما و ان میں حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ دے اس کم واسطے چن لین دی ایہو روایت کیتی اے۔
 کہ رمضان مبارک دے مہینے وچ حضرت جبریل علیہ السلام قرآن پاک دارسول کریم صلی اللہ
 علیہ وسلم نال دور کر دے سن۔ تے وسال دے سال آپ نے رمضان دے مہینے وچ
 دو وار دور کیتا۔ تے حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ ہوریں ہر دور وچ جناب
 دے نال ہوندے سن۔ تے اس اوڑک دے دور دے بعد کوئی آیت نازل نہیں
 ہوئی اس اوڑک دور دے وچ جتنا قرآن پاک پڑھیا گیا سی۔ اوہ سارے داسارا ج وی
 کتابی شکل وچ موجود اے۔ اس واسطے علما و ان دا ایہ خیال بالکل صحیح اے۔ کہ حضرت
 زید بن ثابت رضی اللہ عنہ ہوراں نون تلاوت وچوں منسوخ ہو یاں آیتاں دا علم سب
 تون زیادہ سی۔

۲۔ حافظ ابن حجر ہوراں میں فتح الباری وچ ایہہ وی بیان کیتا اے۔ جے حضرت ابو بکر
 رضی اللہ عنہ ہوراں میں حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ ہوراں وچ چار خوبیاں بیان
 کیتیاں ہیں۔

(۲) عقل مند

(۱) نیکو کار جوان

(۳) غیر متہم۔ (اوہ جس دے اتے کوئی تہمت نال لگی ہووے)

(۴) وحی لکھن والے۔

جدوں سارے صحابہ ویاں کوششاں نال پورا قرآن مجید اکٹھا کر لیا گیا۔ تے حضرت عمر رضی اللہ عنہ
 ہوراں نہیں اوس جمع ہوئے ہوئے نسخہ اتے دوجی وار غز کریتا۔ جتھے کداہیں لکھن وی کوئی وی
 غلطی رہ گئی سی اوس نوں ڈور کر داتے کئی سالان تک صحابہ نال اس وے متعلق بحث فرمانے
 رہے۔ آخر کار جدوں ایہہ سارے مرلے پورے ہو گئے۔ تے اوہناں نہیں اسدے پڑھن پڑھان
 دا انتظام کیتا۔ تے حافظاں نوں دُور دُور دیاں ملکاں وچ قرآن پاک تے فقہ دی تعلیم واسطے
 روانہ کیتا۔ ایہہ سلسلہ آج تیکر جاری لے۔

حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہوراں میں اپنے خلافت دے زمانے وچ حضرت شریف
 دیاں سنت نظر کر کے دُور دیاں ملکاں وچ بھیج دیتاں۔ تے قرآن پڑھن دیاں طریقیاں بہتر
 دی اختلافات لوکاں وچ آگئے سن۔ اوہناں لوں دُور کر کے قریش دی لغت اتے سب لڑن
 متفق کر دتا۔ ایہہ درست نہیں لے کہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہوراں میں قرآن پاک لول اکٹھا
 کیتا۔ ایہہ کسے قسم دی روایت نال ثابت نہیں ہوردا۔ جے اوہناں نے سارے اختلافات
 دور کر کے اکوں لغت اتے اتفاق کیتا۔

۷۔ قرآن پاک دیاں سوریاں تے آیاتاں دی ترتیب

قرآن پاک دیاں سورتاں تے آیاتاں دی ترتیب چہترین جہاں مشہور لے۔ تے ایہہ ترتیب
 نزدیک ایہہ ترتیب توفیقی لے۔ جسد مطلب ایہہ لے کہ اس ترتیب دے وچ سورتاں دا
 کوئی دخل نہیں لے۔ بلکہ ایہہ ترتیب حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم لول اکٹھا
 لے۔ جسدے ثبوت واسطے اسیں علامہ جلال الدین سیوطی رحمہ اللہ علیہ ہوردا کہ اس
 قول تفسیر اتقان وچ نقل کرنے ہاں۔ اادہ فرماندے ہیں۔

الاجماع والنصوص المتراوفا علی ان ترتیب الایات فی سور ہذا وقت نزولہ
 صلی اللہ علیہ وسلم وامن غیر خلاف فی ہذا المسلمین۔ یعنی یہاں
 دی ترتیب خاص رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے حکم الہیہ وکی ہوردا۔ تے ایہہ
 لوں کوئی اختلاف نہیں لے۔ جماع ستہ وچ عام روایات لول اکٹھا ہوریاں ہوریاں
 کوئی آیت اللہ تعالیٰ دی طرفوں نازل ہوروی سی۔ تے کئی تے صلی اللہ علیہ وسلم اوسے وقت
 لکھن والیاں کاتبان نوں حکم دیندے سن۔ کہ اس آیت نوں فلان سورت وچ اوسے
 مقام اے لکھ لو۔ بعض روایات توں ایہہ بھی ثابت ہوردا لے۔ تے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم

ہوراں میں نماز کے وچ پوری دی پوری سورت پڑھی۔ جسدی مثال سورہ بقرہ۔ آل عمران۔ نساء۔ اعراف۔ ق۔ البقرہ۔ اقتربت۔ ملک۔ حم سجدہ تے ہو رکھی سورتاں۔ اس دے اتوں ایہ ثابت ہوندا لے جیکر آیتاں دی ترتیب نہ ہوندی۔ تے پوری دی پوری سورت کس طرح پڑھی جاسکدی سی۔ اگر سورتاں دی ترتیب توقیفی نہ ہوندی۔ تے قرآن پاک دا مطلب بدل جائدا۔ کوئی مضمون کدھرے ہوندا۔ تے کوئی کدھرے۔

سورتاں دی ترتیب دے بارے دی عالماں دا ایہ خیال لے۔ جے سورتاں دی آیتاں دی طرح توقیفی نیں۔ اینہاں دی ترتیب دی حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے زمانے وچ ہوگئی سی جس ترتیب نال رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں میں قرآن پاک نون یاد کرایا۔ تے پڑھن دا حکم دتا اوہو ترتیب اج وی موجود لے۔ امام بغوی رحمۃ اللہ علیہ ہوراں میں شرح السنۃ وچ فرمایا لے۔ الصحابة رضی اللہ عنہم اجمعون۔ ان بین الدفتین القرآن الذی انزل اللہ علی رسولہ من غیر ان زادوا و انقصوا منه شیئاً و اخروا و وضعوا لہ ترتیباً لہم یاخذوہ من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ یعنی صحابیاں میں قرآن پاک نون او سے ترتیب نال لکھیا۔ جس ترتیب نال حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے نازل ہو یا سی۔ او س ترتیب دے وچ نہ کوئی وادھا کیتا نہ گھٹا کیتا۔ نہ کوئی او س ترتیب وچ آگاکیتا نہ پیچھا۔ یا اوہناں میں کسے دوسری ترتیب دے وچ قرآن پاک نون لکھیا ہووے۔ جس ترتیب دے وچ اوہناں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں کو لوں سنیا ہووے۔

علامہ کرمانی ہوریں برہان وچ فرمادے نیں۔ ترتیب السورہ کذا ہو عند اللہ فی اللوح المحفوظ علی ہذا الترتیب و علیہ کان یعرض النبی صلی اللہ علیہ وسلم جبرئیل کل سنۃ ما کان یجتمع عنده منہ و عرض علیہ فی سنۃ التی تو فی فیہا موتین یعنی سورتاں دی اوہی ترتیب لے۔ جیہڑی اللہ تعالیٰ دے نزدیک لوح محفوظ اتے موجود سی۔ تے حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوریں او سے ترتیب نال حضرت جبرئیل علیہ السلام ہوراں نون ساندے سن۔ تے جس سال آنحضرت دا وصال ہو یا۔ او س سال دو دفعہ سنائی سی۔

امام ابوبکر انباری ہوراں فرمایا لے۔ انزل اللہ تعالیٰ القرآن کلہ الی سماء الدنیا ثم فرقہ فی بضع و عشرين سنة۔ فكانت السورة تنزل الامر یحدث والایۃ

جواباً المستخبر و یوقف جبرئیل النبی صلی اللہ علیہ وسلم علی موضع الایة
والسورة کاتساق السور کاتساق الایات والمحروف کلد عن النبی صلی اللہ علیہ
وسلم فمن قدم سورة او اخرها فقد افسد نظم القرآن - (اتقان)

یعنی اللہ تعالیٰ نے سارے قرآن پاک نون دنیا دے آسمان اتے اک واری نازل کیتا
پھر ایس نون دنیا وچ ویہ کچھ سالوں (۲۳) وچ کھوڑا مٹھوڑا کر کے نازل کیتا۔ جد کوئی کل پیدا
ہوندی سی اتنی ہی سورة یا آیت نازل ہو جاندی سی۔ تے حضرت جبرئیل علیہ السلام ہوریں
سورتاں تے آیات دا موقع تے محل دس دیندے سن۔ سورتاں دا آپس وچ اسان طرحاں ملاپ
لے۔ جس طرحاں آیات تے حرفاں والے۔ تے سب کچھ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دی طرفوں آکے
جے کوئی کسی سورت نون آگے یا پچھے کرے۔ اوہ قرآن پاک دی ترتیب وچ خلل پیدا کر دالے۔
(اتقان)

نتیجہ اے نکلیا۔ جے ساریاں عالماں دے نزدیک آیات تے سورتاں دی ترتیب تو قیفی لے۔
تے قرآن پاک دی ترتیب سب توں پہلے لمیاں تے وڈیاں سورتاں رکھیاں گیاں نیں۔ اوہناں توں
نکیاں اوہناں دے پچھے۔ تے سب توں نکیاں سب دے پچھے۔ سورتاں دی تفصیل اس طرح لے۔
۱۔ مکیں : اوہ سورتاں جنہاں وچ سورتوں و دہ آیات نیں۔ سورة بقرہ توں لیکے سورہ
ہات تیکر مکیں کہلانڈیاں نیں۔

۲۔ مثانی : اوہ سورتاں جنہاں وچ سورتوں گھٹ آیات نیں۔ انفال تے یوسف مثانی وچ
شمارہ ہونڈیاں نیں۔

۳۔ آخر ویاں سورتاں مفصل کہلانڈیاں نیں۔ اینہاں دیاں تن قسماں نیں۔
۱) طوال مفصل : سورة نون والشم توں لیکے سورة والسماء ذات البروج تیکر۔
۲) اوساط مفصل : سورة بروج توں لیکے سورة لم یکن الذی تیکر۔
۳) قصار مفصل : سورة لم یکن توں لیکے سورة والناس تیکر۔
سورہ بقرہ توں لیکے سورہ انفال تک سبع طوال کہلانڈیاں نیں۔

۸۔ اوقاف

عربی زبان وچ پڑھدیاں پڑھدیاں جتھے فقرہ ختم ہو جاوے۔ آواز تے ساہ نون روک دین
نون وقف کہندے نیں۔ تے اوقاف وقف دا جمع و اصیغہ لے۔ پڑھدیاں پڑھدیاں ٹھہر جان تے

رک جان دے قاعدے سب زبانوں پر پائے جانے نہیں۔ جیکر جملے اتے وقف نہ کیتا جائے۔
تے اگلے جملے نال ملا دتا جائے۔ تے کسی واری اس طرحاں ہوندا ہے۔ جسے معنیوں وچ وڈا
فرق پے جاندا ہے۔ مثال دے طور اتے درج کیتا جاندا ہے۔ جسے کہ فلا یجزنگ قولہم ان

العزّة لله جميعاً۔ پڑھیاں پڑھیاں قولہم اتے وقت نہ کیتا جاوے۔ اسد مطلب ہوگا
اے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم تہانوں اوہناں دی ایہ گل جسے ساری عزت

اللہ تعالیٰ واسطے ہے۔ غمگین نہ کر دیوے۔ تے بالکل ظاہر ہے کہ حضور کیہڑی گل توں غمگین ہوں
گے۔ جس ساری گل توحید دے متعلق ہووے۔ تے جیکر قولہم اتے وقف کیتا جائے۔
تے معنی ایہ ہوں گے۔ اے پیغمبر اوہناں کافراں دیاں ایہ گلاں جیہڑیاں رسالت نوں جھٹلایاں
نہیں تے قیامت دے دن دا انکار کردیاں۔ تہانوں غمگین نہ کرن۔ کیوں جسے ساری عزت اللہ تعالیٰ
واسطے ہے۔ اوہناں دے انکار نال کیر ہوندا ہے۔

۹۔ وقف تے وصل دیاں علامتاں

۱۔ ۵ : ایہ گول دائرہ پوری آیت دے ختم ہون دی علامت ہے۔ دائرے دے دتھ
کے کدے اک نقطہ وی پا دتا جاندا ہے۔ تے کدے صرف نقطہ ای لکھیا جاندا ہے۔

۲۔ ۴ : وقف لازم دی طرف اشارہ ہے۔ ایٹھے وقف کرنا ضروری ہے۔

۳۔ ۶ : ایہ وقف مطلق دی علامت ہے۔ ایٹھے وی وقف کرنا لازم ہے۔

۴۔ ۷ : ایٹھے وقف کرنا نہ کرنا دونوں طرح جائز ہے۔

۵۔ ۸ : ایٹھے وقف نہ کرے۔ تے جیکر ایٹھے وقف کر دتا جائے۔ تے جائز ہے۔

۶۔ ۹ : ایہ رخصت دی علامت۔ دم لین دے واسطے۔ بناں ضرورت دے ایٹھے وقف نہ کرے۔

۷۔ ۱۰ : النوصل اولی دی علامت ہے۔ ایٹھے ملا کے پڑھنا افضل ہے۔

۸۔ ۱۱ : کذا لک دی علامت ہے۔ ایٹھے وی اوہی حکم ہے۔ جیہڑا پہلے سی۔

۹۔ ۱۲ : ایہ فعل امر داعیہ ہے۔ یعنی ایٹھے وقف کرنا چاہیدا ہے۔

۱۰۔ ۱۳ : سکتہ دی علامت ہے۔ ایٹھے ساہ نہیں توڑنا چاہیدا۔ تھوڑا جیہڑا رک جانا چاہیدا

۱۱۔ ۱۴ : قلا : قیل لا۔ دی علامت ہے۔ بعض عالماں دا خیال ہے۔ ایٹھے وقف نہ کیتا جائے۔

۱۲۔ ۱۵ : لا یوقف دی علامت ہے۔ ایٹھے وقف نہیں کرنا چاہیدا ہے۔

۱۳۔ ۱۶ : کجھ قاریاں دی ایہ رائے ہے۔ ایہ آیت دی علامت ہے۔ ایٹھے وقف کرنا

چاہیدا ہے۔ تے کجھ دا خیال ایہ ہے کہ ایہ لاد دی علامت ہے۔ ایٹھے وقف نہ کیتا جائے۔

۱۳۔ مع : ایہ معانقہ دی علامت ہے۔ معانقہ وایہ مطلب ہے۔ تے درمیان والفظ پہلے تے پکھلے نال مربوط ہے جس طرح لاریب فیہ ہدی لئمتیقین۔ وے وچ فیہ نون لاریب تے ہدی لئمتیقین دوہا نال ربط ہو سکدا ہے۔

۱۰۔ قرآن مجید دیاں فضیلتاں تے اسدے پڑھن دا ثواب

اس توں ودھ کے سور کی قرآن پاک دی وڈیائی تے فضیلت بارے کیہا جاسکدا ہے۔ کہ ایہ خداوند تعالیٰ واکلام ہے جیٹرا کہ لوح تے قلم داناک ہے۔ ساریاں عیباں تو پاک ہے۔ ساریاں عرباں نہیں جہناں نون اپنی فصاحت تے بلاغت تے وڈا ناز سی۔ قرآن پاک دی فصاحت بلاغت وے اگے ہار من لسی۔ تے مجبور ہو کے ایہ کنا پیا۔ ماہذا کلام البشر۔ ارج تیکر وڈے تو وڈا زبان دان تے عالم فاضل اک آیت بلکہ اک آیت دا دسواں حصہ تک بنا نہیں سکیا۔ جد ایہ حکم عام کر دتا گیا۔ تے اعلان کرا دتا گیا۔ جسے تیس قرآن پاک نون خداوند تعالیٰ واکلام سمجھن پچ شک کر دے او تے اس نون انسان واکلام سمجھدے او۔ ایہدے ورگی چھوٹی نون چھوٹی سوت بنا کے لے آؤ۔ جہاں دی قوم نہیں جیوں قرآن پاک سنیا۔ تے بے ساختہ اوہناں دی زبان وچوں ایسکے نکلے۔ انا سمعنا قرآننا لہدی الی الترشید فامتابہ و لکن نشیرک بربنا احدآ۔ یعنی بغیر شک ہے اسان عجیب تے عزیز قرآن پاک حدیائے جیٹرا دی دی ہدایت کر دالے۔ اسیں اسدے اتے ایمان لیا نالے۔ تے اپنے پالن آ لے نال کے دوسرے نون شریک نہیں بناواں گے۔

۱۱۔ قرآن پاک دی فضیلت وچ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے اقوال

۱۔ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نے فرمایا ہے۔ جس کھل وچ قرآن پاک ہووے اوہ کھل آگ وچ ستر نہیں سکدی (دارمی) ایسے کھل تو مراد مومن واولدے جیٹرا حدیثاں توں محفوظ لے۔

۱۔ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمادے ہیں۔ جسے قرآن پاک اللہ تعالیٰ نے وچا ہے۔ اوہناں تے زمیناں تے جو کچھ اینہساں وچ لے نالوں زیادہ عزیز لے۔ دارمی
۲۔ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نے فرمایا ہے۔ تن قسم دے لوگ قیامت دے دن وچ ہوں گے۔ جنہاں کو لوں نہ حساب لیا جائیگا۔ تے ناں اوہناں نون کوئی خوف ہووے گا۔ اوہناں وچوں اک قسم قرآن پاک پڑھن والیاں دی لے۔ دارمی۔

۴۔ جو آدمی قرآن پاک نوں اچھی طرح پڑھے گا۔ اس دے ملال توں حرام نہ بنائے۔ تے حرام توجلال نہ کرے۔ اللہ تعالیٰ اوس نوں بہشت وچ داخل کرن گے۔ تے اوہے دس عزیزاں دی سفارش قبول کرے گا۔ جیکراوہ دوزخ دے حقدار ہونے تے۔

ترمذی، ابن ماجہ

۵۔ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ قرآن مجید پڑھن والیاں توں ہر ہر حرف دے بے وہ وہ نیکیاں ملن گیاں۔ مثال دے طور تے الحمد پڑھن مال ۲۰ نیکیاں ملن گیاں۔

۶۔ حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ توں روایت اے۔ جیہڑا آدمی اپنے پترنوں قرآن پاک دی تعلیم دیندا اے۔ اللہ تعالیٰ قیامت دے دہارے اوس نوں بہشت و اماج پہنان گے۔ طبرانی ۱

۷۔ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ جیہڑا قرآن مجید نوں یاد کر کے بھل جائے۔ قیامت دے دن اوس نوں کوڑھ دی بیماری ہووے گی۔ صحیح بخاری

۸۔ خالد ابن سعد رضی اللہ عنہ ہوراں نین روایت کیتی اے۔ جیہڑا قرآن پاک پڑھے۔ اوس نوں اک ثواب ملے گا۔ جیہڑا نین۔ اوس نوں دو ہر ثواب ملے گا۔ (دارمی)

۹۔ قرآن پاک پڑھن ویلے رحمت دے فرشتے نازل ہوندے نیں۔

۱۰۔ جس مکان وچ قرآن پاک پڑھیا جائدا اے۔ اوس گھر وچ بہتی ساری برکت ہوندی اے۔

تے جس گھر وچ قرآن پاک نہ پڑھیا جائے۔ اوسدے وچ برکت گھٹ ہوندی اے۔ حدیث

شریف دیاں کتاباں وچ قرآن پاک دیاں فضیلتاں بے انت لکھیاں ہویاں نیں۔ تیں اپنا شوق

پورا کرن واسطے حدیث شریف و مطالعہ کرو۔

۱۲۔ قرآن پاک پڑھن دے آداب

قرآن پاک دے پڑھن یعنی تلاوت کرن واسب توں پہلا ادب ایہ اے۔ کہ آدمی با وضو ہو

کے قرآن پاک نوں ہتھ لاوے۔ کیوں جے قرآن پاک وچ سورۃ واقعہ دے وچ اللہ تعالیٰ

فرماندے نیں۔ لَا یَسْتَدِیْ اِلَّا السّٰطِرُوْنَ ؕ یعنی اس نوں (قرآن پاک) پاک (با وضو)

آدمیاں توں بناں کوئی دو جا ہتھ نہ لاوے۔ با وضو ہو کے قرآن پاک نوں ہتھ وچ لیکے قبلہ دی

طرف منہ کر کے بیٹھ جاوے۔ دھون نوں نیواں کر کے ادب نال بیٹھے۔ تے کسی چیز نال ڈھوہ

لا کے نہ بیٹھے۔ قرآن شریف نون کھولن دے بعد تعویذ پڑھے۔ تعویذ توں مراد اَعُوذُ بِاللّٰهِ
 مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ اے۔ کیوں جے قرآن پاک دے وچ اللہ تعالیٰ دا ارشاد اے۔
 فَاذْكُرَاتِ الْقُدْرَانَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ؛ یعنی جس ویلے توں قرآن
 پاک نون پڑھیں تے اللہ تعالیٰ دی درگاہ توں دھکے ہوئے شیطان توں اللہ تعالیٰ دی پناہ
 منگ۔ تعویذ پڑھن دے بعد تسمیہ یعنی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ؛ پڑھیا جاوے۔ کیوں جے
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دا حدیث پاک دے وچ فرمان اے۔ جیہڑا کم بغیر بسم اللہ دے
 شروع کیتا جاندا اے۔ اوہ ادھورا ہوندا اے۔

پھیر آیات نون رک رک کے ٹھیر ٹھیر کے پڑھے۔ زیر۔ زیر۔ پیش تے سب حرکات اپنے
 اپنے مخرج وچوں درست تے چنگی طرح ادا ہون۔ تے چنگی سنائی دیون۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
 ہوراں دا ارشاد اے۔ کہ قرآن پاک ستاں دناں وچ ختم کیتا جاوے۔ آپ میں حضرت عبد اللہ
 بن عمر رضی اللہ عنہما نون ستاں دناں دے وچ ختم کرن دا حکم دتا اے۔ اکثر صحابیاں دا ایہو
 عمل سی۔ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ قرآن پاک نون حمید المبارک دی رات نون شروع کر کے
 سورۃ مائدہ تیکر پڑھدے سن۔ تے ہفتہ دی رات نون سورۃ النعام تیکر۔ تے اتوار دی رات
 نون سورہ یوسف توں لے کے سورہ مریم تیکر۔ تے سوموار دی رات نون سورہ قصص تیکر۔
 تے منگل دی رات نون سورہ صحت تک۔ تے بدھ دی رات توں اوڑک تیکر پڑھدے سن۔
 تے سارا قرآن پاک ختم کر دے سن۔

قرآن پاک پڑھدیاں پڑھدیاں رونا مستحب اے۔ تے بڑا ثواب ہوندا اے۔ ڈران دیاں
 آیتاں پڑھدیاں ہویاں اپنیاں گناہواں تے تقصیراں نوں یاد کرنا چاہیدا اے۔
 جس ویلے قرآن پاک پڑھ چکے۔ تے صدق اللہ العلیٰ العظیم آکھے۔ جس دا مطلب
 ایہ اے۔ کہ اللہ تعالیٰ نے سچ فرمایا اے۔

قرآن پاک ترتیل یعنی سوہنی آواز نال پڑھنا چاہیدا اے۔ تے تجوید دیاں قاعدیاں دے
 مطابق زیر۔ زیر۔ حرکات تے سکنا تے خاص خیال رکھنا چاہیدا اے۔

۱۳۔ قرآن پاک دے بارے

قرآن پاک حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے چالی سال دی عمر ہون دے بعد
 فاجر اہل نازل ہونا شروع ہویا۔ پہلی آیت اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ اے تے سب توں آخری

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَسَرَّخَيْتُ لَكُمْ
 الْإِسْلَامَ دِينًا - تے کل مدت قرآن پاک دے نازل ہون دی درست تکرے دے
 مطابق ہائی سال تے وہ مہینے تے کچھ اتے دن بن دے نہیں - جس مدت نون عام طور تے ۲۳
 سال کہندے نہیں -

۱۔ قرآن پاک دے تریہ (۳۰) اجزا نہیں - بر حصے نون اک جزہ کہندے نہیں - جزہ نون
 فارسی زبان وچ پارہ کہندے نہیں - پورے قرآن پاک دے ۳۰ جزاں نون ۳۰ پارے (سی پارے)
 کہندے نہیں - پنجابی وچ غلطی نال اک جزہ کو سپارہ کہندے نہیں - بلکہ سی پارہ نون مراد پورا قرآن
 پاک لے -

۲۰۔ پاریاں دی ترتیب شروع ہون والیاں لفظاں نون سلسلے رکہ کے کیستی گئی لے -

۱۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَنْزَلَ عَلَيْنَا الْكِتٰبَ - ۱۶۔ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ -

۲۔ سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ - ۱۸۔ قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ -

۳۔ تِلْكَ الرُّسُلُ - ۱۹۔ وَقَالَ الَّذِينَ -

۴۔ لَنْ نَسْأَلَهُ الْبِرَّ - ۲۰۔ اَمَرَ خَلْقَ -

۵۔ وَالْمُعَصِّنَاتِ - ۲۱۔ اُبْدِ مَا وُجِّىَ -

۶۔ لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ - ۲۲۔ وَمَنْ يَقْنُتْ -

۷۔ وَ اِذَا سَمِعُوا - ۲۳۔ وَمَالِيْ -

۸۔ وَكُوْنَا اٰنَا - ۲۴۔ فَمَنْ اٰظَلَمَ -

۹۔ قَالَ الْهٰلَا - ۲۵۔ اِلَيْسَ يٰرِدُّ -

۱۰۔ وَ اَتْلَمُوْا - ۲۶۔ حَمَّ -

۱۱۔ يَعْتَدِرُ رُوْنَ - ۲۷۔ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ -

۱۲۔ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ - ۲۸۔ قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ -

۱۳۔ وَمَا اِبْرِيْكُمْ - ۲۹۔ تَبَارَكَ الَّذِيْ -

۱۴۔ سُرِّيْمًا يُوْدُّ الَّذِينَ - ۳۰۔ عَمَّ يَتَأَلَوْنَ -

۱۵۔ سُبْحٰنَ الَّذِيْ -

۱۶۔ قَالَ اَلَمْ -

۲۔ سورۃ : سورۃ والفظی ترجمہ اُچھائی یا اُچی منزل لے۔ جس طرح دنیاں دنیاں دو جہاں کتاباں مختلف باباں وچ وندیاں ہوئیاں لے۔ اسان طرح قرآن پاک دے ہر اک باب نوں سورۃ کبندے نیں۔ دو جہاں معنییاں وچ سورۃ اُچی منزل داناں لے۔

امام راغب ہوریں اپنی قرآن پاک دی لغت دے وچ سورۃ دے معنی فصیل تے شہر پناہ کردے نیں۔ کیوں جے ہر سورۃ اپنییاں معنییاں نال دکھرے وکھرے مسنوناں نوں گھیرے وچ لے رکھدی لے۔ جس طرح شہر پناہ یا فصیل شہر نوں گھیرے وچ لے آندی آئی۔ اسے واسطے قرآن پاک دے ہر باب نوں سورۃ کبندے نیں۔ قرآن پاک دیاں سورتاں دی تعداد اک سو چوڑھے لے۔ تے ایہ ترتیب جیہڑی قرآن پاک وچ سورتاں دی لے۔ حضرت رسول کریم علی اللہ علیہ وسلم ہوریں دے گئے سن۔ پہلے بیان کیتا گیا لے۔ کہ سورتاں تے سورتاں دے ناں سارے دے سادے تو قیفی نیں۔ اینہاں وچ کجھ تبدیلی کرن دا اختیار کسے آدی نوں نہیں دتا گیا۔

نمبر شمار سورتاں داناں	نازل ہون دا زمانہ	آیتاں دی تعداد	پارہ تے جہزہ
۱۔ الفاتحہ	ابتدائی مکی	۶	۱
۲۔ البقرۃ	۱۔ ۲۔ م	۲۸۶	۳، ۲، ۱
۳۔ آل عمران	۳۔ م	۱۹۹	۳، ۳
۴۔ النساء	۵۔ م	۱۷۷	۴
۵۔ المائدہ	۸، ۷۔ م	۱۲۰	۷، ۷، ۷
۶۔ الانعام	آخری مکی	۱۶۶	۸، ۵
۷۔ الاعراف	" "	۲۰۶	۸، ۸
۸۔ الانفال	۲۔ م	۷۵	۹، ۱۰
۹۔ التوبة	۱۰، ۹۔ م	۱۲۹	۱۱، ۱
۱۰۔ یونس	آخری مکی	۱۰۶	۱۱
۱۱۔ ہود	" "	۱۲۳	۱۲، ۱۱
۱۲۔ یوسف	" "	۱۱۱	۱۲، ۱۳
۱۳۔ الرعد	" "	۴۳	۱۳

پارہ تے جزو	آیتان دی تعداد	نازل ہون دا زمانہ	نمبر شمار سورتاں دا نام
۱۳	۵۲	آخری مکی	۱۳ - ابراہیم
۱۳، ۱۴	۹۹	" "	۱۵ - الحجر
۱۳	۱۲۸	" "	۱۶ - النحل
۱۵	۱۱۱	ابتدائی مکی	۱۷ - بنی اسرائیل
۱۵، ۱۶	۱۱۰	" "	۱۸ - الکہف
۱۶	۹۸	" "	۱۹ - مریم
۱۶	۱۳۵	" "	۲۰ - طہ
۱۷	۱۱۲	" "	۲۱ - الانبیاء
۱۷	۷۸	آخری مکی	۲۲ - الحج
۱۸ - ۱۸	۱۱۸	" "	۲۳ - المؤمنون
۱۸ - ۱۸	۲۲	مکہ	۲۴ - النور
۱۸، ۱۹	۷۷	آخری مکی	۲۵ - الفرقان
۱۹	۲۲۷	" "	۲۶ - الشعراء
۱۹، ۲۰	۹۳	" "	۲۷ - النمل
۲۰	۸۸	" "	۲۸ - القصص
۲۰، ۲۱	۶۹	درمیانی مکی	۲۹ - العنکبوت
۲۱	۶۰	" "	۳۰ - الروم
۲۱	۳۴	" "	۳۱ - لقمن
۲۱	۳۰	" "	۳۲ - السجدة
۲۱، ۲۲	۷۳	۶، ۵، ۴	۳۳ - الاحزاب
۲۲	۵۲	درمیانی مکی	۳۴ - سبا
۲۲	۴۵	" "	۳۵ - فاطر
۲۲، ۲۳	۸۳	" "	۳۶ - یسین
۲۳	۱۸۲	" "	۳۷ - الصافات

نمبر شمار	سورتان زمان	نازل ہون دا زمانہ	آیتان دی تعداد	پاروتے جز
۲۸-	ص	درمیبانی مکی	۸۸	۲۳
۲۹-	الزمر	" "	۷۵	۲۳، ۲۴
۳۰-	المومن	" "	۸۵	۲۴
۳۱-	حم السجدہ	" "	۵۴	۲۴، ۲۵
۳۲-	الشوریٰ	" "	۵۳	۲۵
۳۳-	الزخرف	" "	۸۹	۲۵
۳۴-	الدخان	" "	۵۹	۲۵
۳۵-	الجاثیة	" "	۳۷	۲۵
۳۶-	الاحقاف	" "	۳۵	۲۶
۳۷-	محمد	شہ	۳۸	۲۶
۳۸-	الفتح	شہ	۲۹	۲۶
۳۹-	العنبرات	شہ	۱۸	۲۶
۴۰-	ق	ابتدائی مکی	۲۵	۲۶
۴۱-	الذریٰت	" "	۶۰	۲۶، ۲۷
۴۲-	الطور	" "	۴۹	۲۷
۴۳-	النجم	" "	۶۲	۲۷
۴۴-	القمر	" "	۵۵	۲۷
۴۵-	الرحمن	" "	۷۸	۲۷
۴۶-	الواقعہ	" "	۹۶	۲۷
۴۷-	الحدید	شہ	۲۹	۲۷
۴۸-	المجادلہ	۳، ۳	۲۲	۲۸
۴۹-	الحشر	۳، ۳	۲۳	۲۸
۵۰-	الممتحنہ	شہ	۱۳	۲۸
۵۱-	الصف	شہ	۱۳	۲۸

پارے تہ جز	آیتان وی تعداد	نازل ہون دا زمانہ	نمبر شمار سورتان دانان
۲۸	۱۱	س	۶۲ - الجمعہ
۲۸	۱۱	س	۶۳ - المنافقون
۲۸	۱۸	س	۶۴ - التغابن
۲۸	۱۲	س	۶۵ - الطلاق
۲۸	۱۲	س	۶۶ - التوریم
۲۹	۳۰	ابتدائی کئی	۶۷ - الملک
۲۹	۵۲	" "	۶۸ - القلم
۲۹	۵۲	" "	۶۹ - الحاقہ
۲۹	۴۴	" "	۷۰ - المعارج
۲۹	۲۸	" "	۷۱ - نوح
۲۹	۲۸	" "	۷۲ - الحج
۲۹	۲۰	" " ۷	۷۳ - المزمل
۲۹	۵۶	" "	۷۴ - المدثر
۲۹	۴۰	" "	۷۵ - القیامت
۲۹	۳۱	" "	۷۶ - السہر
۲۹	۵۰	" "	۷۷ - المرسلت
۳۰	۴۰	" "	۷۸ - النسا
۳۰	۴۶	" "	۷۹ - النزعۃ
۳۰	۴۲	" "	۸۰ - عبس
۳۰	۲۹	" "	۸۱ - التکویر
۳۰	۱۹	" "	۸۲ - الانشقاق
۳۰	۳۶	" "	۸۳ - المطففین
۳۰	۲۵	" "	۸۴ - الانشقاق
۳۰	۲۲	" "	۸۵ - البروج

نمبر شمار	سورتاں واناں	نازل ہون دا زمانہ	آیتاں دی تعداد	پارہ تے جز
۸۶	الطاسق	ابتدائی مکی	۱۶	۳۰
۸۷	الواعلیٰ	" "	۱۹	۳۰
۸۸	الغاشیہ	" "	۲۶	۳۰
۸۹	الفجر	" "	۳۰	۳۰
۹۰	البلد	" "	۲۰	۳۰
۹۱	الشمس	" "	۱۵	۳۰
۹۲	اللیل	" "	۲۱	۳۰
۹۳	الضحیٰ	" "	۱۱	۳۰
۹۴	الانشراح	" "	۸	۳۰
۹۵	التین	" "	۸	۳۰
۹۶	العلق	" "	۱۹	۳۰
۹۷	القدر	" "	۵	۳۰
۹۸	البیئہ	" "	۸	۳۰
۹۹	الزلزال	" "	۸	۳۰
۱۰۰	العادیات	" "	۱۱	۳۰
۱۰۱	القارعتہ	" "	۱۱	۳۰
۱۰۲	التکاشر	" "	۸	۳۰
۱۰۳	العصر	" "	۳	۳۰
۱۰۴	الہمزہ	" "	۹	۳۰
۱۰۵	الفیل	" "	۵	۳۰
۱۰۶	قریش	" "	۴	۳۰
۱۰۷	الماعون	" "	۷	۳۰
۱۰۸	الکوشر	" "	۳	۳۰
۱۰۹	الکافورون	" "	۶	۳۰

نمبر شمار	سورتاں داناں	نازل ہون دا زمانہ	آیتاں دی تعداد	پارتے جز
۱۱۰	النصر	سلسلہ بحری	۳	۳۰
۱۱۱	التہب	ابتدائی مکی	۵	۳۰
۱۱۲	الإخلاص	"	۲	۳۰
۱۱۳	الفلق	"	۵	۳۰
۱۱۴	الناس	"	۶	۳۰

ایہاں سب سورتاں دے شروع وچ بسم اللہ الرحمن الرحیم دی لکھی ہون

ہوندی اے پر سورۃ توبہ دے شروع وچ بسم اللہ الرحمن الرحیم نہیں لکھی ہوئی

رکوع : سورۃ دے اندر سب توں وڈی تقسیم داناں رکوع اے ۔

آیہ : سورہ دے اندر سب توں لکھی تقسیم داناں آیت اے

منزل : قرآن پاک دیاں ست منزلاں نیں ۔

پہلی منزل : سورۃ فاتحہ توں شروع ہوندی اے ۔

دوجی منزل : سورۃ مائدہ توں شروع ہوندی اے ۔

تیسری منزل : سورۃ یونس توں شروع ہوندی اے ۔

چوتھی منزل : سورہ بنی اسرائیل توں شروع ہوندی اے ۔

پنجویں منزل : سورۃ الشعرا توں شروع ہوندی اے ۔

چھٹی منزل : سورہ والصافات توں شروع ہوندی اے ۔

ستویں منزل : سورہ ق توں شروع ہوندی اے ۔

لفظ فمی بشوت دے ہر حرف توں اک نویں منزل دی شروع ہون والی سورۃ دا

پہلا حرف مراد اے ۔

۶۲۵۰	آیتاں شامی	۱۱۴	سورتاں
۶۲۱۲	" مکی	۸۶۴۳۰	کلمات
۶۲۱۴	" عراقی	۵۴۰	رکوع
۶۶۶۶	" عام	۸۴۴	آیتاں کوفی
۲۲۰۲۶۷۰	حروف	۸۲۱۶	" بصری

۱۷۷۱	د	۵۲۲۲۲	زیر
۱۲۵۲	تشہیبات (۳)	۲۹۵۸۲	زیر
		۸۸۰۴	پیش
		۱۰۵۶۸۲	نقطے

قرآن پاک دے حروف

۱۲۷۷	ط	۲۸۸۷۶	و
۸۲۲	ظ	۱۱۲۲۸	ب
۶۲۲۰	ع	۱۰۱۹۹	ت
۲۲۰۸	غ	۱۲۷۶	ث
۸۲۹۹	فا	۳۲۷۲	ج
۶۸۱۳	ق	۲۷۹۳	ح
۹۵۰۰	ک	۲۳۱۶	خ
۳۰۳۳۲	ل	۵۶۰۲	د
۲۶۵۶۰	م	۲۶۷۷	ذ
۳۵۱۹۰	ن	۱۱۷۹۳	ر
۲۵۵۱۹۰	و	۱۵۰	ز
۱۹۰۷۰	ہ	۵۸۹۱	س
۳۷۷۲۰	لا	۲۲۵۳	ش
۳۵۹۱۹	ی	۲۰۱۲	ص
		۱۶۰۷	ض

حروف مقطعات

قرآن پاک دیاں ۲۹ سورتاں دے شروع وچ کجھ حرف آندے نیں۔ جہناں نوں توڑ توڑ کے وکھو وکھری پڑھیا جائز اے۔ مثال دے طور تے الح اے۔ اس نوں الف۔ لام تے میم کر کے پڑھیا جاوے گا۔ وکھو وکھری پڑھن دے واسطے اینہاں نوں حروف مقطعات کہندے نیں۔ عام طور تے اینہاں ترحیم نہیں کیتا جائز اے۔ کل حروف مقطعات جیہڑے سورتاں دے

شروع وپچ آندے نہیں۔ جے کر بار بار آن والیاں حرفاں نوں چھوڑ دتا جائے۔ تے باقی صرف چودہ حرف رہ جانڈے نہیں۔ مثال دے طور تے۔ الف۔ لام۔ میم۔ صاد۔ را۔ کاف۔ با۔ یا۔ عین۔ طا۔ سین۔ حا۔ قاف۔ نون۔

حضرت شاہ ولی اللہ صاحب نے فون الکبیر فی اصول التفسیر اپنی مشہور کتاب وپچ حروف مقطعات دے بارے وپچ کتاب دے اخیر وپچ لکھیا اے۔

شیخ صدر الدین قونوی ہوراں میں وی حروف مقطعات دے بارے دو مفصل رسالے لکھے نہیں۔ زیادہ تشریح دی ضرورت مند طالب علماں نوں ایہاں کتاباں دے ول دھیان کرنا چاہیدا اے۔ اختصار دے طور تے ایہ بیان کافی اے۔ جے حروف مقطعات آن والے حالات دی تفسیر دے طور تے سورت دے شروع وپچ آندے نہیں۔

الم۔ سورۃ بقرہ تو علاوہ پنج ہور سورتاں دے شروع وپچ آندے۔

۱۔ بقرہ (۲) آل عمران (۳) العنکبوت (۴) الروم (۵) لقمان (۶) السجدہ
المص۔ المرا۔ کہیلعص۔ جمعق۔ حم۔ یس۔ طہ وغیرہ وغیرہ
ایہ سارے دے سارے حروف مقطعات ہیں۔

بعض لوکاں میں ایہناں دے کجھ معنے وی بیان کیتے نہیں۔ پر سچی گل ایہ اے جے صحیح تے درست معنے صرف اللہ تعالیٰ دی ذات پاک نوں اے پتر اے۔

۱۴۔ فضائل سورۃ یسین

جس طرح ہر چیز دا دل ہوندا اے۔ اسی طرح سورۃ یسین قرآن پاک دا دل اے۔ جو کوئی آدمی۔ سورہ یسین نوں خدا واسطے پڑھے گا۔ ادہ بخشیا جاوے گا۔ سورۃ یسین مردیاں دیاں روحاں نوں ثواب واسطے پڑھنا چاہیدا اے۔ (مستدرک)

جیہڑا کوئی سورۃ یسین نوں اک وار پڑھے گا۔ اوس نوں وہ دفعہ قرآن پاک ختم کرن دا ثواب ملے گا۔ (ترمذی)

جیہڑا کوئی رات نوں اللہ تعالیٰ دی خوشنودی واسطے پڑھے گا۔ اللہ تعالیٰ اوس نوں بخش دیں گے۔ (دارمی طبرانی)

جیہڑا آدمی صبح دے وقت سورۃ یسین پڑھے گا۔ اوس دیاں سارے دن دیاں حاجتاں پوریان ہو جان گیا۔

بیمار کو سورۃ یسین پڑھی جاوے۔ اوس نون شفا ہووے گی۔ اگر جان کنڈن دے موقع اتے قریب الموت آدمی دے سر ہانے پڑھی جائے۔ اوس دی جان کنی وچ آسانی ہووے گی۔ سورۃ یسین دی تلاوت روزانہ کیتی جاوے۔ تکلیفان دور ہون گیان۔ تے رزق وچ کشادگی ہووے گی۔

سورۃ یسین

اس سورت دانان یسین لے۔ اسدے وچ پنج رکوع نیں۔ تے ۸۳ آیات نیں۔ سورۃ دانان پہلی آیت تون نیا گیا لے۔ یسین تون مراد لے انسان؛ یعنی رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں تون مراد لے۔ اس سورۃ دا مقصد ایہ لے۔ کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نیں انسانیت تون کمال تک پہنچیا لے۔ آپ دی ذات ستودہ صفات نال تعلق پیدا کیتا جائے۔ تداہی انسانیت دا کمال حاصل ہوندا لے انسانیت دا کمال حاصل کرنا ہی اس سورت دا اصل مضمون لے۔ اس سورۃ تون رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی زبان مبارک وچوں قرآن پاک دا دل ہون دا خطاب ملیا لے۔ اس سورۃ دیاں فضیلتاں حدیث شریفہ وچ بہت ساریاں بیان کیتیاں گیان نیں۔ پہلا رکوع؛ سب تون پہلے قرآن پاک تون رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے سچا ہون اتے بطور شہادت دے پیش کیتا گیا لے۔ جے قرآن پاک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دا معجزہ لے۔ کیوں جے آپ نیں جس چیز دا دعویٰ کیتا لے۔ قرآن پاک اوس تون ثابت کر دیوے گا۔ ثابت کر دیں تون مراد عملی طور اتے انساناں تون اوس مقام اتے پہنچانا لے۔

دو جا رکوع؛ دو جے رکوع وچ مثال دے کے سمجھایا گیا لے۔ جے اوہ قوم جسدی اصلاح داکم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دے سپرد کیتا گیا لے۔ اوہ اس قابل نہیں سی۔ کہ کوئی دو جا مذہب اوسدی اصلاح کر سکدا۔ تے پہلے مذہب اوسدی اصلاح وچ ناکام ہو چکے سن۔

تیس جا رکوع؛ تیس جے رکوع وچ مثال دے کے سمجھایا گیا لے۔ جے اللہ تعالیٰ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دی ذات ستودہ صفات نال مردہ زمین تون زندہ کر دیں گے۔ چوتھا رکوع؛ چوتھے رکوع وچ آپ دی ذات نال تعلق پیدا کرن والیاں تون جزائے مخالفت کرن والیاں تون سزا دا ذکر کیتا گیا لے۔

پنجواں رکوع؛ پنجویں رکوع وچ ایہ دسیا گیا لے۔ اوہ تو ماں جیہڑیاں ترقی کر کے اللہ تعالیٰ دی مخالفت کر دیاں نیں۔ اوہ سمجھ لین۔ اوہنا مذا زوال دی بہت جلد شروع ہو جاسی۔ اللہ تعالیٰ

حق نوں غالب کرے گا۔ تے جھوٹے معبود اپنے پوجن والیاں دی کوئی مدد نہیں کرن گے۔
سورۃ یسین مکے دے زمانے وچ نازل ہوئی سی۔ یسین توں دو پہلے ویاں سورتاں سورۃ
سبا۔ سورۃ فاطر تے تن پچھے دیاں سورۃ الصافات۔ سورۃ ص۔ سورۃ الزمر سبیاں سب مکی نہیں۔
اہناں دامضمون دی آپس وچ ملدا اے۔ تے نزول دا زمانہ وی اکو اے۔

سورۃ یسین توں پہلی سورۃ وچ روحانی ربوبیت دا ذکر کیا گیا اے۔ تے دیا گیا اے
ساریاں قوماں دی ربوبیت رسولان دی وجہ توں ہوئی اے۔ اس سورۃ وچ دیا گیا اے کہ
روحانی ربوبیت انسان کا بل یعنی حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے نال تعلق پیدا
کرن نال حاصل ہووے گی۔

شیخ سعدی ہوراں سچ آکھیا اے۔ خلاف پیغمبر کے راہ گزید۔ کہ ہرگز بمنزل نخواستہ رسید
یعنی جس کسے وی حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نال مخالفت کیتی۔ اوہ کدی وی حقیقت دی
منزل تے پہنچ نہیں سکدا۔

شیخ سعدی ہوراں اک ہور جگہ وی فرمایا اے۔

مپنڈار سعدی کہ راہ صفا توں رفت جز بر پئے مصطفیٰ

یعنی اے سعدی ! ایہ خیال ای نہ کر۔ کہ دل دی صفائی دارستہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
دیاں قداں تے چلے بناں وی حاصل ہو جائے گا۔

سورۃ یسین

سُورَةُ يُسِينَ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ ثَلَاثٌ وَثَمَانُونَ آيَةً وَخَمْسَ رُكُوعَاتٍ۔

سورۃ یسین مکی اے اسدیاں تراسی آیتاں تے پنج رکوع نہیں۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

یہ اللہ تعالیٰ دے نال شروع کرنا مان جیٹرا اوڈا مہربان تے اتوروتی رحم کرن والا۔

یس

مختلف روایتاں وچ آندا اے کہ یس والفظ یا انسان دا مخفف اے۔ یس دا ترجمہ

اے۔ انسان اے ابن کثیر نے اپنی مشہور تفسیر دے وچ حضرت عبد اللہ ابن عباس حضرت

عکرمہ۔ عنہماک جس تے سنیاں ہوراں کولوں روایت کر دیاں ہویاں یس دا ترجمہ اے انسان

ای کیتا اے۔

پر صحیح تے درست ایسے جے لیس والفظ وی دو جیاں حرفاں وگ کا حرفِ مقطعات
وچوں اک حرفِ مقطوعے۔ (امامِ راغب)
زیادہ تشریح دے طور اتے لیس و ترجمہ لے کامل انسان لے۔ تے کامل انسان توں مراد
حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہیں۔

۱) وچ کتاب بنایح والا سرور کنوں لیا یا۔ حرفِ مقطوعہ غیب خزانہ پیغمبر فرمایا۔
ایہ سورت لیس جو اس دی اول اک خزانہ سمجھے پاک نبی یا جانے اعلم رب یگانہ
۲) حرفِ مولویں لیس مقطوعہ جنوں کہن خزانہ باجھ جیب نہ جانے کوئی ہر اک ہے بیگانہ
وَالْقُرْآنِ الْحَکِیْمِ

قسم لے اوس حکمت والے (پکے۔ محکم) قرآن پاک دی۔
۱) قسم قرآن شریف اساں جو وڈا حکمت والا یا قرآن حکم دا والی محکم امراں والا
۲) اے سید تعلین محمد لے صاحب درجا تاں

قسم قرآن حکیم جہدے وچ حکمت والیاں با تاں

قرآن

اللہ تعالیٰ نے اپنی اپنی ہدایت واسطے اپنے چوں نویں بندیاں اتے چار کتاباں نازل
فرمائیاں۔ تے قرآن پاک اوہناں وچوں سب تے پچھوں نازل ہوئی۔ ایس دے پچھے ہور کوئی کتاب
قیامت تیکر نازل نہیں ہووے گی۔

- ۱) زبور : حضرت داؤد علیہ السلام ہوراں اتے نازل ہوئی۔
- ۲) توراہ : حضرت موسیٰ علیہ السلام ہوراں اتے نازل ہوئی۔
- ۳) انجیل : حضرت عیسیٰ علیہ السلام ہوراں اتے نازل ہوئی۔
- ۴) قرآن : حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے نازل ہوئی۔

حکیم : حکمت والا۔ پاک۔ محکم

وَالْقُرْآنِ وچ واو قسمیہ لے۔ بندے دے قسم کمان دا ایہ مطلب ہوندا لے۔
جے اوہ اپنے بیان نوں شہادت دے طور اتے پیش کر والے لے طرح اللہ تعالیٰ وی اپنے
واسطے اوہ ای لفظ استعمال کر دے نہیں جیہڑے بندے نہیں استعمال کیتے نہیں۔ پر اینہاں دوہاں
وچ فرق ہوندا لے۔ جد کے کم نوں اللہ تعالیٰ دی طرف منسوب کیتا جاندا لے۔ تے اوس دانشنا

تے مقصد اس کم دی آخری غرض ہوندی ہے۔ اوتھے کے اوزار یا سبب دا وجود نہیں ہوندا۔
 جیسے نال انسان اپنی غرض پوری کر دالے۔ دو جیاں لفظاں وچ اللہ تعالیٰ دی قسم کھان دا
 مطلب ایہ ہے۔ جے اللہ تعالیٰ اس چیز نوں شہادت دے طور اتے پیش کر دے نہیں۔
 إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ۔ ۲۔ یقیناً اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم تسیں ساڈیاں بھیجیاں ہویاں
 پیغمبراں وچوں او۔

- (۱) توں تحقیق رسول اساڈا وچوں کل رسولان
 مرسل جیہڑے اہل شریعت اے سید مقبولان
 (۲) توں عالی درجات پیغمبر وچوں کل رسولان
 او پر سدھے راہ دے قائم مثل تمام رسولان

إِنَّ : یقیناً - بے شک

ك : توں بنمیر والفظاں جیہڑا واحد مخاطب اتے بولیا جاندا ہے۔

ل - مِنْ : وچوں - (میں سے - اُردو)

الْمُرْسَلِينَ : مرسل دی جمع دا صیغہ ہے۔

مُرْسَلٍ : لفظی ترجمہ بھیجا ہویا ہے۔ عرف دے وچ کتاب والے بنی نوں کہندے نہیں۔

عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۳۔ (تسیں) سدھے راہ اتے او۔ (یعنی توحید داراہ۔

جیہڑا اللہ تعالیٰ دی رضا مندی دا سبب ہے)

۱۔ جیوں سارے پیغمبر آجے سدھے راہ تے قائم۔ مثل ایسا مندی توں بھی سید رہیں قائم دائم۔

۲۔ ۴ : او پر سدھے راہ دے قائم مثل تمام رسولان۔

عَلَى : اُتے۔ اوپر

صِرَاطٍ : راستہ : ایہ لفظ صراط سین نال وی لکھیا جاندا ہے۔ ایہ اصل وچ

سَرَطَاتِ الطَّعَامِ وَشَرَسْرَدَتْه وچوں نکلیا ہے جس دے معنی کھانے نوں نکل

جان دے نہیں۔ رستے نوں صراط اس واسطے کہندے نہیں۔ کراوہ چلن والے راہ رو نوں

نکل لیندا ہے۔ یا مسافر راہ رو اس نوں نکل جاندا ہے۔

مُسْتَقِيمٍ : سدھا۔ استقامت توں اسم فاعل دا صیغہ ہے۔ صراط مستقیم

توں مراد اسلام تے ہدایت دی راہ ہے۔ قرآن پاک دی پہلی سورت فاتحہ دے وچ

وارد لے۔ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ۔ سائوں سہی راہ دی ہدایت کرو۔ سورت
آل عمران دے وچ وارد لے۔ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هَدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ۔
جیہڑا آدمی اللہ دے دین نوں مضبوطی نال پکڑ لے۔ تے اوہ سہی راہ تے لگ گیا۔ صراط مستقیم
توں مراد اوہ ای رستہ لے جس دے اتے مسلماناں واسو او اعظم چل رہیا اے۔ کیوں جے حدیث
شریف وچ وارد لے۔ اِتَّبِعُوا السَّوَادَ الْاَعْظَمَ۔ وڈی جماعت دے پچھے لگو۔
وَمَنْ شَذَّ شَذَّ فِي النَّارِ۔ جیہڑا وڈی جماعت توں الگ رہیا۔ اوہ آگ (دوزخ)
دے وچ ڈگ پیا۔

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝ (ایہ قرآن) نازل کیا گیا لے۔ غالب اتے رحم

کرن والے خداوند کریم دی طرفوں۔

۱) بھیجا ایہ قرآن معظم غالب رحمت والے
پاک رسول محمدؐ اتے خلقت دے رکھوالے

آیا ایہ قرآن حمید از طرف عزیز رحیمی
پاک نبی دی اُمت اتے ہو یا فضل کریمی
غالب رحمت والا! یہ قرآن حکیم آماں
تاتوں آپ ڈراویں اس تھیں میرے جنہاں دُراں

تَنْزِيلَ : آمارنا۔ نازل کرنا۔ باب تفصیل دامصدر لے۔ تنزیل دی زبردست اتے لے۔
قرآن پاک داعزیز تے رحیم دے طرفوں نازل کرنا اس بات دی دلیل لے۔ کہ لوکان نوں معلوم ہووے
کہ ایہ قرآن پاک منکراں تے غالب آئے گا۔ تے منن والیاں واسطے اُچھے مرتبے ہون گے۔
الْعَزِيزُ : غالب۔ زبردست۔ ڈاڈا۔ صفت مشبہ واصیغہ لے۔

الرَّحِيمُ : رحمت کرن والا۔ اسم صفت مبالغہ واصیغہ لے۔ اسدا وزن فَعِيلٌ
لے۔ رحمت دے بار بار ظاہر کرن واسطے آندا لے۔ رحمت تے شفقت دی انتہائی کثرت دا
اظہار رحیم توں ہوندا لے تے انتہائی قوت دارحمن توں۔ رحمن دا ترجمہ نہایت رحم کرن والا۔
تے رحیم دا ترجمہ بار بار رحم کرن والا لے۔ رحمن دے وچ اللہ تعالیٰ دی رحم دی شان داعموم
پایا جاندا لے۔ جیہڑا کہ مومن اتے کافر سب واسطے ہوندا لے۔ تے رحیم دے وچ رحمت
دا خصوص اہل ایمان واسطے لے۔ جیہڑا قیامت دے دن ظاہر ہووے گا۔

عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ ہوراں نے فرمایا ہے۔ اَلرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ الدُّنْيَا
وَالرَّحِيْمُ وَرَحِيْمُ الْاٰخِرَةِ تے حضرت امام جعفر صادقؑ ہوراں نے فرمایا ہے۔
الرَّحْمٰنُ اِسْمُ خَاصٍ لِصِفَةِ عَامَّةٍ وَالرَّحِيْمُ اِسْمُ عَامٍ لِصِفَةِ
خَاصَّةٍ۔

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا اُنزِرَ اَبَاؤَهُمْ فَهُمْ غَافِلُوْنَ ۔

تو جے ڈراوے اوس قوم نوں جیہڑے نہیں ڈرائے گئے باپ اوہنا ندے۔ تے اوہ غافل
رہے۔

۱۔ نال فصاحت قوم کوچی نوں متران ڈراوے

باپ جہنا ندے غافل موئے اوہنا نوں سمجھاوے

باپ جہنا ندے غفلت تے ہوش نہ ہرگز آئی

ہن متران اولاد اہنا ندی تائیں چاک لائی

۲۔ نہیں ڈرائے گئے جہنا ندے اگے پیوتے دادے

پس اوہ رہندے غفلت اندر مندے جہناں ارادے

ل۔ تاں جے

تُنذِرَ : توں ڈراویں۔ توں توں مراد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہیں۔ عربی زبان وچ
تسخاطب دے وقت واحد واصیغہ ای استعمال ہوندا ہے۔

قَوْمًا : اوس قوم نوں۔

مَّا اُنزِرَ : نہیں ڈرائے گئے۔

اَبَاؤَهُمْ : اوہنا ندے پیو دادے۔

فَهُمْ : پس اوہ۔

غَافِلُوْنَ : غافل نہیں۔ غافلوں غافل توں جمع داعیغہ ہے۔

لِتُنذِرَ قَوْمًا توں مراد قریش یا عرب قوم ہے۔ جس نوں اسلام دا پہلا پیام دیا گیا۔ رسول

کریم صلی اللہ علیہ وسلم کل دنیاں واسطے وی پیغمبر سن۔ تے اپنی قوم واسطے وی سن۔ آپ وی

عالمگیر پیغمبری واذکر قرآن پاک وپہ کئی جگہ وار ہوندا ہے۔ مثلاً لِيَكُوْنَ لِلْعَالَمِيْنَ نَذِيْرًا۔

وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا۔

قَوْمًا مَّا اسْتَدَابَا وَهُمْ : توں مراد بنی اسماعیل نہیں۔ جہنماں دے وچ کوئی نبی نہیں سی آیا۔

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ لَا يُؤْمِنُونَ
البتہ نال یقین دے اوہناں وچوں بہتیاں اُتے (عذاب) دی بات ثابت ہو چکی اے تے اوہ ایمان نہیں لیاون گے۔

۱) بے شک قول عذاباں والا بہتیاں اُتے آیا
مورد سخت عذاب ہوتے اوہ پاون دکھ سوایا
ہرگز نہ ایمان لیاون عمتل اہناندی ماری !
کیوں جوہن اوہ شقی ازلی مت اہناندی ماری
۲) اہنماں وچوں جو اکثر لوکاں سُنی کلام ربانی !
پر انکار اوپر اصراری ہو رہندے شیطان
اوپر اہنماں پس ثابت ہو گئی بات عذاباں والی
پس اوہ نہ ایمان لیاون جوہے قوم زوالی

لَقَدْ : البتہ نال یقین دے۔

حَقَّ : ثابت ہو چکی اے۔

الْقَوْلُ : (عذاب) والی بات۔

عَلَىٰ : اوپر۔ اُتے۔

أَكْثَرِهِمْ : اوہناں وچوں بہتے۔

فَهُمْ : پس اوہ۔

لَا يُؤْمِنُونَ : ایمان لیاں گے۔

اوہ تفسیری بات ایہ اسی اے۔ جے ایہ لوگ ایمان نہیں لیاں گے۔ اسدی مثال اسطرح اے۔ جسطرح اک طبیب کسے بد پرہیز بیمار دے متعلق پہلے ایہی دس دیوے۔ کہ اس نون شفا نہیں ہووے گی۔ اس قسم دی پیش گوئی دا مطلب ایہ نہیں اے۔ جے بیمار دا انجام طبیب دی مرضی یا خواہش دے مطابق ہو یا اے۔ اوہ لوگ جدوں ہدایت یابی دے قاعدیاں اُتے عمل نہیں کردے۔ یعنی ذہن خالی کر کے رسالت دے دعوے اوتے غور کیا جاوے۔

اس واسطے قدرتی گل لے۔ جسے اوہ لوگ ہدایت دے ثمرے توں محروم رہیں گے۔ اِنَّا جَعَلْنَا
فِي اَعْنَاقِهِمْ اَغْلَالًا فَمَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَمَهُمْ مَّقْمَحُونَ

تحقیق اسان اہناں دیاں گردناں وچ طوق پادتے۔ اوہ طوق اہناں دیاں ٹھوڈیاں تک
نیں اپنے سر اُچھے کیتے ہوئے نیں۔ (سراں دا اچا ہون دی وجہ ٹھوڈیاں تک طوقان دا آجانا۔
جس طرح بعض وقت گردن دے وچ بہتے سارے ہار پادتے جان۔ تے گردن نیوی نہیں ہو سکدی۔
۱) جسے کافر ایساں نہ لیا ون ساڈا کی وگڑایا

طوق اہناں دیاں دھوناں اندر ہونے دکھ سوایا
ٹھوڈی تک ہون وچ گردن طوق اسان جو پائے

بنویں پانی ہل نہ سکدے کیہڑا آن چھڑائے
طوق اہناں دیاں گردناں اندر اسان یقیناً ڈالے

بدلانہ فرمانی والا پاون لوک زولے
پس اوہ ٹھوڈیاں تک اہناں دے طوق برابر آئے

ہندھی توفیق نہ پاون سر اُپر تون چائے

اِنَّا - اِنَّا : تحقیق اسان ۔

جَعَلْنَا : اسان بنائے ۔ اسان پادتے

فِي : وچ

اَعْنَاقِهِمْ : اوہناں دیاں گردناں ۔ اعناق عنق دی جمع لے ۔ جس دامن دھون یا
گردن لے ۔

اَغْلَالًا : غل دی جمع لے ۔ طوق ۔

فَمَهِيَ : پس اوہ ۔ ہی ضمیر داصیغہ لے ۔ اس دامن جمع اعناق لے ۔

اِلَى : تک ۔

اَذْقَانِ : ذقن دی جمع لے ۔ ٹھوڈیاں ۔

فَمَهُمْ : پس اوہ ، ہم ضمیر داصیغہ لے ۔ اس دامن جمع ہم لے ۔ اوہ لوگ ۔

مَّقْمَحُونَ : اوہ سر اُچا کیتے ہوئے نیں ۔ قُمَح اونٹ دے متعلق آکھیا جاندا ۔ جداؤ

سر اُچا کر کے پانی نہ پیوے یعنی اوہ لوگ نہ اگے دیکھ سکے گے ۔ تے نہ چھپے ۔ ایہ ساری مثال

اہناذی ایمان توں دُور ہون دی لے۔ اوہناں اپنی ارادی قوت کو لوں صحیح کم نہیں لیا۔ اس واسطے
 ہدایت دی توفیق دی اوہناں کو لوں کھوہ لئی گئی لے۔ تفسیر مدارک وچ اس آیت دی شرح
 اس طرح کیتی کئی لے۔ فی ان لا تامل لہم ولا تبصروا نہصم متعامون
 عن النظر فی آیات اللہ۔ (یعنی اوہ لوگ شقاوت ازل دی وجہ توں اللہ تعالیٰ دیاں آیات
 وچ ویکھ نہیں سکدے۔

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَا
 هُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝

اتے اساں اک دیوار اہناذے اگے کر دتی لے۔ تے کندھ اہناذے پچھے۔ اساں اہناں
 نوں چھپا دتا۔ (اہناذیاں اکھاں اُتے پردہ پا دتا لے) اوہ نہیں ویکھدے۔ یا سنہیں ویکھ سکدے۔

(۱) اساں اہناں دے اگلے پاسے اک دیوار بنائی

اک پچھاڑی کندھ بنائی کر دے ہال دہائی

پردہ پا اکھاں دے اُتے اساں چا بنایا

سرور نوں تا ویکھ نہ سکن اکھیں گھٹا پایا

یا دوطرف اہناذی تانی چادر غفلت والی

ناں اسرار احکام قرآن ویکھ نہ سکن خالی

(۲) اک اک کندھ اہناذے اگے پچھے اساں بنائی

طرف ہدایت نہ آسکن تا صاحب گمراہی

نیز اہناذے اپر پایا پردہ غفلت والا

پھر اوہ ویکھ نہ سکن ہرگز راہ ہدایت والا

وَ : اتے۔

جَعَلْنَا : اساں بنایا۔

مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ : اگے اوہناں دے ہتھاں دے۔ یعنی اوہناں دے اگے پاسے۔

سَدًّا : دیوار۔ کندھ (پردہ)۔

وَمِنْ خَلْفِهِمْ : اوہناں دے پچھے

سَدًّا : دیوار۔ کندھ۔ (پردہ)۔

فَاغْتَبَيْنَاهُمْ : پس اسان او ہناں ڈھانک ونا۔ او ہناں اتے پردہ پادنا۔

فَنَهُمَّ : پس اوہ :

لَا يُبْصِرُونَ : نہیں دیکھ سکدے۔

ایس آیت دی تشریح آیت ۷ دے نال کردتی گئی اے۔ گواہناں لوکاں دی غفلت تے مجرا نہ سی۔ پر اسدی نسبت اللہ تعالیٰ بے حیثیت مسبب الاسباب دے اپنی طرف کیتی اے۔ جیٹری نظام تکوینی دی علت اے۔

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۔

اتے ایہ بیغیر صلی اللہ علیہ وسلم۔ تیرا ڈرانا یا نہ ڈرانا اہناں دے واسطے اکوجیہا اے۔ کیوں جے اوہ ایمان نہیں لیاون گے۔

۱) جان برابر اہناں تائیں پاک حبیب پیارے

بھاویں نت ڈرا او ہناں نوں بھاویں رہو کنارے

ہرگز اوہ ایمان نہ لیاون شقی ازلی بھارے

اللہ علم مستدیم اساڈے کافر ناری سارے

۲) خواہ توں اہناں ڈراویں سرور بھانویں نہ ڈراویں

اوپر اہناں برابر یکساں کیوں تکلیف اٹھاویں

وَ : اتے

سَوَاءٌ : برابرے۔ اکوجیہا اے۔

عَلَيْهِمْ : اہناں دے اتے۔

ءَ : کیا۔

أَنْذَرْتَهُمْ : توں اہناں نوں ڈراویں۔

أَمْ : یا

لَمْ تُنذِرْهُمْ : توں نہ ڈراویں

لَا يُؤْمِنُونَ : ایمان نہیں لیاون گے۔

اوہ لوگ ایمان نہیں لیاون گے۔ تیں زیادہ غم نہ کرو۔ اپنی تبلیغ جاری رکھو۔

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبِ ج۔

فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ۝

بے شک تیس دنوں ڈرا سکے او۔ جیٹا نصیحت اتے عمل کرے۔ نصیحت
دے پچھے لگے اتے خدا نون دیکھے بناں ایمان لیاوے۔ پس اے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تیس دنوں
نوں بخشش تے وڈے ثواب دی خوشخبری سناؤ۔

۱) بن دیکھے اوہ ڈرے خدا تھیں خوف خداوند والا

دل دے اندر محکم رکھے خوف قیامت والا

بخشش دی خوشخبری اسنوں پاک جیب ستائیں

بھی جو نیکی کرے ہمیشہ اجر دیواں ہر جا میں

۲) ہاں البتہ اثر انہاں نون تیسری وعظ کلاموں

ڈرن خدا تھیں جو بن دیکھے تابع دار احکاموں

پس تون دینیں بشارت انہاں جو بنے رحمانی

بہت ثواب تے بخشش والی طرفوں ذات ربانی

إِنَّمَا : بے شک ۔

تَنْذِرٌ : تون ڈراویں ۔

مَنْ اتَّبَعَ الذِّكْرَ : جیٹا پچھے لگے نصیحت دے ۔ مَنْ جِئْتُمْ بِهِ : اتبع پچھے لگے

الذِّكْرَ : نصیحت ۔

وَخَشِيَ : اتے ڈرے ۔

الرَّحْمَنَ : رحمان کولوں ۔ اللہ تعالیٰ کولوں ۔

بِالْغَيْبِ : نال غیب دے ۔ بناں دیکھیاں

فَبَشِّرْهُ : پس تیس دنوں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ! خوشخبری دیو ۔

بِمَغْفِرَةٍ : نال بخشش دے ۔

وَأَجْرٍ كَرِيمٍ : اتے وڈے ثواب دے ۔

بخشش گناہ کولوں تے چنگاتے وڈا ثواب بندگی اتے ۔ یعنی کسے چیز دا ہو جانا

طلب کرن نال حاصل ہوندا اے ۔ تے طلب دا جذبہ خداوند تعالیٰ تون ڈرن نال پیدا ہوندا اے

اگر ڈرن دا جذبہ ای سرے تون مفقود اے ۔ تے تلاش تے طلب پیدا ای نہیں ہووے گی ۔ تربیت

والنفع طاب دمی اپنی استعداد سے مطابق ہوندا ہے۔

إِنَّا لَنَحْنُ مُنْحَى الْمَوْتِ وَنَكْتَبُ مَا قَدَّمُوا وَأَثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ
فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ۝

یقیناً اس میں مویاں ہو یاں نول زندہ کر دے ہاں۔ تے اسیں لکھ لیندے ہاں جو کجراہناں میں
اگے بھیجا لے۔ یا جو کجراہ تہچھے چھوڑن گے۔ ہر اک چیز نول اسان واضح کتاب وچ درج کر
چھڈیا لے۔

۱) بے شک روز قیامت کر ساں زندہ مردیاں تائیں
بھی نال ہدایت زندہ کرے مردہ قلب گناہیں
نیکی بدی جو اگے گھسلی ہر انسان وچارے
یا جو قدم زمین دھردے لکھدے ہاں اوہ سارے
اتے اندر لوح محفوظ اسان تے لکھ رکھے کم سارے
کمی بیشی نہ ہووے رقی نیکی بدی سارے
۲) قدرت نال یقیناً مردے اسیں جواون ہارے
جیوں مردے قلب جواون نال ہدایت پیارے
جو جو لوکیں اگے گھتن نیکی تے بریائی !
ہور نشان اہنا ندے قدرتاں ہر اک قسم کماٹی
ہر اک چیز چنگی خواہ مسندی نیکی یا بریائی
روح محفوظ اوہ کہن گے اسان تمام لکھائی

إِنَّا لَنَحْنُ : تحقیق اسیں
مُنْحَى الْمَوْتِ : جواوندے ہاں مردیاں نول۔ موتی میت دی جمع و اصیغہ لے۔
وَنَكْتَبُ : اتے اسیں لکھ لیندے ہاں۔
مَا قَدَّمُوا وَأَثَارَهُمْ : جو کجراہناں اگے بھیجا تے نشان اہناں دے۔
وَكُلَّ شَيْءٍ : اتے ہر اک چیز نول۔
أَحْصَيْنَاهُ : اسان درج کیتا لے۔ اسان شمار کیتا لے۔
فِي : وچ۔

اِمَامٍ مُّبِينٍ : واضح تے روشن کتاب -

مَا قَدَّ مُوَا : توں مراد اوہ کم سنہیں چھوڑے اوہناں تے ختم ہو گئے۔ یعنی اہناں دے

ذاتی اعمال -

وَأَشَادَهُمْ تُوں مراد متعدی اعمال نہیں چھوڑے دو جیاں لوکاں دی ہدایت یا گمراہی دا

سبب بنے۔

إِنَّا نَحْنُ مُخِي الْمَوْتَى : اللہ تعالیٰ فرمادے نہیں۔ اسیں اسی قیامت دے دن مرویاں

دوبارہ زندہ کراں گے۔ اوس وقت نیکیاں دا بدلہ (جزا) تے بریاں دا بدلہ (سزا) دتی جائے گی۔

اِمَامٍ مُّبِينٍ توں مراد لوح محفوظ لے۔ جدے وچ چھوٹا یا وڈا ہر واقعہ درج ہوندا لے۔

ابن حیان ہوراں دی مشہور تفسیر البحر المحیط وچ مجاہد۔ قتادہ تے ابن زید توں مروی لے۔

امام مبین توں مراد لوح محفوظ لے۔ مدارک دے وچ امام مبین توں لوح محفوظ اسی مراد درج لے۔

اللوح المحفوظ لا من اصل الكتب ومقتداها تون واضح ہوندا لے۔

امام : دے لغوی معنویاں وچ ہر اوہ چیز شامل لے جس کی پے روی بیٹی جائے۔

بجانویں اوہ انسان ہووے۔ بجانویں کتاب یا کچھ ہووے۔ امام راغب ہوریں فرمادے نہیں۔

الامام الہوتم بہ انسانا کان او کتابا او غیر ذالک روح المعانی دے مسنف

نہیں اس تفسیر دی مخالفت کیتی لے۔ کہ امام مبین توں مراد حضرت علی رضی اللہ عنہ نہیں چھوڑا شیخ

صاحبان و اخیال لے۔

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ مَرِذَّةً هَا الْمُرْسَلُونَ ه

تے اینہاں واسطے بستی والیاں دی مثال بیان کرو۔ جدوں اوہناں دے کول بھیجے ہوئے

آئے۔

تے کرتوں اہناں مثال بیان جو شہر انطاکیہ والے

خدا کے پاس اوہناں دے مرسل منکر ہوئے مثال

وَاضْرِبْ : تے بیان کرو تہیں دے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم

لَهُمْ : اوہناں واسطے۔

أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ : بستی والے۔ أَصْحَابٌ دے جمع لے۔ قَرْيَةٌ بستی یا

شہر توں اکدے نہیں۔

إِذْ : جدوں

جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ : آئے اس بستی والیاں کول بھیجے ہوئے۔ جَاءَ لے۔ ہا
 نئمیر لے چیٹری قریب دی طرف جاندی لے۔ الْمُرْسَلُونَ : مَرْسَل دی جمع لے
 تے اسم مفعول داعیغ لے معنی بھیجے ہوئے۔

حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے اپنے دو خاص بندے تبلیغ واسطے انطاکیہ بستی دی طرف
 بھیجے سن۔ ایس آیت وچ اللہ تعالیٰ اوہناں واقصہ بیان کردا لے۔

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا
 إِنَّا إِلَيْكُم مَّرْسَلُونَ ۝

جدوں اسیں اوہناں ول دو شخصان نوں گھلیا پس اوہناں دوہاں نوں جھٹلا دتا پھی
 اسیں نتیجے نال اوہناں نوں طاقت دتی پس اوہناں آکھیاں تحقیق اسیں تہاڈی طرف بھیجے
 گئے ہاں۔

جد گئے اسان طرف اوہناں دے دو شخص کفار جھوٹانڈے

اوہناں نوں پھر نال تریجے مدد اسیں پوجبانڈے

تحقیق اسیں ہاں طرف تہاڈی بھیجے رہے آئے

نام دوہاں دایجھے، یونس آہا وہب بتائے

تریجا اوہ شمعون جو اگلیاں نوں اُس قوت دتی

اگلیاں نوں ونج سپا کیتس سچ گواہی دتی

إِذْ : جدوں

أَرْسَلْنَا : اسان بھیجیا۔ نائمیر جمع متکلم دی لے۔

إِلَيْهِمْ : اوہناں دے دل۔

اثْنَيْنِ : دو شخص

فَكَذَّبُوهُمَا : پس اوہناں نے دوہاں نوں جھٹلا دتا۔ دوہاں توں مراد اوہ

شخص نہیں چیٹریے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے تبلیغ واسطے بھیجے سن کیونکہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 نے اللہ تعالیٰ دے حکم نال بھیجے سن اس واسطے اللہ نے فرمایا کہ اسان اوہناں نوں بھیجیا۔

فَعَزَّزْنَا : اسیں طاقت

ب : ساتھ - نال

بَثَلْتِ : تیجے - نال

فَقَالُوا : پس اکیھا او بناں (تہاں نہیں)

إِنَّا : بے شک اسپں سارے -

إِلَيْكُمْ : تہاڈی طرف

مَرَّسَلُونَ : بھیجے ہوئے ہاں

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْتُمْ

أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ :

اوبناں اکیھا نہیں ہوتیں مگر ساڈے ورگے انسان اتے اللہ نے کوئی چیز نازل نہیں

کیتی تیں تے جھوٹے او۔

کافر کہن نہیں تہاں مگر اں بندے ساڈے تیجے

تے نہ کچھ چیز آری اللہ بولو جھوٹھ سینجے

مَا : نفی واسطے اے -

أَنْتُمْ : عنقریب منفضل اے تے جمع مذکر مخاطب واسطے استعمال ہوئی اے -

بَشَرٌ : آدمی - انسان -

مِثْلُنَا : ساڈے ورگے - کھان بہین بہین تے بولن وے لہا نال -

مِنْ شَيْءٍ : کوئی چیز -

تَكْذِبُونَ : صیغہ جمع مذکر مخاطب - تیں جھوٹے او۔ اوس شہرے نوکان میں اوبناں

تہاں پیغمبر اں نوں اکیھا کہ تیں تے ساڈے ورگے انسان جتے نہ ای اللہ تعالیٰ نے تہاڈے

لے کوئی چیز نازل کیتی اے تے تیں سانوں بھوٹھیاں گلاں اکھدے او۔

قَالُوا يَا عَلَمٌ إِنَّا إِلَيْكُمْ الْمُرْسَلُونَ ۚ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَشَرُ الْمُرْسَلُونَ

اُنہاں اکیھا ساڈا رب جاندا ہے بیشک اسپں تہاڈی ول بھیجے گئے اں لے ساڈے اوپر

صرف پیغام نیا ہر پہچاؤنا اے -

پہلی آیت وچ رسولان نے فرمایا کہ اساں تہاڈے ول بھیجے گئے ہاں تے عبدوں انہاں

نے متن توں انکار کر دیا پھر رسولان نے فرمایا ساڈا رب جاندا ہے بیشک اسپں یقیناً تہاڈے ول

بھیجے گئے ہاں تے ساڈے آوان دامقصد صرن تبلیغ لے ۔

يَعْلَمُ : صیغہ واحد مذکر غائب ۔ اوہ جاندا لے ۔

عَلَيْنَا : ساڈے اُپر ۔

الْبَلْعُ : پہچا دینا ۔

الْمَبِيتُ : ظاہر ۔ یعنی جیٹری گل ظاہر تے صاف لے اوس نوں ایسں تہاڈے تیکر

پہچاندا ہاں ۔

قَالُوا اِنَّا قَطِيْرًا بِكُمْ لَيْنًا لَمَّا تَنْتَهُمُوا النَّارَ جَمَعَكُمْ لِيَسْتَنْبِغُمْ

مِنَّا عَذَابَ الْيَوْمِ ۝

کافراں اکھیا ایسں تہاڈے نال بدفالی پکڑ دے ہاں جے کرتیں باز نہ آوے گے تے البتہ ایسں

تہانوں سنگسار کر دیوانگے اتے ساڈی دلوں تہانوں ضرور درد دیون والا عذاب پہنچے گا ۔

کافر کہن اساں نال تہاڈے پکڑی ہے بدفالی

جے مڑو نہیں تہاں قتل کران گے مار پتھر بدفالی

تے پہنچن گے تہاں ساڈی طرفوں سخت عذاب دکھاں دے

انہاں قحط پیا مینہ بند ہوئے ایہ شامت انہاں بنا دے

جدوں رسولان نے اکھیا ایسں تہاڈے دل بھیجے گئے ہاں تے ساڈا کم صرن تبلیغ لے تے

اونہاں لوکاں نوں کوئی سُردی گل تے نہ سچھی تے کہن گے کہ جیٹری روز دہاڑے ساڈے اتے

مصیبت آندی لے ایسں ایہ تہاڈی نحوست سمجھدے ہاں ۔ جدوں دے تہاں آئے او ساڈے

شہر اندر مصیبتاں نے ڈیرے لا دتے نیں ۔ جے اگر تہاں اس نوں مذہب توں باز نہ آئے تے

ایسں تہانوں پتھر مار مار کے مار دیواں گے تے تہانوں ایسں بڑا دردناک عذاب دیواں گے ۔

رسولان نے اس جواب نوں سن کے بڑی دلیری نال اکھیا جس دا بیان اگلی آیت وچ آرہیا لے ۔

قَطِيْرًا نَا : ایسں بدفالی پکڑ دے ہاں ۔

بِكُمْ : تہاڈے نال ۔

لَمَّا تَنْتَهُمُوا : جمع نہ کرنا صیغہ لے ۔ تہاں اپنے کم توں باز نہ آئے ۔

لَنَرَّ جَمَعَكُمْ : البتہ ایسں تہانوں رجم کر دیاں گے ۔ رجم دا معنی پتھر مار مار کے بالکل

جانوں مار دینا ہوندا لے ۔ شادی شدہ سے زنا کرن دی سزا بھی اسلام نے رجم ای رکھی لے ۔

یعنی اوس نون اک میدان وچ کھڑا کر کے اپنے پتھر ماروسی او مر جاوے۔
 كَيْمَسَّكُمْ : البتہ تہانوں ضرور پہنچے گا۔ ایس لفظ وچ دوہری تاکید اے۔ اک حرف
 لام اور دو جان تاکید ثقیدہ :

عَذَابٌ اَلِيْمٌ : دردناک عذاب ، بہت سخت سزا۔ ایہہ مرکب تو صیفی اے کیوں
 جے عَذَابٌ موصوف اے تے اَلِيْمٌ ایس دی صفت واقع ہو رہی اے۔
 قَالُوا اطَّيْرُكُمْ مَعَكُمْ اَيْنَ ذِكْرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ
 رسولان اکھیا تہاڈی شامت تے بدفالی تہاڈے نال اے۔ کیا بھلا جکر نصیحت دتے جانڈے
 لئے اوسنوں بدفالی بانڈے او ؛ بلکہ تمہیں لوک حد تمہیں آگے لنگھن والے رو۔

کیہا انہاں بدفالی تہاڈی شامت کفر تہاں
 جے تہاں نصیحت کریے اوہ بدفالی گنوں تہاں
 بلکہ تمہیں ہو قوم فضول جو حدوں لنگھ سداہے
 ایہہ کمال و بال تہاڈی شامت کفر تہاں تھیں آئے
 رسولان اکھیا تہاڈی نحوست تہاڈے نال اے کیا ایہہ کوئی انصاف اے کہ تمہیں سمجھاؤن والیاں
 نال لڑوے او۔ عقلمنداں دے نزدیک ایہہ بہت و حدی کہینگی اے۔

طَائِرُكُمْ : تہاڈی شامت تے بدفالی۔

اَيْنَ : کیا اگر۔

قَوْمٌ :

مُسْرِفُونَ :

وَجَاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَسْتَعِي قَالَ يَا قَوْمِ اَتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ط

تے شہر دے پرے پرے تھیں اک آدمی دوڑدا ہویا آیا اوس نے اکھیا اے میری قوم رسولان دہی
 تابعداری کرو۔

تے پرے پرے شہر دے تھیں بک مومن بھیجا آیا

اے قوم میری کرو انہاں رسولان پیروی سخن الایا

وَجَاءَ : آئے آیا۔

اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ : شہر دا دور دا حصہ یعنی پر لاکنا رہ یا سہرا۔

سَجَلٌ : اسم نکرہ لے ۔ ایسے توں مراد اوہ آدمی لے جس نے اپنی قوم نوں آکے اکھیا
کہ تیسوں رسولاں دی تابعداری کرو۔ اوس آدمی داناں حبیب بنجارسی بنجار عربی وچ ترکھان نوں
اکھدے نیں ، حبیب بنجار لوکاں توجدا ہو کے اک غار وچ اللہ تعالیٰ دی عبادت کردا بنداسی۔
يَسْتَعِي : دوڑدا ہویا۔

يَقْتُومِر : لے میری قوم ۔ اصل وچ يَقُومِي تھا۔ یاد عنمیر متکلم دی لے جیہڑی ایس جگہ
تے حزن کردتی گئی لے۔

اِنْتَبِعُوا مَن لَّا يَسْئَلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُّهِتَدُونَ ۝
تیسوں اوس شخص دی پیروی کرو جیہڑا تہا کھنوں کوئی مزدوری نہیں منگا لے اوہ تہا نوں راہ
پاؤن والے نیں۔

حبیب بنجار نے اوہناں لوکاں نوں اکھیا تیسوں انہاں دی تابعداری کرو۔ دیکھو ایہ تہاڑے
کولوں کسے قسم دی مزدوری دا سوال بھی نہیں کردے مفت تبلیغ کردے نیں تے ایہ رسول
ہدایت اتے نیں انہاں دی گل نوں منوں۔ سارے نبیاں دا ایہو ای کم سی کہ تبلیغ تے اشاعت دین
اتے کسے کولوں کوئی مزدوری دا سوال نہیں سن کردے۔

لَا يَسْئَلُكُمْ : نہیں سوال کردے تہا کھنوں۔

اَجْرًا : کوئی مزدوری یا ثواب۔

وَمَا لِي لَا اَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَالَّذِي تُرْجِعُونَ ۝ عَاثِمُ بْنُ
دُوَيْبِ الْهَمَّانِ يُرَدِّدُ الرَّحْمَنُ بَصُرًا لَّا تَفْنَىٰ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ
شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونَ ۝ اَلْحَبِ اِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ اِنِّي اَمِنْتُ بِرَبِّكُمْ
فَاَسْمَعُونَ ۝

تے کیا لے میرے واسطے جو میں نہ بندگی کراں اوس دی جس نے میںوں پیدا کیتے تے تیسوں
سارے اوس ول طرف پھیرے جاؤ گے۔ کیا میں اوس توں سوا کوئی ہوڑ معبود بناواں ، جیکر
اللہ تعالیٰ میںوں کچھ دکھ دینا چاہوے تے اوہناں دل سفارش میرے کسے کم نہیں آسکدی
تے نہ ای اوہ میںوں اوس کولوں چھڑا سکے نیں۔ اوس ویلے میں ظاہر گمراہی دے وچ ہو جاواں
گیا بیشک میں تہاڑے رب نال ایمان لے آیا ہاں تے تیسوں میری بات کن لا کے سن
لو۔

تے کیوں نہ کراں عبادت اوسدی مینوں جس او پایا
تے طرف اوسے دی پھیرے جاسوجاں اوس مارا ٹھایا

کیا پکڑاں اس بن ہو راہ آہ جے ضرر میرا رب چاہے
نہ انہاں سفارش ضرر میرے تھیں کافی چیز ترا ہے

تے نہ اوہ مینوں دین خلاصی کنوں عذاب الہی
ٹھیک ہوواں میں اُسویے پھر وچ ظاہر گمراہی

ٹھیک ایمان میں پال نہاں تساڑے نال لیا یا

پس سنوا ایہ بات مری تڈکا فر دوترے مار مکایا

جدوں جیب نہ تار نے اپنی قوم نون آکے رسولان دی گل منن لسی آکھیا تے سارے کہیں
لگ پئے کہ تون بھی ایہناں دے نال دا ای این ایہ سن کے اوس نے آکھیا کہ میں اوس ذات
دی عبادت نہ کراں جس نے مینوں پیدا کیتا لے اتے مرن تون بعد تیں سارے اوسے دی ول
پھیرے جاؤ گے۔ جدوں ایہ گل لے تے ایہ پھیر کہ صر دا انصاف لے کر میں اوس تون دکھ
کے ہور نون اپنا معبود بنا نواں۔ اگر خدا تعالیٰ مینوں کسے قسم دا نقصان دینا چاہوے تے کیا
اوہ معبود مینوں اللہ دے عذاب تون بچا سکدے نیں بہرگز نہیں ایہناں دی تے سفارش بھی
قبول نہ ہو سکے گی۔ جیہڑا مینوں خدا دے عذاب تون نہیں بچا سکد اتے جنہاں دل سفارش نہیں
جاندی میں اوس نون اپنا معبود کس طراں بناواں اگر میں ایخ کراں گاتے میں ظاہر گمراہی
وچ جا پہنچاں گا۔ میرا قصور کوئی نہیں میں اپنے تے تہاڑے رب اتے ایمان لے آیا ہاں۔

پھر ظالماں نے اک نہ سنی تے اوس نون شہید کر دتا۔

وَمَا لِي : اتے میرے واسطے کی لے۔

فَطَرَنِي : جس نے مینوں پیدا کیتا۔

وَالْيَسَّرِ : اتے اوس دی ول۔

تُرْجِعُونِي : پھیرے جاؤ گے۔

عَرَأَيْتُمْ : کیا میں بناواں۔

الْمَعْبُودِ : معبود۔ اِلٰهٍ دِي جَمْعِ لے۔

صَرِيحًا : دکھ۔

لَا تَغْنِي عَنِّي : نہیں کفایت کرے گی میتھوں ۔

شَفَاءَ تَهْصُمُ : اوہناں دی سفارش ۔

وَلَا يُنْقِذُون : اتے نہیں چھڑا سکے ۔

إِذَا : اُس ویلے

أَمَنْتُ : میں ایمان لے آیا ۔ واحد متکلم و اصیغہ لے ۔

فَأَسْمَعُونَ : پس کن لاکے میری گل سن لوو ایہ لفظ اصل وچ فَا سَمِعُوا لِي

آہا آخر وچ بیا متکلم دی ضمیر سی جو گرا دتی گئی ۔

قِيلَ إِذْ دَخِلَ الْجَنَّةَ ط قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ۚ بِمَا غَفَرَ لِي

سَرَّحَنِي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ۝

اوس نوں کہیا گیا کہ جنت وچ داخل ہو جا۔ کہن لگا اے کاش ! میری قوم ایہ جان
لیندی کہ میرے رب نے مینوں کس چیز دے نال بخشیا اے تے مینوں عزت دتے گیاں تھیں کیا
اے ۔

حکم ہو یا ورت جنت اندر ورت کر بات الائی

جو کاش کہ جانے قوم میں بخشش عزت کس تھیں پائی

قوم نے دیر کمایا کر کے قتل دیوار ٹنگایا

پھروی غیر خواہی انہاں کارن اُس ایہ سخن الایا

جاں قتل حبیب کیتونے تا اوہناں آیا غضب الہی

جبرائیل کیتا ہک نعرہ مرگئے اوہ سب داہی

قتل ہو جان تو بعد خدا ورتوں اوہنوں اکھیا گیا کہ جنت وچ داخل ہو جا تیری بخشش ہو گئی اوس

نے قوم نال شفقت کر دیاں ہو یاں اکھیا کہ اے کاش ! میری قوم نوں پتہ لگ جاوے کہ میرے

رب نے مینوں بخش دتا اے مینوں مقرب بندیاں دچوں بنایا اے تاں جے اوہ دل میرے طریقے

تے چلے سے ہوئے رسولان دی تابعداری کرن ۔ بھرا اوہناں نا فرمانی جاری رکھتے اللہ

نے اوہناں دے نال اوہو ای سلوک ورتیا جیہڑا اوہ ظالماں دے نال ورتدا اے ۔

قِيلَ : کہیا گیا ۔ فعل ماضی مجہول و اصیغہ لے ۔

يَلَيْتَ : اے کاش !

مِنَ الْمَكْرَمِينَ :

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا
مُنزِلِينَ ۚ إِنَّ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِرُونَ ۚ
تے اسان اوس بتیں پچھے اس دی قوم اُتے آسمان توں کوئی شکر تے نہیں اتاریا تے
زای اسیں اتارن والے اسان اوہ تے صرف اک سخت آواز سی پس اوسے وقت اوہ بجھے
ہوئے سی ۔

تے نہ بھیجا اسان قوم اس دی پر پچھے اوس دچا رے
کچھ شکر آسمانوں نہ ہے اسیں اتارن مارے
نہیں سی مگر آوازہ بکوسن کر بجھ گئے سارے
جو جبرائیل دہلیز شہر دی پھڑکے نعرہ مارے
اللہ تعالیٰ ایس آیت اندر بیان کردائے کہ اوس دے قتل ہو جان توں بعد اسان
غلاماں نوں سزا دتی ۔ اوہناں دی سزا واسطے اسیں آسمان توں کوئی شکر نہیں سن اتارے
تے نہ ای سانوں اتارن دی ضرورت پیندی اے اوہ تے صرف اک جبرائیل دے نعرے دی آواز
سی جیہدے سن دیاں سارا ای اوہ سارے سُسری وانگوں سوں گئے ۔ بس اوہ تے بہت جھپتی
اگ وانگوں سوں گئے جدوں اگ اتے پانی پایا جاوے ۔

يَحْسِرَةٌ عَلَى الْعِبَادِ مَا يَاْتِيهِمْ مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا فِي
يَسْتَهْمِرُونَ :

اے افسوس ! بندیاں اوپر نہیں آندا ۔ اوہناں کول کوئی رسول مگر اوس نال اوہ ٹھٹھا
کردے سن ۔

اے افسوس بندیاں پر سخت ندامت روز قیامت
نہ آوے اوہناں رسول مگر تس ٹھٹھا کرن ملامت
کافراں دے ایس حال نوں دیکھ کے ہر اک بصیرت والا ایہو آکھدا سی کہ بندیاں دے
حال اُتے بڑا افسوس اے کہ جدوں وی اوہناں کول کوئی رسول آیا تے ایہہ اس دے نال ٹھٹھا
تے مذاق کردے رہے اختلاف صرف ایہہ سی کہ لوکاں نوں اللہ دی طرف بلاندے تے کافر
ایس گل نوں چنکا نہیں سی سمجھدے ۔

يَحْسِرَةً : اے افسوس ۔

عِبَادٍ : بندے ۔ عبد دی جمع لے ۔

مَا يَأْتِيهِمْ : نہیں آیا اوہناں کول ۔

مِنْ رَسُولٍ : کوئی رسول ۔

إِلَّا كَانُوا : مگر تھے اوہ (لوگ)

يَسْتَهْزِؤْنَ : مٹھٹھانے مذاق کر دے ۔

الْمَيْرَوَاكِمَ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ

لَا يَرْجِعُونَ - وَإِن كُنَّا لَمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ۝

مہلا نہیں دیکھ دے ایہ لوگ جو کتنے ہلاک کیتے اساں اوہناں تھیں پہلے زمانیاں والے

بیشک اوہ اوہناں دی طرف مڑ کے نیں آوندے ۔ تے ہر اک زمانے دے لوگ ساڈے پاس

حاضر کیتے گئے نیں ۔ یعنی سبھے اگلے تے پچھلے اللہ دے پاس حاضر کیتے جاوے گے ۔

مہلا دیکھن ناہ اسان کتنے قرن اوہناں تھیں اگے مارے

جو اوہ اوہناں دی طرف نہ مڑ کر آون کدی دوبارے

قرن اوہ سارے لوک جو ہر دن اندر یک زمانے

کے سال تریہہ کے وودھ کہا مقدار قرن لے دلے

تے نہیں اوہ ہر اک قرن مگر سب پاس ساڈے آون

اگلے پچھلے سب اکٹھے حاضر کیتے جاوے

الْمَيْرَوَا : کیا نہیں دیکھدے ۔

كَمَ : کتنے ۔ عدد واسطے (کتنے)

أَهْلَكْنَا : اساں ہلاک کیتے ۔

قَبْلَهُمْ : اوہناں تھیں پہلے ۔

قُرُونٍ : قرن دی جمع لے ۔ زمانے یعنی زمانے والے لوک ۔

لَا يَرْجِعُونَ : مڑ کے نہیں آوندے ۔

لَدَيْنَا : ساڈے کول ۔

مُحْضَرُونَ : اسم مفعول لے یعنی حاضر کیتے جان گے ۔

وَأَيُّكُمْ لَمْ يَأْكُلْ مِمَّا جَاءَتْ مِنْ تَحْتِ الْأَرْضِ وَالْحَيَاتِينَ وَالْمَيِّتَةَ أَخْيَيْنَهُمَا وَآخَرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَبَسْتُمْ
 يَأْكُلُونَهُ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ
 لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ وَمَا عَمِلَتُمْ إِلَّا تِلْكَ الْأَعْيُنُ لِيَشْكُرُوا ه

اتے مردہ زمین انہاں واسطے نشانی لے اساں نوں زندہ کیتا تے اوس وچوں دانے نکالے
 پس اوس تھیں اوہ کھاندے ہین اتے اساں زمین وچ کھجوراں تے انگوراں دے باغ بنائے تے
 اوس وچ اساں چشمے جاری کیتے تاں جے اوہ اوس دے پھل کھاون تے اوس (پھل) نوں اوہاں
 دے ہتھاں نے نہیں بنایا بھلا پھیر اوہ شکر نہیں کردے ؛

تے قدرت رب نشانی ہے انہاں زمین جو مردہ ہوئی
 اساں زندہ کیتے اتنی اُن نکالے پھر کھاوے ہر کوئی

تے کیتے اساں زمین وچ باغ کھجوروں ہور انگوروں
 تے اُس دے وچ وگائے چشمے تا پھل کھاں حضوروں
 تے نہیں بنایا اُس پھل نوں انہاں آپے نال ہتھاندے

پھر کیوں شکر نہ کرن اللہ دانعت پندے کھاندے
 اللہ تبارک تعالیٰ کافراں دے مسلسل انکارتوں بعد فرماندے نہیں کہ تیس اک نہ اک
 دن مرن توں بعد میرے کواں حاضر ہو دو گے جے اگر تہاؤں یقین نہیں آوند اتے تیس زمین ول
 دیکھو۔ اوہ زمین چہڑی خشک لے تے مردہ لے اساں اوس نوں پانی دے کے زندہ کر دے
 ہاں تے پھیر اوس زمین وچ کھجوراں تے انگوراں دے باغ پیدا کر دے ہاں۔ تیس اوہناں دا
 پھل کھاندے او۔ اوہ پھل تیس نہیں پیدا کیتا بلکہ اساں پیدا کیتا لے۔ ایس دے باوجود تیس
 کس طرح اللہ دیاں نعمتاں دا انکار کر دے او جس طرح اساں مردہ زمین نوں زندہ کر لیا لے
 ایسے طرح تہاؤں وی مرن توں بعد زندے کرواں گے۔

آیۃ : نشانی

الْأَرْضِ الْمَيِّتَةِ : مردہ زمین - (بہر زمین)

أَخْيَيْنَهُمَا : اساں اوس نوں زندہ کیتا۔

أَخْرَجْنَا : اساں نکالیا

حَبًّا : دانہ (انج)

يَا كَلُونِ : اوہ کھانڈے ہیں۔ عیبغہ جمع مذکر غائب فعل مضارع معلوم

جَنَّتِ : باغات۔ واحد۔ جَنَّتِ

نَخِيلٍ : کھجوریں۔

اعْتَابِ : انگور۔ عَنَبٌ دی جمع لے۔

فَجَّرْنَا : اسان وگمائے۔ (جاری کیتے)

عُيُونٍ : پشھے۔ عَيْنٌ دی جمع لے

مِنْ شَرِّهِ : اوس سے بچل تھیں

وَمَا عَمِلْتُمْ اَبْدِيْهِمْ : اتے نہیں بنایا اوس نول اوہناں دے سہتاں میں۔

اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ : کیا پس اوہ شکر نہیں کر دے۔

سَجَّجْنَا الَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنَ الْاَنْفُسِ

وَمِمَّا لَا يَعْلَمُوْنَ

پاک لے اوہ ذات جس نے سارے جوڑے پیدا کیتے اوس قسم تھیں جو زمین اگانڈی لے تے

اوہناں دیاں نفساں تھیں تے اوس چیز تھیں جو ایہہ نہیں جان لے۔

ہے پاک اللہ جس پیدا کیتا جوڑے ہر شے تاہیں

جو زمین اگانڈے، بھی زن مرد تے جو ایہہ جاننا نہیں

ایس آیت وچ اللہ تعالیٰ فرمانڈے نیں کہ لوکاں نول جان لینا چاہی دالے جس خدا نے زمین

دی کل قسماں دی پیداوار کیتی خود انساناں دیاں بے شمار قسماں بنایاں تے اوہ چیزاں دی پیدا کیتیاں

جنہاں نول ایہہ لوک نہیں جان دے اوہ خدا ایہناں دے شرک تے بیہودہ خیالات توں پاک

لے۔

سَجَّجْنَا : پاک۔

خَلَقَ : پیدا کیتا۔

الْاَزْوَاجَ : جوڑے۔ زوج دی جمع لے۔

تُنْبِتُ الْاَرْضُ : زمین اگانڈی لے۔ یعنی جیڑھاں جساں زمین وچوں پیدا ہونڈیاں نہیں۔

مِنَ الْاَنْفُسِ : اوہناں دیاں جاناں تھیں۔

وَمِمَّا لَا يَعْلَمُوْنَ : اتے اوس تھیں جو ایہہ نہیں جانڈے۔ یعنی اللہ دی اوہ مخلوق

جس دابندیاں نون علم تک نہیں۔ مثلاً پانی دی مخلوق صحرائے جنگلاں دی مخلوق۔ آسمان تے زمیناں دی مخلوق۔ ایہہ ساریاں چیزاں اللہ تعالیٰ نے پیدا کیتیاں ہیں۔

وَأَيُّكُمْ يَسْتَقِرُّ لَهَا مَا ذُكِرَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا
مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ۝ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ
الْقَمَرَ وَلَا الْبَيْتُ سَابِقَ النَّهَارِ ۝ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۝

اتے انہاں واسطے رات نشانی لے جس ویلے اساں رات وچوں دن دی روشنی کھچ لیندے اُن تے ایہہ فوراً اندھیرے وچ آجاندے نہیں تے سورج اپنی مقرر جگہ واسطے چلدا لے یہ اندازہ خدائے زبردست تے دانا دا لے۔ تے چن دیاں اساں منزلان مقرر کردتیاں یہاں تک کہ اوہ کھجور دی پتلی تے پرانی ٹہنی جیہا ہو گیا لے۔ نہ تے سورج واسطے لائق لے کہ اوہ چن نون پالوے تے نہ ای رات دن تھیں ودھ جان والی لے تے سارے آسمان دے وچ چلے نہیں۔ تے ہور نشانی ہے اوہناں رات اسیں دن اوس تھیں کھچ لیندے

پھر اس وقت ایہرے دے وچ اوہ سب بندے رہندے

تے سورج چلے آرام گاہ اپنی ہر منزلت جا ندا !

ہے ایہہ اندازہ رب غالب دا عالم سب چیزاں دا

تے چن نون آسان منازل کیتے منزل چن اسٹیشن

وچ آخر منزل تھیوے جوہیں پرانی ٹہنی کائی

نا سورج تاہیں لائق جو اوہ چن نون ہلے تے گھیرے

تے رات نہیں جو درھے دنوں کج کرے انہیرا گیرے

ایناں آیتاں وچ اللہ تعالیٰ تے کافراں تے مشرکاں واسطے اک ہور نشانی تے لکھیاں

کیتے لے کہ جس وقت اساں رات وچوں دن دی روشنی کھچ لیندے اُن تے ہر پلے سے انہیرا ہو

جاڈا لے یعنی دن توں بعد جدوں رات آمدی اے ایہہ بہت بڑی نشانی اے کہ تھوڑے جتنے

وقت وچ ایہہ بڑے اجرام فلکی کوہیں ایہہ حد تہر ہو جاندے نہیں۔ پھر اتنا اچھا نظام لے کہ

سورج جیہا زمین کو لوں تقریباً چودہ لکھ استی ہزار درجے بڑا لے اوہ وی خدا دے حکم نال چلدا

لے۔ سورج اپنی جسامت تے حرکت دی تیزی دے باوجود کہی وی اپنی ڈھرتوں نہیں

گرایا۔ سورج دی رفتار دا اندازہ زمین دے حساب نال اٹھاٹھ ہزار میل فی گھنٹہ لگایا گیا اے۔ اپنی تیز رفتاری تے جسامت دے باوجود کدی وی اپنے وقت توں اگے پچھے نہیں ہوندا۔ ایس واسطے کہ ایہہ اندازہ خدائے غالب تے علم والے دے اے۔ ہور سنو! چن دیاں وی اساں منزلان بنایاں نیں اوہ پورا مہینہ چکر لگاندا اے۔ آخر کار اوہ پتل جی ٹہنی بن جاندا اے۔ پھر نظر ان توں چھپ جاندا اے تے پورے دو دن انکھاں توں چھپ کے پھی مغرب و توں نکل پیندا اے۔ خدا دا نظام وی بڑا عجیب اے کہ تے سورج پلدا چلدا چن توں اپنے تھلے دبا لیندا اے تے نہ ای رات دا وقت دن دے مقررہ وقت توں پہلوں آسدا اے۔ تے چن، سورج، ستارے۔ زہیرہ، مشتری، مریخ وغیرہ سارے اپنے اپنے مدار اُپر پھردے نیں کسے قسم دی کوئی خرابی نہیں ہوندی ایہہ چیز وی بہت بڑی نشانی تے دلیل اے کہ کوئی ذات ایہہ کم کرن والی اے تے اوہی دی عبادت کرنی چاہی اے۔

نَسَاجُ : ایس کھج لیندے آں۔ سَلْحَ وَالْفَطْلَىٰ مَعْنَىٰ جَانور دی کھل (چمڑی) : انا اے۔ جس طرح کھل جانور دے گوشت توں جدا ہو جاندا اے۔ ایس طرح رات دن توں جدا ہو جاندا اے۔

النَّهَارَ : دن۔

مُظْلِمُونَ : اندھیرے وچ آجاندے نیں۔

تَجَبُّوْا : چلدا اے۔

تَقْدِيرٌ : اندازہ

وَتَذَرْنَهُ : ایس مقرر تے متعین کینا اوس نوں۔

مَنَازِلَ : منزلان۔ منزل دی جمع اے۔

عُرْجُونِ التَّقْدِيمِ : کھجور دی پرانی تے پتلی ٹہنی۔

تُدْرِكُ : پالوے۔ دیکڑ لوے،

سَابِقٌ : سبقت کرن والا۔ اگے لنگھن والا۔

فَلَکٍ : آسمان۔

يَسْبَحُونَ : تیردے نیں۔ چلدے نیں۔

اَللّٰهُمَّ اِنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَكَ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۝ وَخَلَقْنَا

لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرِ كَبُورًا . وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيحَ
لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقِدُونَ . إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ .
اتے انہاں واسطے ایہہ نشانی لے کہ اساں چڑھایا اوہناں دیاں باپ دادیاں نوں
بھری ہوئی کشتی وچ تے اساں انہاں واسطے ایس جیہیاں ہو روی سواریاں بنایاں جنہاں تے
سوار ہوندے نہیں تے جے کہ اسیں چاہیے غرق کریے انہاں نوں پھیرن تے انہاں دا کوئی فریادی
ہو وے تے نہ ای اوہ مصیبت کو لوں چھڑائے جان گے سوائے ساڈی رحمت تھیں اک وقت مقرر
تیک فائدے تھیں ۔

اللہ تعالیٰ کا فران نوں اک نشانی دل توجہ دلاندا لے کہ اسیں تہاڈے باپ دادیاں نوں
کشتی وچ بٹھا کے پانی توں بچایا یعنی جدوں حضرت نوح علیہ السلام دی دعائال طوفان آیا تے
بصرف اوہ بچ سکے جنہاں نوں اسیں کشتی وچ چڑھان دی نوح علیہ السلام نوں اجازت دتی سی اگر
اللہ تعالیٰ چاہندا تے سب نوں غرق کر دیندا ۔ ایسے طرح کشتی توں علاوہ وی اللہ تعالیٰ نے ساڈے
واسطے کجھ سواریاں بنایاں نہیں ۔ کیا خدا دے احساناں دا ایہہ بدلہ لے کہ ایہہ لوک جدوں دریا وچ
سفر کر رہے ہونے نہیں تے خالص سانوں پکار دے نہیں تے جدوں خشکی تے آجان دے نہیں فوراً شرک
کفر وچ مبتلا ہو جان دے نہیں ۔ اگر اسیں چاہیے تے انہاں نوں غرق کر دیوے پھر تے انہاں دا
کوئی فریادی ہو وے تے نہ ای کوئی چھڑاون والا ہو وے سوائے ایس دے کہ اسیں ای انہاں اتے
رحم کریے ۔

ذُرِّيَّتَهُمْ : انہاں دے باپ دادیاں نوں ۔ ذُرِّيَّةٌ تو مراد اولاد وی ہوندی لے ۔
لیکن ایس مقام تے اکثر مفسران نے ایس لفظ توں مراد باپ دادیاں لے ۔

الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ : بھری ہوئی کشتی ۔ مراد لے حضرت نوح علیہ السلام دی کشتی ۔
يَرِ كَبُورًا : ایہہ چڑھدے نہیں ۔

نُغْرِقْهُمْ : اسیں انہاں نوں غرق کر دیوے ۔
صَرِيحًا : آوازیہ پکار ۔

وَلَا يُنْقِدُونَ : تے نہ اوہ چھڑائے جان گے ۔
وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَرْحَمُونَ .

تے جہوں انہاں نوں کھیا جاندا اے کہ تیں ڈرو اس شے تھیں جو تہاڈے اگے ہے تے جو تہاڈے
تچھے ہے تاں جے تہاڈے اتے رحم کیتا جاوے۔

ایہہ لوک اس قدر بے خوف ہو گئے نیں کہ جہوں انہاں نوں اکھیا جاندا اے کہ تیں اپنے
اگے تے تچھے آن والیاں آقاں توں بچو تے خدا دے عذاب تھیں ڈرو تا کہ تہاڈے اتے رحم
کیتا جاوے۔

قِيلَ : فَعَلِ مَا ضَىٰ مُجْهُولٍ . كَيْهَاجَانْدَا اے ۔

التَّقْوَىٰ : ڈرو ۔ بچو ۔

مَا بَيْنَٰ اَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ : جو تہاڈے اگے ہے تو جو تہاڈے پیچھے
ہے یعنی تہاڈے ارد گرد ۔

لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ : تا کہ تہاڈے اتے رحم کیتا جاوے ۔ یعنی جس ویلے تیں گناہاں
توں بچ جاؤ گے اسان تہاڈے اتے رحم و کرم دے دروازے کھول دیاں گے ۔

وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوْا عَنْهَا مُعْرِضِيْنَ ؕ
تے نہیں آندی انہاں کول کوئی آیت انہاں دے رب دیاں آیتاں وچوں مگر اوہ اس
کھتیں مُعْرِضِيْنَ والے ہوندے نیں ۔

تے آوے نہیں اہنا نتوں کائی رب دے ولوں نشانی

مگراں اس تھیں ایہہ موزہ موڑن کر دے روگردانی
اللہ تعالیٰ نے بہت ساریاں نشانیاں بیان کرن توں بعد اس گل نوں کھول کے دسیا لے
کہ ایہہ لوگ بڑے ظالم نیں ۔ انہاں کول جو بھی اللہ دی طرفوں نشانی آندی لے اس توں ایہہ موزہ
موڑ لیندے نیں تے حقیقت نوں دیکھ کے وہی معنی لہی تیار نہیں ہوندے ۔

مَا آتَيْنَاهُمْ : نہیں آندی اوہناں نوں ۔

مِنْ آيَةٍ : کول نشانی ۔

عَنْهَا : اس کولوں ۔

مُعْرِضِيْنَ : نہ موڑن والے نیں ۔

وَ اِذَا قِيلَ لَهُمْ اَلْفَقُّوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ؕ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
الَّذِيْنَ آمَنُوْا اَنطعمم من لويشاع اللّٰه اطعمدق ان انتم الا

فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝

اتے جس ویسے انہاں لوں آکھیا جاندا لے کہ اوس رزق تمہیں جیہڑا اللہ تعالیٰ نے تہاں لوں دتا
اے خرچ کر دتے کافر لوک ایمان داراں نوں کہندے نہیں کیا اسیں انہاں لوں کھلایے جنہاں لوں اگر
اللہ تعالیٰ چاہندا تے کھلانا۔ تسیں تے ظاہر گمراہی وچ اوس

تے بد انہاں کہن جو خرچ جو کچھ دتا رب تساں لوں
آکھن کئے والے کافر ایہہ گل مسلماناں نوں

بھلا اسیں کھولے اسنوں جس جے چاہے رب کھولے

نہیں تسیں ہو گمراں وچ گمراہی ظاہر آئے

کافراں دے بارے اللہ تعالیٰ نے ہو رد کیا کہ اوہ اپنے سرکش نہیں جدوں انہاں آکھیا
جاندا لے بھنی تسیں اوس رزق وچوں جیہڑا اللہ نے تہاں لوں دتا لے اللہ دے رستے وچ خرچ
کر دتے بڑی دلیری نال ایمان داراں نوں کہندے نہیں کیا اسیں انہاں لوں کھلایے جنہاں لوں اللہ
نے نہیں کھلایا۔ اگر اللہ تعالیٰ انہاں لوں اس قابل سمجھدا تے انہاں لوں وی ساڈے وانگوں
روزی دیندا۔ تسیں انہاں لوکاں نوں روزی کھولے اللہ تعالیٰ دی خلاف ورزی کر دے او بلکہ
تسیں تے ظاہر گمراہی وچ اوس۔ حالانکہ ایہہ کافر لوگ خود بہت بڑی گمراہی وچ نہیں۔
انْفِقُوا: خرچ کرو۔

مِمَّا سَزَقَكُمُ اللَّهُ: اُس تمہیں جو اللہ تعالیٰ نے تہاں لوں رزق دتا۔

لِلَّذِينَ: انہاں لوکاں واسطے۔

أَنْطَعُمْ: کیا اسیں کھلایے۔

لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَاطْمَأَنَّ: اگر اللہ تعالیٰ چاہندا لے اوس لوں کھلانا۔

ضَلَالٍ مُّبِينٍ: ظاہر گمراہی۔

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ مَا يَأْتِيهِمْ
إِلَّا صِيحَةٌ وَاحِدَةٌ تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
لَوْ صِيءٌ وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ۝

تے کہندے نہیں ایہہ وعدہ کہوں ہووے گا جے کر تسیں سچے ہو یعنی قیامت کہ اوسے
گی۔ نہیں اڈکدے اوہ مگر اک سخت آواز نوں جو انہاں لوں پکڑ لوے گی تے اوہ بھگڑا کر دے

ہوں گے یعنی قیامت اچاچیت آجاوے گی تے لوگ معاملیاں دے وچ مشغول ہوں گے ۔
پس نہ وصیت کرن دی طاقت رکھن گے تے نہ ای اپنے گھر والیاں ول مڑ کے آون گے ۔

تے کافر آکھن کہ ہوسی ایہہ وعدہ حشر قیامت
جیکر ہوتیں پکے دسواوسدا پتہ ملامت
نہ کرن اڈیک مگر ہک نعرہ اسرائیل جو مارے
جو پکڑ لوے انہاں جھگڑے کر دیا جھب مروجن سارے
پس نہ سکتن کرن وصیت نہ گھر ول مڑ آون

یعنی نفخہ سن دیاں مرسن ذرہ نہ مہلت پاون
ایہہ لوک اکھدے نیں کہ اگر تیں سچے اوتے دسو قیامت کردوں آوے گی ۔ انہاں دا
ایہہ سوال نیک نیتی والا نہیں ایہہ تے عرف ضد لے ۔ ایہہ لوگ تے دراصل اک آواز دی
انتظار وچ ہین جیٹری قیامت والے دن انہاں نوں پھڑ لوے گی ۔ تے ایہہ اس ویلے دنیا وچ
اک دوجے نال جھگڑا کر دے ہون گے اوس ویلے ایہہ ایہو جٹے پھسن گے کہ تے اپنے پھلیاں
نوں وصیت کر سکن گے تے نہ ای اپنے گھر والیاں دی ول واپس لوٹ سکن گے بلکہ جتھے کوئی ہووے
گا اونھے ای بھڑایا جاوے گا ۔

يَقُولُونَ : کہندے نیں اوہ سب ۔ صیغہ جمع مذکر غائب فعل مضارع معلوم ۔

مَتَى : کہوں ۔

هَذَا الْوَعْدُ : ایہہ وعدہ ۔ یعنی قیامت ۔

صِدِّقِينَ : سچے ۔

مَا يَنْظُرُونَ : نہیں اڈیکدے ۔

صَيِّحَةً وَاحِدَةً : اک آواز ۔ اسرائیل دے صور پھونکن دی آواز ۔

وَهُمْ يَخِصِّمُونَ : اتے اوہ جھگڑ دے ہوں گے ۔ یعنی اپنے دنیا دے کم وچ

اک دوسرے نال لین دین دے سلسلے وچ لڑ جھگڑ رہے ہوں گے ۔

يَرْجِعُونَ : اوہ واپس آن گے ۔

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ۔

اتے قرنا وچ پھوکیا جاوے گا تے ایہہ لوگ ناگہاں قبران وچوں اپنے پروردگار ول دھرن

گے۔

تے پھوکیا جاسی وچ فتر نام ایہہ نغز صورتو بارے
 پھر اس وقت گراں تھیں اپنے رب ول دوڑن سارے
 قرنا وچ پہلی بار پھوکیا جاوے گا تے سارے اپنے اپنے تھاں تے مرجان گے دوجی باری
 پھوکیا جاوے گا تے سارے لوک اپنیاں اپنیاں قبراں تھیں اٹھ کے رب ول دوڑے ہوئے
 جاوے گے۔

نَفِخْ : پھوکیا جاوے گا۔

فِي الصُّورِ ، قرنا وچ ۔ اللہ تعالیٰ دے چار مقرب فرشتیاں وچوں اسرافیل نور اللہ تعالیٰ
 نے اس کم واسطے مقرر کیتا ہے ۔ پہلی بار جہوں صورتو (قرنا) وچ پھوک مارے گا تے اوس دی آواز
 نال سارے سُسری واگھوں سو جان گے ۔

مِنَ الرَّجْدِ اث : قبراں وچوں

يَنْسِلُونَ : دوڑن گے

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۗ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَ
 صَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ۗ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ
 اَلَّذِيْنَ اٰمَحَضَرُوْنَ ۔

کہن گے اے افسوس ! ساڈیاں قبراں وچوں سانوں کس نے اٹھا دتا ۔ ایہہ اوہ (قیامت)
 لے جس دا ساڈے نال رحمن (خدا) نے وعدہ کیتا سی اتے سچ آکھیا سی پیغمبراں نے ۔ ایہہ
 اک زور دار آواز ہووے گی ۔ پس اس ویلے یکایک سارے جمع کر کے ساڈے پاس حاضر
 کر دتے جان گے ۔

کہن ہے : سانوں کس نے ستیاں اساں جگایا

ایہہ اوہ جو وعدہ رب کیتا اتے نبیاں سچ الایا

نہ ہوسی ایہہ اٹھاوے گراں بکے سخت آوازوں

تاں اوہ سب پاس ساڈے حاضر ہوسن عجز نیازوں

جس ویلے دوجی بار قرنا وچ پھوکیا جاوے گا تے سارے اپنیاں اپنیاں قبراں تھیں اٹھ

کے رب ول دوڑے اون گے تے آکھن گے اساں اپنیاں خواب گاہاں وچ سٹے ساں سانوں

کس نے اوتھوں اٹھا دتا ہے تے پھر آپ ہی آکھن گے کہ ایہ تے قیامت دا وقت لے
جس دے بارے اللہ نے تے اوس دے رسولان نے سانوں دسیا سی تے ایس لوک خیال
نہیں ساں کر دے ایہہ اللہ دا وعدہ پورا ہویا تے رسولان نے وی سچ آکھیا سی ۔ اک ای تیز
آواز نال سارے اللہ تعالیٰ دے سامنے حاضر کرتے جان گے ۔

يٰۤاَيُّهَا سَاۤءُ الرَّسُوْلِ تے رسولان دی نافرمانی کر دے رہے ۔
لَوْ يَتْلُوْنَا : اے افسوس سانوں ! اپنے آپ تے افسوس کرن گے کہ ایس زندگی وچ

بَعَثْنَا : اٹھایا سانوں ۔

مَرْقِدِنَا : ساڈیاں قبران تھیں ۔

صَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ : سچ آکھیا سی رسولان نے ۔

صَيِّعَةً وَّاحِدَةً : اک تیز تے زور دار آواز یا چیخ ۔

مُحَضَّرُوْنَ : حاضر کیتے جان گے ۔

فَالْيَوْمَ لَا تَنْظُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تَجْزُونَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۔

اِنَّ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهِوْنَ ۔ هُمْ وَاَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلِّ

عَلَى الْاَسْرَائِكِ مُتَكَبِرُوْنَ ۔ لَمْ يَمَسَّ فِيْهِنَّ اَكْمَةٌ وَّلَمْ يَمَسَّ مَا يَدْعُوْنَ ۔ سَلَامٌ

قَوْلًا مِّن رَّبِّ الرَّحِيْمِ ۔

پھیر اوس دن کے شخص تے کوئی ظلم نہ کینا جاوے گا ۔ اتے تہانوں صرف انہاں کماں

دا بدلا دتا جاوے گا ۔ جو تہیں کر دے ہندے سی ۔ بیشک جنت والے اس دن اک کم وچ خوش

ہون والے ہون گے ۔ اوہ تے انہاں دیاں بیویاں چھاواں بیٹھ تختاں اپر تکئے لاکے بیٹھے ہون گے

انہاں واسطے اوتھے ہر طرح دے ہوئے ہون گے اتے ہر اوہ چیز ہووے گی جو اوہ منگن گے

انہاں نوں مہربان پروردگار دی طرفوں سلام آکھیا جاوے گا ۔

پراس دن ظلم نہ کیتا جاوے گا کسی شخص کسے دے اتے

تے بدلتیسیں نہ دیتے جاوے گا عمل جو کیتے

اوہ تے رتاں انہاں دیاں بیٹھن اندر ٹھنڈیاں چھاواں

اپر تختاں تکیہ لاکر بیٹھن سنے بھراواں

وہی بہشت انہاں نوں میوے ہو جو کچھ دل بھاوے

رَبِّ رَحِيمِ دِي طَرَفُونَ انہاں سلام دی اکھیا جاوے

اللہ تعالیٰ قیامت ولے دن لوکاں نوں اکھے گا کہ آج کسے جان اتے کوئی ظلم نہیں کیتا جاوے

گاجو کسے لے کھیا اے اوس دا بدلہ اوس نوں پورا پورا بدلہ دتا جاوے گا۔ اللہ تعالیٰ فرماندا اے

بیشک جنت ولے آج دے دن اپنے من مرضی دے کم وچ مشغول تے خوش ہوں گے اوہ

ہوک تے انہاں دیاں بیویاں تکیے لاکے تختاں اتے جنت دیاں گورھیاں چھاواں بیٹھ بیٹھے ہوں

گے۔ کسے قسم وافر تے غم نہیں ہووے گا۔ انہاں نوں کھاون واسطے ہر قسم دے میوے تے جو

کچھ چاہندے ہوں گے دتا جائے گا۔ کھاون واسطے جس چیز دی خواہش کرن گے حاضر کر دتا جائے

گا کسے قسم دی تکلیف نہیں ہووے گی سب توں وڈی گل ایہ ہے کہ ابنان اپر رب تعالیٰ

جیہڑا رحم کرنے والا اے دی طرفوں سلام اکھیا جاوے گا۔ یعنی سبح سبح اللہ تعالیٰ فرماون گے۔

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ : اے جنت والیو تہاڈے اپر سلام ہووے۔

فَالْيَوْمَ : پس آج دے دن ۔ یعنی قیامت دے دن ۔

لَا تظَلَمُ : نہیں ظلم کیتا جاوے گا۔

نَفْسٍ : جان ۔ مراد اے کوئی ذی روح ۔

وَلَا تَجْزَوْنَ : اتے نہیں بدلہ دتے جاؤ گے تیس سارے ۔

إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ : مگر اہوہ جو تیس عمل کر دے سی ۔

أَصْحَابَ الْجَنَّةِ : جنت ولے ۔

فَكِهِمُونَ : خوش ہونے ولے ۔

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ : اوہ جنت والے تے انہاں دیاں بیویاں ۔ ازواج توں حوراں دی مراد ہیں ۔

فِي ظِلِّ : سائے وچ ۔ یعنی جنت دے درختاں دیاں گورھیاں چھاواں ۔

عَلَى الْأَرَائِكِ : تختاں اپر ۔ جس طراں دنیا وچ بادشاہ اپنے تخت اتے پوری شان و

شوکت نال بیٹھا اے ایسے طراں جنت وچ بیٹھے ہوں گے ۔

مُتَكِسِّرِينَ : تکیہ لاکے بیٹھے ہوں گے ۔

فَاكِهِمًا : پھل (میوے) ظاہری شکل دے اعتبار نال اوہ پھل دنیا ورگے ہوں گے ۔

مُغْرَضًا : پھل (میوے) ظاہری شکل دے اعتبار نال انہاں تھیں مختلف ہوں گے ۔

مَا يَذْعُونُ : جو چاہندے ہوں گے۔ یعنی جس پھل یا کسے ہو رشے نون کھان دی
خواہش پیدا ہووے گی۔ اوہ فوراً حاضر کر دتی جائے گی۔

وَأَمَّا زَوْجَ الْيَوْمِ أَيْهَا الْمُبْرِمُونَ . أَلَمْ أَعْمِدْ إِلَيْكُمْ يَبْنَ
أَدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ جِئْنَا لَكُمْ وَعْدًا وَمُبِينًا : وَإِنْ اتَّبَدُونِي
هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ . وَلَقَدْ آتَيْنَاكُمْ حَبِيرًا كَثِيرًا ۖ أَفَلَمْ
تَكُونُوا تَعْقِلُونَ .

اتے دکھ ہو جاؤ نیکان تھیں اے مجرموں تے گنہگارو۔ اے آدم دی اولاد کیا تھانے مال
میں وعدہ نہیں سی کیا کہ تیسیں شیطن دی عبادت نہ کرو۔ بیشک اوہ تہاڈا کھلم کھلا دشمن اے تے میری
عبادت کرو۔ ایہہ سدھارستہ اے۔ اور البتہ اوس شیطان نے تہاڈے وچوں بہت ساری
مخلوق نون گمراہ کر دتا اے پس کیا تیسیں عقل نہیں رکھدے سی۔

تے حکم ہو سی اچ وکھ ہو جاؤ نیکان تھیں گنہگارو

مومن نیک انگ ہوں تیسیں ہوو جسدا کفارو

بھلا عہدہ لیتے طرت تسان اے آدم دی اولاداں

جو پوچو نہیں شیطان اوہ دشمن ظاہر کرے فساواں

تے ایہہ وی عہدہ لیتے جو سب میری کرو عبادت

ایہہ رستہ سدھارستہ میں دل توڑ پوچاے جنت

تے ٹھیک بھولائی اس نے بہتی خلقت کنوں تسان

کیوں پھر تیسیں نہ سمجھے دل گئے قوم اندر گمراہاں

نیک تے بد لوکاں وچ فرق کرن ایی اللہ تعالیٰ فرمان گے او بدکارو! دنیا وچ تے تیسیں

آپس وچ دل رہندے رہے۔ اکو زمین اُتے۔ اکو ای ہو اوچ تے اک ای قسم وارزق کھاندے

پیندے رہے مگر اچ تیسیں دکھ ہو جاؤ۔ مجرمان داتے نیک بندیاں دا او تھے دل مل کے رہنا

اللہ تعالیٰ نون کسے طرح دی اچھا نہیں لگدا۔ ایہہ سخت حکم سن کے آکھن گے۔ ساڈا کی اے قصور۔

سانوں تے پتر ای نہیں سی لگیا کہ کی کرنا اے تے کی نہیں کرنا۔ اس گل دے جواب وچ انہیاں

نون آکھیا جاوے گا۔ کیا میں (خدا) تہاڈی دل نبی بھیج کے دیا نہیں سی کہ اے بنی آدم! شیطان

دی تابعداری نہ کرو اس واسطے کہ اوہ تہاڈا کھلم کھلا دشمن اے اے غافل میری عبادت کرو ایہہ

سِدھی راہ لے۔ مگر اس شیطان نے تہاڑے وچوں بہتیاں نوں گمراہ کر دتا۔ تہاڑے کول نبیاں دے

ذریعے سِدھی گل پہنچ چکی لے بن دستو تہاڑا کی عذر لے؛

وَاقْتَارُوا : اتے دکھ ہو جاؤ۔ عینہ جمع مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم۔

يٰۤاَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ : اے مجرمو!

لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ : شیطان دی تابعداری نہ کرو۔

صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ : سِدھی راہ۔ اللہ تعالیٰ دی طرف لے جان والی راہ۔

أَضَلَّ : اوس (شیطان) نے گمراہ کیا۔

مِنْكُمْ : تہاڑے وچوں۔

جَبَلًا كَثِيرًا : بہت سارے لوک۔

تَعْقِلُونَ : تیس عقل کروے۔

هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۚ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ

تَكْفُرُونَ ۚ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا اَيْدِيَهُمْ وَنَشَدُّ

اَرْجُلَهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۚ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰٓ اَعْيُنِهِمْ

فَاَسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنَّىٰ يَبْصُرُونَ ۚ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ

مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ۚ

ایہ اوہ جہنم لے جس دا تہانوں وعدہ دتا گیا سی۔ اج اس وچ داخل ہو جاؤ بسبب

اوس دے جو تیس کفر کردے سی اج ایس انہاں دے مونہاں اتے مہر لگا دیاں گے تے انہاں

دے ہتھ ساڈے نال کلاں کران گے تے۔ انہاں دے پیر گواہی دین گے اوس دے متعلق ہو او

کماندے رہے۔ اگر ایس چاہنمے تے انہاں دیاں اکھیاں نوں بے نور کر دیندے پھر ایہ لوک

ستے دی طرف آنے تے کس طرح دیکھ سکدے؛ اتے اگر ایس چاہنمے تے انہاں دے

ایہ زمین اوتھے ای مسخ کر دیندے تے یہ چل پھر سکدے تے نہ انہاں لوٹ سکدے

اج مہر لگاں ایس مونہاں تہاں پیر بالین تہاں انہاں دے

تے دین گواہی پیر تہاں دے جو ایہ اوہ کماندے

جہوں اللہ تعالیٰ گنہگاراں دے سارے اعتراضات دا جواب دے دین گے تے

فرمان گے ایہ جہنم لے اس وچ داخل ہو جاؤ ایہ اوہ جہنم لے جس دا تہانوں وعدہ دتا گیا سی۔

اوس دن مجرماں دے بیان لین دا طریقہ وی عجیب ہووے گا۔ اوہ اس طرح کہ اللہ تعالیٰ مجرماں دے مونہاں اتے مہر لگا دیوے گا تے انہاں دے ہتھ بول کے دس گے جو کجھ دنیا وچ کر دے رہے ایسے طرح پیر گواہی دین گے۔ گویا کہ ہر عضو بول کے دے گا جو کجھ اوس نے گناہ کیتا ہووے گا۔ اگر ایہہ لوک غور کر دے تے دنیا وچ ایس طرح بد اعمالیاں نہ کر دے۔ کیا ایہہ نہیں جاندے کہ اگر خدا چاہندا تے انہاں دیا اکھیاں نوں بے نور کر دیندا کیوں کہ ایہہ لوک اللہ تعالیٰ دی دتی ہوئی قوتِ بینائی توں اوس دی مرضی دے مطابق کم نہیں لیندے رہے اگر اوہ چاہندا تے انہاں دیاں اکھیاں نوں بے نور کر دیندا تے ایہہ پھر کس طرح رستے دی طرف آسکدے۔ مگر اللہ تعالیٰ نے انہاں دی بینائی نوں انہاں توں چھینیا نہیں اسے طرح اگر اللہ تعالیٰ چاہندا تے اوہ انہاں نوں اوسے جگہ تے مسخ کر دیندا جتھے ایہہ لوک موجود سن یعنی انہاں دیاں شکلاں بدل دیندا پھر کسے پاسے دے وی نہ رہندے بلکہ جس مقام تے سن او تھے ای رہ جاندے۔ لیکن ایہہ وی اللہ تعالیٰ نے نہیں کیتا بلکہ انہاں نوں مہلت دے دتی کہ تیں ہن وی خدا دی طرف لوٹ آؤ۔

ہٰذِهِ : ایہہ اسم اشارہ مؤنث قریب واسطے اے۔

كُنْتُمْ تَوَعْدُونَ : تیں وعدہ دتے گئے سی۔

اِصْلَوْهَا : اس وچ داخل ہو جاؤ۔ ہا ضمیر جہنم دل جانڈی اے۔

كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ : تیں کفر کر دے سی

الْيَوْمَ : اس دن۔ مراد قیامت دادن۔

نَحْنُمْ : ایں مہر لگا دیاں گے۔

اَفْوَاهِهِمْ : انہاں دے مونہہ۔

اَبْدَانِهِمْ : انہاں دے ہتھ۔

اَسْرَجُلِهِمْ : انہاں دے پیر۔

يَكْسِبُونَ : اوہ کر دے نہیں۔ جو اوہ عمل کماندے یعنی کر دے سن۔

نَشَاءُ : ایں چاہندے۔ ایس مقام تے اللہ تعالیٰ نے اپنے لہنی جمع و اصیغہ استعمال کیتا اے

لَطَمَسْنَا : البتہ ایں بے نور کر دیندے۔

اَعْيَيْنِهِمْ : انہاں دیاں اکھاں۔

فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ : پس لپکے آنے رستے ول۔

لَمَسَخْنَهُمْ : البتہ اسیں انہاں نوں مسخ کر دیندے یعنی انہاں دیاں شکلاں بدل

دیندے ۔

عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ : انہاں دیاں جگہاں اتے ۔ یعنی اوہ جس جگہ ہونوے اوسے جگہ انہاں

شکلاں تبدیل کر دیندے ۔

مَضِيًّا : چلنا

وَلَا يَرْجِعُونَ : تے نہ اوہ واپس لوٹ سکدے ۔

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۗ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ۗ وَمَا عَلَّمْنَا
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ۗ لِيُذَكِّرَ
مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَعِقِّ الْقَوْلَ عَلَى الْكَافِرِينَ ۔

اتے جس توں اسیں عمری دیندے آن او سنوں مخلوق دے وچ الٹا کر دیندے آن ۔

اوہ اتنا وی نہیں سمجھدے ۔ اتے اساں اوں (رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم) نوں شعر تے شاعری
نہیں سکھائی اتے (شعر و شاعری) اوں دی شان دے شایاں دی نہیں ۔ ایہہ قرآن پاک
اک نصیحت اے تے کھلا ہوا قرآن اے (یعنی آسمانی تے الہامی کتاب اے) تاں جے ایہہ
اوس شخص زوں ورائے جیہڑا زندہ اے ۔ تاں جے کافراں اتے حجت ثابت ہو جاوے ۔

یعنی ایہہ لوک جیہڑے قرآن پاک اتے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے ایمان نہیں لیندے
ہر روز اکھاں نال مشاہدہ کر کے ایہہ نہیں ویکھدے ۔ جے اسیں انساناں دیاں صورتاں تے
شکلاں بدلن اتے قدرت رکھدے آن ۔

وَمَا عَلَّمْنَا الشِّعْرَ : رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی پیغمبری دی حیثیت
دے نال قرآن مجید واضح الفاظ وچ اکھرا لے ۔ کہ ایہہ لوک (یعنی مشرک) آپ دیاں مضموناں نوں
نوٹ ویکھ کے قرآن مجید نوں شعر و شاعری دی جادوگری قرار دیندے سن ۔ ایہہ ای اونھیاں دی
سوچ دی انتہا تے اوڑک سی ۔ سوچنا چاہیدا لے ۔ کہ شاعری جیہڑی قافیہ پیمائی تے تخیلی
مضمون آفرینی داناں اے ۔ اوس توں نبوت دے مرتبہ نال کی نسبت ہو سکدی اے ۔ آپ
تے صرف حقیقتاں ہی حقیقتاں ای بیان فرماندے نیں ۔ جنھاندا شاعری نال کسے شکل وچ مقابلہ
نہیں کیتا جا سکدا ۔ کیوں جے شاعری تے صرف خیال بندی داناں اے ۔ جیہڑی نبوت نالوں گھٹ
درجے دی اے ۔ تفسیر روح المعانی وچ درج اے ۔ ہذا ردلہا کالوا ليقولونہ من

ان القول شعرو والنبي صلى الله عليه وسلم شاعر - وغرضهم
من ذلك ان ماجا عبد عليه السلام من القدان افتراء تخيل -

الشعر : اس جگہ شعرتوں مراد وزنی والا کلام تے قافیہ والا کلام نہیں اے۔ بلکہ شعر
توں مراد جھوٹیاں خیال آرائیاں نہیں۔ جیٹھریاں حقیقت تے واقفیت توں بہت دور نہیں۔ عربی
وچ شاعرتوں مراد جھوٹا تے شعرتوں مراد جھوٹ اے۔ امام راعب ہوریں مضمرات القرآن وچ
فرمانے نہیں۔ انہار موا بالکذب فان الشعر يعبر به من الكذب والشاعر
الكاذب حتى سمى قوم الادلة الكاذبة الشعرية

روح المعانی وچ شعروے متعلق درج اے۔ وَمَا مَعْنَى فَلَانَ الشَّعْرَ تَخِيلًا
مَوْغِبَةً أَوْ مَنْصُورَةً أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ وَهُوَ مَقْرَأُ الْكَاذِبِ -

نَعْمَرَةٌ : جس نول اسیں عمر دیندے آں۔

مَنْكَسَةٌ : اس نول اٹا کر دیندے آں۔ اونڈھا کر دیندے آں۔ کامل توں ناقص تے

اثر تے تو اسغل کر دینا مراد ہے ء

فِي الْخَلْقِ : خلقت یا طبیعت۔ اینہاں توں مراد انسان دیاں جسمانی قوتماں۔ رنگ و عینہ

وَمَا يَكْبَعِي لَهُ : اوسدی شان دے شایاں نہیں اے۔ اس جگہ شعر دی پستی توں

مراد لئی گئی اے۔

روح المعانی وچ درج اے۔ وَفِي الْآيَةِ دَلَالَةٌ عَلَى غَضَاظَةِ الشَّعْرِ وَهُوَ

ظَاهِرَةٌ فِي أَنَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُعْطِ طَبِيعَةَ شَعْرِيَّةٍ اِعْتِنًا

بِشَانِهِ وَرَفْعًا لِقَدَرِهِ -

ذَكَرَ : نصیحت۔ قرآن شریف سارے واسار انصیحت ای اے۔

مَبِينٌ : ظاہر۔ کھلاتے روشن۔

لِيُنْذِرَ : مان جے ڈراوے۔

حَيًّا : زندہ

يَعْقُ الْقَوْلُ : حجت ثابت ہو جاوے۔

عَلَى الْكَافِرِينَ : کافراں اتے۔

أَوْكُمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَكُمْ

مَالِكُونَ ه وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا كُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ - وَلَهُمْ فِيهَا
مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ه وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ
يُنصَرُونَ .

کیا ایہ مشرک لوگ اس چیز اتے نظر نہیں کر دے (دیکھدے) جے اساں اوہ تھان واسطے
اپنیاں ہتھان مال بنایاں ہویاں چیزاں وچوں مال ڈنگر پیدا کیتے - پھیرا ایہ لوگ اونھاں دے
مالک بن گئے - اتے اساں اونھاں مال ڈنگراں نوں اونھاں دے تابع کر دتا - اونھاں وچوں کجھ
تے سواریاں دے کم آنے نہیں - تے کجھ اوہ لوگ کھاندے نیں - اتے اونھاں لوکاں واسطے
اینہاں دے وچ کئی ہور نفعے نیں تے پین والیاں چیزاں وی ہین - ایہ لوگ شکر کیوں نہیں کر
دے - اتے اونہاں نیں اللہ تعالیٰ توں علاوہ ہور چیزاں نوں اپنا معبود (عبادت دے لائق) بنا
لیاے - تاں جے اوہ (جھوٹے) معبود اونھانڈی مدد کرن -

مَالِكُونَ : بناں کسے حق دے اونھان مال ڈنگراں نوں اپنے قبضے تے قدرت وچ
لیانے نیں - اس آیت وچ ایہ نص ظاہری لے جے مال ڈنگراں انساناں دی ملکیت ہونڈے
نیں - آدمیاں نوں اونھاں اتے مالکانہ حقوق حاصل ہونڈے نیں -
عَمِلَتْ اَيْدِيْنَا : ایہ مصرن تخصیص واسطے تے اہتمام واسطے بیان کیا گیا ہے - ورنہ
ساری مخلوق اللہ تعالیٰ دی بنائی ہوئی ہونڈی لے -

وَ اتَّخَذُوا : ایہناں نعمتاں دے باوجود کفر اتے ناشکری اتے تلے ہوئے نیں -
وَ ذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ : مال مویشی ڈھور ڈنگر ساریاں چیزاں انساناں دی خدمت واسطے
پیدا کیتیاں نیں - پہلے درجے دی بے وقوفی لے - جے انسان اینہاں چیزاں دی پوجا شروع کر
دیسے - ڈھور ڈنگراں دی پوجا مصر - بھارت تے دو جیاں کئی مکاں وچ ہونڈی لے
مَنَافِعُ : منفعت دی جمع داصیغ لے - نفع - نائے - ڈنگراں دیاں ہڈیاں - وال
تے کھلاں دی تجارت تے کارخانے اتے منڈیاں سب کجھ اس دے وچ آجاندا لے -
مُشَارِبٌ : پین دیاں چیزاں - پانی - دودھ - وہی ساریاں چیزاں اس دے تحت
آجانڈیاں نیں -

الْهَيْتُ : دیوی دیوتے - مشرک لوگ اینہاں دیویاں تو ایہ رکھدے نیں جے مصیبت
سے ویلے ایہ ساڈے کم آن گے پر قیامت دے دن الٹا اینہاں اتے الزام رکھن گے -

خَلَقْنَا : اسان پیدا کیتا ۔

آبِدِينَا : ساڈیاں ہتھاں نیں ۔

انعامًا : ڈھور ڈنگر ۔ مال مویشی

ذللنہما : اسان بالغ بنایا ۔

رکوب : سواریاں

یاکلون : کھاندے نیں ۔

مَنَافِع : نفع فائدے ۔

مَشَابِد : پین والیاں چیزاں ۔

يشكرون : شکر کر دے نیں ۔

الہم : دیوی ۔ دیوتے ۔ اللہ توں سوا بت وغیرہ ۔ جہنما دسی مشرک عبادت

کر دے نیں ۔

لَعَلَّ : شاید

يُنصرون : اوہ مدد کیتی جان ۔

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحَضَّرُونَ ۔ فَلَا يَخْزِنَكَ

قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۔ أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ

أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ۔ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَ

كَسَى خَلْقَهُ ۔ قَالَ مَنْ يَخِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۔ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَ

هَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ۔ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ

الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهَا تُوقِدُونَ ۔

عالمکد اوہ اونھاں دی کجھ وی مدد کرن دی طاقت نہیں رکھدے ۔ اتنے اوہ اونھاں واسطے

اک فوج ہرجان گے ۔ تے حاضر کیتے جان گے ۔ اونھاں دیاں گلاں تہالوں کوئی رنج تے تکلیف نہیں ۔

دے سکدیاں ۔ ایسے اونھاں چیزاں نوں اچھی طرح جان دے ہاں جہڑیاں اوہ چھپا کے رکھدے نہیں ۔

یا ظاہر کر دے نہیں ۔ کیا انسان اس چیز تے نظر نہیں رکھدا (دیکھدا) اسان اوس نوں نطفہ توں پیدا کیتا

اے تے اوہ اک کھلا ہوا دشمن تے اعتراض کرن والا بن گیا اے ۔ ساڈے واسطے مثال پیش کردا

اے ۔ تے اپنی پیدائش نوں بھل گیا اے ۔ (انسان آکھن گدا اے) ایہاں بھگیاں بڈیاں نوں کون پیدا

کر لیں اے رسول کریم علی اللہ علیہ وسلم تمہیں آکر دیو۔ اوہ اسی ذات پاک پیدا کر لیں۔ جس نے پہلی وار پیدا کیا سی تے اوہ ساریاں طرحاں دا پیدا کرنا چنگی طرح جانن والا اے۔ اوہ ذات پاک اے۔ جس میں تباہی واسطے ساوے رکھاں وچوں آگ پیدا کیتی۔ پھر تیں اوس تیں ہور آگ سلگا لیندے او فلا یحزنک : جدوں اوہ توحید تک دے بیان ویلے وڈی بے وقوفی دیاں گلاں کر دے

نیں۔ جے کر تہانوں شاعر کہہ دیں، تے تسی ذرا پھرو کیڑھیا نہ کرو۔ کیوں جے اسیں اونھاں مناسب وقت اتے چنگی طرح نیٹ یوانگے۔ روح المعانی وچ درج اے۔ اذا كان ما لهمم

عز وجل فلا تحزن بسبب قولهم عليك هو شاعر

من نطفة : منورہ ماوے توں مراد اے۔ جس توں انساں دی پیدائش ہوندی اے۔

یعنی اسان اوسنوں کتنی حقیر چیز اتوں پیدا کیتا۔ تے اوس نوں بے بسی دی حالت وچ رکھیا۔

قال من يحي العظام : اوہ خداوند تعالیٰ جیہڑا انسان دے شروع کرن اتے قدرت رکھدا

اے۔ اویسے واسطے اسان چیز دا دہرا دینا کوئی مشکل امر نہیں بلکہ اللہ تعالیٰ نوں چیزاں دے دہراون اتے ہور زیادہ قدرت اے۔

تفسیر جصاص وچ درج اے۔ فيمن اوضح الدليل على ان من قدر على الانتد

كان اقدر على الاعادة :

فقیہاں دا وی خیال اے ایس آیت شریف توں منطقی تے فقہی قیاس دی حجت ثابت ہوندی

اے۔ في الدلالة على وجوب القياس والاعتبار لان الترحم قياس النشأة الثانية على الاولى۔ (جصاص)

قال رميم : اس آیت وچ اونھاں روشن خیال بحث داتے انکار کرن والیاں دہ ذکر ہو

رہیا اے۔ جیہڑے ہمیشہ سرکشی دے طور تے گستاخانہ سوال کر دے رہندے نہیں۔ جدوں ہڈیاں گل سرگیاں۔ اوہ کس طرح زندہ ہون گیاں۔

من يحي العظام : بعض فقہاں نے عظام دے نال احیاء دی صفت توں ایس دلیل لئی

اے۔ جے ہڈی وی ذی حیات تے جاندار اے۔ پر محققین دا اے خیال اے۔ اس احیاء توں مراد

مجازی معنی نہیں۔ جنہاں معنی وچ زمین دے زندہ کرن دا ذکر ہویا اے۔

اجتمع بعضهم في حياة فيجعل حكم الموت بموت الاصل ويكون ميتة

وايس كذلك لان سماء حيا مجازا (جصاص)

بڑی اہل سنت دی فقہ وچ غس نہیں لے۔ بلکہ ظاہر لے۔ اس واسطے اس دیوچ اگر
حیات دا وجود من لیا جاوے تے کوئی مشکل گل نہیں لے۔ کیوں جے اللہ تعالیٰ اونھاں نوں اوس
حالت توں پیدا کیتا۔ جدوں اوہ زندگی توں کلی طور تے محروم سن۔

الذی : تو قدون۔ اوہ اللہ تعالیٰ جیہڑا رطوبت توں اگ پیدا کر دا اے۔ اوس واسطے جماد
وچ زندگی پیدا کر دینی کوئی مشکل گل نہیں لے۔ دیوا سلائی دے زلمنے توں پہلے اگ چقماق پتھری
رگڑ توں پیدا کیتی جا بندی سی۔ عرب لوگ خاص درختاں دی رگڑ توں اگ پیدا کر دے سن۔ ایجتے ای
ثابت ہو گیا لے۔ اگ اجیہی مخلوق لے جس دے وچ اللہ تے معبود ہون دا شائبہ تک نہیں۔
لا یستطیعون : طاقت نہیں رکھدے۔

حند : شکر۔ فوج

محضرون : حاضر کیتی ہوئی۔

مالسرون : جو چیز اوہ چھپاندے میں تے ظاہر کر دے نہیں۔

نظفت : مادہ منویہ توں مراد اے۔

خصیم مبین : ظاہر دشمن۔ جھگڑا کرن والا۔

عظام : ہڈیاں

رمیم : بگیاں۔

شجر الاخصر : ساوے درخت۔

توقدون : اگ روشن کر دے نہیں۔

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ

بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَمَّا كُنْ فَيَكُونُ۔

فَبَعَثَ الَّذِي بِسَدِّهِ مَلَكَوَاتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

کیا اوہ ذات پاک جس میں آسماناں تے زمیناں نوں (پہلی وار) پیدا کیتا اس تے قدرت

نہیں رکھدا جے (دوجی وار) اونھاں جیہا پیدا کر دیوے۔ کیوں نہیں۔ اوہ ضرور قدرت رکھدا لے۔

اوہ وڈا پیدا کرن والا تے علم والا لے۔ اوہ جس ویلے کسے چیز نوں پیدا کرن دا ارادہ کر دا لے۔ اوس

وقت آکھ دیندا لے۔ ہو جا۔ تے اوہ چیز ہو جا بندی لے۔ اوہی ذات پاک لے۔ جس دے ہتھ وچ ہر

اک چیز دا پورا اختیار لے۔ اتے تیں سارے اوسی دی طرف لوٹائے جاوے گے۔

اولیٰ : الخلاق العليم : وکھین والیاں گلاں تے ایہہ نہیں ۔ کتھے نہ ہوں توں ہوں کرنا ۔
 عدم وچوں وجود وچ لے اونا تے کتھے دوجی وار زندہ کرنا ۔ ایہہ اندا کوئی مقابلہ ای نہیں لے ۔
 جس ذات پاک نہیں آسماناں تے زمیناں نوں پیدا کر دتا ۔ اوہ انسان نوں وی پیدا کر سکا لے ۔ یعنی
 اوہ جلاں مطلق لے صرف اپنے ارادے نال ای نہ موجود چیزاں نوں موجود کر دیندا لے ۔ اوس نوں
 نہ ضرورت مادہ دی ۔ تے نہ ای ضرورت ہوئی تے شکل وی لے ۔

کُنْ فَيَكُونُ : عدم محض توں وجود دے وچ آجان تو ایہہ مراد نہیں لے ۔ جے اللہ تعالیٰ ساڈی
 طرح دو حرفی لفظ کن یعنی ک تے ن کہندے نہیں ۔ کیونکہ لفظ تے حرف خود حادث نہیں ۔ اللہ تعالیٰ ہر
 زبان تے ہوٹھاں دا ساڈی طرح محتاج نہیں لے ۔ مقصد اس دا ایہہ لے ۔ اللہ تعالیٰ دا ارادہ کسے چیز
 دے بنان دا ہو یا تے اوہ چیز بناں کسے دیری یا توقف دے پیدا ہوگی ۔ تفسیر مدارک دے وچ
 درج لے ۔ وهذا مجاز عن سرعة التكوين والتمثيل اذ لا قول ثم تفسیر
 بیضاوی دے وچ درج لے ۔ لیس المواد بحقیقتہ امر و امتثال بل تمثیل
 حصول ما تعلقت بہ اسل دتہ بلا مہلت لطاعتہ الماموہ السطیع بلا توقف اسدے
 وچ محاورہ دے طور تے انتہائی کسے چیز دے ہوجان دی جلدی توں مراد لے ۔
 اَوَّلَيْسَ : کیا اوہ نہیں لے ۔

السموات والارض : آسمان تے زمیناں ۔ ست اسماں تے ست زمیناں مراد نہیں ۔
 الخلاق العليم : وڈا پیدا کرن والا ۔ تے علم والا ۔ بطلاق اسم مبالغہ و اصیغہ لے ۔ جسدی
 صفت وچ وڈیائی تے عظمت پائی جان دی لے ۔ تے علم صفت مشبہ و اصیغہ لے ۔ جس دے صفد
 وچ دورم تے ہمیشگی پائی جان دی لے ۔
 ان يقول : ایہہ جے آکے ۔

حَكْنٌ : ہو جا ۔

فَيَكُونُ : پس اوہ چیز ہو جان دی لے ۔

ملكوت : بادشاہی ۔ اختیار ۔ قدرت ۔

الیہ ترجعون : تیس اوسے دی طرف لوٹاے جاوے گے ۔

احادیث دیاں کتاباں وچ سورۃ یسین دیاں فضیلتاں چوکیاں ساریاں لکھیاں ہویاں نہیں ۔

ایس نوں قرآن پاک دا دل کہندے نہیں ۔ حالت نزع دے وچ سکرات الموت دے مریض اتے

اس سورۃ دا پڑھنا اکسیر داعلم رکھدا لے۔

اسیں سارے قرآن پاک تے عمل کر کے دین دنیا دیاں بہتریاں تے عمد گیاں حاصل کرن دے بجائے دنیا تے ذلیل تے خوار ہو رہے ہاں۔ ساڈے وڈے قرآن اتے عمل کر کے دنیا دے حاکم سن۔ تے پلاں دیوچ ساری دنیا تے چھاگئے سن۔ پر اسیں تارک قرآن ہو کے محکوم تے ذلیل ہو گئے ہاں۔ اللہ تعالیٰ سانوں قرآن پاک اتے صحیح عمل کرن دی توفیق دے دے۔ اسیں قرآن تے سورۃ یسین اتے صرف اس واسطے عمل کر دے ہاں کہ بقول علامہ اقبال دے ۷۷

کہ از یسین او آساں بمیری ساڈی جان جلدی نیکل جاوے

یہیں سورۃ یس دے ترجمے نوں ختم قرآن دی دعا اتے ختم کرنا ہاں۔ اپنی دانست تے لیاقت دے مطابق میں سورۃ یسین دا ترجمہ پنجابی زبان وچ مختلف قرآن پاک دیاں تفسیراں دی مدد تے مطالعہ نال کیتا لے۔ غلطی انساں دی فطرت وچ شامل لے۔ پڑھن والے غلط ترجمہ نوں قرآن پاک دا ترجمہ نہ سمجھن۔ بلکہ میری کم فہمی قرآن تے ناقص عقلی تے محمول کر دیاں ہو یاں مینوں آگاہ کرن۔ تے غلطی نوں بخش دیں۔ شیخ سعدی ہوراں دے ایس قول اتے ختم کرنا ہاں۔

شنیدم کہ درو ز امید و بیم

تو تیز ابدی بے نیم در سخن

بداں را بہ نیکاں بہ بخشد کریم

بخلق جہاں آسدریں کارکن

دعا ختم قرآنی ایہ لے۔

اللَّهُمَّ اِنْسٍ وَحَشِيٍّ فِي قَبْرِى - اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِالتَّوْرَانِ الْعَظِيمِ وَ
اجْعَلْ لِي اِمَامًا وَنُورًا وَهُدًى وَرَحْمَةً اللَّهُمَّ ذِكْرِي مِنْ مَمَالِيْتُ
وَ عَلِمْتِي مِنْ مَجْهَلْتُ وَاَرْقِنِي تِلَاوَةً لَيْلٍ وَاَنْاءَ النَّهَارِ وَاَجْعَلْ
حُجَّتِي يَا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ -

مولوی دلپنیر

ایںہاں دانان مولوی محمد دلپنیر لے۔ پیو دانان کرم الہی عباسی سی۔ بھیرہ ضلع سرگودھا کے رہن والے سن۔ ۱۲۹۳ھ مطابق ۱۸۷۵ عیسوی وچ پیدا ہونے سن۔ عربی فارسی دے چنگے عالم سن۔ عام طور لوکان نوں وعظ کر دے سن۔ وعظ دے وچ بڑا اثر تے پوچ سی۔ انہاں داپیو وی شاعر سی۔ تے پترو وی شاعر سی۔

شعر آکھن وچ کمال حاصل کیتا۔ انہاں وی شاعری وچ نصیحت۔ اخلاق تے مذہب دیاں گلاں عام طور تے ملدیاں نیں۔ شعراں وچ رس ملالے۔ طبیعت وچ زور سی۔ جدوں کہیں شعر لکھن دا خیال کر دے سن۔ پوری کتاب لکھ دیندے سن۔

انہاں دیاں بہت ساریاں تصنیفاں نیں۔ اخیر عمر وچ قادیان چلے گئے۔ مرزا قادیان والے دے مرید بن گئے۔ پر شعر حقیقی خیال نال ای کہندے رہے۔ (کشت ایںہاں دیاں لکھیاں ہویاں کتاباں۔

۱. گلزار محمدی
۲. گلزار آدم
۳. گلزار موٹے
۴. گلزار مدینہ
۵. احوال الاخرت
۶. قصص المسین
۷. ترجمہ دیوان حافظ
۸. معجزات محمد
۹. اکرام محمد
۱۰. خوان یغما واقصہ
۱۱. بیخ گنج
۱۲. تفسیر قرآن مجید
۱۳. چراغ دلپنیر
۱۴. انشا دلپنیر
۱۵. مکتوبات دلپنیر
۱۶. وعظ دلپنیر
۱۷. خطب دلپنیر دا مجموعہ
۱۸. اخبار دلپنیر
۱۹. دعوت دلپنیر
۲۰. گلستہ معجزات
۲۱. باغ بہشت
۲۲. گلستہ نعمت
۲۳. سی حرفیاں
۲۴. مناجات
۲۵. گلزار مکہ
۲۶. معراج منبر
۲۷. زینت الاسلام تے ہور وی۔

کلام کے نمونے

خطبات دلپذیر و چوں :

- ۱۔ جے لکھ برسوں جیوے کوئی اور تک ہک دن مرنا
آب حیات جے پیوے کوئی اور تک ہک دن مرنا
- ۲۔ لکھ آسودہ تھیوے کوئی اور تک ہک دن مرنا
بھانویں شاہ سدیو کوئی اور تک ہک دن مرنا
- ۳۔ مرنا مرنا معلم سبھ نوں مرنے تھیں کی ڈرنا
جے لکھ برسوں جیوے کوئی اور تک ہک دن مرنا

سی حرفی و چوں کلام دانموندہ :

ج۔ جیناں دے نال پیار تیرا اہناں مول تیرے کم آونا نہیں
کرنا کے عزیز نہ سنگ تیرا کے نال تیرے ایتھوں جاونا نہیں
جدوں پکڑ فرشتیاں پیش کیتا پے رب تھیں کسے چھڑاونا نہیں
دلپذیر خدادے فضل باجھوں کسے تھوڑوں پار چڑھاونا نہیں

باداں ماہ و چوں کلام دانموندہ :

پیتتر: چہن گے سب میرے جینا عشق بھلایا لے
دلبر پار پیارا مینوں چھوڑ سدا حایا لے
صم بکم عمی ہویا ابے نہ سوہنا آیا لے
باجھ پذیر پیارے جانی رہوں سینہ تیا لے

نصیحة المسلمین و چوں کوڈی وی بوائی دے بارے

بھاری بدعت ملک اسڈے کوڈی کھیڈن والی
رل اچکیاں داٹھری منیاں جٹاں رسم نکالی
ہندو جدوں جوئی چڑھدے کار تھارت کر دے
مومن جدوں گبھرو ہوون کوڈی اپر مردے
ویہ کوہاں تے کوڈی ہووے سر پر کھین جاون
ہک گھراں دے کموں جاون دو جے دھکے کھاون

دوروں دوروں سمٹھ مشنڈے آن اکٹھے ہوں
 وڈا پڑ میدان بنا کے چتر کڈھ کھلوون
 گلزارِ مدینہ وچوں کلامرد انموند
 چل کافی سیرانی تینوں بخشے رب روانی
 ہر منزل وچ ہوئے تینوں مولا دی نگہبانی
 لمی منزل مشکل پینڈا دور دراڈے جانا
 کر دیسی آسان حضوروں کامل فضل ربانا
 قعر سمندر سفر پھاڑی نیویاں پچیاں جائیں
 خیریں پار چڑھا سہی آپے فضلا نوالہ سائیں
 او سے او پر آس تمامی ہو رنہ بیکھ کوئی
 او سے دے دروازے اپر سیوا لائی ہوئی
 اول آخر، ظاہر باطن او سے نوں تعریفاں
 اوہا مدد کماون والا ہر محتاج ضعیفاں
 آسمنداں دیاں آساں دیوے کل مراد پوچاڈے
 ہر اک مشکل حل کرن دے خود سامان بناوے
 نامنظور عزیزیاں سندی آپ کرے منظوری
 ہر عجز نوں عجز نیازوں بخشے قرب حضوری
 جو کوئی اسیاں فضلاں اپر آس پکیری دھردا
 رحمت اپنی دا دروازہ او سنوں بند نہ کردا
 رکھ توکل اللہ اتے جو کوئی متدم اوٹھانڈا
 رب رحیم تبارک او سنوں منزل تے پہنچاڈا
 جو جو فکر میں ناکارے اپر فضل کمال کما یا
 روضہ پاک حبیب اپنے دا اکھیں نال وکھا یا

گلزارِ مدینہ دی تصنیف دی تاریخ

سالِ تصنیف مسیحی بہت برج ذکر خیر

گفت باقت سال ہجری سفر نامہ دلپذیر

برج ذکر خیر وچوں تاریخ تصنیف ۱۹۳۵ء تے سفر نامہ دلپذیر وچوں ۱۲۵۴ ہجری

نکل دی اے۔ گلزارِ مدینہ دے وچ اک جج دے سفر دی کیفیت بیان کیتی گئی اے۔

گلزارِ مدینہ

باراں منزلاں دا ذکر

مکے توں مدینے ول جان لئی چار راہ نہیں۔ اک "سلطانی راہ" تے دو جاہ "شرقی راہ" تیجے راہ نوں "تاریک راہ" کہندے نہیں تے چوتھا راہ موٹر لاری والا راہ لے۔ جتھوں وی رجا سائوں مدینے لے گیا سی۔ اوٹھاں دا جیہڑا راہ مکے توں مدینے ول جاندا لے۔ اوہدے وچ باراں منزلاں آندیان نہیں۔

پہلی منزل "واوی فاطمہ" ایں۔ ستاں گھنٹیاں وچ مسافر اوٹھاں اپر چڑھ کے ایٹھے پہنچے۔ ایس منزل دا پینڈا پنڈراں میل لے۔ رستہ صاف لے تے سبز زبیدہ ایٹھے وگ رہی لے۔ ایسے پاروں پانی وی کوئی تکلیف نہیں بندی۔ جیویں کسے وی "رخی بیروے نہاوسے" دھو کے تے پیوے۔ ایس نردا ٹھنڈا تے مٹھا پانی چار آئے خشک مزاجی حساب نال وکھال لے۔ ایس منزل دی "بندی بڑی مشہور لے۔ اک سال وچ دس ہزار روپے دی "بندی وکھاندا سی لے۔ کرو۔ توری پیاز تے ٹاٹ وی ایٹھے اگدے نیں۔ خربوزے ہینڈلے تے دسبے تے بکرا دا گوشت وی مل جاندا لے۔ پر دودھ گھٹ ملدا لے۔ تے باقی کھاؤن بیوان والیاں چیراں اکثر مل جاندیاں نہیں۔

دو جی منزل "داناں بیہر سفان" ایں۔ ایہہ پینڈا ۲۲ میلان واسطے تے اوٹھاں اپر چڑھ کے پتے اوتھے اپڑی والے۔ دو جیاں راہواں وی نسبت ایہہ راہ وی چوکنگ لے سکے۔ تے راہ وچ پتھر وی اوندے نیں۔ ایس منزل وچ "حضرت صلعم" دس پیراں دس کھوہ نیں تھیاں۔ وچوں اک سکاپیالے تے باقی تن پانی نال بھرے ہوئے نیں۔ ایس راہ دس دو ٹھوس پائیاں دور دور پہاڑ دسدے نیں۔ پرتھوڑے چرگروں ایہہ پہاڑ ٹیڑے ہو جاندا لے۔ تھیاں ایہہ ایس منزل دیاں کھوہاں وچ پیارے رسول صلعم نے اپنی لب مبارک پانی کسی جہں پاردو ایہہ

مٹھے ہو گئے ہیں۔ قافلےاں وچر اینہاں کھوہاں دا اسی پانی ورتیا جاندا ہے تے چار آلے اک مشکیزہ پانی لدا ہے۔ باقی کھاوَن والیاں چیزاں ورس اوتھے مل جانیاں نیں جیہڑیاں وادی فاطمہ وچ ملدیاں سن۔ ایٹھے اک بازار چیزاں وکن لئی لگ جاندا ہے جو کسے نوں لوڑ ہووے تے لیوے۔

بیٹھی منزل عدف یا اڈف مبارک لے۔ نو دس میلاں دا ایہہ پنڈا لے۔ بیر عسفاں توں عصر ویلے اوتھاں والے چل پین تے اوسھی راتیں عدف پر جانڈے نیں۔ ایسے منزل وچر اک پہاڑی درہ وی اوندا لے۔ جتھے دونہہ پاسیاں دے پہاڑ اک دوجے نال مل جانڈے نیں۔ ایسے درے راہیں سارے قافلےاں والے لنگھدے نیں تے جے تقدیر ا کوئی اوتھا ایس تھان ڈگ پرے تے اوتھا نالے سوار ہلاک ہو جانڈے نیں۔ باقی سارا راہ صاف لے۔ کتے تے پہاڑ اک دوجے دے بیڑے ہو جانڈے تے کدھرے اک دوجے توں دریڑے ہو جانڈے نیں۔ تے کچھلیاں وڈی منزلان نالوں وودھ کھاوَن پیوَن والیاں چیزاں ایٹھے ملدیاں نیں تے پانی دے کجھ مٹھے تے کجھ کھارے کھوہ ایسے منزل وچر نیں۔

پونجھی منزل : ایسے منزل داناں قضیمہ ایس پر اوتھوں دے لوکیں ایہہ نوں بول گدیہ اکھدے ہن۔ عدف توں ایہہ منزل پنڈراں میلاں دا پنڈا لے۔ عدف توں ظہر ویلے چلے تے اگلے دن سیرنگ (جمع سادق) ویلے اوتھے اڑ جال دا لے۔ ایسے پنڈھ دا سارا راہ بڑا سیدھ پھرا لے تے پہاڑ بڑے دریڑے نیں۔ کوئی دو تڑے میلاں تائیں سمڈر لے۔ ایسے پاروں قضیمہ وچر سمڈر دے پانی دا لشکارا پنڈا لے۔ کتے شریف تے جتے شریف توں جیہڑے راہ مدینے شریف ول جانے نیں ایسے منزل اُتے دونوں اک دوجے نال مل جانڈے نیں۔ ایسے تھان خربوزے، ہندواتے گنڈھے (پیاز) تے بتاؤں (بینگن) وکدے ڈٹھے نیں۔

پونجھوں منزل : ایسے منزل داناں رابغ لے۔ موڑ لاری راہیں تے ایہہ کوئی دونہہ گھنٹیاں دا پنڈھ لے پر جے اوتھاں تے سواری کریے تے اوتھا پنڈاں سو ہلاں گھنٹیاں وچر بانی میل پنڈھ بیڑھدے نیں۔ ظہر دی نماز ویلے رُیے تے ساری رات لنگھ جانڈی لے تے اگلے دیہاڑے دن چڑھے اسی اوتھے اڑی دا لے تے راہ بالکل پھرا لے۔ ایسے تھان رابغ نال دی عرباں دی اک وستی لے تے نالے ایٹھے اک قلعہ وی لے۔ ایسے وستی دا اک سردار اسماعیل سی جیہدا اکھیا اوتھوں دا کوئی بندہ نہیں سی موڑ دا۔ ایسے وستی وچر دو مسیتاں (مسجدیں) عالیشان نیں۔ تے نالے ایٹھے مارٹیلیفون دا وی انتظام ایس۔ کتے تے مدینے شریف ایٹھوں تار گھلہی

بھیجی) جاسکتی ہے۔ رب دے فضل نال ایس تھاں برشے بل جاندی ہے۔ آسے پاسے کھجورال اے
 بڑے درخت نہیں، آٹا، چاول، کھنڈتے گھیو سب چیزاں ایٹھے بل دیاں نہیں تے نلے اوٹھاں لئی دانہ
 تے سُکا گھاہ وی لہجہ جاندا ہے۔ تھوڑا بہتا دودھ وی لہجہ جاندا ہے مہنگا ای ہوئے۔ ایٹھے
 اک بڑا رچواں (بارونق) بزار لے تے لاریاں دا اڈاتے پٹروں پیپ وی اے۔

چھپوئیں منزل : ایس منزل داناں مستورہ ہے۔ جیہڑی سوہلاں میلاں دے پنہنے لے۔
 روٹے گھنٹے ڈیڑھ وچ لاری اڑھ دی ہے۔ تے باراں تیراں گھنٹیاں وچ اوٹھا اڑ جاندا ہے۔
 ایس تھاں تے رسول پاک صلعم دی لڑائی کافراں نال ہوئی سی۔ ایس جنگ وچ اک صحابی دی گھر والی
 نوں کافراں پھڑھ (پکڑ) یا سی تے اوہوں بے ستر کر کے بٹھایا سی تے نبی پاک صلعم نے علم دما سی
 بٹی ایہدا ستر کرایا جاوے۔ جیس پاروں ایس تھاں دا مستورہ پے گیا۔ اوس بی بی دی قبر
 وی ایٹھے ای بنائی گئی ہے۔ تے آج کل اوٹھے بڑا وسار سا بزار بنیا ہویا ہے تے بڑی وڈی
 منڈی بنی ہوئی ہے۔ ایس تھاں پانی دی کچھ تنگی لے تے جیہڑا پانی لہجھ وی لے۔ اوہ کڑا تے کھارا
 لے۔ بھنے حاجی رابع وچوں ایس پانی نال لے آوندے ہیں تاں بے ایٹھے کم آوے تے جان فیر
 اوس تھاں توں دوہنہ میلاں تے دوکھوہ کے رب دے بندے نے بناکے ہوئے نہیں جنھاں دا
 پانی مٹھا لے بدو کوک اوٹھوں پانی لیا کے تے ایٹھے ویچکے ہیں۔ پر دو جیاں منزل لال نالوں ایٹھے
 پانی مہنگا دکدا ہے۔ کوئی اٹھاں کو آئیاں دا مشکیزہ۔

ستویں منزل : داناں بیراشیخ لے۔ ایس منزل دا پینڈا کوئی دساں کو میلاں پر لے پر جے
 بالکل پدہرا لاریاں تے اینویں گھوکدیاں ایں لنگھ جانیاں نہیں پر جے اوٹھاں تے چڑھتے اوہ
 عصر ویلے دے رُے ہوئے اوھیں راتیں اُپر دے نہیں۔ ایس رستے دے یڑے تیرے کوئی
 پہاڑی نہیں دسدی۔ کدھرے کدھرے وٹے روڑے دھیانی پینڈے نہیں۔ ایٹھوں جبل عبوج
 دی چوٹی بڑی دریدی دسدی لے جتھے بلسان درخت عام ملدا ہے۔ ایس درخت داروغن کدھ ہایا
 لے۔ تے ایہ روغن بالکل نکال لے (خالص) ہندا ہے۔ کسی دکا نذر نقلی وی ویچکے ہیں۔ ایس
 منزل تے دوکھوہ مٹھے پانی دے نہیں تے کھان پین دیاں سب چھجاں (چیزاں) لہجہ جانیاں ہیں۔
 اٹھویں منزل (ابیارسانی) : ایہ اٹھاراں میلاں دی منزل لے تے بیرسانی وین لوکیں
 ایہنوں آکھدے نہیں کیوں جے بیر دے معنے کھوہ دے ہندے نہیں عصر ویلے اوٹھ ٹر پین تے
 اگے دیھاڑے سو روئے ایٹھے اڑ جاندا ہے تے راہ وی پدہرا لے۔ کدھرے کدھرے

ریت آجانڈی لے تے اوٹھ اوکھے سوکھے ہوکے لنگھ جانڈے نیں۔ تے جے لاریاں کھب جاہ تے اوکھیاں ہوکے اسی نکلیاں نیں۔ اک دوکھوہ وی بین بھٹھاں دا پانی بڑا عجیب دا لے تے چار آنے مشکیزہ لدا لے۔ تے باقی کھاون پیون والیاں چیزاں ویں مل پاوندیاں نیں۔

نونویں منزل شفیعیہ لے۔ تے کچھ لوک اینہوں خلیص وی آکھدے نیں۔ ویہاں میلاں دی ایہ منزل لے۔ رام دے نال نال چھیکڑ تیک پہاڑ ر بندے نیں ریتھے بدرواں دے پتھراں دے بنے ہوئے مکان نیں۔ تے دوکھوہ مٹھے پانی دے نیں۔ تے بازار وچ وی بڑیاں رونقاں ہندیار نیں شیخ امیر الدین جیٹھرا میرا بڑا پرانا لنگوٹیا لے تے چنیوٹ دا تھلنے دار۔

(Sub-Inspector Police) وی رہیا لے اوس نے تن واری حج کیتا لے تے

دو واری مکیوں دینے تیکر اوٹھاں تے گیا لے۔ اوہنے منزلاں والی ترتیب دتی لے۔ جہاں فرق کچھ ہووے پر ایہ گلاں اوسے نے ایں دسیاں نیں۔ رستے وچ میلاں دا کوئی نشان نیں۔ تے نال ایں اوہ سڑکاں ساڈیاں سڑکاں وانگر بنیاں ہویاں نیں۔ اینویں بہتے لاٹنگھے (آمدرفت پاہوں لیں ایہ سڑک بنی ہوئی اے۔ جس وے اُتے کروڑاں لوک مڈھ قدیم توں آوندھے جانڈے نیں۔

دسویں منزل دانای مسجد لے بعضے پنجابی بھرا اینہوں سعید وی آکھدے نیں۔ ایس منزل جہ سانوں عصر دی نماز دا ویلا ہویا ایسں بیٹھاں اترے تے اپنے اپنے سامان ول جھاتی پائی۔ تے پتہ لگا بھٹی جمال حبشی جیٹھرا ساڈھے نال لاری دے وچ آیا سی اوہا ٹرنک تے بستر اکھرے راہ وچ ای ڈگ پیالے جیہدا پتہ پچھوں آون والی اک دوہی لاری دے بندھیاں نے داتا تے فیر اوہ واپس تہاں میلاں تے جا کے لے آیا کیہ مجال لے جے کسے ہونے اوہے سامان توں ہتھ وی لایا ہووے۔ ایس تھان تے فاضل مصنف نے اوکھوں دی رہت بہت بارے ایہ اشارہ کیتا لے۔ لکھدے نیں سہ

ابن سعود نے چوراں کارن ہے ایسی نتھ پائی

نہیں مجال کسدی کوئی چیز اٹھاوے کانی

اوسے لاری پر آ حسد حبشی بار سدھایا

جا کر امن سلامت اپنی ہر شے چک لایا

یا رہویں منزل : ایس منزل دانان بیر شیخ لے۔ وئیہ اکی میلاں ایہر پندھ لے۔ ایٹھے دی ٹبے
 وڈے وڈے پتھر نیں جنہاں اتے اصحاباں دے ناں، درود شریف تے آیتاں لکھیاں ہویاں
 لمبیاں نیں۔ ایٹھے دو کھوہ میں۔ اک تے اوہناں وچوں سکا پیالے تے دو جا پانی دیندا لے پر
 فیروی پانی دی ایٹھے کجھ تھوڑا ای لگدی اے۔ جدوں کدھرے ایہ کھوہ وی سک جاڈا تے داہدی
 اوکھیاں ہندی لے۔ باقی کھاؤن پیون والیاں چیزاں روٹی، سالن تے چاء وغیرہ جو چاہی داہوے
 مل جاڈا لے۔ ایس توں پچھوں اک ہور منزل آوندی لے جیہدا ناں بیر علی لے۔

بارہویں منزل : ایس منزل دانان بیر علی لے۔ تے بیر شیخ توں اگے کوئی بائی میل پنیڈا لے۔
 تے ایٹھوں مدینہ شریف چھ میل رہ جاڈا لے۔ راہ وچ ڈراپورنوں ساریاں پاندھیاں رال مل کے
 اکھیا بھئی تھوڑا کوتیز چل کیوں بے کل جمعہ تے اج دی رات سانوں مدینہ شریف آونی چاہیدی اے
 ڈراپورنوں اکھیا پئی مینوں تے کوئی عذر میں پر رات ایس شہر وٹن دی بندش لے۔ کیوں بے
 پلس (Police) چوکی والا دروازہ بند ہندا لے۔ جتھے ملاحظہ کر دناں پنیڈا لے تے ایس ملاحظے
 توں بغیر اندر وٹن نہیں دیندے۔ اگوں جیویں تہاڈی مرضی لے رہیں کرن لئی تبار آں۔ فی اسان ویں
 سوچیا بئی بے راتوں رات اندر لنگھ جالیے تے ایس مقدس یا پاک شہر دے باہر لیاں نظاریاں
 توں خالی رہ جانا ایں۔ مسجد نبوی دے دوروں جیہڑے مناسب دسدے نیں اوہ دی اک
 اچرچ نظارہ لے۔ اودھروں روضے اقدس والا سبز گنبد نظریں آوند اچھوں دیکھ کے سکے ٹرے
 دل وی ہرے ہو جاندے نیں۔ جنگلی گل ایہو ای لے پئی سویر ویلے ایس پاک شہر دے اندر وٹے۔

کراچی توں لے کے

مکہ معظمہ مدینہ منورہ تک حج و سفر کی کیفیت

بھیرے توں کراچی تیکر ریل گڈی وچ اک دن تے دو راتاں لگ گیاں۔ دو جی سویر ویلے
 اسیں کراچی جا پڑے۔ اینوار داداں سی تے سویر دے کوئی اٹھ بجے ڈائیم (وقت)۔ او تھوں
 دے سجن متر سائون لین واسطے اسٹیشن (Station) تے پڑے ہوئے سن۔ کیوں جے اونہاں خطاں
 راہن پہلوں این اسیں دیا ہویا سی۔ احمدیاں وچوں ملک مبارک احمد پیڑے بھیرے دے لاگے دے
 ای اک پنڈ جھک دے رہن والے سن۔ پلیٹ فارم تے سائون پئے اڈیک دے سن۔ اوہناں نال
 دعا سلام ہوئی تے قلیاں نے سامان چک یا۔ تے اک دو بجے دی خیر خیریت پچھدے پچھدے ساڈ
 خانے پڑ گئے۔ او تھے اک ہو ر سجن بیل قاضی سعید اللہ آیا ہویا سی۔ اینہے اٹھ حج اگے کیتے ہوئے
 سن تے فونریں داری ہن تیار سی۔ سرگرمی دے لاگے اک پنڈ جہداناں دہریہ این او تھوں
 دے رہن والے سن اوہنے دیا پٹی میں تے معلم ولوں تھانوں لین آیا آں۔ اوہ معلم جہدے
 دل تساں خط پایا سی تے اوہاناں عبد اللہ زبیری لے۔ اسان اوہنوں پچھیا پٹی اوہ آپ کتے
 دے تاں جواب وچ اوہنے آکھیا پٹی اوہ آپ تاں کل اک جنازہ نال چلا گیا لے پر تھادے خط میںوں
 دے گیا لے ویکھنا چاہوتے ویکھ لو۔ میں تھانوں حاجی کیمپ لے جاواں گا۔ تے او تھے عبد اللہ زبیری
 داناب عبد الوہاب موجود لے تے تھادی ساری کارروائی اوتھائیں ہووے گی۔ ادوہروں بھائی
 مبارک احمد آکھن لگا پٹی میرا حق ودھیرا لے تے تیں میرے کول ڈیرا لاؤ۔ قاضی کہن لگا معلم
 پاروں میرا حق ودھیرا لے۔ تے نلے حاجی کیمپ وچ ہرٹے تیار لے ٹیکے وغیرہ وی ولنے میں۔
 کتاں چر ایہ دونوں اک دو بجے نوں دلیلاں دیندے رہے تے اخیر مبارک احمد سائوں اپنے
 نال لے گیا۔ اسرائیلی مسجد اگے آکے تے ٹانگہ کھلو گیا۔ او تھے احمدیاں دی انجمن دادرسی تے
 نال ای اک مکان سی جہدے وچ اسیں آگے او تھے اسیں اپنے گھر وانگرا ای ہے۔ کیوں جے او تھے
 غسل خانہ، باورچی خانہ تے ہرٹے موجود سی۔ دو بجے دیہاٹے اسان ٹیکے کروائے تے نلے مکھاں

بنوالبیاء -

حاجی کیمپ وچ ضلع شیخوپورہ دے تین چار ہور حاجی سانوں ملے جنہاں وچوں تن احمدی سن تے
اک احمدی نہیں سی۔ اینہاں اجے کوئی معلم نہیں سی کیتا۔ گل بات ہوئی تے پتا لگا بیٹی احمد بودا پتہ محمد بودا
معلم نہیں لئی آیا سی۔ پر اجے تیکر اوہدے پکی تختھی گل کوئی نہیں ہوئی۔ فیرا ساں قاضی سعید اللہ جیٹرا
ٹیشن تے لین گیا سی اوہنوں بلایا۔ نال اوہدے دوجا ایجنٹ عبدالوہاب وی سی اینہاں دونہاں
ایجنٹاں نے ساڈے نال دیاں نوں ٹیکے وی کروائے تے ٹکٹاں بنوادتیاں۔ دو تن دن کراچی رہے
جتنے مبارک احمد نے ساڈی جنگی مہائی کیتی تے سانوں ہزار نال لیجا کے کھان پین تے عام ورتن الیا
چیزاں وی لے دتیاں۔

بدوں جہاز تیار ہو گیتے معلمناں نے سانوں خبر دتی پئی آکے اپنی اپنی تھاں مل لوؤ۔ فوری
وی چوڑاں لوں ایس جہاز وچ چڑھے۔ ہر اک حاجی نے اپو اپنا ٹکٹاں مل لیا۔ کئی حاجیاں دے سامان
اک دوجے نال مل گئے۔ پرفیر عبدالرسول نال پرچول کیتی تے سبھناں دا سامان مل گیا۔ جہاز ٹرنے
لگیاں بڑا من کھچواں نظارہ سی اتلی ٹیسی تے جا کے سارے حاجی کھلو گئے۔ ابرھروں کٹھے تے حاجیاں
دے بھین بھراتے بھن بیل کھوتے ہوئے سن۔ متھے تے ہتھ رکھ رکھ اشاریاں نال سلاماں پئے
کردے سن۔ آخر جدوں جہاز چلیا تے۔ سارا کراچی شہر چکی وانگوں پھر دا دس لگ پایا۔ ایہ
جہاز اٹھی کرو (تقریباً ۵۰ گز) لمبا تے دس کرو چوڑا سی۔ جیہدے وچ ۱۰۰ حاجی سوار ہوئے
۱۳۰۰ کراچیوں تے ۲۰۰ عدن وی بندرگاہ توں ایس چھیاں بندیاں کھٹیاں اک تھاں مل لئی دو آپس
آپو ساں تے چار پٹی چری (ضلع شیخوپورہ) والے سن تے دو ہمسائے (گوانڈھ) رت نے ہور ملا دے
جیہڑے لائل پور دے رہن والے سن۔ اک دانان قاضی عبدالرحمن سی تے اوہنے تحصیلداری چوں
پلسن (پنشن) لئی ہول سی۔ تے دوجا متری خدابخش سی۔ دونوں بڑے شریفیتے کھلے دل دے
سن۔ ایس اجے اپنے پانڈھیاں نال عطاواں کردے بھر دے ساں پئی کئے کئے مدد کر جیہڑا ہون
جانا تے کئے پھکوں تے ایسے ویلے اسان اوتھے ہور تماشا ڈٹھا پئی کئی معلم دویسے مہمان دے
حاجیاں نوں ورغلانڈے پھر دے نہیں۔ اپنی صنتاں کر دسدے نہیں تے دوجیاں ویاں بدخویاں
کردے نہیں۔ سمندر پندھ ویاں بہتیاں گلان باتاں ہیں اگے گلزار مکہ وچ لکھر چھدیاں نہیں۔ جنہاں
ویاں دوجی واری لوڑ معلوم نہیں ہندی۔ ایدیکیں (اس مرتبہ) سمندر وچ کوئی تلاطم یا طونان نہیں آیا۔
پچگن دامبیز سی تے موسم بڑا سوہنا سی۔ جہاز ہات تے سدھا چلدا رہیا۔ تے حاجیاں نوں

اُپر چلاں (قے وغیرہ) بہت گھٹ آئیاں۔ دو ویلے سرکاری کھانا ملدا لے جہدے نال آلو گوشت، چاول تے روٹی ہندی لے۔ تے نال ای چٹھی اچار۔ کڑے ہوئے گنڈھے تے سرکاری ہندی لے۔ وڈھے ویلے بسکٹ تے چاء ملدی لے تے پھلے پھر خالی چاء ملدی لے۔

رت تے اوہدے عجیب دے گھر جان دیاں خوشیاں مناندیاں مناندیاں ۲۴ فروری اتوار دے دن ایسں جدے اڑے اوٹھے وکیل تے منشی آگے اوہناں ساتھوں ٹکٹ وغیرہ لے لئے تے ریٹریاں تے سامان رکھا کے اک مکان تے آگے۔ ایہ مکان بندرگاہ دے نیڑے سی۔

تن دیہاڑے تے تن راتاں اساں جدے وچ لنگھائیاں رت نے بڑی مہر کیتی تے سانوں کوئی اوکھائی نہ ہوئی بڑا صاف سحر مکان سی۔ کمرہ ایڈا وڈھا سی بیسی دو سو نیڑے نیڑے حاجی ایہے وچ رہ سکے سن۔ فرش اُتے چٹایاں تے دریاں وچھایاں ہوئیاں سن۔ تے ہوانے نو واسطے روشندان ویں لگے ہوئے سن۔ کمریوں باہر ویٹھے وچ غسل خانے، وضو کرن والیاں ٹوٹیاں تے ٹیٹا خانے بنے ہوئے سن تے ہر ویلے پانی دیکھن والے مشینے بھری پھر دے سن۔ ددنبہ آئیاں دا اک کنسٹر پانی داخل جاندا سی۔ اوھتوں وی ایہ رسم ایں بیسی جدوں حاجی بہتے ہوں تے پانی مہنگا مل داتے جیوں جیوں حاجی قافلیاں مال ٹردے جانے میں پانی سستا بندھا جاندا کھاگت لوک سو آوندے تے سو جانڈے نہیں جو کسے دی قسمت برات ہوندے لے جاندا لے۔ اوہ کھاگت لوک بھانویں پلٹے پورنے کپڑیاں وچ رہے سن پر انج جا پدا سی جس طرح ساڈے سردار بہتے نہیں۔ جی آئیاں نوں گھڑی گھڑی رٹ لائی جانڈے سن۔ فی منڈلے کڑیاں، بندے بڈھیاں رسول آدی دی نعت پڑھدے سن۔ تن دن تے تن راتاں ایہتے رہن توں بعد فریدینے شریف دل ٹپے ایہ باران منزلاں دارا لے جنھاں دا تفصیلی بیان ایسں پھلیاں سطران وچ کیتا لے۔

مدینہ شریف تے مکہ معظمہ وچ رہائش دے متعلق جائزہ

ایہ سب کئی تصنیفی گل لے بیسی مذہبی شاعری تے عام شاعری وچ بڑا فرق ہندا لے۔ مذہبی شاعری وچ حقیقت نالوں بہتہ جذبات تے عقیدیاں نوں دخل ہندا لے۔ تے عام شاعری وچ حقیقت دے جہناں نیڑے دا شعری تجربہ ہونے اوئی اوہدے وچ کچھ بہتی ہندی لے۔ ساڈے عقیدے دے مطابق مکہ معظمہ تے مدینہ منورہ دیاں گلیاں دے لکھ وی ساڈے نالوں کدھرے چلگے نہیں۔ ایہ عقیدے تے جذبے دے تحت مولوی صاحب تے مدینہ شریف تے مکہ شریف دے قیام

وچہ کئی زیارتاں کیتیاں جنہاں نوں بڑے سوہنے رنگ وچرتے سوہنیاں لفظاں وچ اوہناں نے بیان کیتاے۔

روضہ مبارک دی زیارت بارے کچھ شعر سنو

چھم چھم برسے نور اوسدے پر جیوں زیارت ہوئی
 دنیا تے ما فیہا سبھ کچھ بھٹل گیا اوسجائی
 پہلی نظر کرن تھیں جو کجھ دل دی حالت سیتی
 کون سنا مے جو کجھ اوسنے نال میرے چا کیتی
 بے دس ہو کے اکھیں وچوں آنسو ہو گئے جاری
 طاقت رہی نہ جسے اندر لرزہ ہو گیا طاری
 باہجہ درود شریف زبانون گل نہ کیتی جاوے
 صلی اللہ علیہ وسلم ایہو آوازہ آوے
 بھر بھر وگن نہیں منانے پلٹن نیرد ہنگانے
 ڈگ پواں تے پھر اوٹھ بہاں قدم نہ پوے ٹکانے
محل النساء یا زمانہ جنگلہ دے بارے مولوی صاحب لکھدے نہیں

اے صحن دے کجھے پسے جنگلہ بک زمانہ
 بہت فراخ نہایت اعلیٰ زینت زیب شہانہ
 کہن محل النساء استائیں عربی لوگ او تھوندے
 ہندی اندر جس دے معنے جگہ زمانہ دی ہندی
 خاص الخاص ایہ عورتاں کارن جگہ بنائی ہوئی
 باہجہ زمانہ دے جس دے اندر مرد نہ جاوے کوئی
 ہراک مالک دیاں جو عورتاں کرن زیارت اون
 رہن الگ اس جنگلہ اندر پردہ ستر کماون
 نفل نماز عبادت سب کجھ کردیاں اس جائی
 پڑہن ستر آن مجید تے بجانویں بولن ذکر خدائی

حرم شریف کے محرابِ خمسہ بارے کچھ شعر سنو

نہیں زبان میری اس لائق جسے میں صفت سنائیں
کتھوں مستم لوں اوہ جس تھیں لکھاں صفت سنائیں

جو کوئی حرم شریفوں اندر جا کر جھاتی پاوے
بھانویں جیسا کافر ہووے کفر تمام سد پاوے
سخت دلاں نون زمی بخشے اوسدا پاک نظارہ
پتھر موم ہو جاوے اوتھے دیکھ جمال پیارا

ایسی عجب عمارت اوسدی کی دستان تینوں

کل عمارتاں جگدیاں تائیں بہتر جا پے مینوں

بیت شریف بارے مولوی صاحب دے جذبات دی تصویر دیکھو

استمیں پیچھے نانے کجے آئے اسیں تمام

ڈھٹا آکے بیت اللہ دا پاک مقام گرامی

نال زیارت اکھیں ٹھریاں ٹھنڈ پتیا وچ سینے

بولان حمد الہی جس نے بخشے ایہ غزینے

کراں طواف تے چماں مرطرا سود حجر پیارا

چم عنلان لگاواں سینے چماں کعبہ سارا

رہ گئی کسر مدینے وچ جو روضہ چمن والی

بیت اللہ نون بوسے دیکے اوہ سبھ کسر نکالی

ہکو نور ظہور تمام دسے دوپہں جائیں

کردیے متوالا جیہڑا عاشق لوکاں تائیں

روضہ اطہر دے بارے

مولوی صاحب گلزارِ مدینہ وچ فرماندے میں پٹی جدوں باب جبرائیل دے اندر جائے تے

کہتے پاسے رسول اللہ صلعم دا روضہ مبارک آوندا لے۔ فرماندے میں کہ جدوں میں زیارت لئی گیتے

تھان اللہ اوہ تھان تے پیچم پیچم نور و بردا پیا سی تے نور دا ایہ نظارہ دیکھ کے تینوں زباں دما شہما

دیاں سب چیزیاں بھل گیتے پہلی نظر جدوں روضہ مبارک تے پئی تے جو نشہ اوس ویلے مینوں آیا تے میرے دل دی کیفیت جھپڑی اوس ویلے ہوئی دس کچھن توں باہر لے۔ مینوں صرف ایناں کو پتہ لے پئی میریاں اکھیاں دچوں زبر انج چلدے پئے سن جیویں کوئی نہر وگدی ہووے تے میرا پنڈا جسم ٹھنڈا ہو گیتے کنبن لگ پیا۔ درود شریف باہجھوں کوئی ہو رگل مونہوں نہ نکلی تے رو رو کے میں انج کلا شو دائی ہو گیا گھڑی مڑی ڈگ پواں۔ فرہمت کر کے اوٹھاں پر فریڈگ پواں پیراں دچ اتنی جان این نہ رہی پئی اوہ کے ٹکانے دے لگن۔ میرے سارے سنگی سا بھتی او تھے میرے کولوں دچھڑ کئے۔ بھپڑی سی تے جئے دادن سی تے سب لوکیں انج کھنڈ (کھنڈ) گئے جس طرح کسے گلزار دچ بہوں سارے بھورا آجانڈے نیں کوئی کسے پھل تے بہ جاڈا لے تے کوئی کسے تے۔ میں اپنی ایسے بے ہوشی جیہی دچ پار چو فرے ویکھیا پئی نیں کہہرے کوئی خواب تے نیں ویکھ رہیا۔ کیوں جے ایس توں اگیڑے وی میں کئی واری خواب دچ روضہ مبارک تکیا سی ہن ویسے کہہرے ایہہ پاک نظارے خواب دچ ایا تے نیں ویکھ رہیا۔

جاں کچھ تھوڑی جیہی ہوش پئی تے پتہ لگیا پئی میں تے بڑا عوش نصیب آن جیڑا اپنیاں گنہگار اکھاں نال سب کچھ ویکھ رہیا آن۔ خدا داکھ کچھ شکر ادا کیتا تے خوشی نال میں دوناں ہو گیا کتھے میں تے کتھے ایہہ پاک نظارے سبحان اللہ۔ مولوی صاحب ایس تھاں اک اردو زبان دچ شعر لکھیا اے۔ ملاحظہ کرو۔

ہو گیا حیران میں آکر یہاں
نیں کہاں اور روضہ اطہر کہاں

سفر وچ مسجدیں دا ذکر

مولوی دلپزیر صاحب نے جہاں مسجدیں دا ذکر کیتا لے اونہاں وچ مسجد قبا، مسجد اقصیٰ، مسجد قبلتین، مسجد بلال، مسجد غمامہ، مسجد علی کرم اللہ وجہہ تے مسجد المعامرہ بڑیاں مشہور نیں۔ اینہاں دی زیارت دا حال مولوی صاحب دی زبانی انج لے۔

مسجد قبا و مسجد شمس

مدینہ شریف توں باہر اک پرانا پنڈا سداجتے آنحضرت صلعم ہجرت ویلے مسجد توں پہلوں قوام ایسا سی لوک اینوں مدینہ اول وی آکھدے نیں۔ پر ہن او تھے حالت خستہ ہو گئی لے پتہ نیں او دچھڑ

(دھپوڑے) دے ہلارے کھا کھا اچ ہو گیا ہے۔ ایہدے رستے وچ آسے پاسے کھوراں دے درخت لگے ہوئے نیں تے نالے چوہیرے ہریا دل اچ ہریا دل دسدی لے۔ مسجد قبا بارے قرآن حکیم وچ ذکر آوندا لے۔

لَسَجِدُ اسْتَس عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ۔

مطلب ایہ پٹی پہلوں دنوں ایں ایس مسجد دی نینہہ تقویٰ تے رکھی گئی لے۔ ایس مسجد دے دروازے تے قہوے خانے ہوند وچ ہن روٹ چاوتے شربت وغیرہ سب کچھ ایٹھے وکرا لے۔ مسجد دے سجے پاسے اک اچا سارا منارا لے جیہڑا دودوں ایں دس پنڈا لے۔ نئے ایہدے محراب نول ویں رنگ رنگ قرآنی حرفاں تے آیتاں نال سجایا ہویا لے۔ روایت لے پئی کتے شریف دی فتح بارے حضور صلعم نول ایٹھے ای الہام ہویا سی۔ مسجد شمس وی نال ای لے جیہدے آسے پاسے پورانے مکاناں وچ عزیز لوکیں رہندے نیں۔

مسجد قبلتین

مدینے شریف توں باہر جد ایں آئے تے اوتھے مسجد فتح موجود لے جتھے آنحضرت صلعم نے جنگ احد دے ویلے پانی داتالاب بنایا سی۔ اوتھے ای ہور مسجدیں ویں ہین مثلاً مسجد سلمان مسجد ابوبکر، مسجد علی تے مسجد عمر اینہاں توں اگے جائیٹے تے دونہ قبلیاں والی اک ہور مسجد آوندا لے۔ جیہداناں مسجد قبلتین لے۔ ایس مسجد دے کچھوڑے بارے آکھیا جاتا لے پئی نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دے ویلے وی مسجد اقصیٰ ول منہ کر کے نماز پڑھی جاندی سی پر آنحضرت صلعم نے دعا کیتی پئی خانہ کعبہ مکہ معظمہ وچ ہونا چاہی دالے تے اوسے ویلے حضور صلعم دے نماز پڑھیاں پڑھیاں اونہاں دا چہرہ مبارک بیت اللہ شریف دل ہو گیا۔ ایس مسجد وچ اچے تیکر دو محراب نیں اک مسجد دے اندر لے تے دو جا مسجد دے صحن وچ لے۔ باہر ولے محراب دی حالت ہن ٹھیک نیں اچ کل اوہ ڈکا ڈٹھا ہویا لے۔

مسجد بلال، مسجد غمامہ، مسجد علی کرم اللہ وجہہ

مولانا فرماندے نیں پئی جدوں میں تے میرا ساتھی جعفر مصری دروازے تے اڑے۔ اوتھے سیدنا حضرت بلال دی مسجد سی۔ ایس مسجد دا اکوا ای کمرہ سی تے ہے وی چھوٹا جیہا سی جیہدے وچ پنجاہ نمازی آسکدے نیں۔ دوستوں پکے بنے ہوئے نیں تے فرش تے دریاں تے قابین وچ پائے ہوئے نیں۔ محراب دے دونہ پاسیں اک اک باری لے جیہڑی ہواتے روشنی لے لے۔

ایس توں پھوپھوں پنجاں گنبدیاں والی مسجد ڈٹھٹی جیہدا ناں مسجد غمامہ ایں۔ ایہ مسجد مناخرا مٹکے وچ آکے روایت لے پئی حضور صلعم اپرا ایتھے بدلی نے پرچھاواں کینا سی۔ ایسے لئی ایہدا ناں مسجد غمامہ رکھیا گیا لے۔ بڑی کھلی مسجد لے پر کمرہ اکوای اے ستے بڑا سا دمراد اجیہا لے۔ چاروں پاسے باریاں نہیں تے فرش اتے دریاں تے غلیچے وچھے ہوئے نہیں، محراب والے پاسے اک اچا سارا منبر لے باہر والا جیہڑا دروازہ لے اوہدے سجھے کھبے برآمدے نہیں۔ اونہاں وچ اکثر لوکیں دوکاناں لائی بیٹھے نہیں۔ جتھے ہر شے وکدی لے۔ شمال والے پاسے ہور اک مسجد لے جنھوں شاہ علی کرم اللہ وجہہ دی مسجد آکھیا جاندا لے۔ مسجد چھوٹی جیہی لے پر بے بڑی رونقاں والی۔ ایہدے اتے وی اتن گنبد تے اک منارا لے۔

مسجد المعابدہ

مسجد قبادے نیڑے ہور اک مسجد لے جنھوں مسجد المعابدہ آکھدے نہیں۔ اس مسجد بارے ایہ گل مشہور لے پئی آنحضرت صلعم ڈاچی یا خچر اپر سواری کر کے اکثر ایتھے تشریف لیا وندے سن۔ تے آرام کردے سن تے نال روٹی پانی کھاندے پنیے سن۔ ادتھوں دے کافر لوکیں شرارت نال ڈاچی یاں خچرنوں کھول دیںدے سن تے اوہ جانور کھل کے جدوں ایہہرا و دھر جاندا کس تے اوہناں دے پیر زمین وچ دھس جاندا کس سن ناں ایں اوہ ادتھوں کدھرے نس سکدے سن تے نال ایں کتے جاسکدے سن تے ہن تیکر پتھراں وچ اوہناں جانوراں دے نشان موجود ہیں۔ لوکیں جا کے اوہناں نشاناں دی زیارت کر دے نہیں۔ ایہ مسجد وی چھوٹی جیہی لے تے غیر آباد اے تے نالے آسے پاسیوں ڈٹھٹی ہوئی لے۔

عربی تے فارسی عبارتیاں دا ترجمہ

ص ۱ : میں شروع کرنا ہاں نال ناں خداوند تعالیٰ دے جیہڑا بخشش والا تے مہربان لے اسیں تعریف بیان کر دے ہاں اللہ تعالیٰ دی۔ اتے درود بھیج دے ہاں اُتے اوہدے عزت والے رسول دے۔

ص ۲ : جس نے میری قبر دی زیارت کیتی۔ میری شفاعت اوہدے واسطے واجب ہو گئی۔

ص ۳۳ : لے اللہ تعالیٰ اتے دوست محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے سلام بھیج۔

ص ۵۹ : وصل دا وعدہ جدوں نیہڑے آندا لے۔ فراق دی آگ تیر ہو جاندا سی۔

ص ۶۱ : لے اللہ تعالیٰ محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اُتے اتے اونھاں دی آل دے سلام بھیج۔

ص ۶۳: لے اللہ تیس سلامتی او۔ تہاڈی طرفوں سلامتی لے۔ تہاڈی طرف سلامتی لوٹ کے آندی آ۔
 لے اللہ تعالیٰ سانوں سلامتی نال زندہ رکھو۔ اپنے گھر جنت وچ داخل کرو۔ سلامتی دا گھر
 لے۔ تیس برکت والے او۔ تیس عورت والے تے عظمت والے او۔ لے اللہ تعالیٰ میرے
 واسطے پرج دا داخل ہونا بناؤ۔ اتے پرج دا نکلا بناؤ۔ اپنے کولوں میرے واسطے غلبہ تے
 مددگار بناؤ۔ لے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تیس آکھ دیو۔ پرج آگیا۔ جھوٹ رگیا۔ تحقیق
 جھوٹ جان والا لے۔ اسیں قرآن شریف وچوں نازل کرنے ہاں شفا تے رحمت مومنوں
 واسطے۔ ظالماں واسطے سو آگھاٹے دے کوئی چیز نہیں دودھی

ص ۶۴: شروع کروا ہاں نال نا خدا دے۔ سلام تے درود ہووے اتے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
 ہوراں دے اللہ تعالیٰ میرے گناہ بخش دے۔ میرے واسطے رحمت دا دروازے
 کھول دیو۔

ص ۶۵: جو کجھ میرے گھرتے میرے منبر دے وچکارا لے۔ اوہ بہشت دیاں باغاں وچوں اک
 باغ لے۔

ص ۶۶: کوئی عبادت لے لائق اللہ تعالیٰ بناں نہیں لے۔ جیہڑا بادشاہ سچا لے۔ محمد صلی اللہ علیہ وسلم
 اللہ تعالیٰ دے سچے امانت دلے نہیں۔

ص ۸۵: لے اللہ تعالیٰ ایہ بہشت دیاں باغاں وچوں اک باغ لے۔ تساں اسنوں بزرگی، عزت
 وڈیائی دتی لے۔ تساں اس نوں اپنے نبی دے نور نال نورانی کیتا۔ اپنے حبیب محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم دے نور نال۔ لے اللہ تعالیٰ جس طرح دنیا وچ سانوں اینھاں دی زیارت کرائی
 اتے اینھاں دیاں بزرگ نشانیاں۔ لے اللہ تعالیٰ قیامت نوں حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم
 ہوراں شفاعت ساڈے واسطے حرام نہ کرنا۔ اونھاں دے ٹولے وچوں اٹھانا۔ اتے
 اونھاں دے جھنڈے دے تھلے۔ اونھاں دی محبت تے سنت اتے مارنا۔ اونھاں دے
 شریف ہتھاں نال مورود حوض وچوں پانی پلہنا۔ خوشگوار پلہنا۔ جس دے بعد کہی پیکر
 نہیں ہووے گی۔ تیس ساریاں چیزیاں اتے قدرت رکھ لے او۔

ص ۸۶: لے اللہ تعالیٰ دے رسول تہاڈے تے سلام۔ لے اللہ دے نبی تہاڈے اتے سلام
 لے اللہ دے چنے ہوئے تہاڈے تے سلام۔ لے اللہ تعالیٰ دی خلقت وچوں چنگے تہاڈے
 تے سلام۔ لے رسولان دے سردار تہاڈے تے سلام۔ نبیاں دے ختم کرن والے پیکر

دی جگہاں چمکن والیاں دے پٹیوا۔ تہاڈے تے سلام۔ تہاڈے پاک اہل بیت اتے سلام
 تہاڈے تے سلام مومناں دیاں ماواں تہاڈیاں پاک بیویاں تے سلام۔ تہاڈے تے سلام
 تہاڈے ساریاں اصحاباں تے سلام۔ ساریاں نبیاں، رسولاں تے اللہ تعالیٰ دیاں نیک
 بندیاں تے سلام۔ ساڈی طرفوں اللہ تعالیٰ تہن بدلا دیوے۔ جیہڑا بدلہ اپنی امت کو لوں
 نبی نوں ملداے۔ میں گواہی دیندا ہاں اللہ تعالیٰ توں بناں کوئی عبادت دے لائق نہیں
 میں گواہی دیندا ہاں تسیں اللہ تعالیٰ دے بندے۔ رسول تے وحی اتے این ساری خلقت
 وچوں چنگے۔ اتے میں گواہی دیندا ہاں تساں اللہ تعالیٰ دا پیغام پہنچا دتا۔ امانت نوں ادا
 کیتا۔ امت نوں نصیحت دتی۔ اللہ تعالیٰ واسطے پوری کوشش جہاد دی کیتی۔ لے اللہ تعالیٰ

اونخاں نوں وسیلہ بناؤ تے فضیلت دیو۔ اچھے درجے دیو۔ مقام محمود اتے کھڑا کرو۔ جس
 دانتساں وعدہ کیتا ہو پالے۔ تسیں اپنے وعدے دے خلاف نہیں کرو۔ اللہ تعالیٰ
 رسول کریم محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے نالے اونخاں دی آل اتے سلام بھیجو جس طرح
 تساں حضرت ابراہیم علیہ السلام ہوراں اتے نالے اونخاں دی آل اتے سلام بھیجو۔ برکت
 دیو محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے نالے اونخاں دی آل اتے جس طرح برکت بھیجی حضرت ابراہیم
 علیہ السلام ہوراں اتے نالے اونخاں دی آل اتے۔ تسیں تعریف والے بزرگ او۔

ص ۸۸: سلام تہاڈے اتے ساڈے سردار حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ۔ سلام تہاڈے
 اتے جیہڑے نال تحقیق دے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے خلیفہ او۔ سلام تہاڈے
 اتے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے دوست جدوں تسیں دوویں نماز وچ ساڈ
 دوجیاں دا دوجا۔ سلام تہاڈے اتے جہناں اللہ تے اللہ دے رسول دی محبت وچ
 سارا مال خرچ کر دتا۔ اتھوں تک گل وچ اک جبرہ گیا۔ تہاڈے اتے اللہ تعالیٰ راضی
 ہووے۔ تہانوں وی چنگی طرح راضی رکھے۔ تہاڈی منزل اللہ تعالیٰ پیش تہاڈے۔
 تہاڈا مسکن تہاڈا مقام بناوے سلام تہاڈے اتے۔ پے نوں پے فلیسے علماء و تاج
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نسبتی باب اللہ تعالیٰ دی رحمت تے برکتاں تہاڈے
 اتے ہون۔

ص ۱۵: لے حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ تہاڈے اتے سلام۔ لے پیچ نال نالے عدل نال
 بولن والے تہاڈے تے سلام۔ لے دین اسلام توں ظاہر کیوں والے تہاڈے تے سلام۔

اے بتاں دے توڑن والے تہاڈے اُتے سلام۔ اے فقیراں۔ کمزوراں۔ رنڈیاں تے قیماں
 دے والی (بیوی)۔ تیس اوہ اوہ۔ جہنا ندے حق وچ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں آکھیا۔
 جے کر میرے پچھے کوئی نبی ہوندا۔ اوہ عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ ہوندے۔ اللہ تعالیٰ تہاڈا
 ٹھکانا۔ مقام۔ مسکن۔ منزل بہشت بناوے۔ سلام تہاڈے اُتے خلیفیاں وچوں دوجے
 علماء تاج رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے نسبتی بیو (سوہرے) تہاڈے اُتے
 اللہ تعالیٰ دی رحمت تے برکتاں ہون۔

ص ۹۰ : اے ساڈے سردار جبریل علیہ السلام تہاڈے اُتے سلام۔ اے ساڈے سردار میکائیل
 علیہ السلام تہاڈے اُتے سلام۔ اے ساڈے سردار اسرافیل علیہ السلام تہاڈے اُتے
 سلام۔ اے ساڈے سردار عزرائیل علیہ السلام تہاڈے اُتے سلام۔ اے قریبی فرشتیاں
 تے زمیناں دے رہن والیاں دی طرفوں تہاڈے اُتے سلام ساریاں لوکاں دے پاسوں
 سلام۔ تہاڈے اُتے سلام۔ رحمت تے اللہ تعالیٰ دیاں برکتاں۔

ص ۹۱ : اے ساڈی سردار حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی دھی
 تہاڈے اُتے سلام۔ اے اللہ تعالیٰ دے نبی دی دھی۔ اللہ تعالیٰ دے دوست دی
 دھی۔ اے مسطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی دھی۔ اے چادر والیاں وچوں پنجویں۔ اے
 ساڈے سردار حضرت علی رضی اللہ عنہ ہوراں دی بیوی وچ بہشت دے۔ اے حضرت
 حسن۔ تے حضرت حسین دونوں سردار۔ تارے بہن۔ تارے جنت والیاں دے جوان
 ابو محمد حسن رضی اللہ عنہ تے ابو عبد اللہ حسین رضی اللہ عنہ اُتے سلام۔ اللہ تعالیٰ اینہاں
 دوہاں توں راضی ہووے۔ تہاڈے اُتے وی راضی ہووے۔ تہاڈوں چنگی طرح راضی
 رکھے۔ بہشت تہاڈا ٹھکانا۔ منزل تے لوٹن دی جگہ بناوے۔ تہاڈے تے سلام۔
 تہاڈے والد محترم رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تہاڈے خاوند حضرت علی رضی اللہ عنہ تہاڈے
 دونوں پتر حسین رضی اللہ عنہما تے سلام۔ اللہ تعالیٰ دی رحمت تے برکتاں ہون۔

ص ۹۲ : تہاڈے کول تہاڈے وچوں حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوریں تشریف لے آئے
 تہاڈی تکلیف اونھاں نوں بھاری لگدی لے۔ تہاڈی حرص کرن والے مومناں واسطے
 شفقت تے رحم کرن والے۔ جے کر تیس منہ پھیر لوو۔ اے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
 تیس اکھوٹینوں میرا اللہ کافی لے۔ اوسدے سوا ہور کوئی عبادت دے لائق نہیں

میں اوس دے اُتے بھروسہ کیتا۔ اوہو ای وڈے عرش دا پالنہارے۔ اللہ تعالیٰ اتے
فرشتے نبی صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے سلام بھیج دے نیں۔ اے ایمان وایوتیں وی
صلوٰۃ تے سلام بھیجو۔

ص ۹۲: اے اللہ تعالیٰ سلام بھیج۔ برکت دے۔ اے اللہ تعالیٰ میں اس نبی دی عزت پاروں تھاپے
کوں سوال کرنا ہاں مینوں کامل ایمان دیو اتے ثابت جسدے نال میرا دل خوش ہووے۔
اتے مینوں سچا یقین دیو۔ اتھوں تک مینوں پتہ لگ جاوے۔ مینوں اوہ ای چیز ملے گی۔
جیہڑی تساں میرے واسطے لکھی ہوئی اے۔ مینوں نفع دین والا علم۔ عاجزی کرن والا
دل۔ یاد کرن والی زبان۔ نیک لڑکا۔ چوکھا رزق پاک تے حلال۔ خالص توبہ۔ عمدہ صبر۔
وڈا اجر۔ نیک عمل قبول کیتا ہو یا عنایت کرو۔ ایسی تجارت جس دے گھانا نہ ہووے۔
اے نوراں دے نور۔ اے سینے دیاں گلاں جابن والے۔ مینوں تے ساریاں مسلماناں
نوں دینا تے آخرت وچ نہیرپاں وچوں چاٹن دی طرف کڈھو۔ مینوں مسلمان کر کے
مارو۔ نیکان نال رلا دیو۔ اپنی رحمت نال۔ اے بخشش کرن والے۔ اے دوہاں
جہانماں دے پالنہارے۔

۹۳: اے اللہ تعالیٰ اس بلند مقام اُتے ساڈا کوئی گناہ ہناں بخشش نہ چھوڑ۔ نہ کوئی غم ہناں کشاڈ
کیتیاں نہ کوئی عیب ہناں چھپایاں۔ نہ کوئی بیماری ہناں شفا دتیاں تے سلامتی دتیاں۔
نہ کوئی مسافر ہناں واپس لیاندھے۔ نہ کوئی غائب ہووے ہناں واپس کیتے۔ نہ کوئی دشمن
ہناں ذلیل کیتے۔ ہلاک کیتے۔ نہ کوئی فقیر ہناں غنی بنائے۔ نہ کوئی دینا تے آخرت دی
حاجت ہناں تیری رضامندی دے۔ اتے اوسدے وچ سپیڑی بہتری ہووے۔
ہناں تیرے پورا کیتے تے آساں کیتے۔ اے اللہ تعالیٰ ساڈیاں حاجتاں پوریاں کر۔ ساڈے
کم آساں کر۔ ساڈے سینے کھول دے۔ ساڈیاں زباناں قبول کرو۔ ساڈے ڈرنوں
امن دیو۔ ساڈے عیب کج۔ گناہ بخشو۔ تکلیف دور کرو۔ ساڈے اعمال نیکیاں نال
توڑ چاڑو۔ ساڈیاں مسافراں نوں بال بچے وچ سلامتی نال بھیج سلامت لے آؤ۔
سانوں اپنے نیک بندیاں وچ بناؤ۔ اوہ لوک جنہاں نہ کوئی خوف اے۔ نہ اوہ غم کھان گے۔
اپنی رحمت نال اے رحم کرن والیاں دے رحم کرن والے۔ اے جہانماں دے پالنہارے
اوہ ایسے۔

اوہ مسجد جس کی بنیاد پہلے دن توں تقویٰ اُتے رکھی گئی۔ پس حضرت زکریا علیہ السلام نوے فرشتیاں اواز دتی۔ جدوں اوہ محراب دے وچ نماز پڑھدے سن۔

ص ۱۰۴ : اے اللہ تعالیٰ ایہ مسجد مسجدِ قبا لے۔ ساڈے نبی۔ دوست۔ سردار محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی نماز پڑھن دی جگہ۔ اے اللہ تساں اکھیا لے۔ تہاڈی گل سچی ہوندی لے۔ تہاڈی کتاب وچ جیٹری تہاڈے نبی مرسل دے سینے اُتے نازل ہوئی۔ اوہ مسیت جس دی بنیاد تقویٰ اُتے رکھی گئی اے پہلے دن توں زیادہ حقدار لے۔ تسیں اوسدے وچ کھلوکے نماز پڑھو۔ اوسدے وچ لوک نہیں جیٹریے پاک نہیں۔ اللہ تعالیٰ پاک رہن والیاں نوں دوست رکھدے میں۔ اے اللہ تعالیٰ ساڈے دل نفاق توں پاک کر دے۔ اعمال نوں ریاکاری توں۔ شرم گاہواں توں بدکاری دزنا، زباناں نوں جھوٹ توں تے گلے توں۔ اکھاں نوں خیانت توں پاک رکھ۔ تسیں اکھاں دی خیانت نوں جان دے او۔ جو کچھ سنیاں وچ چھپیا ہویا لے۔ اے اللہ تعالیٰ اساں اپنیاں جاناں اُتے ظلم کیتا جے کر تسیں نہ بخشوتے رحم کرو۔ اسیں گھانا پان والیاں وچوں ہو جاواں گے۔

ص ۱۰۵ : اے اللہ تعالیٰ جویں دُنیا وچ تساں اسدی زیارت کرائی۔

ص ۱۰۸ : اے ساڈے سردار حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ تہاڈے اُتے سلام۔ اے رسولِ کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے چاچے اے نبی اللہ دے چاچے۔ اے اللہ تعلقے دے دوست دے چاچے اے مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم دے چاچے۔ اے شہیداں دے سردار۔ اے اللہ تعالیٰ دے شیر۔ تے رسول دے شیر۔ تہاڈے اُتے سلام۔ اے ساڈے سردار عقیل بن امیہ۔ اے ساڈے سردار عبد اللہ ابن جحش۔ اے مصعب بن عمیر۔ اے جنگِ احد دے شہید و تہاڈے اُتے سلام سب لوکاں دے۔ اے اللہ تعالیٰ دی رحمت نالے برکتاں۔

ص ۱۲۸ : اے اللہ تعالیٰ محمد صلی اللہ علیہ وسلم اوںھاں آل اُتے اس طرح سلام بھیج۔ جس طرح حضرت ابراہیم علیہ السلام ہوراں نالے اونھانہی آل اُتے بھیجا لے۔ تسیں بزرگ تعریف والے او۔

ص ۱۲۲ - فارسی نعت

اے ساڈے سردار۔ خدا دے پیارے۔ خلقت وچوں چنگے۔ انساں وچوں چنگے۔

- محمود نبی - احمد عربی - دنیا دے بادشاہ - سرداراں دے سردار -
- ۲ - یسین - امانت والے - پاک کرن والے - مکے دے رہن والے
 طہ قیامت دے دن دے شفاعت کرن والے
- ۳ - اے کملی والے - اے چادر والے - اے پاک - پاک سب تھیں پاک
 اللہ تعالیٰ نے تہانوں مازاغ بصر دے نور بخشے - (معراج دے واقعہ دی طرف اشارہ
 لے - یعنی اکہ نہ پھیری - نہ سرکش ہوئی -
- ۴ - فتح مبین تہاڈے نزدیک ہو گئی
 ساری زمین تہاڈی مفتوح ہو گئی
 ایں تہانوں فتح ظاہر دتی دا حکم تہانوں بزرگ رہتیاں عطا کیتا -
- ۵ - حم تہاڈی صفت لے، والستنس تہاڈا چہرہ
 وایل تہاڈی کالی زلف دا نشان لے
- موتسپاں ورگے دنہ چٹے چن دی طرح نہیں
 تہاڈے دونوں ہونٹھ موتیاں دے مندر دے کنارے نہیں
- ۶ - اسری (سیر کرائی راتیں) دا جھنڈا ہتم وچ لولاک بجے کر تیں نہ ہوندے) دا نام تہاڈا
 کول - مقام محمود عرش توں پاک تے اچا تہاڈا مقام لے -
- ۷ - تیں شفقت کرن والے - رحم والے - سخی - ساری خلقت وچ تیں حوصلے والے او۔
 الم نشرح دے نال تہاڈا سیند علم تے ہنر نال کھل گیا لے -
- ۸ - جس ویلے تساں اپنا جمال ظاہر کیتا، ساری دنیا نور نال بھر گئی
 تہاڈے اک اشارے نال چن دی ٹیچی دو ٹوٹے ہو گئی
- ۹ - تہاڈا مزاج کڈت لہم لے (آیت دا ٹیڑھ)
 لے مِنَ انْفِکُمْ رِثَّتْ دَاغُوَاہ لے

وحی کیتی ہوئی تہاڈا کلام لے
 جس دی جز مستعدان پاک وچ لے

۱۰۔ تیس خدائے کول یکتا او، اسماں زمین وچ تہاڈی تعریف لے۔

چیہڑا تہاڈا انکار کرے دوزخ دی آگ وچ روکیتا جاندا لے۔

۱۱۔ تہاڈے دوست خدا دے دوست۔ تہاڈے دشمن خدا دے دشمن نہیں۔

تہاڈے دوستاں تے اللہ دی رضا لے۔ تہاڈے دشمنان تے ہوا لایتر دی تلوار لے

(اوہو دم کٹیا ہویا لے)

۱۲۔ اللہ تعالیٰ نہیں درود فرمایا لے۔ تہاڈی ذات اتے بخشش تے عطا دے نال

نہیں سووار ہر صبح شام تہاڈے اتے سلام تے درود بھیجا ہاں

۱۳۔ ہر مسکین دی تہاڈے نال عزت لے۔ خداوند تعالیٰ تہن تلقین کیتی لے

یقینا واسطے تیس خالص موتی او۔ نہ تھر کرو داعیہ اونھاں دے سراں اتے لے

۱۴۔ نہیں تہاڈے اک دیدار دا سوالی ہاں

تہاڈی سرکار دا حاجت مند ہاں

اللہ تعالیٰ دے دنیا دے سردار فرمایا لے نہیں سوالی دے بارے فرمایا لے۔ نہ جھڑکو۔

۱۵۔ تہاڈے غم نہیں مینوں قید کیتا۔ گداگر پذیر اتے رحم کرو۔

آل ازواج حضرت صدیق۔ عمر عثمان جیدر ہوراں دے صدقے۔

ص ۱۴۵ : رخصت دا سلام۔ لے جہانناں دے پالنہار دے پیارے۔ لے جہانناں دے پالنہار

دے مطلوب۔ لے پرہیزگاراں دے پیشوا۔ لے مومناں دے اطاعت کیتے ہوئے۔

لے مسلماناں دے پیشوا۔ لے دعا مانگن والیاں دے امام۔ لے عبادت کرن والیاں دے

امم۔ لے زاہداں دے امام۔ لے عاشقاں دی مراد۔ لے ساریاں طلب کرن والیاں دے

مقصود۔ لے عارفان دے سورج۔ لے سلوک داراہ ٹرن والیاں دے دیوے۔ لے

سپیاں دے دوست۔ لے ذکر کرن والیاں دے امام لے زیارت کرن والیاں دے گواہ

لے مشاہدہ کرن والیاں دے جمال لے سب فضیلت والیاں توں افضل۔ تیس پہلیاں

تے پچھلیاں دے فخر او۔ تہاڈے تے۔ اہل بیت نے۔ اماں نے پاک صحاباں تے

سلام ہووے۔

لے ساریاں رسولاں توں چنگے۔ لے راستیاں دے نور۔ لے لوکاں دے چنگے۔

لے ہدایت دے نور۔ لے چھاہ ویلے دے سورج لے ہنیریاں دے چمن۔ لوکاں دے

چنگے۔ عزت والے۔ سخاوت دے سمندر۔ مکمل فیض۔ اے احمد نبی۔ اے حامد نبی۔
 ساڈے محسوس۔ ساڈھے مقصود۔ محبوب۔ مطلوب۔ اے احمد بشر۔ اے احمد نذیر۔
 اے حضرت حسنؓ دے نانا اے زانے دے فخر اے حضرت حسینؓ دے نانا۔ اے دو قبیلیاں
 ولے۔ محمد مصطفیٰ۔ محمد مجتبیٰ ہوراں اتے اونھاں دی آل اتے جیہڑے اونھاں دے
 نور تھیں روشن ہندے ہیں۔ تہاڈے دوستاں تے۔ اونہاں تے جیہڑے تہاڈے کول
 نیں۔ پاکاں اتے۔ اہل بیت اتے۔ ساریاں مسلماناں اتے۔ اے چمکن والے سورج۔
 اپنے غلاماں وچوں دلپذیر توں سلام ہووے۔ اے قوم صدر ایمن اتے سلوٰۃ و سلام بھیجو۔
 مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں اتے جیہڑے جہاں والیاں واسطے رحمت نیں سلام بھیجو۔
 ص ۱۵۶: اس آسماں دیوچ دل نون دل نال راہ لے۔ کینہ توں کینہ دی طرف۔ محبت تو محبت
 دی طرف۔

ص ۱۶۳: نہ زانیاں نال رغبت شہوت دی۔ نہ کوئی بریاتی تے نہ کوئی جھگڑا حج لے وچ۔
 ص ۱۹۴: میں اپنے رب نون ارادیاں دیاں ٹٹ جان نال پچھاتا۔
 ص ۲۲۳: اٹھو ہے داؤنگ دشمنی واسطے نہیں لے۔ بلکہ اوسدی طبیعت واقفاضا ایہو اسی لے۔
 ص ۲۲۵: آخروچ ساڈی دعا لے۔ ساریاں تعریفاں جہاناں دے پالنہارنوں سوکھدیاں نیں۔

شرعیات کے حکم

۱۔ فرض

اوہ لے۔ جیٹرا دلیل قطعی نال ثابت ہووے۔ او سدے وچ کوئی شک شبہ نہ ہووے۔
مثلاً نماز۔ روزہ۔ اس دامنکر کا فرے۔ تارک نوں عذاب دتا جاوے گا۔ اس دیاں دو قسمان ہیں۔
۱۔ فرض عین ۲۔ فرض کفایہ۔

۱۔ فرض عین اوہ لے۔ جس دا بجالے آنا ہر اک اتے ضروری ہووے۔ بعض آدمیاں دے
بجالے آن نال سب توں ساقط نہ ہووے۔

۲۔ فرض کفایہ اوہ لے جیٹرا چند آدمیاں دے بجالے آن نال سب توں ادا ہو جاوے۔
جیسے نماز جنازہ۔ دعوت قبول کرنا۔ بیماراں دی تیمارداری کرنا۔ سلام داجواب دینا۔ کچھ دا
جواب دینا۔

۲۔ واجب

لفظی ترجمہ ڈگن والی چیز نوں کندے نہیں۔ اصطلاح دے وچ اس حکم نوں کہندے نہیں
جیٹرا اتیہی دلیل نال تا تا ہووے۔ جس دے وچ مخالف جانب دا شبہ ہووے۔ جیسے
خیر واحد۔ واجب اتے عمل کیتا جاوے۔ ثواب ملدا لے۔ جان بچھ کے چھوڑ جاوے۔ عذاب
ہوندا لے۔

فرض تے واجب دے وچ فرق ایہ لے۔ فرض دامنکر کا فر ہوندا لے۔ واجب
دامنکر کا فر نہیں ہوندا۔ یعنی اعتماد دیوچ توں ایہاں وچ فرق لے۔ پر عمل وچ دونوں برابر ہیں۔

۳۔ سنت

لفظی ترجمہ طور۔ طریقہ۔ محدثین اس توں مراد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا طور طریق توں
اصحاب دا طور طریقہ۔ تابعین دا طور طریقہ لیندے نہیں۔ طور طریقہ توں مراد قول۔ فعل تے تقریر لے۔

قول مراد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں دی گفتگو۔ گل بات۔ لے۔ فعل توں مراد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں واکم کرنا لے۔

تقریر توں مراد گفتگو نہیں۔ گل بات دی نہیں۔ بلکہ اگر آپ نہیں کہے نوں کچھ کر دیاں دیکھیاں یا اکھیاں سبیاں اوس وقت آپ نے خاموشی اختیار فرمائی۔ جس توں مراد ایسے لئی گئی۔ اوہ قول یا فعل جائز لے۔

اصحاب۔ صحابی دی جمع لے۔ صحابی توں مراد اوہ شخص لے جس نہیں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں نوں ایمان دی حالت وچ دیکھیا۔ اوس دا خاتمہ وی ایمان اتے ہویا۔ تابعی توں مراد اوہ آدمی لے جس میں کہے صحابی توں اتے درج ہو یاں شرطان نال ایمان دی حالت وچ دیکھیا تے اوس دا خاتمہ وی ایمان اتے ہویا۔ تابعی توں مراد اوہ آدمی لے جس میں اتے درج شرطان نال کہے تابعی توں ایمان دی حالت وچ دیکھیا ہووے۔ اوس دا خاتمہ ایمان تے ہویا ہووے۔

اسو سٹے سنت دیاں نو قسماں ہو گیاں

۱۔ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دا قول۔ فعل تے تقریر۔

۲۔ صحابی دا قول۔ فعل تے تقریر۔

۳۔ تابعی دا قول۔ فعل تے تقریر۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نال صحبت واسطے مدت دی کوئی قید نہیں لے۔ تھوڑی ہووے۔ یا زیادہ۔ ایمان نال دیکھنا۔ ایمان نال مریضوری لے۔

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں دی سنت دی پیروی واسطے قرآن مجید وے وچ وارد ہوندا لے۔

قَدْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحِبِّبْكُمْ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ۔

اے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم تمہیں لوکان نوں اکھیاو۔ جے کر تہیں اللہ نوں دوست رکھدے او۔ میری پے موی کرو۔ اللہ وی تمہا نوں دوست رکھے گا۔ تہاڈے گناہ معاف کر دیوے گا اللہ بخشش والا مہربان لے۔

دوبی جگہ وارد ہوندا لے۔ مَنْ يَطْعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اطَاعَ اللّٰهَ۔ جس نے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم

وسلم ہوں وہی اطاعت کیتی۔ اس نے خدا وہی اطاعت کیتی۔

صحابیاں دے بارے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں فرمایاے۔

أَمَّاجِبِی كَالْتَّبَعِیْمِ بِأَیْمِهِمِ اقْتَدِیْتُمْ اِهْتَدِیْتُمْ۔

میرے صحابی ستاراں وہی طرح نہیں۔ تہاڑے وچوں جس میں اونھانہی پے روی کیتی۔ اس

نیں ہدایت پائی۔

تابعی دے متعلق اک ہور حدیث وچ آنداے۔

خَبِيرُ الْمُتَدَوِّنِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَكُونُ نَهْمًا لِلذَّيْنِ

يَكُونُ نَهْمًا

سب توں چنگا زمانہ میراے۔ پھیر اونھاں لوکان دا زمانہ اے۔ جیہڑے اس دے نال ملے

(یعنی صحابی) پھیر اونھاں دا جیہڑے اس دے نال ملے۔ یعنی تابعی۔ پھیر اونھاں دا جیہڑے اس

دے نال ملے یعنی تبع تابعی۔

خداوند تعالیٰ دے حکم دے علاوہ سانوں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے احکام صحابی

تابعی تے تبع تابعی دے اقوال۔ افعال تے تقریر اتے خدا دے حکم نال عمل کرنا چاہیداے۔

شرع وچ سنت دا اطلاق تھلے کہے ہویاں معنییاں اُتے ہونداے۔

۱۔ شریعت

۲۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں دا قول۔ فعل تے تقریر۔

۳۔ اوہ حکم جیہڑا احسن حدیث شریف توں ثابت ہووے۔

۴۔ اوہ کم جس دا کرنا نہ کرن توں چنگا ہووے۔ ایہ فرض۔ واجب۔ سنت۔ مستحب۔ سب توں شامل اے۔

۵۔ فعل یعنی اوہ کم جس دے کرن نال ثواب ہونداے۔ نہ کرن اُتے عذاب نہ ہووے۔

۶۔ مشروع امر۔

۷۔ اوہ کم جس توں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں یا صحابہ میں ہمیشہ کیتا ہووے۔ اک یا دو

وار توں زیادہ نہ چھوڑیا ہووے۔ اگر اس کم دے کرن وچ ثواب تے نہ کرن وچ گناہ چھوے

اس توں سنت اللہ یا سنت مؤکدہ کہندے میں۔ جس طرح اذان آکھنا۔ جماعت نال نماز پڑھنا

فجر دی نماز دیاں پہلیاں دو سنتاں۔ پیشیں دی نماز دیاں فرضاں توں پہلیاں چار سنتاں تے

فرضاً توں بعد دیاں دو سنتاں تے مغرب تے عشاء (نماشاں تے سوتے) دیاں نمازاں دے بعد دیاں فرضاں دے بعد دو۔ دو سنتاں۔ جے کراوس کم دے کرن وچ گناہ نہ ہووے۔ اوس نوں سنت زائدہ یا غیر مؤکدہ کتدے نیں۔ جس طرح وگیردی نماز دیاں فرضاں توں پہلیاں چار سنتاں یا سوتے دی نماز دیاں فرضاں توں پہلیاں چار سنتاں۔

۴۔ مستحب

جسد کرنا نہ کرن نالوں چنگکا ہووے۔ کرن دا ثواب ہووے۔ جس طرح نفل پڑھنے

صدقہ وغیرہ دینا۔

۵۔ مباح

او کم اے۔ جس دے کرن تے نہ کرن دا اختیار بندیاں نوں دے دتا گیا ہووے اوہ دے

کرن یا نہ کرن وچ ثواب عذاب نہیں ہوندا۔

۶۔ مکروہ

اوہ کم اے جس دا نہ کرنا ترجیح دتا جائے۔ اگر اوہ کم حرام دے نزدیک ہووے۔ اوس نوں

مکروہ تحریمی آکھدے نیں۔ جے کہ حلال دے نزدیک ہووے۔ اوس نوں مکروہ تنزیہی آکھدے نیں۔

مکروہ تحریمی دے کرن نال عذاب ہوندا اے۔ مکروہ تنزیہی دے کرن نال کچھ نہیں ہوندا۔

۷۔ حلال

حرام دی ضد اے۔ اوہ چیز یا جانور جس دا کھانا شریع دے قاعدے نال جائز ہووے۔ حلال

دی روزی مشہور اے۔ بھانویں تھوڑی ہووے۔ اوس دے وچ برکت ہوندی اے۔ رسول کریم صلی اللہ

علیہ وسلم ہوراں فرمایا اے۔ جیہڑا آدمی چالی دیہاڑے حلال دی روزی کھاوے۔ اللہ تعالیٰ اوس دے

دل نوں نورانی کر دیندے نیں۔ دل وچوں عقلمندی دے چشمے اوسدی زبان اُتے جاری ہوندا اے۔

نیں۔ اک دوجی حدیث شریف وچ وارد ہوندا اے۔ جیہڑا آدمی اک قمیض وہ دریاں آکھدے اے۔

اوس دے وچ اک درم حرام دا ہووے۔ جد تک او قمیض رہے گی۔ اوسدی نماز قبول نہیں ہووے گی۔

فرمایا۔ جیہڑا آدمی اس چیز دی پرواہ نہیں کروا مال کس طریقے نال کما رہیا اے۔ اللہ تعالیٰ

دی اس گل دی پرواہ نہیں کران گے۔ اوس نوں دوزخ دئی کس نکر وچ سٹیا جاندا اے۔

۸۔ حرام

حلال دی ضد اے۔ جہاں دا کھانا ناجائز ہووے۔ حرام دیاں دو قسمان نیں۔

۱۔ جیہڑیاں اہل وچ حرام نہیں۔ سارے زہر (جماداتی ہون یا نباتاتی) طیب دی دوانال کھانا حرام نہیں ہوندا۔

۲۔ اجیہاں چیزیاں جنہاں دے کھان نال صحت نون نقصان ہووے۔ مٹی۔ گیسو۔ سر مرے موقعہ دوا۔ جے کر ضرر و خطرہ نہ ہووے۔ حرام نہیں۔

۳۔ نشہ لے آن والیاں ساریاں چیزیاں۔ بھنگ، چرس، افیم، شراب وغیرہ۔

۴۔ دندان نال شکار کرن والے جانور۔ ہلی۔ شیر۔ وغیرہ۔

پنچے نال شکار کرن والے پھیرو۔

باز۔ ترمٹی۔ ال وغیرہ

زمین وچ رہن والے کیڑے مکوڑے۔

چوہا۔ گنیس۔ سہہ۔ سپ۔ پنڈاں وچ رہن والے۔ کھوتے۔ نجر۔ گھوڑا وغیرہ۔

مچھی توں سوا پانی دے سارے جانور۔

۲۔ ودجی قسم وچ اوہ تمام چیزیاں شامل نہیں جیہڑیاں اہل وچ حلال ہون پرکے دوجے سبب دی وجہ توں حرام ہو گیاں ہرن۔

۱) اوہ چیز جیہڑی مالک دی اجازت توں بغیر کھوہ یعنی۔ چوری کرنا۔ خیانت کرنا۔

۲) ڈرا دھمکا کے کوئی چیز لے لینی۔ جہانہ کرنا نال ظلم دے۔ ڈاکہ پانا۔

۳) زبردستی سودا کرنا جدوں دو جا فریق راضی نہ ہووے۔ بیع۔ فاسد۔ سود۔

۴) دھوکا دے کے کوئی چیز لے لینی۔ ٹھگی۔ جعل سازی۔

۵) ایسی نذرانعام یا ہبہ جس دے نال دوجے آدمی دا حق ماریا جاوے۔ رشوت یا سارے مال دی وصیت کرنی۔

۶) جو اکھیٹ مال اکٹھا کرنا۔

۷) اجیہا مال لینا جیہڑا دوجے آدمی میں چوری زنا یا ڈاکہ نال کمایا ہووے۔

ایہ چنگی طرح یاد رکھنا چاہیداے۔ کسی شے دے حلال یا حرام کرن دا حکم اللہ تعالیٰ دا حکم

لے۔ کہے بندے دے کہن یا کرن نال کوئی چیز حرام یا حلال نہیں ہو جاندی۔

روزے مکروہ

۱۔ غیر الشطہ۔ داروزہ رکھنا۔

- ۲۔ قربانی دی عید دے دن روزہ رکھنا۔
- ۳۔ قربانی دی عید دے دیہاڑے بعد وچ روزے رکھنا۔ یارہویں۔ بارہویں تے تیرھویں
- داروزہ رکھنا (ذی الحجہ دے مہینے وچ نہ کے دو جیاں مہینیاں وچ)
- ۴۔ پورے سال دے روزے رکھنا۔ افطار نہ کرنا۔
- ۵۔ کافراں دے تیوہاراں دے دن روزے رکھنا۔
- ۶۔ چپ داروزہ رکھنا۔
- ۷۔ عورت دا اپنے خاوند دی مرعنی دے بغیر نقلی روزے رکھنا۔
- ۸۔ ایسے سفر وچ روزے رکھنا جس دے وچ سخت تکلیف ہووے یا نال دے لوکی
- بے روزہ ہون۔
- نماز جنہاں چیزاں نال ٹڈی نہیں۔ پرکردہ ہو جاندا اے۔ اس صورت وچ نماز دا ادا
- گھٹ جاندا اے۔

- ۱۔ کپڑے۔ بدن یا زیور نال نماز دے وچ کھینڈنا۔
- ۲۔ کنکریاں دا ہٹانا۔ جے کہ سجده کرن وچ اوکھ ہووے۔ اک وار ہٹاں وچ ہرگز
- نہیں۔
- ۳۔ انگلیاں وجانا۔ کڑا کے کڈھنے۔
- ۴۔ سجے یا کبھے منہ پھیر کے بیٹھنا۔
- ۵۔ جلے یا قعدے دی وچ بناں کے عذر دے دونوں کھلوا کے بیٹھنا۔
- ۶۔ چوکڑی مار کے بہنا۔
- ۷۔ کتے دی طرح بیٹھنا۔
- ۸۔ سلام دے جواب وچ ہتھ اٹھانا۔
- ۹۔ کپڑیاں نوں سمیٹنا۔
- ۱۰۔ اچھی جائیں نماز پڑھنا جتھے کوئی دو جا آدمی اوس دے سامنے ٹھہر کے بیٹھا ہووے
- ۱۱۔ اچھے محلے اتے نماز پڑھنا جس دے اُتے جاندار چیز دی تصویر بنی ہوئی ہووے۔
- ۱۲۔ تصویر وار کپڑا پاک کر کے نماز پڑھنا۔
- ۱۳۔ دو جی رکعت نوں پہلی نالوں زیادہ لمبا کر کے پڑھنا۔

- ۱۳۔ کسے نماز وپچ ہمیشہ پڑھن واسطے اک ای سورت مقرر کر چھوڑنا۔
- ۱۵۔ مونڈیاں اُتے رومال پاکے نماز پڑھنا۔
- ۱۶۔ ڈاڑھے گندے تے میلے کپڑیاں وپچ نماز پڑھنا جنہاں نوں پہن کے معزز لوکاں نوں ملن توں شرم آوے (اسلام وپچ صفائی اتے بہتا زور دتا گیا اے)
- ۱۷۔ پیشاب یا پاخانہ دی حاجت دی صورت وپچ نماز پڑھنا۔
- ۱۸۔ کھانا تیار ہون دی صورت وپچ جدوں ڈاڑھی بھکھ لگی ہووے۔ نماز پڑھنا۔ اگر نماز دے جان دا ڈر ہووے۔ پہلوں نماز پڑھ لینا چاہیدی اے۔ (۱۸، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰)
- ۱۹۔ پناں ضرورت دے تک صاف کرنا یا تھوکانا۔
- ۲۰۔ پناں ضرورت کسے چیز دے سہارے کھلونا۔
- ۲۱۔ سورت ختم ہون توں پہلے جلدی نال رکوع وپچ چلے جانا۔ رکوع وپچ اوس نوں پورا کرنا۔
- ۲۲۔ پیراں دی نسبت سجدے دی جگہ دا اچھا ہونا۔ جے کہ جگہ گٹھ بھراچی ہووے۔ معاف اے۔ اس توں اچی ہووے۔ مکروہ اے۔
- ۲۳۔ چادر سر یا مونڈیاں تے اس طرح ڈالنا کہ اوس دے دونوں کنارے تھلے لک جان یا چغہ کوٹ دیاں آستیناں وپچ باہناں پاکے یا ٹہن کھلیاں ہو یاں مونڈھیاں اُتے پاکے نماز پڑھنا۔
- ۲۴۔ امام صاحب بہ نسبت نمازیاں دے اچی جائیں ہون۔ یا نیویں جائیں ہون۔
- ۲۵۔ متقدمی دا ایسی صف دے پیچھے کھلونا جس دے وپچ جگہ باقی ہووے۔
- ۲۶۔ سُستی یا لا پرواہی دی وجہ توں ننگے سر نماز پڑھنا ہنا۔ عاجزی یا عذر دی وجہ توں مکروہ نہیں۔
- ۲۷۔ نماز دے وپچ آسمان دی طرف منہ کرنا۔
- ۲۸۔ پگڑی دیاں بیچیاں اُتے سجدہ کرنا۔
- ۲۹۔ نماز دے وپچ آیتیاں دا گننا۔

اسلام دے وچ زکوٰۃ تے قانون وراثت دی لم

۱۔ اسلام معاشیات دی وچ جس چیز نوں سامنے رکھدا اے۔ جے دولت کسے اک جگہ اکٹھی نہ ہو جائے اسلام دا اصول ایہ اے۔ اوہ لوک جنہاں کول دولت اوںھاں دی قابلیت یا خوش بختی مال مل گئی اے۔ اوہ اوں دولت نوں جمع کر کے نہ رکھن۔ بلکہ اس نوں خرچ کرن۔ اتے ایسے مصارف وچ خرچ کرن دی ضرورت اتے بحث کر دے۔ جس دی وجہ توں دولت سماج دے اوںھاں لوکاں نوں مل جاوے جنہاں دے کول دولت کم اے۔ اس غرض نوں سامنے رکھدیاں ہو یاں اک پلے اسلام اپنی بلندا خلاقی دی تعلیم دیندیاں ہو یاں نیا ضمی تے امداد باہمی دی ضرورت نوں سامنے رکھدا اے۔ دوجی طرف اوہ ایسے اصول اتے قانون بنا نڈا۔ جیہڑے لوک دولت جمع کرن دے عادی ہو گئے ہون۔ اوںھاں کولوں کسے نہ کسے طریقے نال روپیہ کڈھوایا جاوے۔ اس کڈھے ہوئے روپے نوں زکوٰۃ کہندے نیں۔ اس زکوٰۃ نوں اسلام دے معاشی نظام وچ اتنی اہمیت دتی گئی اے کہ اس نوں اسلام دے ارکان وچ شامل کیتا گیا اے۔ نماز دے بعد سب توں زیادہ تاکید زکوٰۃ دی کیتی گئی اے۔ صاف صاف واضح طور تے بیان کر دتا گیا اے۔ اوں آدمی واسطے اوہ دولت حلال نہیں ہو سکدی۔ جد تک اوہ زکوٰۃ ادا نہ کرے۔ قرآن شریف دے وچ وارد ہوندا اے۔

خَذُّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا۔

(س توبہ)

اے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوںھاں دیاں مالوں وچوں اک صدقہ وصول کرو۔ جیہڑا انھاں نوں پاک کر دیوے۔ اتے اوںھاں دا تزکیہ کرے۔

اس آیت دے وچ لفظ صدقہ توں ظاہر ہوندا اے کہ عام رضا کارانہ صدقہاں توں وکھرا واجب تے فرض صدقہ اے۔ جیہڑا مال دار لوکاں کولوں لازمی طور تے وصول کیتا جاوے گا اسے واسطے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نیں مختلف قسم دیاں دولتوں دے بارے اک نصاب دی مقدار مقرر فرمائی۔ اوں مقدار توں زیادہ دولت اتے زکوٰۃ فرض فرمائی۔

۱۔ سونے۔ چاندی تے نقد دولت اتے ۲۰۰ فی صدی۔

۲۔ بذرانی زمیناں دی زرعی پیداوار اتے ۱۰ فی صدی۔

۳۔ مصنوعی آب پاشی دیاں زمیناں اتے ۵ فی صدی۔
۴۔ دفینیاں لے۔ ۲۰ فی صدی۔

زکوٰۃ دی لم ایہ امی لے

معاشرہ دے وچ کوئی عزیز نہ رہ جاوے۔ اتے نہ ای کوئی اتنا امیر ہو جاوے جے
دوجیاں بندیاں نوں حقارت دی نظر مال وکھیننا شروع کر دیوے۔

۲۔ پنیاں ضرورتاں اتے خرچ کرن تے خدا دی راہ وچ دین تے زکوٰۃ ادا کرن دے بعد اگر
دولت اک جگہ اکٹھی ہو جاوے۔ اوسدے پھیلان دی اسلام دے اک ہورتدیر کیتی لے۔ اوہ تدر
وراثت دا قانون لے۔ اس قانون دا مقصد ایہ لے۔ جیہڑا آدمی مال چھوڑ کے مر جاوے۔ اوسدا
مال تھوڑا ہووے۔ یا زیادہ ہووے۔ اوس مال نوں ونڈ کے اوسدے دُور یا نزدیک دے سکے
رشتہ داراں وچ درجہ بدرجہ تقسیم کر دتا جاوے۔ اگر کے دا کوئی وارث نہ ہووے۔ بجائے
اس دے کہ اوس دا مال کسے بناوٹی پتر دے وچ ونڈ دتا جاوے۔ اوس مال نوں مسلماناں دے
بیت المال وچ پہنچایا جاوے گا۔ تاں جے اوس توں پوری قوم فائدہ اٹھاوے۔ وراثت دے
مال دے ونڈن دا طریقہ جیہڑا کہ اسلام دی وچ پایا جاندا لے۔ دنیا دے کسے دوجے مذہب
وچ نہیں۔ دوجے معاشی نظاماں دا میلان اس طرف لے جیہڑی دولت اک آدمی نے اکٹھی
کر رکھی لے۔ اوس دے مرجان دے بعد اک آدمی نوں مل جاوے یا کجھ خاص بندیاں نوں ملے۔
پر اسلام سروں دولت دے اکٹھا کرن تے اکٹھا رہن نوں پسند نہیں کردا۔ اوہ دولت نوں پھیلانا
چاہندا لے۔ تاں دولت مختلف لوکاں دے وچ پھردی رہوے۔ سماج وچ کوئی عزیز نہ
رہوے۔

زکوٰۃ تے قانون وراثت دی ایہو امی لم لے۔ جس دے اتے عمل کرن نال اسلامی معاشرہ
وچ کوئی کسے دوجے آدمی اتے بوجھ نہیں ہوندا۔

سورۃ یسین دے اک رکوع دی تشریح

سورۃ یسین دے دوجے رکوع وچ جیہڑا واضرِبْ لَہُمْ مَثَلًا اصْحَابَ الْقَرْیَاتِ
توں شروع اَنَّهُمْ لَا یَرْجِعُونَ اتے ختم ہوندا لے۔ اوسدے وچ اک
پنڈ دا قصہ درج لے۔ اوس پنڈ دے وچ دو بیٹیاں لکھن۔ اوس پنڈ دیاں لوکاں نہیں اونھاں

نوں جھٹلایا۔ پھر تیجے پیغمبر نال پہلے دودی مدد کیتی گئی۔ اوس رکوع دیوچ اوس پنڈ دی تباہی
دا ذکر اے۔ جیہڑا مفصل طور تے درج کیتا جاندا اے۔

اے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اونھاں لوکاں نوں مثال دے طور اُتے اک پنڈ والیاں دا حال بیان
کرد۔ جدوں اونھاں دے کول پیغمبر آئے۔ پہلے اساں اونھاں کول دو پیغمبر بھیجے۔ اونھاں نہیں
اونھاں دوہاں نوں جھٹلایا۔ اساں اونھاں دی تیجے پیغمبر نال مدد کیتی۔ اونھاں تناں دل کے
اونھاں لوکاں نوں کیا ایس تہاڈے کول خداوند تعالیٰ دی طرفوں بھیجے گئے ہاں۔ اوہ آکھن گئے۔
تسین ساڈی طرح انسان ای او۔ خداوند تعالیٰ نہیں کدی کوئی کتاب نازل کیتی۔ تسین بالکل جھوٹ
بولدے او۔ اونھاں آکھیا۔ ساڈا پروردگار علم والا اے۔ اسیں اوسدے بھیجے ہوئے تہاڈے
کول آئے ہاں۔ ساڈا کم صرف ایسے۔ اسیں خدا دا حکم صاف صاف تہاڈے تک پہنچا دینا اے۔
اوہ آکھن گئے۔ اساں تہاں نوں منحوس پایا اے۔ (تہاڈی وجہ توں بدشگون ہوئی اے) اگر تسین اپنے
وخط توں باز نہ آئے۔ اسیں تہاں نوں پتھر مار مار کے مار دیاں گے۔ تہاں نوں ساڈے کولوں بڑی
منکلیف پہنچے گی۔ اونھاں آکھیا۔ تہاڈی بدشگون تے نحوست تہاڈے نال اے کیا۔ تہاں نوں اس
واسطے نصیحت کیتی گئی اے۔ بلکہ تسین ایسے لوک او۔ جیہڑے حد توں دھ گئے او۔ شہرے پرلے
کنارے توں اک آدمی دوڑا ہویا آیا۔ آکھن لگا۔ اے میری قوم تسین پیغمبر اں دے پچھے چلو۔
اجیہاں لوکاں دے پچھے پچھے چلو۔ جیہڑے تہاڈے کولوں کوئی بدلہ نہیں منگدے۔ مینوں کی
اے۔ میں اوس خدا دی عبادت نہ کر اں جس میں مینوں پیدا کیتا۔ پھر اوسدی طرف تہاں نوں لوٹ
کے جانا اے۔ کیا میں اونھاں نوں جھوڑے دو جیاں نوں معبود بناواں۔ اگر خداوند تعالیٰ
میرے حق وچ نقصان کرنا چاہے۔ اونھاں دی سفارش مینوں کوئی فائدہ نہیں پہنچا سکے گی
نہ ای اوہ مینوں چھڑا سکدے۔ اوس وقت میں ظاہر گمراہی دیوچ متبلا ہوجاواں گا۔ میں تہاڈے پروردگار
اُتے ایمان لے آیا ہاں۔ تسین میری گل سنو۔ اللہ تعالیٰ دی طرفوں حکم ہویا۔ کہ بہشت وچ داخل
ہوجا۔ اوہ آکھن لگا۔ کاش میری قوم نوں پتہ ہوندا۔ کہ خداوند تعالیٰ میں مینوں بخش دیا اے تے
مینوں عزت والیاں وچوں بنایا۔ اساں اوس پنڈ دی قوم اُتے کوئی لشکر آسماں توں نہیں اتاریا
اتے نہ ای اسیں اتارن والے ہاں۔ (جدوں عذاب آیا) اوہ صرف آگ دی اک چنگھاڑ سی
اوہ اچانک بچھ کے رہ گئے۔ بندیاں دیاں اتے افسوس اے۔ اونھاں دے کول کوئی پیغمبر نہیں آندا
مگر اوہ اوسدے نال ٹھٹھا محول کر دے سن۔ کیا اونھاں نہیں دیکھیا اساں اونھاں توں پہلاں

بہتے سارے لوکاں نوں ہلاک کیتا۔ اوہ ہن اونھانڈی طرف لوٹ کے نہیں آئیں گے۔
 مفسرین نہیں لکھیا لے۔ اوہ شہر انطاکیہ سی۔ ترسہ بیغیر حضرت عیسیٰ علیہ السلام دے
 حواری سن۔ اوہ شخص جیہڑا شہر دے پرلے سرے توں دوڑ دا ہو یا آیا سی۔ اوسدا نان حبیب
 سی سبیشہ دے اعتبار نال اوہ ترکھان سی۔ اوس نوں کوڑھ وی سی۔ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 دے حواریاں نیں اوس نوں کراست نال چنگا کر دتا۔ اوہ حواریاں دی تائید کرداسی۔ انطاکیہ دے
 لوکاں نیں اوس نوں مارنا۔ انطاکیہ دے لوکاں اُتے پہلے کال پیا۔ اس دے بعد بجلی پئی۔ اوہ
 شہر بالکل تباہ تے برباد ہو گیا۔ حبیب صاحب دی قبر لے ہن وی انطاکیہ وچ موجود اے۔

ربو۔ یعنی سود

ربو مال دی اوس زیادتی یا وادھے نوں آکھدے نیں۔ جیہڑا مال نوں مال بدلن واسطے بناں
 معادضہ دے ہووے۔ ربو دے پلے جان دیاں اوہ چیزاں نیں جیہڑیاں مقدار یا جنس وچ
 اک ہون۔ مقدار اک ہون توں مراد ایسے لے۔ دونوں چیزاں ناپ نال ناپیاں جان۔ یا وزن
 نال تو لیاں جان۔

جنس اک ہون توں مراد ایسے لے۔ دونوں اکوں قسم دا مال ہون۔ اوہ چیزاں جہاں دی
 مقدار تے جنس اک ہووے۔ اونھانڈے وچ زیادتی تے ادھار دونوں حرام نیں۔ اس
 بارے وچ حدیث شریف وچ وارد اے۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا لے۔ ویکو
 کنک نوں بدلے کنک دے۔ جو نوں بدلے جو دے۔ کھجور نوں بدلے کھجور دے۔ سونے
 نوں بدلے سونے دے چاندی توں بدلے چاندی دے۔ نمک توں بدلے نمک دے برابر
 ہتھو ہتھ۔ وادھا سود لے۔ اتھوں معلوم ہوندا لے جیہڑیاں چیزاں جنس یا مقدار دے وچ
 اک ہون۔ اونھاں نہ ادھار و بیچنا چاہیدا لے۔ نہ گھٹ ودھ۔ وادھا سود ہو جاویگا۔ اج دے
 کے کجھ مدت دے بعد بدلے وچ کنک دے کنک لیوے۔ ایہ وی حرام ہوویگا۔ ایہو حال
 جو نوں جو دے بدلے نوں روپے دے بدلے اشرفی نوں اشرفی دے بدلے ویجے۔
 دونوں پاسے چیزاں مقدار یا جنس دے پاروں اک ہون۔ اہناں دی بیع وچ گھٹا وادھا ہو یا
 یا ادھار دتیاں جان۔ بیع حرام ہووے گی۔ ربو لادم آوے گا۔ اگر دونوں چیزاں ایسیاں ہون
 مقدار وچ اک ہون۔ جنس وچ مختلف یا جنس وچ اک ہون۔ مقدار وچ مختلف۔ اونھاں وچ

ادھا حرام لے۔ وادھا حرام نہیں۔ مثلاً کنک جو دے بدلے وپچی جاوے۔ او سے وقت دیوے او سے وقت بدلہ لیوے۔ ادھا رہو دیگا۔ حرام ہو دیگا۔ لیکن اگر گھٹ ودھ ہوں مثلاً کنک اک سیر توں جو دوسیر دے بدلے وپچے۔ اس صورت وپچ ہرج نہیں ہووے گا جنس اک ہون دی مثال ایہ لے۔ ہرات دا اک کپڑا دو جے دے بدلے وپچیا جاوے۔ او دے وپچ وی ادھا حرام ہو دیگا۔ نہ ای وادھا۔

جیہڑیاں چیزاں اجیہاں ہوں۔ جیہڑیاں نہ مقدار وپن اک ہوں۔ نہ جنس وپن اک اونھاں وپچ وادھاتے ادھا دونوں حلال میں۔ مثلاً کپڑا روپے دے بدلے۔ یا ندر روپے اشرفی دے بدلے وپچیا جاوے۔ اس صورت وپچ وادھا وی جائز لے۔ ضروری نہیں۔ ہتھوں ہتھ وپچی جاوے ادھا روپچا وی درست لے۔

جیہڑیاں چیزاں ناپیاں جانڈیاں نہیں۔ مثلاً کنک۔ جو وغیرہ غلے وچوں۔ تے جیہڑیاں تولیاں جانڈیاں۔ مثلاً نون تے کھجوراں تے چاندی۔ جیہڑیاں رطل نال منسوب ہوں اونھاں چیزاں نون اونھاں دی جنس نال برابر فروخت کرنا جائز لے۔ گھاٹے وادھے نال جائز نہیں لے۔ اینہاں دے وپن کھرے کھوٹے دا کو حکم لے۔ یعنی ایہ نہیں ہو سکدا کھری چیز تھوڑی لمبی جاوے۔ کھوٹا اوہے بلے وپچ وودہ دتی جاوے۔ اینہاں چیزاں وپچ تعین ضروری لے۔ تے معتبر شمار کیٹی جانڈی لے۔ ایہ ضروری نہیں۔ بائع تے مشتری (دیکھن والائے خریدن والا) مبیع تے قیمت اتے قبضہ وی کر لین۔ اگر کنک بدلے کنک دے وپچی جاوے۔ دوہاں دامعین کر لینا معاملہ دی مجلس وچ ای اعتبار کیتا جاوے گا۔ (کنز الدقائق) مالک تے غلام وپچ۔ مسلمان تے عربی وپچ دارال حرب وپچ سود ثابت نہیں ہونا۔

دارال حرب اوہ لے۔ جس ملک دے وپچ کا فر حاکم دا حکم نافذ ہووے۔ تے کافراں دا خوف ہووے۔ دارال حرب دے وپچ سود لینا جائز لے۔

عربی توں مراد اوہ لے۔ جیہڑا دارال حرب وپچ رہندا لے۔

قرآن پاک دی وچ سود دے حرام ہون دے متعلق تیجے پارے وچ وارد ہوندا لے۔
 الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقْوَمُونَ إِلَّا كَمَا يَقْوَمُ الَّذِينَ يَتَخَبَّطُونَ
 الشَّيْطَانَ مِنَ الْمَسِّ - ذَالِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَ
 أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا - فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ

فَأَنْتَهُمْ فَلَمَّا سَلَفَ وَأَمْرٌ إِلَى اللَّهِ - وَمَنْ عَادَ فَأَلَيْكَ أَصْحَابُ النَّارِ -
هَمَّ فِيهَا خَالِدُونَ -

یعنی اوہ لوگ جیہڑے سود کھاندے - اوہ کھلو نہیں سکدے مگر اوس آدمی دی طرح جہڑا
کھلنڈالے جیویں اوس نون شیطان میں چھون دے نال دیوانہ بنا دتا ہووے - اہی وجہ ایسے
اے - اوہ اکھدے نہیں بیع (بین دین - تجارت) وی سود دی طرح اے - حالانکہ اللہ تعالیٰ نہیں بیع
نون حلال تے سود نون حرام قرار دتا اے - جسدے کول اوسدے پالنے ولے دی طرفوں نصیحت
پہنچ گئی تے اوہ رک گیا - جو کچھ پہلے ہو چکیا اوسد معاملہ اللہ تعلقے دے سپردے - پھر جو کوئی
پھر اس طرح کریگا - اوہ لوگ دوزخ ولے ہون گے - اوسدے وچ اوہ ہمیشہ رہن گے -
يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ - وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ
اِثْمِيْمٍ -

یعنی اللہ تعالیٰ سود نون مٹانڈالے - صدقیاں نون ودھانڈالے - اتے اللہ تعالیٰ کے
کفر کرن والے گنہگار نون دوست نہیں رکھدا - خیرات تے صدقیاں وچ مروت تے نفع رسانی
ہوندی اے - تے سود دے وچ بے مروتی - ظلم تے ضرر رسانی - اسے واسطے خیرات دی فضیلت
واذکر کیا گیا اے تے سود دی برائی دا - تے سود لین تون منع کر دتا گیا -
ربوہ لغوی معنی بروادھے تے اصلے دے نہیں - خاص طور تے سرمایے دی وچ
وادھے نون سود فارسی وچ تے عربی وچ ربوہ کہا گیا اے -

رَبَا - وَعَلَا - اوس نہیں وادھا کینا تے اچا ہویا - امام راعب اصفہانی
الربا - الزيادة في سراس السال - پونجی دے وچ وادھایا زیادتی - امام راعب
شریعت دی اصطلاح دیوچ ربا کہندے نہیں - اوس وادھے نون جیہڑی اصل قرضہ اتے مال
وا بدلے بناں کیتا جائے - بجاویں ایسے وادھا تھوڑا ہووے - بجاویں چوکھا -
نَحَصَ فِي الشَّرْعِ بِالزِّيَادَةِ عَلَى وَجْهِ دُونَ وَجْهِ رَاعِبٍ هُوَ
فَضْلُ مَالٍ خَالَ عَنِ الْعَوَضِ فِي مَعَاوَضَتِ مَالٍ بِمَالٍ رَمَدَاكُم
اہل عرب ربا دے لفظ نون اوس ودھ رقم واسطے استعمال کردے سن - جیہڑی دائیں
(قرض خواہ) اپنے دیون (مقروض) کولوں مہلت دے بدلے وصول کرداسی -
جاہلیت دے زمانے دے روشن خیال سود دے حرام ہون دے جواب وچ اپنیاں

دیلاں پیش کر دے سن کہ بیع دی ربو دی مانند اے۔ موجودہ زمانے دے روشن خیال نفع حاصل کرن دے واسطے تے دولت دے ودھان دی خاطر سود جائز قرار دیندے نہیں۔ کئدے نہیں مالی نفع جدوں تجارت وچ حرام نہیں اے۔ ربو وچ کیوں حرام قرار دنا گیا اے۔ اینہاں کم سمجھاں نہیں اس حقیقت نوں بالکل نظر انداز کرتا اے۔ اخلاقی تے معاشی صورت وچ دوہاں دی اک حیثیت نہیں اے۔ سود تے برسال سود لین والے نوں رقم بغیر کسے خوف یا ڈر دے ملدی رہندی اے۔ بہر تجارت وچ نفع دی ہوندا اے۔ تے نقصان دا وی کافی توں زیادہ احتمال ہوندا اے۔ تجارت وچ نقصان توں بچن دی خاطر تاجر نوں ہر وقت اپنی محنت۔ ذہانت تے قیمتی وقت خرچ کرنا پیندا اے۔ لیکن سود خواہی رقم لینے جھکڑ جائے ہر وقت ودھدی رہندی اے۔ لیکن اس دے خلاف قرض داری بعض وقت حالت ایہ ہو جاندی اے۔ اوہ بالکل تباہ تے برباد ہو جاندی اے۔ امام رازی ہوراں تفسیر کبیرے وچ سود حرام قرار دین دیاں کئی دیلاں دتیاں نہیں۔ پہلی دلیل ایہ اے۔ سودی رقم سو دنوں واسطے کس چیز دا بدلہ ہوندی اے۔ بنان ایہدے ہور کچھ نہیں۔ کہ سفت کھان وی بڑی ہموٹھی شکل اے۔

اسلام دے اوہ احسانات جیڑے ساری دنیا اتے روشن تے نمایاں حیثیت رکھدے ہیں۔ اونھاں وچوں اک سود حرام ہونا وی اے۔ سارے لوک سود دیاں برائیاں توں چنگی طرز واقف سن۔ مگر دنیا دے ضابطیاں تے شریعتاں وچ قطعی طور تے حرام قرار کرن والا سود نوں اسلام ای اے۔ سود کھان والے دے دل وچ سختی تے زبردستی دے جذبات پیدا ہو جانے نہیں۔ لیکن دا بجل تے آپس دے وچ دشمنی تے قرض دار بے چارے دی بے عزتی تے زلت دے واقعات عام سن۔ پر اس دی قطعی بندش دا خیال کسے انسان دے دماغ وچ نہیں آیا۔ زیادہ توں زیادہ اثنا ہوندا رہیا اے۔ سودی شرح گھٹا دتی گئی۔ اتنا ای صرف سولہ نہیں یونان وچ تے انگلستان یکین میں تے یورپ وچ پادریاں خلقت دی اصلاح دے واسطے کیتا۔ ایہ فخر قیامت تک ہوندا۔ اک امی (رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم) نوں اے جس میں اس انسانیت نوں ماری والی رقم دی بیخ کنی کردتی۔ تے سود حرام اے دا نعرہ لا دتا۔ (تفسیر ماجدی)

حدیث پاک وچ وی سود دے حرام ہون دی وعید آندی اے۔

۱۔ احمد بن ماجہ ہوریں روایت کر دے نہیں۔ حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ ہوراں میں فرمایا۔ کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں میں معراج دی رات وچ وڈے پتیاں والی اک

قوم و کجی۔ اونہاں دے پٹیاں وچ سپ سہ چہڑے باہرون نظر آندے سن۔ رسول کریم ہوراں
نہیں حضرت جبریل علیہ السلام ہوراں اونہاندی کیفیت دریافت فرمائی۔ اونہاں فرمایا ایہ سود
کھان والے نہیں۔

۲۔ ابن ابی حاتم ہوراں توں روایت لے۔ سود خوار قیامت دے دن پاگل ہو کے اٹھیکا۔
۳۔ بخاری شریف وچ حضرت ابو حنیفہؓ ہوریں فرمانے نیں۔ کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں
نہیں سود کھان تے کھوان والے تے لعنت فرمائی لے۔

۴۔ ابو داؤد نے ترمذی شریف وچ حضرت عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ ہوراں نہیں۔ تے
صحیح مسلم شریف دے وچ حضرت جابرؓ ہوراں توں روایت لے۔ کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
ہوراں نہیں سود دی دستاویز لکھن والے تے گواہ تے لعنت فرمائی لے۔ نالے فرمایا۔ گناہ دیو وچ
سب برابر نہیں۔

۵۔ حضرت عبداللہ بن حنظلہؓ روایت کر دے نیں۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں فرمایا لے۔
اک درہم سود کھانا ۳۶ زنا توں وی برا لے۔

سود تے بیع دے پچ فرق

سود تے تجارت وچ بڑا فرق لے

۱۔ تجارت دے وچ وچن والے تے خریدن والے دے درمیان نفع دا برابر دا تبادلہ ہوندا لے
کیونکہ وچن والا اوس چیز توں نفع لیندا لے۔ جہڑی اوس نے وچن والے کوں خریدی لے
وچن والا خریدن والے اوس وقت ذہانت تے محنت دا بدلہ لیندا لے۔ جہڑی اوس نے
خریدن والے واسطے اوہ چیز مہیا کرن وچ خرچ کیتی لے۔

سود دے کاروبار دے وچ نفع دا تبادلہ برابری نال نہیں ہوندا۔ سود لین والا مقرب
کیتا ہو یا نفع لے لیندا لے۔ جہڑا بہر حال وچ اوہ دے واسطے فائدہ مند ہوندا لے۔ اوہ
مقابلہ وچ سود دین والے نوں صرف مہلت ملدی لے۔ جس دا نفع بخش ہونا یقینی نہیں ہوندا۔
۲۔ تجارت دے وچ وچن والا خریدن والے کوں جتنا وی نفع لیندا لے۔ اکو وار لیندا لے۔
لیکن سود دے معاملے وچ مال دین والا برابر نفع وصول کردار ہندا لے۔ نالوں نال اوسدا
نفع و دھار ہندا لے۔

۲۔ تجارت وچ خریدی ہوئی چیز تے اوسدی قیمت دا تبادلہ ہون نال ای معاملہ ختم ہو جاندا اے۔ اس دے بعد خریدن والے نوں وچن والے نوں کوئی چیز واپس نہیں کرنی پندی۔ مکان یا زمین یا سامان دے کرائے دیوچ اصل شے جس دے استعمال دا بدلہ دتا جاندا اے۔ اوہ خرچ نہیں ہوندی۔ برقرار رہندی اے۔ اوسے طرح کرایہ دار نوں واپس کر دتی جاندی اے۔ لیکن سود دے معاملہ وچ قرض دار سرمائے نوں خرچ کر چکیا ہوندا اے۔ پھر اس نوں خرچ ہو یا ہو یا مال دوجی وار پیدا کر کے واسے نال واپس کرنا پندا اے۔

۳۔ تجارت صنعت و حرفت تے کھیتی واری وچ انسان اپنی محنت۔ ذہانت تے طاقت خرچ کر کے فائدہ اٹھاندا اے۔ مگر سودی کاروبار وچ اوہ شخص اپنا عزت توں ودھ دے کے پناں کے تکلیف۔ محنت مشقت دے دو جیاں دی کمائی وچ شریک نلے دا ہو جاندا اے اوسدی شریک ہون دی حیثیت اصطلاحی نہیں ہوندی۔ کہ نفع نقصان دوہاں وچ برابر دا شریک ہووے۔ اتے نفع وچ اوسدی شریک نفع دے تناسب نال ہوندی اے۔ پر سود وچ اوہ ایسا شریک ہوندا اے۔ جیہڑا نفع نقصان تے نفع دے تناسب دے پناں ای اپنا مقرر کیا ہو یا نفع لین دا دعویٰ دار بن جاندا اے۔

ایناں و جہاں نوں سامنے رکھدیاں ہویاں تجارت دی معاشی حیثیت تے سودی معاشی حیثیت وچ نمایاں فرق ہوندا اے۔ تجارت انسانی تمدن دی تعمیری قوت بن جاندی اے تے سود اوسدی تخریبی قوت ہو جاندا اے۔ اخلاقی اعتبار نال وی سودی فطرت اے کہ اوہ بندیاں وچ بخل۔ کنجوسی۔ خود غرضی۔ بے رحمی تے زبردستی دیاں منڈیاں عفتاں پیدا کر دیندا اے۔ ہمدردی تے امداد باہمی دی جنگی روح نوں فنا کر دیندا اے۔ اس وجہ توں سود اخلاقی اتے معاشی اعتبار نال انسانی نوع نوں تباہ کر دیندا اے۔ اللہ تعالیٰ سو نوں گھٹاندا اے۔ تے صدقات نوں ودھاندا اے۔ گھٹان تے ودھان دا دینا دا تصور نہیں ہوندا۔ بلکہ آخری زندگی دا خیال ہوندا اے۔

سلم یعنی بدھنی دا بیان

چیز دی قیمت پہلوں دتی جاوے۔ بیع (دکن والی شے) کچھ دھاڑیاں دے بعد دتی جاوے۔ اس نوں سلم کہندے نیں۔ جنہاں چیزاں دی صفت بیان کر دینی ہووے۔ یا اونھاں دی مقدار دا

معلوم ہو جانا ممکن ہووے۔ اونہاں وچ سلم درست لے۔ اتے جنہاں وچ صفت داد سنا تے مقدار داد سنا ناممکن ہووے۔ اونہاں وچ سلم درست نہیں اس توں ایہ نتیجہ نکلا لے۔ ناپ یا تول دیاں چیزاں جیہڑاں قیمت دے بدلے وکدیاں ہوں اونہاں وچ سلم درست لے۔ اس قید وچوں روپیہ تے اشرفی آپے امی نکل گئے۔ کیونکہ اوہ خود شمن یعنی قیمت ہوندے نہیں۔

گنتی دیاں چیزاں جیہڑیاں قریب قریب اکوں جیہاں ہوں۔ مثلاً اخروٹ۔ انڈے۔ پیسے کچی بکئی اٹ اگر اونہاں دا سپکا معلوم ہووے۔ اتے گزنال ناپیاں ہو یاں چیزاں مثلاً کپڑا۔ بشرطیکہ گز۔ صفت تے اوسدی بناوٹ معلوم ہووے۔ اینہاں وچ سلم درست لے۔ پیسے جنہاں وچ سلم جائز لے۔ اونہاں توں مراد غیر مروج پیسے نہیں۔ مروج پیسے امام محمد رحمۃ اللہ علیہ دے نزدیک شمن وچ شمار ہوندے نہیں۔ اینہاں دی بیع سلم درست نہیں۔ جانور تے اونہاں دے ہتھ پیر۔ سری تے۔ پھڑے وچ شمار دے اعتبار نال۔ لکڑیاں وچ گھٹیاں دے اعتبار نال۔ سبزیاں گڑیاں دے اعتبار نال سلم ناجائز لے۔ جیہڑی چیز معاملہ دے وقت بھانویں ادا کرن دے وقت موجود نہ ہووے۔ اوسدے وچ سلم جائز۔ تازہ مچھلیاں وچ سلم جائز نہیں۔ لون لا کے سکالین دے بعد وزن نال اونہاں وچ سلم درست لے۔ اوس دے نال سلم درست نہیں۔

سلم دیاں شرطیں

- ۱۔ جس چیز وچ سلم کرنی لے۔ اس دی جنس بیان ہونی چاہیدی لے۔ کنک لے۔ یا کوئی دوجی جنس لے۔ جنس بیان نہ ہونی۔ سلم درست نہیں ہووے گی۔
- ۲۔ اوس چیز دی نوع معلوم ہونی چاہیدی لے۔ بارانی لے یا چاہی۔
- ۳۔ اوس دی صفت بیان ہووے۔ کہ چیز موٹی ہووے گی۔ یا پتلی۔
- ۴۔ مقدار معلوم ہونی چاہیدی لے۔ اوہ چیز ناپ وچ یا تول وچ کتنی ہووے گی۔
- ۵۔ مدت۔ ادا کرن دی مدت معلوم ہونی چاہیدی لے۔ کہ کدوں ادا کیتی جاوے گی۔ اوسدی گھٹ تھیں گھٹ مدت اک مہینہ لے۔
- ۶۔ جیہڑی چیز پیشگی دتی جاوے گی۔ اوس دی مقدار باعتبار ناپ۔ تول یا شمار معلوم ہونی چاہیدی لے۔ مثلاً اتنے روپے دینے نہیں۔
- ۷۔ اوہ جگہ معلوم ہونی چاہیدی لے۔ جتنے سلم دی چیز ادا ہونی لے۔ بشرطیکہ ایہی چیز ہووے جس دے وچ بار برداری دی ضرورت ہووے۔ اگر بار برداری دی ضرورت نہ

ہوئے۔ اوس وقت جگہ دے بیان کرن دی کوئی ٹوڑ نہیں جتھے چاہوے حوالے کر دیوے۔

۸۔ اصل مال جس دے بدلے وچ سلم داسودا ہویا لے۔ اک دو بجے دے جدا ہون توں پہلاں لے لینا چاہیوے۔

راس المال اتے سلم دال چیز وچ قبضہ کرن توں پہلاں تصرف کرنا درست نہیں۔
رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہور ادا فرمان لے۔ نہ بیوے سولے سلم دے یا اپنے راس المال دے۔

بیع فاسد

مردار دی بیع۔ خون دی بیع۔ سورتے شراب دی بیع۔ آزاد شخص تے ام ولد تے مدبر تے مکاتب دی بیع ناجائز لے۔ اگر ایہ چیزیں خریدن والے کو لوں جائیدیاں رہن اینہاں دی قیمت نہیں دینی پوگی۔ مچھی نوں شکار کرن توں پہلاں ویچنا۔ ہوا وچ اڑے پھیر و نوں ویچنا۔ پیٹ دے وچ بچے نوں ویچنا۔ تھناں دے اندر دودھ نوں ویچنا۔ سب دے اندر موتی نوں ویچنا۔ چھت دی اک اک کڑی نوں ویچنا۔ تھان وچوں اک گز نوں ویچنا۔ شکاری داجال دیوچن آن والی چیز نوں مقرر قیمت اتے ویچنا۔ سب صورتیں بیع فاسد دیاں نہیں۔ ناجائز نہیں۔ کیوں جے اینہاں ساریاں صورتیں وچ بیع دا پتہ نہیں لے۔ اس واسطے بیع فاسد لے۔ نہ امی بیع مزانبہ درست لے۔ اوس دی صورت ایہ لے درخت اتے پھل نوں ٹھلے ڈگے سوئے پھلے نال اندازہ کر کے ویچنا جاوے۔

کنکر مارن دی بیع۔ کپڑے نوں بہتھلان دی بیع ملا مسہ ناجائز نہیں۔ ایہ سب صورتیں جاہلیت دیوچن کافران وچ استعمال ہوندیاں سن۔ اسلام میں منع کردتا۔

اقالہ دے بیان وچ

اقالہ یعنی بیع دے واپس کرن دے بیان وچ۔ اقالہ کرنا ویچن والے تے خریدن والے دے حق وچ بیع نوں فسخ کرنا لے۔ نتیجے شخص دے حق وچ نوں بیع ہوندی لے۔ اسخوں تک اگر تیجے شخص میں بیع اول دے موقع اتے اپنا شفعہ واجب دور کردتا۔ اقالہ دی وجہ توں پھر خریدن دا دعویٰ کرے درست ہوویگا۔ حق شفعہ آقا دی طرفوں ہوویگا۔ اقالہ اوتنی ہی قیمت نوں درست ہوویگا۔ جتنی پہلے مقرر ہوئی سی۔ اوس توں ودھ یا گھٹ بناں کسے عیب دے لغوئے فضول

لے۔ شمن دا جاندار ہنا اقلے و امانع نہیں۔ پر بیع و اطلاق ہو جانا اقلے توں روک دیندا اے بیع وچوں کچھ ضائع ہو جاوے۔ باقی وچ اقلے ہو سکے گا۔ ضائع وچ نہیں۔

تولیہ : کسے چیز نوں اونھنا داماں اُتے دینا جتنے توں خریدی لے۔ تولیہ کہلاندا لے۔
مراجہ : پہلی قیمت خرید اُتے نفع لاکے دینا مرا بہت کہلاندا لے۔

تولیہ دی صورت وچ دھوبی دی اجرت۔ رنگائی یا کوئی خرچ جیہڑا اوس چیز اُتے ہر یا ہر
اوسدا اپنا جائز لے۔ دیکھن لگیاں ایہ کورے۔ بینوں اتنے توں ایہ چیز پندی لے۔ نہ کہ میں اتنے توں
خریدی لے۔ دوجی صورت وچ جھوٹ دا احتمال ہووے گا۔

بائع : دیکھن والے نوں اکھدے نہیں۔ پر خریدن والے اُتے وی اسدا اطلاق ہو سکدا لے۔
مشتری : خریدن والا۔

مبیع : اوہ چیز جیہڑی دیکھی جاوے۔

کبائر

کبیرہ دی جمع داصیغہ اے۔ کبیرہ کبیر دی مونث داصیغہ اے۔ کبیرہ فعل دے وزن اتے صفت مشبہ داصیغہ اے۔

کبیرہ

وڈی شے نوں کندے نہیں۔ شریعت دی اصطلاح وچ اس گناہ نوں کہندے نہیں جیہڑا حرام محض ہووے۔ نص قطعی دے نال دینا تے آخرت وچ اوسدے اتے عذاب مقرر ہووے گناہ کبیرہ دی حد مقرر کرن واسطے علماء وچ اختلاف اے۔ پر قرآن شریف اتے حدیث پاک دامتعالیٰ کرن دے بعد پتہ لگدا اے۔ کہ کبیرہ اوہ اے۔

۱۔ شارع (صاحب شریعت۔ مراد اس توں رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہیں) جس فعل دے ارتکاب اتے شرعی سزا مقرر فرمائی اے۔

۲۔ اوسدے بارے وچ نازل ہوئی ہووے۔

۳۔ دلیل قطعی دے نال اوس دے ارتکاب توں روکیا گیا ہووے۔

۴۔ اوہ فعل جیہڑا دین دی ہتک داسبب ہووے۔

ایہ سب گناہ کبیرہ دیاں صفتاں نہیں۔ جس گناہ وچ ایہ صفتاں موجود نہ ہوں۔ اوہ

مغیرہ اے۔

کبیرہ گناہاں دے مرتبے مختلف نہیں۔ یعنی کجھ دو جیاں توں وڈے تے بہت برے

نہیں۔ جہنا نذی حقیقت حدیث دے مطالعہ توں ثابت ہوندی اے۔ کیونکہ حدیث پاک توں کبار دے

صحیح انضباط ثابت نہیں ہوندا۔ اس واسطے علماء نہیں کبار دے گنن وچ اختلاف کیتا اے۔

بعض علماء دا خیال اے۔ کبار ایہ نہیں۔

(۱) ناحق قتل کرنا (۲) زنا کرنا۔

- (۴) لواطت کرنا (یعنی خلاف فطرت کم دا ارتکاب) (۳) پھوری
- (۵) سور دا گوشت (۶) شراب پینا
- (۷) ساریاں نشہ والیاں چیزاں دا استعمال کرنا۔
- (۸) دھکا دھوڑی کر کے کسے کو لوں کوئی چیز کھوہ یعنی۔
- (۹) زنا دی شمت لونی (۱۰) جھوٹی گواہی دینا۔
- (۱۱) سو دکھانا (۱۲) رمضان دا جان بچھ کے توڑ دینا۔
- (۱۳) جھوٹی قسم کھانا (۱۴) قطع رحم کرنا
- (۱۵) مسلمان ماں پیونوں ناحق تنگ کرنا (۱۶) مذہبی لڑائی یعنی جہاد وچوں نس آنا۔
- (۱۷) یقیناں دامال کھانا۔ (۱۸) تول ماپ وچ بے ایمانی کرنا۔
- (۱۹) وقت توں پہلاں بھار سمجھ دیاں نماز پڑھ یعنی۔
- (۲۰) زکوٰۃ دین توں انکار کرنا۔ (۲۱) مسلماناں نال ناحق لڑنا۔
- (۲۲) رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی طرف جھوٹی گل دی نسبت کرنی۔
- (۲۳) صحابہ زوں گالیاں دینیاں۔ (۲۴) بناں عذرھے گواہی نوں چھپانا۔
- (۲۵) رشوت یعنی (۲۶) میاں بیوی وچ نانا اتفاق کرانی۔
- (۲۷) بادشاہ کول جھلی مارنی۔
- (۲۸) طاقت ہونڈیاں سونڈیاں نیک کم نوں چھوڑ دینا تے برے کم نوں کرنا۔
- (۲۹) قرآن پاک نوں یاد کر کے بھلا دینا۔ (۳۰) جانوراں دا ساڑنا
- (۳۱) بناں شرعی عذر دے عورت دا اپنے خاوند دی اطاعت نہ کرنا۔
- (۳۲) خداوند تعالیٰ دی رحمت توں مایوس ہونا۔
- (۳۳) اللہ تعالیٰ دے عذاب توں بے وقوف ہونا۔
- (۳۴) علما و اہل دی توہین کرنا۔ (۳۵) عورت نال ظہار کرنا۔
- (۳۶) سب توں وڈا گناہ ایہ لے۔
- کبیرہ اتے اصرار کرنا۔ اس طرح اصرار کرنا کفر دی حد تک جا پہنچد لے۔

اسلام کے فرقے - بہتر فرقے

اسلام کے کل تہتر فرقے ہیں۔ اک اونٹنوں وچوں اہل سنت والجماعت والے۔ باقی بہتر نہیں جیڑے اس توں وکھرے ہیں۔ اصل دے وچ چھ فرقے ہیں۔

(۱) رافضیہ (۲) خارجیہ (۳) جبریہ (۴) قدریہ (۵) جہمیہ (۶) مرجیہ
ایہنا دے پھیراگوں چھ فرقے ہیں۔ اس حساب نال سارے بہتر فرقے ہو گئے۔ رہناں وچوں
ہر کوئی اپنے آپ نوں سدھے راہ تے سمجھالے۔ باقیوں نوں بھلیا ہو یا خیال کردالے۔
۱۔ رافضیہ

۱۔ علویہ : ایہ حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں نبی مندے نہیں۔
۲۔ اجریہ : ایہ حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں نبوت وچ شریک من دے نہیں۔
۳۔ شیعہ : ایہ ہر اس آدمی نوں کافر سمجھدے نہیں۔ جیڑا حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں سراہاں
صحاباں توں افضل نہ سمجھے۔

۴۔ اسحاقیہ : ایہنا دے خیال لے نبوت ختم نہیں ہوئی۔
۵۔ زیدیہ : کندے نہیں نماز دی امامت واسطے حضرت علی رضی اللہ عنہ ہوراں دی
اولاد بناں ہو رکوئی آدمی نہیں جاہیدا۔
۶۔ عباسیہ : ایہ حضرت عباس بن عبدالمطلب ہوراں دے سوا ہو رکسے نوں امام نہیں
من دے۔

۷۔ امامیہ : جیڑے زمین نوں امام غیب توں خالی نہیں جاندے۔ نماز صرف بنی ہاشم
دے پچھے پڑھدے نہیں۔

۸۔ نادسیہ : کندے نہیں جیڑا آدمی اپنے آپ نوں دوجے توں فاضل سمجھے۔ اوہ کافر آ۔
۹۔ متناسخیہ : کہندے نہیں جدوں جان انسان دے جسم وچوں نکل جاندی لے اوہ دوجے
قالب وچ چلی جاندی لے۔

۱۰۔ لاعنیہ : جیڑے حضرت طلحہ رضی اللہ عنہ۔ حضرت زبیر رضی اللہ عنہ تے حضرت
عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا تے لعنت کر دے نہیں۔

۱۱۔ راجعیہ : کندے نہیں حضرت علی رضی اللہ عنہ دوجی وار دنیا وچ آن گے۔

۱۲۔ مرتضیہ : کہندے ہیں۔ مسلمان بادشاہ دے نال لڑائی کرنی جائز اے۔

۲۔ خارجیہ

۱۔ رزقیہ : کہندے ہیں خواب دے وچ کوئی آدمی نیکی نہیں دیکھدا۔ کیوں جے وحی بند ہو گئی اے۔

۲۔ ریاضیہ : کہندے ہیں۔ ایمان قول صالح۔ عمل صالح۔ نیت تے سنت اے۔

۳۔ ثعلبیہ : کہندے ہیں۔ ساڈے کم خداوند تعالیٰ دی خواب وچ حاصل ہوئے ہیں۔ اوسدی قدرت تے خواہش نال حاصل نہیں ہوئے۔

۴۔ فاضلیہ : کہندے ہیں۔ ایمان وافرغ ہونا معلوم نہیں ہویا۔

۵۔ خلیفہ : کہندے ہیں۔ کفار دے مقابلے کو لوں اگر دو گئے ہوں۔ نسا کفر اے۔

۶۔ کوزیہ : کہندے ہیں۔ زیادہ ملن توں بناں بدن پاک نہیں ہوندا۔

۷۔ کنریہ : کہندے ہیں۔ زکوٰۃ فرض نہیں اے۔

۸۔ معتزلہ : کہندے ہیں۔ شر اللہ تعالیٰ دی تقدیر نال نہیں اے نماز بدکار امام نال جائز

نہیں اے۔ ایمان بندے دے کسب نال اے۔ قرآن شریف مخلوق اے۔

مردوں دے صدقہ نال فائدہ نہیں ہوندا۔ معراج بیت المقدس توں اگے ثابت

نہیں اے۔ حساب کتاب۔ میزان دی کوئی حقیقت نہیں اے۔ فرشتے مومن

توں افضل ہیں۔ قیامت دے دینار دے اللہ تعالیٰ دا دیدار نہیں ہووے گا۔

اویا دی کرامت کوئی چیز نہیں اے۔ بہشت دایاں واسطے سونا وی اے

مرنا دی اے۔ مقتول اپنی موت نال نہیں مردا۔ قیامت دیاں نشانیاں مثلاً

دجال وغیرہ کچھ وی نہیں۔

۹۔ کیونیہ : کہندے ہیں۔ ایمان بالغیب باطل اے۔

۱۰۔ محکیہ : کہندے ہیں۔ اللہ تعالیٰ دا خلقت اے کوئی حکم نہیں اے۔

۱۱۔ سراجیہ : کہندے ہیں۔ پہلیاں لوکاں دے حالات ساڈے واسطے کوئی حجت

نہیں اے۔ اونھاں انکار کرنا واجب اے۔

۱۲۔ افسیہ : کہندے ہیں۔ بندے توں اوسدے اعمال دی جزا نہیں ملدی۔

۳۔ جبریہ

- ۱۔ مضطربہ : کندے میں نیکی تے برائی خداوند تعالیٰ دی طرفوں لے۔ بندے دا کوئی اختیار نہیں لے۔
- ۲۔ افعالیہ : کندے میں بندہ فعل تے کردا لے پر اوس نون قدرت تے اختیار نہیں۔
- ۳۔ سعیہ : کندے میں بندے واسطے تے قدرت لے پر اوہ قدرت تے طاقت خداوند تعالیٰ نہیں دتی۔

- ۴۔ تارکیہ : کندے میں ایمان دے بعد ہر کوئی چیز فرض نہیں لے۔
- ۵۔ بکثیہ : کندے میں ہر کوئی اپنا حصہ کھاندا لے۔ کسے نون کچھ دینا ضروری نہیں لے۔
- ۶۔ متمنیہ : کندے میں بجلائی اوہ لے جس دے تون دل نون تسلی ہووے۔
- ۷۔ کستارنیہ : کندے میں ثواب تے غراب عمل تون زیادہ نہیں ہوندا۔
- ۸۔ حبیبیہ : کندے میں دوست اپنے دوست نون کدی وی غراب نہیں دیندا۔
- ۹۔ خوفیہ : کندے میں دوست کدی وی نہیں ڈراندا۔
- ۱۰۔ فنکریہ : کندے میں حق دی معرفت وچ فکر کرنا عبادت کو لوں چنگا لے۔
- ۱۱۔ حسبیہ : کندے میں دنیا وچ قسمت نہیں لے۔
- ۱۲۔ حاجتیہ : کندے میں جدوں کہ خداوند تعالیٰ دی تقدیر نال ہوندے میں بندے تے کوئی حجت نہیں لے۔ جسدی وجہ تون اوہ گرفتار کیتا جاوے۔

۴۔ تدریہ

- ۱۔ اصدیہ : کندے میں فرض داسا نون اقرار لے۔ پر سنت تون انکار لے۔
- ۲۔ ثنویہ : کندے میں نیکی نہ دان (خدا) تون لے۔ برائی (اہل من یعنی شیطان) تون آکھے۔
- ۳۔ کیسیانیہ : آکھدے میں ساڈے اعمال مخلوق نہیں۔
- ۴۔ شیطانیہ : آکھدے میں شیطان دا کوئی وجود نہیں۔
- ۵۔ شریکیہ : آکھدے میں ایمان غیر مخلوق لے۔ کدی ہوندا لے۔ کدی نہیں ہوندا۔
- ۶۔ وہمیہ : آکھدے میں ساڈے افعال داسن کوئی بدلہ نہیں ملیگا۔
- ۷۔ رویدیہ : آکھدے میں دنیا فانی نہیں لے۔
- ۸۔ ناکسہ : آکھدے میں اہم دے نال لڑائی کرنی جائز لے۔

- ۹۔ ستبریہ : آکھدے نہیں۔ گنہگار وہی تو بہ قبول نہیں ہوندی ۔
 ۱۰۔ قاسطیہ : آکھدے نہیں۔ علم۔ حکمت۔ مال تے ریاضت داخل کرنا فرض لے۔
 ۱۱۔ نظامیہ : آکھدے نہیں۔ اللہ تعالیٰ نون شی آکھنا جائز لے۔
 ۱۲۔ متوفیہ : آکھدے نہیں۔ اسپں نہیں جان دے۔ شرمقدار لے۔ یا نہیں۔

۵۔ جہمیہ

- ۱۔ معطلیہ : آکھدے میں اللہ تعالیٰ دیاں صفتاں مخلوق نہیں۔
 ۲۔ متوالجیہ : آکھدے نہیں۔ علم۔ قدرت تے مشیت مخلوق نہیں۔ پر خلق غیر مخلوق لے۔
 ۳۔ متواقیہ : آکھدے میں اللہ تعالیٰ مسکان وچ لے۔
 ۴۔ وارویہ : آکھدے نہیں۔ جہڑا دوزخ وچ جاوے گا۔ باہر کہی دی نہیں آوے گا۔
 مومن دوزخ وچ نہیں جاویگا۔
 ۵۔ صرقیہ : آکھدے نہیں۔ دوزخی دوزخ وچ اس طرح سڑن گے اونھاں دانشان
 تک باقی نہیں رہن لگا وچ دوزخ دے۔
 ۶۔ مخلوقیہ : آکھدے نہیں۔ زبور۔ توراہ۔ انجیل تے قرآن پاک مخلوق میں۔
 ۷۔ عبریہ : آکھدے نہیں۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم اک عظیم شخص سن۔ تے داناس
 (عاقل تے حکیم) پر رسول نہیں سن۔
 ۸۔ فانیہ : آکھدے نہیں۔ بہشت تے دوزخ دونوں فنا ہو جان گے۔
 ۹۔ زنادقیہ : آکھدے نہیں۔ معراج رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں نون روحانی ہویا
 سی۔ جسمانی نہیں سی ہویا۔ خداوند تعالیٰ نون دینا وچ وی دیکھیا جا سکدا۔
 عالم قدیم لے۔ قیامت کوئی چیز نہیں لے۔
 ۱۰۔ لفظیہ : آکھدے نہیں۔ قرآن پاک قاری دا کلام لے۔ نہ کہ الہی کلام لے۔ پر قرآن پاک
 دے معنی کلام الہی نہیں۔
 ۱۱۔ قبریہ : عذاب قبر دے منکر نہیں۔
 ۱۲۔ واقفیہ : آکھدے نہیں۔ قرآن پاک دے مخلوق ہون وچ سانوں توقف لے۔

۶۔ مرجیہ

- ۱۔ تارکیہ : آکھدے نہیں۔ ایمان دے بعد کوئی چیز فرض نہیں لے۔

۲۔ شائبہ : اکھڑے نہیں جس نے لا الہ الا اللہ آکھیا۔ اوہ جو چاہوے کرے۔ اوس دے اتنے کوئی عذاب نہیں لے۔

۳۔ راجبہ : اکھڑے نہیں۔ بندہ بندگی نال مقبول نہیں ہوندا تے گناہ نال گنہگار نہیں ہوندا

۴۔ شاکبہ : اپنے ایمان وچ شک رکھدے نہیں۔ نالے اکھڑے نہیں۔ روح ایمان لے۔

۵۔ نسیمیہ : کندھے نہیں۔ ایمان علم لے۔ جیہڑا آدمی سارے اوامرتے تو الہی نون نہیں جاندا۔ اوہ کافر لے۔

۶۔ عہلیہ : اکھڑے نہیں۔ ایمان عمل لے۔

۷۔ منقوصیہ : اکھڑے میں۔ ایمان کدی گھٹ جاندا لے۔ کدی ودھ جاندا لے۔

۸۔ مستثنیہ : اکھڑے نہیں۔ اسپں انشاء اللہ مومن آں۔

۹۔ اشربہ : اکھڑے نہیں۔ قیاس باطل لے۔ اسدے وچ دلیل دی صلاحیت نہیں۔

۱۰۔ بدعیہ : اکھڑے نہیں۔ امیر دی اطاعت واجب لے۔ جانویں اوہ گنہگاری دا حکم دیوے۔

۱۱۔ مشبیہہ : اکھڑے نہیں۔ اللہ تعالیٰ نہیں حضرت آدم علیہ السلام ہوراں نون اپنی شکل نئے پیدا کیتا۔

۱۲۔ مشویہہ : اکھڑے میں۔ واجب۔ سنت۔ مستحب سب اکو ای نہیں۔ ایہ بہتر فرقیان دی تفصیل لے۔ مختلف کتاباں وچوں ڈھونڈنی پندی لے۔

ذبح دا بیان

ذبح ذبیحہ دی جمع دا صیغہ لے۔ ذبیحہ اس جانور نون آکھیا جاندا لے جیہڑا ذبح کیتا جاوے۔
ذبح گلے دے کٹن نون اکھڑے نہیں۔

ذبح دیاں قسماں نہیں۔

۱۔ ذبح اختیاری ۲۔ ذبح اضطراری

۱۔ ذبح اختیاری ایہ لے۔ ہوٹھ تے جھاڑے دے وچکار کٹنا۔

۲۔ ذبح اضطراری ایہ لے۔ سارے جسم وچوں جتھے ہو سکے زخمی کر دتا جاوے۔ مثلاً اچھا و حشی جانور جس دے ذبح اختیاری اے قدرت نہ ہووے۔ بسم اللہ اکبر پڑھ کے

تیرا یا جاوے۔ یا کوئی ہو اور از حین دے نال اوہ زخمی ہو جاوے۔ یا کتا سچتر یا شکاری باز چھوڑا جاوے۔ جانور زخمی ہو کے ڈگ پوے۔ تے مر جاوے۔ ایہ ذبح اضطراری لے۔ اسدا کھانا جائز لے۔

چھرا یا علیل دامار یا ہویا ذبح نہیں ہوندا۔ کیونکہ ایہ چیزاں توڑ جانڈیاں میں۔ زخمی نہیں کر دیاں اونٹن دے ماریاں ہویاں وچ ذبح اختیاری دی لوڑ ہوندی لے۔

ذبح اختیاری اصل لے۔ تے ذبح اضطراری اس وابدل لے۔ اصل دیاں ہونڈیاں بدل دی لوڑ نہیں پیندی۔ ذبح اختیاری وچ جانور دا پورا خون نکل جاندا لے۔ تے ذبح اضطراری وچ خون مکتوراً مکتوراً نکلا لے۔

جدوں ذبح اختیاری تو عاجز آ جاوے۔ پھر ذبح اضطراری اختیار کرنی چاہیدی لے۔ مسلمان اہل کتاب (یعنی یہودی۔ نصرانی) لڑکے۔ عورت۔ گنگے تے بے بختہ شخص دا ذبیحہ حلال لے۔ آتش پرست۔ بت پرست۔ مرتد۔ احرام بدھے ہوئے شخص تے ذبح کر دے وقت بسم اللہ وے چھوڑ جان والے دا ذبیحہ درست نہیں لے۔ اگر بھل بھلیکھے بسم اللہ چھوڑ جاوے۔ اوس دا ذبیحہ حلال لے۔

اہم صاحب دی دلیل ایہ لے قرآن پاک وچ وارد لے۔ لَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ سَمِ اللّٰهِ عَلَيْهِ۔ نکھاؤ اس چیز نوں جس دے اتے اللہ دانالیا نہیں گیا۔ بھل بھلیکھے دے بارے وچ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد لے۔ سُرِّفَعَتْ أُمَّتِي الْخَطَاءَ وَالنِّسْيَانَ۔ میری اُمت نوں پھل چک معاف لے۔

ذبح دے وقت خداوند تعالیٰ دے نال دے نال کہے ہو ردانالینا یا اس طرح آکھا کہ اللہ ہی اس جانور نوں فلانے دی طرفوں قبول کر۔ ذبیحہ نوں مکروہ کر دیندا لے۔ ایہ لفظ اگر بسم اللہ پڑھن توں پہلاں یا جانور دے لٹان توں پہلاں آکھے جان۔ مکروہ نہیں لے۔ ذبح دا مقام گلے تے سینہ دی پٹی دے وچ لے۔ ذبح دے وچ زخرا۔ کھان پین دیاں رگاں۔ دوشہ رگاں اوسدے آ لے دوآ لے دیاں کٹیاں چاہیدیاں نہیں۔ چار وچوں ترے وی کٹیاں جان۔ تے ذبح درست لے۔

ذبح واسطے چھری تیز کرنی مستحب لے۔ سر دکھرا ہو جاوے۔ یا گدی دی طرفوں کٹناوی مکروہ لے۔ اونٹ دا خر کرنا سنت لے۔ یعنی اوسے سینے دے اتے یا گردن دے تھلے

نیزہ مار یا جاوے۔ گان۔ بکری دا ذبح کرنا بسنت لے۔
 ماں دے ذبح ہون نال اوسدے پیٹ دا بچہ ذبح نہیں ہوندا۔ ذبح دے بعد پیٹ
 وچوں بچہ مردہ نکلے۔ تے مردار ہووے گا۔ زندہ نکلے تے اوس نوں ذبح کیتا جاوے۔

حلال۔ حرام جانور

- ۱۔ کچلیاں والے جانور حرام نہیں۔ یعنی ونکیاں دنڈاں والے۔ بلی۔ شیر۔ چیترا۔
- ۲۔ پرندے جیہڑے پنجیاں نال شکار کردے نہیں۔ حرام نہیں۔ باز۔ ال۔ ترمسی۔ عقاب۔
- ۳۔ کھیتی وچ رہن والا کاں حلال لے۔ ابلتی کاں حرام لے۔ حرام تے مردار کھان والا۔
- ۴۔ وجو۔ گروہ۔ ڈہمو۔ کچھوا۔ زمیں وچ رہن والے جانور۔ سپ۔ چوہا۔ اٹھوہاں۔ اہلی
 (دوستیاں دا) کھوتا۔ خچر۔ گھوڑا حرام نہیں۔
- ۵۔ جھگی گہھا (گورخ) حلال لے۔
- ۶۔ خرگوش حلال لے۔
- ۷۔ جس جانور دا کھانا درست نہیں۔ اوسدا گوشت تے چم ذبح کرن نال پاک ہو جاوے نہیں۔
 کھانا حرام لے۔
- ۸۔ آدمی۔ سور دا چم پاک نہیں ہووے گا
- ۹۔ پانی دے جانوراں وچوں مچھی توں بناں باقی سارے جانور حرام نہیں۔ آپ مرکے تردی
 تردی پانی دی سطح اتے آجان والی مچھی دی حرام لے۔
- ۱۰۔ مچھی تے ٹڑی (مکڑی)۔ کھیتاں نوں کھان والی، بغیر ذبح دے حلال نہیں۔

نماز دے فرض

نماز دے چھ فرض میں۔

- ۱۔ قیام | کھڑا ہونا۔ یعنی اتنا کھلونا جس دے وچ فرض قرأت کیتی جاسکے۔
 فرض تے واجب نمازاں وچ کھلونا فرض لے۔ باقی وجہ نہیں۔
- ۲۔ فجر دیاں سنناں وچ کھلونا فرض لے۔
- ۳۔ تراویح وچ کھلونا فرض نہیں لے۔

عذر دیاں ہونیاں کھلونا فرض نہیں۔

۲۔ قرأت | یعنی قرآن مجید دا پڑھنا۔ اک آیت لمی دا پڑھنا فرض لے۔ تے چھوٹیاں آیتاں دا پڑھنا۔

- ۱۔ فرض نمازاں وچ صرف دو رکعتاں وچ قرأت فرض لے۔
- ۲۔ وتر اتے نفل نمازاں دیاں ساریاں رکعتاں وچ قرأت فرض لے۔
- ۳۔ رکوع۔ ہر رکعت وچ اک وار رکوع کرنا فرض لے۔ اتنا جھکنا چاہیدا۔ دونوں ہتھ گڈیاں تک لگ جاں۔

۴۔ سجدہ۔ ہر رکعت وچ دو سجدے فرض نہیں۔ اک سجدہ قرآن پاک دی رونال فرض لے تے دوجا سجدہ حدیث نال ثابت لے۔

۵۔ قعدہ اخیرہ۔ یعنی دوجا التھیات۔ جیہڑا نماز دی آخری رکعت وچ دوہاں سجدیاں دے پیچھے ہوندا لے۔

۶۔ نمازوں اپنے فعل نال پورا فرض لے۔

نماز دے مستحب

- ۱۔ تکبیر تحریمیہ اکھدیاں مرداں نوں اپنے ہتھ پادر وچوں باہر کٹھنے جدوں عذر نہ ہووے۔
- ۲۔ کھلون دی صورت وچ نماز سجدہ دی جگہ جمائی رکھنا۔
- ۳۔ ممکن حد تاہیں کھنگ یا اباسی نوں روکنا۔
- ۴۔ اباسی آجلے اوس نوں ہتھ نال بند کرنا۔
- ۵۔ امام صاحب دے قد قامت الصلوات کہن نال تکبیر تحریمیہ اکھنا۔
- ۶۔ دوہاں التھیات وچ اوہ ہی التھیات پڑھنا جیہڑا حضرت عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ ہوراں توں مروی لے۔
- ۷۔ دعا قنوت اللہم انا نستعینک پڑھنا۔

نکاح

فضولی : اوہ شخص لے۔ جیہڑا نہ دل ہووے۔ نہ اسیل ہووے۔ تے نہ وکیل ہووے۔

- اصیل : اوہ شخص اے جیہڑا اپنے نال نکاح کراوے ۔
- وکیل : اوہ شخص جیہڑا کے دوجے دا نکاح کرا نڈا لے ۔ پر اوسدی اجازت نال ۔
- ولی : اگر وکیل بغیر اذن دے نکاح کراوے ۔ اگر اینہاں دوہاں وچ اوہ قرابت لے ۔
- جیہڑی نکاح وچ معتبر ہوندی لے ۔ اوس نون ولی کہندے ۔
- فضولی : اگر اوہ قرابت نہ ہووے ۔ اوس وقت اوہ آدمی فضولی کہلانڈا لے ۔

حامد شاہ عباسی

ناں - حامد شاہ ناں لے۔ تخلص حامد کر دے سن۔ پیو دانان سید عطا اللہ ولد سید اعظم سی۔
 ماورالہنر دے علاقے دے رہن والے سن۔ اینہاں دا پیدائش واسن ۱۱۶۱ ہجری لے۔ ایہ
 عباسی خاندان نال تعلق رکھن والے سن۔ اینہاں دے وڈیرے ایران زمین وچوں نقل مکانی کر کے
 ہندوستان وچ آگئے۔ اونہاں نے اک جگہ ٹھک کے اپنا مقام نہیں کیتا۔ جائیں جائیں پھر
 تے اک شہرتوں دوجے شہر وچ نقل مکانی کر دے ہے۔ اسدے متعلق خود لکھدے نیں۔
 اخبار حامد ویلوچ -

وطن بزرگاں کچھیلیاں ماورالہنر یقین

مول نہ وطن بیٹریا اندر ہند زمین

اپنے جنم دے بارے حامد ہو رہیں خود لکھدے نیں۔

کیتا سی اہ شروع جاں عمر سی آہی ویہ

کیتا جدوں تمام سی عمر آہی تریہ

ہجرت بعد رسول دے جس دن تھی تیار

آہی سن اکاڑے اک سو اک ہزار

قصہ ہو یا ختم جاں کیتے بیت شمار

ہینج ویہاں تے ہینج سے ہو یا ہینج ہزار

ای قصہ حامد ہوراں نیں ویہ سال دی عمر سے شروع کر کے تریہ سال دی عمر وچ ختم

کیتا۔ وہ سالان دی بوچ قصہ پورا ہو یا سے

دساں برساں وچ آکھیا قصہ جوڑ تمام

ایس توں اہ وی پتہ چلدا اے کہ حامد ہوراں ویہ ورہیاں دی عمر وچ شعر کنا شروع کیتا سی۔
جدوں ایر قصہ لکھیا جا رہیا سی۔ اوس وقت حامد ہوریں موضع چونہ تحصیل پٹھان کوٹ وچ
اک مسیت دے پیش امام سن۔ نام لوکان نوں و عطا نصیحت کرناں آپ ہواں داکم
سی۔ اپنی امامت دے بارے لکھدے نیں۔

آک یار جگا وندا مینوں نال نیاز

اٹھ اما ما حامد اہویا وقت نسا

کشتہ ہوریں لکھدے نیں۔ حامد ہوراں دا وعظ کجھ کڑاڑا ہوندا سی۔ پنڈیاں راجپوتناں

نے اک مراسی کولوں اینہا مذی (ہجو) سٹھ لکھوائی۔ جسدا اک شعراہ سی۔

حامد ملا شاعر لانسٹرا جیہا قد

وچ مسیت پیٹھ کے کس کے ماسے

حامد ایر سن کے ہولا کھا ہو گیا۔ اوسے وقت جواب دتا۔

حامد اے چاہیں غازی تھیویا لک نبھیں تلوار

پہلوں ماریں نگھڑاں پچھوں کانس مار

کے ہندو جوتشی نے کجھ ہون والیاں گلاں کیتیاں۔ حامد ہوراں آکھیا سنیب دا علم

اللہ تعالیٰ دی ذات نوں اے۔ جوتشی نے چوٹ کر دیاں آکھیا ایہ علم مسلماناں نوں نہیں آوندا۔

دایہ جانن واسطے کہ نجوم۔ جوتش دا علم مسلماناں نوں نہیں آوندا۔ پہلے ابو معشر بلجی۔ ابوریگان

البیرونی تے حکیم عمر خیانی ہوراں دے حالات زندگی پڑھے۔ پھر اندازہ لاؤ۔ کہ ہندو جوتشی بالکل

جھوٹا سی، حامد ہوریں گرمی کھا کے بنارس جاوڑے۔ اوتھے جوتش دا علم چنگل طرن پڑد کے

واپس وطن آئے۔ تے ہندو جوتشیاں نوں ونگاریا۔ آکھیا۔ نجوم جوتش دا علم عربی فارسی و ہندو

پرہیں ہندی وین وی مقابلہ کران واسطے تیار ہاں۔

جنگ نامہ ختم کران دے بعد حامد ہوراں اپنی دہ سالان دی محنت نوں پر تھی سنگھ بسنت

باندھوے راجے دے وزیر اللہ بخش دی خدمت وچ پیش کیتا۔

اوس درباروں ویکھیا میں ہے اک وزیر

وسے وین تولا برے اوہ صاحب تدبیر

مسلم مومن آوندا نظرے نیت راس

نام وزیر اللہ بخش اندر قوم مہیناس

جنگ نامے دی وجہ تالیف وچ لکھدے نہیں۔

ناہیں دعویٰ شعردا ناہیں شاعر مول

گنڈ تپ میرا ہو گیا وچ جناب متبول

پہلوں میں حسین وی کہی شہادت جان

قصہ مول نہ آکھیا آما وچ کھچپان

میں ڈٹھے ونج خواب دے حضرت حسن حسینؑ

جگر رسول اللہ دے شیر اندر ثقلین !

دوہاں نے فرمایا عاجز تائیں جان

حالت ساڈی جو ہوئی کرہن کل عیان

جو کچھ ساڈا آکھیا دتا سب سنا

راضی ایس غلام تے ہوئے شیر خدا

مینوں حضرت حسن نے اوہ منہ رابا جان

تہمت میرے حرم دے اتے مول نہ آن

زہر دتی اسمائے میرے تائیں گھول

کہ بانو دانام کیوں قصے اندر رول !

کہیا شاہ حسین نے میں ہو یا مظلوم

ایپر میرے ویر دا قصہ کر معلوم

پانی فتح یزید نے آن امام حنیف

کیکر میرے ویریاں پہنچی سی تکلیف

حالت ساڈی جو کہی ہوئی ہے اہ خوب

ایپر شاہ حنیف دا قصہ ہے مطلوب

حامد ہوراں دی دوجی کتاب اخبار حامدے - جیٹہری سالہ ہجری وچ لکھی گئی۔ اس

دے وقت دنیا دی پیدائش - حضرت آدم علیہ السلام - رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دے

حالات - دوزخ - بہشت برو جزا - سزا داذکر لے۔
 آہے سن ستانوے اک سواک ہزار
 ہجرت پاک رسول دی ہوئی اتہیہار
 جاں میں اس کتاب دے کیتے بیت شمار
 چھتر سبھے بیت لے تیسراں جاں ہزار

۱۳۶۶ شعر ہوئے۔

حامد ہوراں دی تہیجی کتاب ہیر حامد لے جیہڑی ۱۲۲۰ ہجری وچ مکمل ہوئی۔ اسدے
 وچ نویں گل اہ لے کہ ہر عنوان دے بدلے اک دو بیتی چار مصرعیاں والی لکھی لے۔ جیہڑی عنوان
 واکم دیندی لے۔

صفت خدا دی کیمیا پارس نعت رسول
 جس اوج زر ہونڈی وچ درگاہ معتبول
 صفت خدا رسول دی کہے سول معتبول
 حامد وچ جناب دے کون اسد اسمتول
 ایہ رباعی حمد دا عنوان لے۔ پھیر حمد اسطرح شروع ہونڈی لے۔

پہلاں رب دی صفت ثنا کیئے خالق پاک ہے سبھ جہاں دا جی

موجودا ساری جو موجود کیتی خاوند عرش تے کون و مکان دا جی

کشتہ ہوراں نے ہیر حامد لے متعلق بہت کچھ لکھیا۔ جیہڑا اونھاندے کہئے ہوئے تذکرہ وچوں
 پڑھیا جاسکوالے۔ کہ ہیر نے راجھے دی ننیا کرن دے بعد اک فرضی چود ہویں رات و افسانہ
 گھر کے لکھ دتا لے۔ پھیر ہیر راجھے دے جذباتی عشق نوں سچے عشق دانان دے دتا لے۔ کہ
 ہیر دیان سہیلیاں دا طورے خان دی فوج نال ٹا کر ا دکھا دتا لے۔

حامد ہوراں دی ستویں کتاب احکام الصلوٰۃ واذکر کشتہ ہوراں نے اپنے تذکرہ وچ کہہ
 نہیں کیتا۔ شفیع عقیل اپنی مشہور کتاب پنجابی کے پانچ قدیم شاعر وچ کیتا لے۔

حامد ہوراں دی وفات بارے سارے تذکرے خاموش نیں۔ اونھاں دی وفات دا کچھ

پتہ نہیں چلدا۔

پنجابی مرثیے دے بارے۔ پنجابی زبان وچ مرثیہ پرانیاں دناں توں لکھیا جاندا لے۔

شاعری دی سوٹیاں چوں قسماں وچ اک مرثیہ وی اے۔ غزل۔ قصیدہ تے بُبائی باقی دیاں ترے
 قسماں نیں۔ مرثیہ عربی۔ فارسی شاعری وچ اک مستقل صنف اے۔ فارسی شاعری دا اثر اُردو تے
 پنجابی یا باقی زباناں اتے ہويا۔ اس واسطے پنجابی وچ مرثیہ لکھن والیاں دی تعداد بہت زیادہ اے
 پنجابی شاعری دی وچ واقعہ کربلا دے متعلق جو کچھ لکھیا جاندا اے۔ اوہ اک موقع یا اک کردار یا کسے
 اک چیز دی تفصیل اتے مشتمل نہیں ہوندا۔ بلکہ اُردو۔ فارسی شاعراں دے برخلاف اُردو توں لے
 کے آخر تک جنگ نامے دے سارے حالات لکھ دتے جاندے نیں۔ واقعہ کربلا دے بارے
 جتنے وی جنگ نامے لکھے جاندے نیں۔ اونھاں وچ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہور ان دی پیدائش توں
 لے کے یزید دی وفات یا امام حنیف ہور ان دی جنگ تیکر بیان ہوندا اے۔ جنگ نامہ حامد داوی
 ایہو انداز اے۔

بہت سارے جنگ نامے ایہو جیسے وی نیں۔ جنھاں وچ کربلا وچ شہید ہون والیاں وچوں
 کسے اک دے مفصل حالات دتے جاندے نیں۔ ایہ وی ضروری نہیں۔ جنگ نامہ وچ صرف کربلا
 دے واقعات ذکر کیتا جاوے۔ بلکہ پنجابی وچ جنگ بدر۔ جنگ احد یا دو جہاں جنگاں دے حالات
 وی جنگ نامے دی سورت وچ پیش کیتے جاندے نیں۔

جنگ نامے زون رجز نامہ وی کیا جاسکدا اے۔ کیوں جے اس دے وچ مختلف جنگاں دے
 واقعات تے درج ہوندے نیں۔ نلے ژاں دا نقشہ بیان کیتا جاندا اے۔ چونکہ واقعہ کربلا
 دی انصاف تے ظلم اتے حق تے باطل دا معرکہ سی۔ اس واسطے پنجابی شاعراں نے اس واقعہ نوں وی
 جنگ نامے دی شکل وچ پیش کیتا اے۔ مرزا انیس اتے دبیر ہور ان نے اسے واسطے حضرت امام
 ہور ان اتے اونہاندے ساتھیوں دی منظوم بی بی تے شہادت اتے خاص انداز وچ اُردو زبان
 وچ مرثیے لکھے۔ اس مرثیہ لکھن دا اثر پنجابی شاعراں اتے وی پایا۔ اونہاں نے جنگ نامہ دی سورت
 وچ اس واقعہ نوں دگداز انداز وچ پیش کیتا۔

پنجابی زبان وچ کئی جنگ نامے موجود نیں۔ شفیع عقیل ہور ان دی تحقیق دے مطابق سب توں
 پرانا جنگ نامہ حافظ شاہ جہاں ہور ان دا لکھیا ہويا اے۔

باوا بدھ سنگھ ہوری پرم کبالی وچ لکھدے نیں۔ حافظ شاہ جہاں مقبل ہوری محمد شاہ دے
 زمانے وچ ہوئے نیں۔ اونھاں اپنا جنگ نامہ ۱۱۵۹ ہجری مطابق ۱۷۶۶ عیسوی وچ لکھیا۔ پروفیسر
 احمد حسین قریشی ہوری اکھ دے نیں۔ سب توں پرانا جنگ نامہ پیر محمد کاسبی ہور ان نے ۱۰۰۱ھ

مطابق ۱۵۹۲ عیسوی وپن لکھیا۔

شفیع عقیل ہوراں دی تلاش تے تحقیق دے مطابق پنجابی جنگ نامیاں دی فہرست

تھلے لکھی جاندی لے۔

- ۱۔ جنگ نامہ از پیر محمد کاسبی مطابق ۱۵۹۲ عیسوی۔
- ۲۔ جنگ نامہ از حافظ برخوردار۔ عالمگیری عہد دی تصنیف لے۔
- ۳۔ جنگ نامہ شاہ جہان مقبل ۱۱۵۹ ہجری مطابق ۱۷۴۶ عیسوی۔
- ۴۔ جنگ نامہ از حامد شاہ عباسی ۱۱۹۱ ہجری مطابق ۱۷۷۷ عیسوی۔
- ۵۔ جنگ نامہ از احمد یار۔
- ۶۔ گلزار حسین از حسین۔ سر شہادتیں دار جہ لے۔
- ۷۔ جنگ نامہ از شاہ چراغ۔
- ۸۔ روضۃ الشہداء از میاں رکن دین۔
- ۹۔ جنگ نامہ امام الحق از میاں غلام مصطفیٰ ۱۲۳۸ ہجری مطابق ۱۸۲۲ ع۔
- ۱۰۔ جنگ زیتون از امام بخش ۱۲۷۴ ہجری مطابق ۱۸۵۷ ع۔
- ۱۱۔ جنگ نامہ حنیف از حامد شاہ عباسی۔
- ۱۲۔ جنگ نامہ امام الحق از حاتم علی ڈسکوی ۱۲۲۰ ہجری مطابق ۱۸۱۲ ع۔
- ۱۳۔ جنگ زین العرب از اکبر علی شاہ قانون گو۔
- ۱۴۔ جنگ نامہ از احمد دین۔
- ۱۵۔ جنگ نامہ از احمد یار۔
- ۱۶۔ جنگ بدر از احمد یار۔
- ۱۷۔ جنگ امامین از محمد بوٹا ۱۳۳۰ھ مطابق ۱۹۱۱ ع۔
- ۱۸۔ جنگ نامہ از مولوی نجم الدین فائر۔
- ۱۹۔ جنگ نامہ از غلام حسین شفیع۔
- ۲۰۔ جنگ نامہ از محمد اعظم۔
- ۲۱۔ جنگ نامہ از مرزا عبدالحمید۔
- ۲۲۔ جنگ نامہ از محمد بخش۔

- ۲۳ - جنگ بدر از ایس۔ کے عزیز۔
- ۲۴ - جنگ علی از عظیم۔
- ۲۵ - جنگ زین العرب از نامعلوم۔ اسد کے مکھن والے واپتہ نہیں چل سکیا۔
- ۲۶ - جنگ علی از نامعلوم۔
- ۲۷ - جنگ رسول کریم از امام دین۔
- ۲۸ - جنگ نامہ از منظور احمد۔
- ۲۹ - جنگ نامہ علی از کریم بخش۔
- ۳۰ - جنگ نامہ کربلا از امیر علی جالندھری۔
- ۳۱ - جنگ نامہ از مولوی حبیب اللہ۔
- ۳۲ - وڈا جنگ نامہ از امیر علی شاہ۔ ایہ لاہور سے رہن والے سن۔ اینہاں سے ناں والا ہور وچ اک محلہ ہے۔
- ۳۳ - کار نامہ کربلا از ایم اے حسمت۔
- ۳۴ - شہادت نامہ از علم دین۔
- ۳۵ - شاہ نامہ کربلا از اقبال دائم۔ ایہ ضلع گجرات موضع واسو سے رہن والے ہیں۔ بچے زندہ ہیں۔
- ۳۶ - فاطمہ دلال از اقبال دائم۔ ایہ ضلع گجرات موضع واسو سے رہن والے ہیں بچے زندہ ہیں۔
- ۳۷ - واقعہ کربلا از عبدالرحیم استاد لاہوری۔
- ۳۸ - جنگ نامہ حضرت علی از مولوی محمد حسین۔
- ۳۹ - زین العرب از نذیر احمد منظور۔
- ۴۰ - جنگ زیتون از امیر بخش۔
- ۴۱ - جھوک امام حسین از موسیٰ لدھیانوی۔
- ۴۲ - جھوک امام قاسم از موسیٰ لدھیانوی۔
- ۴۳ - سی حرفی از مولوی نور احمد چشتی۔
- ۴۴ - باران ماہ پانی از ملکھی رام۔
- اینہاں توں علاوہ ہور وی باران ماہ تے سی حرفیاں ملدیاں نیں۔

پنجابی زبان وچ مرثیہ جنگ نامہ دی صورت وچ ای لکھیا جاڈا اے۔ اسے واسطے زیادہ واقعہ
 کر بلا دے حالات اتے مشتمل ای مرثیہ طرے نہیں۔ کیوں جے اس دے وچ بہادری دے کارنامے
 شہادت حاصل کرن والیاں دیاں قربانیاں دے حالات طرے نہیں۔

حامد ہوراں دیاں باقی تصنیفاں

جنگ نامے توں علاوہ حامد ہوراں نے چھ کتاباں ہور لکھیاں نہیں۔

- ۱۔ جنگ نامہ ۱۱۹۱ ہجری وچ تیار ہویا۔
- ۲۔ اخیار حامد۔ ۱۱۹۷ ہجری وچ تیار ہوی۔
- ۳۔ بہیر حامد۔ ۱۲۲۰ ہجری وچ مکمل ہوی۔
- ۴۔ گلزار حامد۔
- ۵۔ تفسیر حامد۔
- ۶۔ فقر نامہ حامد۔
- ۷۔ احکام الصلوٰۃ۔

آئیناں کتاباں دالکھناں اس گل دا ثبوت اے۔ کہ حامد ہوریں قادر الکلام شاعر سن۔ شعر کہن
 دی قدرت ای شاعری توں واقفیت دا ثبوت اے۔

(شفیع عقیل ہوراں دی کتاب پنجالی کے پانچ قدیم شاعرتوں فائدہ لیا گیا ہے)

جنگ نامہ حامد

حامد شاہ ہوراں نہیں اپنے جنگ نامہ دی ابتدا اللہ تعالیٰ دی تعریف نال کیتی ہے۔ فارسی، اردو تے دوجیاں مشرقی زبانان دیاں شاعراں دا ایہو دستور سی کہ اوہ سب تو پہلے اللہ تعالیٰ دی تعریف اوسدے بعد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی نعت تے بعد وچ کتاب لکھن دی وجہ لکھدے سن۔ حامد شاہ ہوریں دی اس لحاظ نال اونہاں توں ہچکھے نہیں۔ سب توں پہلان کتاب دا عنوان حمد باری ہے۔

لکھ لکھ حمد خدائے نون جس نے کل جہان

نوروں ساز بنا یا کیتا کن فرمان

کیتے اللہ پاک نے چوداں طبقہ کچھ پان

سب زمیناں رکھیاں بن تھماں آسمان

اندر سورج پھرتے تارے دین مسہا

زینت ایہ آسمان دی کیتا آپ خدا

واہ واہ زمین سہاوندی اللہ آدم نال

خلقت وچوں آدمی دانش نال کمال

سہ فرشتے انبریں پڑھدے ہیں تسبیح

آدم کہن اللہ دی سب توجید فصیح

اسے طرح اللہ تعالیٰ دی حمد بارے اُنی شعر ہور موجود ہیں۔ اوسدے بعد رسول کریم

صلی اللہ علیہ وسلم دی نعت آندی ہے۔ جس دے شروع دے شعر اس طرح ہیں۔

سو سو نعت رسول دی آئی وچ فرمان

نہیں کی نعت رسول دی لائق کراں بیان

طہ تے یسے رب لکھے جس دی شان
 و الشمس اتے والقمر بھی صفت رسول کھپان
 خادم وحی رسول دانوری قدر کھپان
 نور کریم رسول دیوں ہو یا سب جہان
 نعت دے بعد صفت چار بار کبار رضی اللہ عنہم دی تعریف آندی اے۔ نعت دے اکی
 شعر ہو نہیں۔

پہلا یار رسول دا ابا بکر صدیقؓ
 بیٹا ابی قحانہ دا بندہ نیک طریقی
 یار پیارا نبی دارات دن عنہم خوار
 جس دی صفت قرآن و پرچ کیتی رب غفار
 دو جا یار رسول دا جانی عمر خطاب

یاراں دے وچ لاڈلا حضرت دا اصحاب
 آئی جس دی صفت اے روشن وچ قرآن
 کی کچھ حضرت عمر دی خوبی کراں بیان
 تیسرا یار رسول دا ہے حضرت عثمان
 رات دنے جس بیٹھ کے کیتا جمع قرآن

بہت پیارا نبی دا ذوالنورین کھپان
 کی خوبی عثمان دی ہوندی کراں بیان
 چوتھا یار رسول دا حضرت شاہ علی
 عالم راہ خدا دے کیتا جنہاں خلی
 شاہ علی صفت ہے لکھی وچ قرآن

اولی اصحاب رسول جو ہے وچ جہان
 اس دے بعد اوہ کتاب دے جوڑن دے بارے لکھدے نہیں۔ اینہاں شعراں وچ
 اکی اونھاں نہیں کسے نفسی کر کے اپنے متعلق لکھیا اے۔ جو میں مولانا روم ہوراں نے لکھیا سی۔
 من زانم فاعلانن فاعلات
 شعر می گویم بہ از قد و نسبت

نالے کسر نفسی کر گئے۔ نال اسی اپنی شمنوی دا وزن کھ گئے۔ اسی طرح حامد شاہ ہوراں دی کسر نفسی
توں کم لیا اے۔ اپنی اس رزمیہ مشہور نظم دا وزن وی دس گئے نہیں۔ نالے ایہہ وی دس گئے نہیں۔ مینوں
قافیہ تے رویت نال کوئی عرض نہیں اے۔

مینوں عرض نہ قافیہ نہ کجھ نال رویت

زاری دل دے واسطے حالت کہاں شریف

فعلًا فعلًا فاعلًا فی الحال

مینوں خواہش مول نہ وزن برابر مال

عروضی اعتبار نال فعلًا دی کتاب فعلن دی صورت وچ ہونی چاہی اے۔ کم سواد کاتب نے فعلًا
بنادتا۔ اگے فاعل وی فاعلن دی شکل وچ لکھیا جانا چاہی اسی۔ اتھے وی فاعل درج کر کے شاہ صاحب
اتے اتہم لان دی کوشش کیتی گئی اے۔ نالے اصل وچ فتح اے۔ بیہڑا اپنی جگہ تے آنا
چاہی اے۔

نظم نثر وچ فرق نہ جانا ناہیں مول !

حال شہیداں آکھیا ایہ میں جت کت سول

میں الفت تے طوٹے وچ کجھ فرق نہ جان

سین صاوند بکھیات فیه وچ پچھان

ناہیں دعویٰ شعردا ناہیں شاعر مول

گنڈھ تپ میرا ہو گیا وچ جناب متبول

ایہ گل درست اے۔ شاہ ہوراں میں قافیہ دی پرواہ کیتو نیاں اسی شعردے زور تے

اپنے دل دا مطلب بیان کیتا اے۔

رکھ زراعت نہ میں دے سبزی پھل بہار

پتھر کیتے زمین تے ندیاں کل پہاڑ

اس شعروچے دے دا قافیہ ڈے نال بندھ دتا اے بیہڑا شعری ضرورت نال تے درست

ہوویگا پر شعراں دی تھوڑی پورا قول نہیں تھلا۔ کتاب دا پوری طرح مطالعہ کرن نال معلوم ہوندا اے

اونھاں دیاں شعراں وچ فن دے اعتبار نال کئی ہور کمزوریاں بھی پایاں جاناں نہیں قافیاں وچ

بہارتے پہاڑ دی طرح ہور کئی بے احتیاطیاں نظر آندیاں نہیں۔ مثلاً شاہ صاحب س تے ث نون

ہم قافیہ ق نون ک نال ہم قافیہ کر دیندے نہیں۔ کئی مقامات اتنے اک آواز دے لفظاں نون ہم قافیہ قرار دیندے نہیں۔ ہور دا قافیہ کروڑ نال ملا دیندے نہیں۔ ایہ مثال وی بہارتے پہاڑ دی طرح طبیعت نال مانوس نہیں ہوندی۔

کئی مقامات اتے انھاں نہیں۔ ایسے الفاظ نون ہم قافیہ قرار دتالے جیڑے نال اتے صوتی اعتبار نال اکو جیہے ہوندے نہیں۔ نہ ای وی دے حرفاں دی کوئی لحاظ کیتا جائے۔ معنوی اعتبار نال بالکل بے جوڑ تے ان مل معلوم ہوندے نہیں۔ مثال دے طور اتے۔

تمام دا قافیہ گھراں نال کردتالے۔

رداں دا آرام نال

غبار دا بے حال نال

جوان دا حرام نال

مشکور دا رسول نال

ایہ ساریاں خامیاں اجیہاں نہیں۔ جیڑیاں حامد شاہ نون شاعر ہون توں وی انکار کروا دیندیاں نہیں۔ ہو سکدالے۔ شاہ ہوراں نہیں اپنی کسر نفسی دا اظہار کردیاں ہویاں حقیقت بیان کردتی ہووے۔ کہ اوہ شاعری دے میدان وچ یکہ تاز نہیں۔ پر لوکان میں اس کمزوری نون غیب سمجھیا لے۔ اونھانڈی شاعری اتے اعتراض کیتا لے۔ احمد یار ہوریں اونھانڈے متعلق اکھیرے نہیں۔

حامد وی اکھوایا شاعر اپنی نال زبان

گویا حامد ہوراں وی ایہو جیہی زبان استعمال کر کے اپنے آپ نون شاعر اکھوایا لے۔ اونھانڈی شاعری اتے طنز کیتا لے۔

پیر مہیاں محمد بخش ہوراں حامد شاہ دی تعریف تھلے لکھیاں ہویا شعر اس انداز وچ لکھیا لے۔

کہ پڑھن والے نون پتہ چلدا لے۔ حامد بہت امی وڈا شاعر سی۔ میاں صاحب فرمائے نہیں

حامد جس امام صاحب دا وڈا جنگ بنایا

ہک ہک سخن اوہدے وائل زجاندا پایا

اونھاں وی شاعری اتے اسیں اونھانڈے زندگی دے حالات وچ کھول کے بحث

کرائگے۔ قصہ جوڑن دی وجہ تالیف اس طرح بیان کردے نہیں۔

میں ڈٹے وچ خواب دے حضرت حسن حسین

جگر رسول اللہ دے شیر اندر ثقلین !

دوہاں میں مندرمایا عاجز تائیں جان

حالت ساڈی جو ہوئی کونوں کل عیان

میں جو کچھ سارا آکھیا دتا سب سنا

راضی اسیں عنلام تے ہوئے شیر خدا

میںوں حضرت حسن نے ایہ مندرمایا جان

تمت میرے حرم دی اتے مول نہ آن

زہر دتی آسمانے میرے تائیں گھول

کر بانو داناں کیوں اندر قسے رول

کہیا شاہ حسین نے میں ہو یا مظلوم

ایپر میرے ویر دا قصہ کر معلوم

پائی مستحیزد تے آن امام حنیف

کیکر میرے ویریاں پہنچی سہی تکلیف

حالت ساڈی جو کہی ہوئی ہے اوہ خوب

ایپر شاہ حنیف دا قصہ ہے مطلوب

ایناں شعراں دے بعد اٹھ شعر ہو رکھن دے بعد حامد شاہ نے عاشورہ دے دن

دی فضیلت بیان کیتی اے۔

درجہ سنیوں مومنوں روز عاشورے دا

اسنوں بہتیاں دناں تے کیتا فضل خدا

ایس دن سہی رب نہیں کیتا آدم جان

حضرت حوا ایس دن پیدا ہوئے پہچان

عاشورے دے دن دیاں فضیلتاں گن دیاں ہو یاں دس سنتاں وی لکھدے نیں۔ آکھدے

میں۔

روز عاشورہ سنتاں دس ہیں مومن حبان

اول روزہ رکھنا کراں ثواب عیان

دوبی سنت نہاوناں فجرے روز عاشور

بدلے قطرے اک دے سنوں ثواب دوز

تیجی سنت جان توں منگن نیک دعا

رحمت پاک جناب تھیں ہوندی نرت ادا

چوتھی سنت جان توں کرن زیارت جا

فاضل تے علما تیدی بہت ثواب ہے آ

پنجویں سنت پھپھیاں بیماراں دا حال

بدلے ہر ہر وال دے لکھدا جل جلال

چھیویں سنت پاویں سر مر اکھیاں حبان

اندھا مول نہ ہوسیا بخشس لیے رحمان

ستویں سنت جان توں کرساں ایہ بیان

پھیرں سیس تقیم دے اتے ہتھ پھپھیاں

اٹھویں سنت جے رے ہوں مومن دو

وچر انہاندے دلاں دے جو کجھ غصہ ہو

نازویں سنت جان توں کرنا بہت انعام

کہیا وچر حدیث دے نبی علیہ السلام

دسویں سنت ظاہر اٹھنی بجھ نساں

وچر جناب اللہ دے کر کے عجز نیاز

عاشورے دی فضیلت بیان کرن دے بعد جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوں دی

وفات دا بیان لے۔ وفات دا باب ذرا الما لے۔ اسدے بعد حضرت بی بی فاطمہ الزہراء رضی اللہ عنہا

دا مرثیہ پڑھنا بیان کیتا لے۔

پڑا غم بنی کا ہے مجھ پر دام

نہیں نکلتی غم میں مجھ سے کلام

ایہ مرثیہ سولہاں شعران والے۔ اسدے سارے شعراں وچ دو بے مصرعے ہم قافیہ
نیں۔ آخر وچ حامد ہوراں نہیں آکھیا لے۔
زبانی بی بی فاطمہ نے کہا !

یہ سن مرثیہ رووے حامد حسدا

یعنی بی بی فاطمہ ہوراں دی زبان وچوں جدوں ایہ مرثیہ نکلیا تے اس مرثیہ نوں سن کے
لے، حامد خدا وی رونداسی۔

اس دے بعد حضرت بی بی فاطمہ الزہرا رضی اللہ عنہا ہوراں دی وفات دا ذکر لے۔ پھیر
حضرت ابابکر صدیق رضی اللہ عنہ ہوراں تخت خلافت اتے بیٹھن دا ذکر لے۔ شروع حضرت ابابکر صدیق
ہوراں دا نسب ناواں شعراں وچ ای بیان کیتا لے۔

اوپر تخت رسول دے ابابکر صدیقؓ

بیٹا ابی قحاف دا بندہ نیک طریق

قحاف عامر دا پت سی عامر تائیں جہان

بیٹا آبا سعد دا روشن وچ جہان

سعد جو پت تمیم دا جمیاں نیک نصیب

تمسیم مرہ دالا ڈلا پیارا جگر تریب

مرہ دا پت کعب لے اوہ نواد احسان

ستویں پٹریھی جہلے نال نبی سلطان

اس دے بعد حضرت ابابکر صدیق رضی اللہ عنہ ہوراں دی وفات دا ذکر اس رنگ وچ کیتا

لے کہ اک یہودی نہیں قلمہ نام دی منافق عورت نوں زہر دین واسطے کہیا۔ اس نے آپ دی
دعوت کر کے کھانے وچ زہر ملا دتا۔

پھیر حضرت عمر رضی اللہ عنہ ہوراں دا خلیفہ ہونا تے پھیر اینہا مذی وفات جہیری شہادت دا

درجہ رکھدی لے۔ درج کیتی لے۔ پھیر حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہوراں دی خلافت تے شہادت

دا ذکر لے۔ پھیر حضرت علی رضی اللہ عنہ ہوراں دا خلیفہ ہونا۔ حضرت معاویہ تے حضرت عائشہ

رضی اللہ عنہا ہوراں نال جنگ دا ذکر کر کے اونہا مذی شہادت دا ذکر لے۔ پھیر زید دی پیدائش

دا بیان لے۔ تے اسدی برے کم کرن دی حقیقت وی درج کیتی لے جس دے متعلق

رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں منہ مایا لے :

سن توں حال یزید میں کراں بیان
 وچ کتاب جس طرح ڈٹھا اساں عیاں
 اک دن نبی کریم سہی ہو چلے اسوار
 نالے ژردے نبی دے پیارے یار
 نالے ژیا معاویہ پکڑے ہتھ رکاب

کہیا نبی کریم سڈے سی اصحاب
 میتھوں ژیا معاویہ دُور تفاوت نال
 حضرت نال معاد یہ کردا فیہ سوال
 میتھوں آج رسول جی کی ہوئی تفسیر

آج رسول کریم جی میتھوں ہو دل گیر ؟
 کہیا نبی کریم نے میں ناہیں دل گیر
 ناہیں ہوئی معاد یہ میتھوں کچھ تفسیر

توں میرا اصحاب این کھڑا پیارا جان
 یقینوں مشرب اللہ دا توں صاحب ایمان
 ایسے تری پشت تھیں آوے بد بویوں

بیٹا تیرا جسمی ظالم تے ملعون
 دشمن ساڈا ہو دسی ظلم کرے گا کل
 آل بیری نون مارسی جگ پیسی گل

اسدے بعد حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ ہوراں نے اپنیاں امیراں نون لکھیا کہ یزید
 بڑے کم کرن توں روکیا جاوے ۔ آکھدے نہیں ۔

اک دن عشم وچ معاویہ دیکھن کل امیر
 پُستہ آکھے نہ لگے چاہ نہ کرے شہیر

زناہ کرنی فاسقی پیندا انت شراب
 جگرا میرا ہو گیا اوکس توں بھج کباب

رکھدا کنجس بھگتے کردانت ہجوم

روزے حج، زکوٰۃ تھیں ہو یا اے محسوم

میرے تیس اسی ہو کرو دور فساد

پانی قول رسول دے ڈولی ہے اولاد

ایہ بہت لما بیان لے۔ اس دے بعد موسیٰ اشعر داندینہ شہرتوں باہر جان دی کیفیت

درج لے اسدے بعد امام حسین رضی اللہ دی منقبت وچ شعر نہیں۔ اہرے بعد امام حسن نون مارن دی

تدبیر بارے بیان لے۔ یزید نے مدینہ دے حاکم مروان نون لکھیا۔

پوشیدہ دیوندا ایہ خط شتر سوار

سراکھیں تے رکھدا چمدا اٹھ مردار

پڑھ کے خط یزید دا کردا منکر حرام

کی تدبیر بنائے کیکر مرے امام

مروان خدمت حسن دی لگا آدن حبان

ظاہر نال امام دے کر داسی تدبیر

حضرت حسن رضی اللہ عنہ دی اک لوٹھی اسماء نام دی سی۔ اسماء دی ہتھیں حضرت

امام حسن نون زہر دوا یا گیا۔ اوہ اوس زہر دے اثر نال فوت ہو گئے۔ تے شہادت دا درجہ

نصیب ہو یا۔

کلمہ طیب آکھ کے ہو یا حسن شہید

روون لگی خلق سی سکھ نہ سونگ یزید

عمر مبارک حسن دی برس چھتالی سی

پہلے روز محسوموں انہاں شہادت ہی

ہفتہ والا دن سی آہی سن پنجاب

دنیا فانی چھٹ کے ہو یا طرف اللہ

اندھرم امام دے ہو یا ڈا ہڈا شور

پت بھرا امام دے رونے کر کر زور

ہے ہے گھر گھر ہوندی پستی مینے آ
 شاہ حسن نون رووندی ساری پستی سپاہ
 لوسورج چن وی مٹھی ہو گئی
 کھلا سمند ہو گیا دھرتی کنب گئی
 جدوں امام حسن رضی اللہ عنہ دی شہادت وی غیر شام دے وچ حضرت معاویہ ہوراں
 نون پستی - اوہناں نیں بڑا ماتم کیتا - دعائے فاتحہ پڑھی -
 پستی شبہ معاویہ تائیں اندر شام
 وچ مدینے ہو یا حسن شہید امام
 روند اڈھاں مار کے پاڑے کل لباس
 ہتھاں اتوں اپنا کٹ کٹ کھاوے ماس
 نے امیراں اپنا کرے لباس سیاہ
 ماتم کر دے حسن دا ہر دم مارن آہ
 فاسخ آکے اکھدا روندازاروزار
 نال امام حسین دے کردا بہت پیار
 یزید نے اپنی خلافت دا اعلان کردتا - اوس نے امام حسین رضی اللہ عنہ ہوراں بیعت
 لین واسطے مدینے دے حاکم ولید نون خط لکھیا -
 وچ مدینے اسان دا خاصہ تھا نیار
 کرے حکومت ملک دی کردا جان نشار
 ولید اسدا ڈا معتبر حکم کرے معلوم
 وچ مدینے جو ہووے بیعت نہیں محروم
 سرکٹ اسدا بھیج دے جلدی اندر شام
 وڈی ایہ تاکیدے سن مسیہ اعلام
 قاسم کول ولید دے جاں آندا فرمان
 لکھیا ہو یا یزید دا پڑھدا پھول کچیان

زمین اتے لاجول پڑھ سٹ دیوے فرمان

میں کیوں وچ جہان دے ہوواں بے ایمان

بخش دیوے زمین جے مینوں کل یزید

بادشاہی جے ملک دی مینوں دے پلید

اندر خون حسین دے سعی نہ کرے ولید

وچہ جناب اللہ دے اوہ معتبول رشید

یزید نے پھیر دوجی وار ولید ہی طرف خط لکھیا۔

دوجا رفتہ لکھیا جلدی پھیر یزید

بیعت شاہ حسین کھوں میری لئو ولید

جے نہ کرے فتبول اوہ کھنڈا دہرو ولید

سرکٹ بھجج حسین دامیری ایہ تاکید

بھججے اک غلام نون طرف امام ولید

ہر ساعت لکھدا مینوں پیسا یزید

ایہ لے مینوں ہو رہی لکھیا آج یزید

جلدی شاہ حسین نون کرتوں کوہن شہید

جھب جھب کوہن مدینوں کر جاکتے امام

تیسرے پھوں آوندا لشکر طرفون شام

امام حسین رضی اللہ عنہم جیہڑے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دے دوہترے سن حضرت

علی رضی اللہ عنہ دے پتر سن۔ اوہ کس طرح یزید دی بیعت کر سکدے۔ کوفہ دے لوک حضرت

پاک امام ہوراں نون خطاں تے خط لکھ رہے سن۔ تیسں سچ اتے اوہ اسیں تہاڈے اطاعت گزار ہاں

اسیں تہاڈی بیعت کر دے ہاں لگاتار یقین دلان دی وجہ توں حضرت امام ہوراں اپنے گھر دے

بٹرو دے بندے لیکے کوفہ دی طرف جان دا ارادہ کیا۔ کئی لوکاں نے حضرت امام ہوراں نون آکھیا۔

تیسں کوفہ نہ جاؤ۔ کوفہ دے لوک دغا باز نہیں۔ تے وفادار نہیں۔

حضرت امام ہوراں نہیں کوفہ دے سرداراں نون خط لکھیا۔

تسین اساڈے معتبر کوفے دے سردار
بدلے دیوے تسان نوں ہر دم عفتار

مینوں کیتا تسان نہیں وچ جہاں متبول
اندر حشر تساندے ہوگ شمع بیع رسول

خط تسان دے میں پڑھے ہو یا ہاں خوش نود
راضی ہو یا تسان توں آپ اللہ معبود

تسین وچ جہاں دے میرے ہو رفیق
تسان نوں میری حب دی دبوے رب توفیق

چاچے دا پت بھیجا میں ہاں تسان پاس
نام جو مسلم شیر ہے روشن عقل قیاس

انام مسلم بن عقیل ہوریں اپنے چار پیراں نوں نال لے کے کوفہ دی طرف روانہ ہو گئے۔

لکھیا شاہ حسین دالے مسلم مردان
کوفیاں تائیں نال لے ہو یا جسد روان

آہے مسلم شاہ دے چارے ہی فرزند
دوتے وڈے جوان سن دوکڑے دل بند

کردے گلاں پیاریاں بکڑے بزرگ وار
چھڈ نیکے بکڑیاں تائیں نال پیار

نالے لے کے دو ہانٹوں چلیا مسلم شاہ
دونویں پیارے لاڈلے گھڑی نکرن دساہ

کوفہ پہنچ کے حضرت مسلم ہوراں میں حضرت ام نوں کوفیاں دی ونا داری ولوں لکھیا۔

کوفہ نظری آیا سارا تیری ذیل
کوفے دے وچ آتوں دل وچ نہ رکھ میل

تیرے اتے وڈالے کوفے دا اعتماد
کوفیاں تائیں دیکھ کے دل وچ ہو یا شاد

بیعت میسری اکیستی تیرے کوفے کل

کوفہ بند غلام اے حشرج نہ ہوندا مل

کریں نہ ذرہ ڈھل نول آون وچ امام

حراماں سنے امام جی کوفے آتمسام

نعمان بن بشیر نیں یزید دی طرف خط لکھیا۔ سارے حال دا کھول کے بیان کیتا۔ کوفہ والیاں

نیں حضرت امام حسینؑ دی بیعت حضرت امام مسلمؑ دے ہتھ اتے کیتی اے

بیعت شاہ حسینؑ دی راتیں دنے تمام

جا مسلم دی خدمتے کوفی کرن سلام

قاصد لے کے ٹرپیا عرضی طرفے شام

اگے جا یزید دے قاصد کرے سلام

اس دے بعد یزید میں ابن زیاد نول خط لکھیا۔ میں سنیا اے۔ امام مسلم نیں کوفہ وچ جا کے

امام حسینؑ دی بیعت یعنی شروع کر دتی اے۔ توں بصرے وچوں کوفے دی طرف جا کے امام

داسرکٹ کے بھیج دے۔

یہ سنیاں ہے کوفیاں اندر مسلم جا

بیعت شاہ حسینؑ دی دتی دھسم رچا

ساتھوں کوفی پھر گئے ہوئے ہن مردود

اد پر شاہ حسینؑ دے ہوئے ہیں خوشنود

حضرت امام ہوراں نیں بصرہ دے سرداراں دی طرف امام مسلمؑ دی بیعت کر کے لہنی

بیعت دے بارے لکھیا۔

تسین اساڈے معتبر بصرے دے سردار

نیکی دیوے تسانوں ہر دم رب عہنا

بھائی مسلم گھلیا ہن ہے کوفے ول

حب اساڈی جس نول آوے کوفے ول

کوفے بیعت آکر و میرے مسلم پاس

میں وی کوفے آوساں جاں کم ہوئے راس

امام صاحب مے کو ذچلے جان دے بعد کئی لوکاں میں حضرت امام ہوراں نوں منع کیتا۔ تسیں کوفے
 نہ جاؤ کوفے دے لوگ دغا باز نہیں۔ حضرت عبداللہ ابن عباسؓ ہوراں نے وی حضرت امام آگے
 عرض کیتی۔ کہ کوفے وچ نمک حرامی قسم دے لوگ نہیں۔ کعبہ چھوڑن دے بعد کم راس نہیں آٹے گا۔
 کیونکہ اینہاں کوفیاں میں حضرت علی رضی اللہ عنہ ہوراں نال وی دغا کیتا۔ نالے حضرت امام حسنؓ
 ہوراں نوں زخمی کردتا۔

نہ چھڈ کے شہر نوں حضرت شاہ حسین

نمک حرامی ملک مے اندر کوفے پیہن

عرض امام حسین تے کردا ابن عباس

کعبہ چھڑیں مول نہ کم نہ ہوسی راس

دغا کیتا سی کوفیاں حضرت نال غسل

زخمی کیتا کوفیاں نالے حسن ولی

کوفی نمک حرامی ہیں توڑن کر کے قول

کوہیوں شاہ حسین جی آوے دلوچ ہول

کیا شاہ حسین نے سن تو ابن عباس

میںوں مسلم شاہ نے کیتا نال قیاس

اک ہزار جوان نے کیتی بیعت سن

آیا مسلم پاس ہے دل وچ ناہیں ظن

پر حضرت امام جیہڑا بلند مقصد لیکے نکلے سن۔ اوس توں مُزموڑ لینا جو انردی دے خلاف سی

نالے حضرت امام ایہہ کدوں گوارا کر سکدے سن۔ کہ اک فاسق فاجر دی بیعت کر کے اسلام دی لہی

شمع نوں بجھا دتا جائے۔ نالے رسالت دی گود وچ کھیدے ہوئے امام ایہہ جیہاں تکلیفاں

توں کدوں گھبراوندے سن۔ جیہڑیاں اسلام دی راہ وچ اوہناں نوں آن والیاں سن۔

حضرت امام ہوراں نے آکھیا :-

کیا امام حسین نے ہے تقدیر دے وچ

وس نہ میسرا چلدا قسمت کھڑ دی کھج

حضرت امام ہوراں اپنے چاچے دے پتر امام مسلم ہوراں نوں کوفے دے حالات پتر کرن واسطے پہلے بھیج دتا۔ اونہاں نے کوفہ آکے بیعت لین واسطے لکھیا۔ حضرت امام اونہاں دی اس یقین دہانی اُتے کوفہ دی طرف روانہ ہو گئے۔ پر کوفیاں نے دغا کر کے حضرت امام مسلم ہوراں نوں قتل کر دتا۔

فجرے کوچ امام کر وچ سقوتے آ

ڈیرہ وچ سقوت دے تنبو دین ٹکاء

آ امام حسین سا بیٹھا تنبو وچ

غمگین تے اداس سی بہت ہو یا دل زچ

کوفیوں آ اک مرد نے ڈاہدی ماری آہ

اد نوں پکھچدا ادسنوں دین دنی دا شاہ

کہے تنبو وچ آکے ماری ہے تده آہ

کھتوں آیوں چل کے کی ہے تیرا راہ

کروا امام تھیں کوفیوں حسان امام

سر مسلم عقیل دا گھلیا ہے گٹ شام

جدوں حضرت امام ہوراں کوفہ والیاں دی دغا بازی تے بے وفائی سئی۔ تے امام مسلم

ہوراں دی قتل دی خبر وی حضرت امام ہوراں نوں مل گئی۔ اونہاں اپنے نال دیاں ساتھیان

نوں آکھیا۔ کوفہ والیاں نے دغا کیتا لے۔ میں یزید نال لڑائی لڑاں گا۔ میں تساں ساریاں توں

راضی ہاں۔ تنہا ڈے وچوں جیہڑا واپس جانا چاہے۔ اوہ چلا جائے۔ میری طرفوں کسے اُتے

کوئی جبر نہیں۔ جس نوں شہید ہون دی خواہش لے۔ اوہ میرے نال چلے۔ تے ثواب

حاصل کرے۔

دغا کمایا کوفیاں مسلم ہو یا شہید

وچ بہشتاں جا پیا بندہ نیک رشید

اچ تساں نوں کھول کے اکھاں کرتا کید

ٹریا میں شہید ہون لڑساں نال یزید

راعنی میں جس جاوٹاں پچھے مڑے شتاب
 ہونا جس شہید ہے چلو لو تو اب
 کر دے عرض امام تھیں سب امیر اصحاب
 رخصت کرو قبیلیاں ایتھوں مڑو شتاب
 کہیا امام حسینؑ نے عیش نہ جیون وچ
 مینوں آندا موت نے کوفہ دیوچ کھج

جو ہوئی سو ہو رہی کھچاں نہ مڑساں مول
 جو اندر تفتدیر دے مینوں اوہ قبول

دغا کمایا کو فیان اڈی خسر تمام
 مسلم ہو یا شہید ہے کوفہ وچ امام

اک کھچاں تڑپٹے جو سن نال حسین

مٹھوڑے جیے رہ گئے نہ دل اندر چین

حضرت امام ہوراں میں دل وچ سوچیا۔ ہو سکدا اے بعض لوکاں نوں تکھے جان وچ شرم
 آندھی ہو دے۔ ایہودجہ ہو دیگی جے اوہ نال چلن توں کتراندے نہیں۔ حضرت امام ہوراں میں
 اونھاں نوں اکھیا۔

میں آج اپنی بیعتوں کیتاں آزاد

جاڈ میرے پیار پو آکھ ہوتے شاد

جاڈ جس نے جاوٹا پکڑ قبیلے نال

شرم نہ کریو مول کجھ جانے جل حسدال

حضرت امام ہوراں میں کوچ دا حکم دے دتا۔ رات دا وقت سی۔ راستہ پہل گے۔

کر بلا وچ جا پہنچے۔ حضرت امام ہوراں کر بلا دے بناں پالی میدان وچ پہنچ کے پتہ کیتا۔ ایہ

کیٹری جگہ۔ لوکاں نے عرض کیتی۔ سرکار ایہ کر بلا دا مقام لے۔

اللہ اکبر اکھدا غسرہ مار امام

یاراں کہیا کر بلانا لے اس دانام

ایتھے تیغ اٹھا دسی اپرا رساں یزید

ایتھے ساڈا مرن ہے ہوساں اسیں شہید

ایتھے جہاں میریاں اندر پوسی شور

ایتھے آل رسول اتے ظلم کرن گے گور

ایتھے پشت بہادران میریاں ہوسی چور
ایتھے بی بیباں ساڈیاں بیوہ ہون ضرور
ایتھے آل رسول دی مرگ تنہاں کل
ایتھے پت بختیجرے میرے کرسن نکل
ایتھے میرے لاڈلے ذبح ہوسن کل یار
ایتھے حرس نبی مے ہوسن زار و زار

جدوں حضرت امام ہوریں کربلا دی زمین وچ اڑ گئے۔ عبد اللہ ابن زیاد نے کوفے حاکم نوں لکھیا، حضرت امام ہوریاں داراہ روک لیا جاوے۔ ادنھاں کولوں یزید دی بیعت لئی جاوے۔ اس کارن کوفے دا حاکم پنج ہزار فوج لے کے باہر نکل آیا۔ تے اوس نے حضرت امام ہوریاں داراہ روک لیا۔ حضرت امام ہوریں پہلے سارے واقعات توں واقف ہو گئے سن۔ کہ کوفے وایاں نے سد کے ساڈے نال دغا کیتا لے۔ تساں میرے بھائی مسلم نال دغا کیتا لے۔ ہن تسیں ساڈے نال دغا کرنا اتے تیار ہو گئے او۔

کیتا تسان مبالغہ میرے سد نے وچ

مینوں آپے سد کے ہن کیتا بھے زچ

بھائی مسلم نال ہے کیتا تسان دغا

مینوں مارنے آئے او آپے وچ سدا

راہ میرا ہن چھڈ دیو کرو منع نہ مول

مینوں اندر جگ دے فاقہ فتر قبول

دعویٰ مینوں مول نہ ہرگز کسے نال

میں نہ دشمن کسے دا جانے جل جلال

امر یزید پسدا مول نہ کران مستبول

خواہش میری جا دساں اوپر قبر رسول

کوفے دے امیر نے جدوں عبد اللہ ابن زیادہ نوں حضرت امام دے بارے اطلاع

دتی۔ اوس نے زیادہ تاکید کر دیاں ہویاں لکھیا۔

امیر ساڈا معتبر کوفے دا سردار

اندر میری فوج دے خاصہ توں سالار

رکھ امیدان بخششاں تینوں کرساں ہور

ڑ توں شاہ حسین تھوں ہرگز منہ نہ موڑ

ہرگز شاہ حسین نون جان نہ دہیں مول
 بیعت شاہ یزید دی جے نہ کرے قبول
 سرکٹ شاہ حسین دا بھیج اساکے کول
 پت بھتھے اوسدے خون اندر سب رول
 کبیتی ابن زیاد نے ایہ تینوں تاکسد
 سن کے سخن امام دے ہوویں ناہ مرید
 پانی آب فسرات دا ضبلی وچ لیا
 لبین نہ دیہو امام نون تال وچ بیعت آ
 جمع ہوئے کل خارجی اوتھے ویہ ہزار
 نال امام حسین دے ٹریٹھ آہے اسوار
 جدوں حضرت امام ہوراں نون اس گل دا یقین ہو گیا۔ یزید دیاں فوجاں ہن اہناں نون
 جان نہیں دین گیاں۔ اونہاں دی جان لبین بناں ہورا اونہاں دا کوئی کم نہیں حضرت امام ہوراں نے
 اپنیاں سنگیاں ساتھیاں نون اکٹھا کر کے آکھیا۔
 میرے نال یزیدیاں وڈی عنسد تمام
 تساں نال کچھ عرض نہ رکھدے ایہ حرام
 ناں کسے پکڑ سن میرے باجھوں مول
 جو کچھ آکھاں تساں نون سائے کرو قبول
 میں آج اپنی بیعتوں کیتا تساں آزاد
 جاؤ میرے پیاریو آکھاں ہو کے شاد
 جاہو جس نے جاو ناں پکڑ متبیلے نال !
 شرم نہ کریو مول کچھ جانے جل ہلال
 راضی اپر تساں دے میرا دل تے جان
 روز قیامت تساں نون بنٹے گا سبحان
 وچ دریا شہادتے ہو واں میں عزت اب
 کر لو اپنی کشتی جاؤ پار شتاب

حضرت امام ہورائیں جدوں ایہ تقریر کہیتی بیٹھڑے اونھاں دے ہمارا ہی سنگی ساتھی سن۔ اوہ
 وی حضرت امام ہورائیں دی طرح پچ دے راہ اُتے چل رہے سن۔ ایہ کیسے طرح وی نہیں ہو سکدا سی
 جے اوہ اس مصیبت وچ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہورائیں دے دوہترے تے اونھاں دے بال
 پچیاں نول چھوڑنیں جانڈے۔ اونھاں نے حضرت امام ہورائیں دی تقریر سن کے جواب دتا۔

سن ایہ عرض امام دی کر دے یار بھرا

ساڈا ایہ یقین ہے توں سن شیر خدا

مرساں اگے تھو دے جڈانہ ہوساں مول

مارکڈ ہن سوار جے ذرا نہ کراں عدول

ہرگز اس فسراق دا اساں ناہیں تان

پچلی پانی باہجھ جیوں دم وچ مردی جان

جڈانہ ہوساں تھو توں جڈتک اندر جان

مارکڈھیں جے اساں نول جے توں اکروان

ہرگز سرنہ پھیرساں تیرے حکموں مول

حضرت شاہ حسین جی توں ہیں ابی رسول

ڈٹھا تیرے عشق وچ آما ایہ فیروز

ایہ جو نظری آوندا ہے ہن پہلا روز

آخر کار اوہ ویلا آگیا۔ جدوں چند حق اُتے جان دین والیاں دا ٹولہ دشمنان دے وڈے

شکر دے سامنے کھلوتا سی بیٹھڑا ہر قسم دے ہتھیاراں اوزاں نال مسلح سی۔ اوس وقت

حضرت امام ہورائیں نے کربلا دی مٹی نال تیمم کیتا۔ اونھاں نے امامت کرائی۔ سب لوکاں نے اللہ تعالیٰ

دی بارگاہ وچ سجدہ کیتا۔ نماز ادا کرن دے پچھوں حضرت امام ہورائیں نے اونھاں نول مخاطب

کر کے فرمایا۔ اپنی حقیقت دسی۔ میں کون ہاں۔ میری نسبت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہورائیں

نال کس طرح دی لے۔

اوپر گھوڑے نبی دے سی بیٹھا سوار

گل دے وچ قرآن نول پالیندا سردار

دوبتا نبی کریم دامن ہاں وچہ جہسان
اندر چوداں طبق دے جو پیا راجمان
فاطمہ میری ماں ہے میرا باپ علیؑ
اماں جایا ویر ہے میرا حسن ولی
چاچا میرا جگ وچ ہے جعفر طیار
حمزہ میرے باپ دا چاچا بزرگ وار
ایسے پگڑی ہے نبی دی میرے سرتے جان
گل پیرا ہن نبی دا جس دا مینوں مان
حضرت نبی کریم دیکھو ایہ شمشیر
گھوڑا ایہ رسول دا میرے پیٹھ دلیر
اللہ رب رسیم دا ایہ دیکھو تران
عمل کرو پڑھا ایس تے جو ہو یا فرمان
زل مل دیندے خارجی ایہ جواب تمام
سمن تیرے سب راس نے جو کچھ کہیں امام
عاشورے دے پہلے دیہاڑے جدوں حضرت امام ہوراں دی اونھاں خارجیاں نال لڑائی
شروع ہوئی حر بہادر نے میدان دے وچ نکل کے اپنی بہادری دے جوہر دکھائے جتن تے
باطل دا معرکہ شروع ہو گیا۔

حر بہادر نکلیا جو صاحب ایمان
پہلے روز فجر نوں مل کھڑے میدان
غالب حر جوان سا اوپر کئی ہزار
غصہ کھا کے ہتھ وچوں کدھ لٹھی تلوار

اندر کٹک یزید دے دیندا گھوڑا پھیل

نظر کر نیسا جس طرف مارے گھوڑا پھیل

سکھے کھے ماردا زور و زوری تیغ

پھڑ پھڑ کوئی موزیاں مول نہ کرے دریغ

مردے بہت یزیدے زحشی حد نہ کا
 کرن زیارت آیا مڑ کے مار پنجہاہ
 دوجی واری جا پیا حملہ کر کے پھیر
 ساری فوج امیر دی کر کے ریزہ ریز
 جدھر لو پند گج کے لشکر دیندا ڈھا
 جدا کر کے سر ڈھراں توں موذی مارن آہ

دو بے دن دا واقعہ

دو بے دن میدان وچ خالد جاندا جنگ
 جا کے اوپر موذیاں مارے تیر تنگ
 غصہ کھا کے دے وچ کٹکیں جا پیا
 دہوہ میاں نوں مصری دیندا سراں رلا
 وڈھ وڈھٹے موذیاں ہتھیں کر کر تان
 خالد فیر شہید ہو یا وچ میدان

تیجے دن دا واقعہ

تیجے دن میدان وچ چڑھیا حسن عراق
 آپا شاہ حسین تے گھوڑا کر کے چاک
 اگے شاہ حسین دے کر داتسی مات
 لے کے اذن امام دا ٹریا نیک صفات
 اکھڑا میدان وچ نعرہ کرے بلند
 آون نہیں یزیدے گھوڑا کر کے چوند
 دہوہ میاں نوں دکھری ہتھ لے شمشیر
 حملہ کر کے جالبے اندر کٹک دلیر

تیغ دوستی ماردا اندر کشک دلیر
وڈھ وڈھ غازی لاند انخانے کل ڈھیر

اکثر مرنا غزیاں ہویا حسن شہید
وچہ ہشتاں جا پیا علی قدر مجید

چوتھے دن دا واقعہ

فجر ہوئی دو طرف توں ہوئی فوج تیار
چوتھے دینہ میدان وچ ملک ہویا تیار

کاٹھی گھت براق تے کر کے یاد خدا
لے کے اذن امام دارن وچہ جا کھلا

نعرہ کرے یزیدیاں آئے کوئی پلید
شکر وچوں نکلے نہ کوئی بے دید

اکثر وچ یزیدیاں دیندا گھوڑا پیل
مارے وچ یزیدیاں کھنڈا گھوڑا میسل

سجے کجے ماردا نعرہ کھنڈا مار
ڈھائے کل کشک نوں ملک ملک اسوار

آخر چلنا غزیاں ملک ہویا شہید
ویکھ پیا۔ ول سعد ٹریا نیک رشید

پنجویں دن دا واقعہ

پنجویں دن سب صفاں کر اکھڑا میدان
بیٹا مسلم عقیل داعبدا اللہ وڈا جان

مل دا شاہ حسین نوں گل وچہ لے مردان
ماراں جا کر موزیاں مینوں کر فرمان

کہیا شاہ حسین نے میرے خاص چراغ
 اہے نہ میرے سینوں پوتیرے دا داغ

پتھویں دن واقصہ

فجرے ویلے آکھڑے میدان وچ اسوار
 عبد اللہ بیٹا حسن دا چھیویں روز تیار
 حضرت شاہ حسین تے آکھڑا میدان
 شاہ حسن دا لاڈلا توں ہیں وچ گھران

ستویں دن واقصہ

حضرت امام ہوراں دی ساتھی اک اک کر کے اللہ دی راہ وچ قربان ہوندے جانڈے
 سن ستواں دن محرم دے پھینے دا ہو گیا۔ او سدن حضرت قاسم ہوراں حضرت امام ہوراں
 کولوں میدان دے وچ جا کے جنگ کرن دی اجازت منگی۔ حضرت امام ہوراں دادل بھر
 آیا۔ اونھاں نوں اپنے بھرا حسن نال کیتا ہو یا وعدہ یاد آ گیا۔ اوہ حضرت قاسم ہوراں دا ہتھ
 بھڑکے تنبو وچ لے گئے۔

قاسم دا ہتھ پکڑ کے لے گیا شاہ حسین
 کہندا قاسم سن لے میرے نور العین
 مینوں بھائی حسن نے جو فرمایا سا
 اوہ ہن میں دل جان تھیں کرساں چا ادا
 قاسم تائیں نال نے تنبو اندر جا
 کل بھتیجے دیر جو پیارے پاس سدا
 کدھ بھڑا زلفت دا قاسم نوں پہنا
 زریں چیرا سیس تے دھریا کنگولا
 ہور زری زرباد لا بیٹھی نوں پہنا
 قاسم تائیں اٹھ کے دیوے بانہہ پھڑا

نکاح پڑھایا دو ہا ندا اس تینو وچ جان
کھنڈا بھائی حسن دا ایہ آہا فرمان

قاسم دا وچ کربلا اچ ہو یا ویاہ
جا بنجی قاسم شیرے دل سوزی تے آہ
جے تے دلگیریاں بے صبری تے آزار

بے آرامی جنج سی آئی زار و زار
ظلم اتے خون ریزیاں نعرہ بیہیت ناک

بے ترسی بے رحمیاں غم غضب داساک
لاگی ہوتی دیر نے کیتا سب سامان

خبر ہوئی فیر جنج دی سارے ملک جہان
گانا دستی نہ بدھا مہندی مول نہ لا

جو سی دل دی دل رہی ڈاڈھی رب رضا
گنڈھیں مول نہ پایاں تیسل نہ چڑھیا مول

وطن مول نہ لایا ویاہ ہو یا ات سول
شہر بس بھاجی نہ پھیری نہ ہو یا سامان

درشدیا نے زوجے زوچ خبر جہان
بی بی وٹھری نہ لایا نہ ڈولی اسوار

مول نہ آئی ساہورے عالم دی سردار
پوری پئی نہ مول سی ساڈے ول دی آس

نہ کجھ لاڈ لڈایا نہ آہیٹھی پاس
جنگ دے میدان وچ شادی نوں چار پہروی نہیں گذرے سن۔ حضرت قاسم ہو رہی

جنگ کرن دا ارادہ لے کے نکلے۔ بڑی سخت لڑائی دے بعد شہید ہو گئے۔ اونھانہ دی لاش
لہو وچ رنگی ہوئی سی۔ اسے حالت وچ تینو وچ لاش نوں لے گئے۔ ماں اپنے جوان پتر نوں دیکھ
کے گوری وچ لے لیندی لے۔

ماں قاسم دی آوندی مارے ڈاڑھی آہ
 پٹ پٹ سٹے مینڈھیاں کیتی بہت کہا
 اوپر قاسم شیر دے ڈگ پئی بے ہوش
 سر منہ اکھیں چمندی کر کے بہتا جوش
 بے پاس یتیم دے سرونوں چک لیے
 ران مبارک اپنی اتے جا دھرے
 اکھیاں قاسم شیر دیاں بیٹے ہتھان نال
 ریش مبارک اوپروں پونجے خون روال
 زلفیں قاسم شیر دیاں جو سی گر دو غبار
 کنگھی زلفاں پاک کر ہوئی بہت ہنسبال
 گردن ویکھ یتیم دی چمندی منہ دے نال
 لہو سارا ہو گیا بی بی دا منہ لال
 کہندی میریا قاسما اج ہو یوں شہید
 کی کھڑا یا تھہ سی اس شیر یزید
 اٹھیں میریا قاسما نال میرے کر گل
 جگر دو بھالا ہو گیا کلیجہ سل !

اکٹھویں روز دا واقعہ

آٹھویں دن میدان وچ جعفر شیر جوان
 باپ بہادر اوس دا شاہ علی مردان
 اگے شاہ حسین دے کردا آن سلام
 رخصت دیر امام جی تاں آوے آرام
 رخصت ہو کے آیا رن وچ شیر چالاک
 نالے پلے رت دے دشمن کرے ہلاک

وڈھ وڈھ لائے ڈھیریاں آوے نہ شمار
گنتی مول نہ آوندی جانے رب غفار

نانویں دن دا واقعہ

فجرے اوپر اپنے چاہنے ہتھیار
حضرت شاہ حسین جی عالم داسرار
علی اکبر نے اکھیا مینوں موزیاں وچ
چھٹ نہ پاک امام جی پکھے ہوساں زچ
دیکھ تاشا کھڑا توں لڑساں وچ میدان
ہوشہید بہشت وچ میں بھی ہواں رواں
اماں تایاں دادیاں رو رو پاؤں شور
منع کرن سب جنگ توں رہندا کسے نہ طور

دسویں دن دا واقعہ

دسویں روز امام خود ہویا جنگ تیار
بیٹا حضرت علی دا پہن کھڑا ہتھیار
چلتے مصری پہن کے پیٹھی رومی لا
پگڑھی نبی کریم دی سرتے پہنے جا
حمزہ والی ڈھال سی لیندا پکھے یا
حیدر دی تلوار نوں گل وچ لے لٹکا
اوپر ذوالجناح دے ہو بیٹا اسوار
چلیا وچ میدان دے عالم داسرار
سید زین العابدین دھی سکینہ دوڑ
دونویں پکڑن واگ نوں ایہ کی بابا طور

بابا کس نوں سوئیپ کے سنانوں چلیا ہیں

کیا شاہ حسین رب نوں سوئیپ میں

بابا وچ جہان دے کون ساڈا غنم خوار

کیا شاہ حسین نے ہوسی رب غفار

بابا وچ جہان دے کس دا رکھاں تان

کیا شاہ حسین نے رب دتے مان

حضرت امام ہو رہیں اپنی سب توں نیکی دھی صغرا بی بی ہوراں نوں دینے وچ چھوڑائے

سن - اود بیمار سن - اسواسطے اونھاں نوں اپنے نال نہیں سی لیا نڈا - اس ویلے اک اونٹھ داسوار

بی بی صغرا ہوراں داخلے کے اونھاں دے کول آیا - خطا کی سی - اک معصوم دے اتھرو سن -

اک اک حرف وچوں فریاد ای فریاد ای نکھدی سی -

رودر ضعی باپ نوں لکھدی کر کر دین

حضرت بی بی فاطمہ صغریٰ نور العین

اول صفت اللہ نوں بعد درود رسول

آل اتے اصحاب نوں جو ہووے مقبول

بعد درودوں غرض ہے بابا شاہ حسین

کردی عاجزی و ساطمہ صغریٰ ہو بے چین

حضرت پاک امام جی مینوں وقت وداع

حکم کیتا سی آپ نے مکے لوں سدا

اکبر علی سوار ہو آدگ تینوں لینے

تھوڑا عرصہ صبر کرن ہو بے چین

پر حکم حضور دے بیٹھی بندہ ترار

خبر نہ بھیجی آپ نے نہ آیا اسوار

مینوں وچ اڈیک دے مول نہ آدے چین

وچ وچھوڑے باپ دے روندی ہاں دن دین

اک جدائی آپ دی دوجی ہاں بیمار
تیجی ماں نہ پاس ہے کت بدھ پھڑاں قرار
چوتھے بھائی بھین نہ اکھیں دسدے مول

مینوں وچ فراق دے تاب نہ آوے مول
یاد سکی نہ آوندی نالے اصغر ویر

اکبر مول نہ آیا مسیری کی تقسیم
عبداللہ قاسم آوندا ہر دم مینوں یاد
وچ فسراق عباس دے روواں کر فریاد
یاد زکیتی کے نے میرے واہ نصیب

خبر نہ بھینچی آپ نے میرے واہ نصیب
زینب ام کلثوم کون میرا دیو سلام

عاجز صغریٰ فاطمہ دل تھیں بند غلام
وچ قبیلے رہندیاں آپ تسین دن رات

مینوں منوں بھلایا بھولی عالی ذات
وچ جدائی تساں دی رہندیاں ہاں تمنناک

نال تنھاڈے ہجر دے سینہ ہو یا چاک
دارو درمل کر رہی کوئی نہ آوے کار

اگو باپ دا شربت بے کافی دیدار
باپ میرے نول اکھ کے مینوں سدو پاس

ایتھے ہاں میں رات دن رہندی بہت اداں
عرض میری ایہ باپ جی جیکر دستبول

بخشوتیں دیدار ہن صدقہ نام رسول

جس ویلے بی بی صغریٰ ہوراں دا محبت کیر یا خط ملیا۔ اوس وقت حضرت امام ہوراں
سارے سنگی سا تھی اک اک کر کے شہید ہو چکے سن۔ تے اکلے حضرت امام ہوریں حق تے سپج دا
پا سا بہنہال کے کھوتے سن۔ اونہاں میں اپنی پیاری دھی دا محبت بھریا خط پڑھیا۔ تے اونہاں

دے دل دی کیفیت عجیب سی۔ سب شبیہاں دیاں لاشاں کول جا کے بی بی صفرا ہوراں دا
سلام پہنچا دتا ہ

روندا ڈھا ہاں مار کے حضرت پاک امام

سب شہادت پاگئے کس نوں کہاں سلام
خط پڑھ کے حضرت امام ہوریں حضرت زین العابدین ہوراں کول گئے۔ جیہڑے
اوس دن بیمار سن۔

رہندا زین العابدین جو آما بیہمار

اوس نوں کہیا امام نے اے میرے غم خوار
وچ جدائی تساں دی صغریٰ ہے بیمار
لکھیا تیری طرف ہے اے میرے غم خوار
حضرت امام ہوراں نے اپنی بیمار بیٹی دا خط پڑھ کے اونھاں نوں جواب دتا۔ فرماتے

میں۔

کر کے ادب آداب نوں لکھیا تسلیمات

شوق تساڈے ملن دار کھدا ساں دن رات
ایسے وچ نصیب دے تساں دا دیدار
مول نہ ہویا اساں نوں مڑ کے دوجی وار
حسن مشن زید نوں بھی اکھاں دعوات
اللہ اپنے فضل تھیں رکھے بارکات
بچھے بیٹی فاطمہ صغریٰ کر کے معلوم

وچ جدائی اسان دے رہندے ہونموم
خط تیرا لے پہنچیا جس دم شتر سوار
جان لبیاں پر آ رہی میں وی چلن مار
سارا کٹک زید داین سا اک تنہا

پت بھرا بھتیجڑے گئے شہادت پا

طبر سارا گھیر کے کیتا اینہاں شہید
 گروے میرے ہو رہے نامعقول پلید
 ساختی میرے لٹ گئے نالے شاہ عباس
 قاسم اکبر ٹر گئے میں وی کھڑا اوداس
 اصغر نے وی مرگ دا پیتا مٹھا شیر
 حلق اوہے وچ ماریا کھچ زیدی تیر
 کل حقیقت حال وی مینھوں لکھی نہ حبا
 جگر قلم دا پھٹ گیا کاغذ مار کے آہ
 کنہ سارا کٹ گیا میں وی کھڑا تیار
 کرنا شکر خدا تیرا ہر دم یل و نہار
 حشر دیہاڑے ملاں گے اسیں تساڑے نال
 اج اساڈا کوچ اے جانے جل جلال
 جو تقدیر خدا دی کیتی اسان متبول

ایہ تقدیر خدا یس دی منی رب رسول
 جس ویلے حضرت امام ہوراں اس خط دا جواب دتا۔ اوس وقت بالکل اکھے رہ گئے سن۔
 اونھانہ سائے یزید دا وڈا اہجارا لشکر سی۔ پر رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہوراں دی گود وچ
 کھینڈن والے حضرت امام ہوریں اپنی حق دی گل اتے قائم سن۔ سپیائی دا جھنڈا نہ ڈولن والے
 ہنھاں وچ اس مضبوطی نال پھڑیا ہو یا سی کہ فارسی دے شاعر نے اس حقیقت توں متاثر
 ہو کے آکھیا۔

سرداد نداد دست و دست یزید
 حقا کہ بسا لالہ است حسین

مولانا محمد علی جوہر ہوراں اس منظر نوں اس طرح بیان کیتاے۔

قتل حسین اسل میں مرگ یزید تھی

اسلام زندہ ہوتا ہے ہر کر بلا کے بعد
 حضرت امام ہوراں دے سامنے بے پناہ فوج سی۔ بنیرے تے چانن دی جنگ سی۔ حق تے

باطل دائرہ اسی جو کچھ اللہ پاک دی مشیت نون منظور سی۔ اوہ ہو کے ربیاء حضرت امام ہوران نون حق دے راہ جان دے کے شہادت دادرجہ مل گیا۔ اپنا سر دے حضرت امام ہوران ثابت کر دنا۔ کہ حق باطل دے سامنے کدی دی سرنیواں نہیں کر سکدا۔

حضرت امام ہوران میں محرم الحرام دی دہویں تاریخ یزید دے لشکر دامتقابلہ بڑی بے جگری نال کیتا۔ آخر کار آپ شہید ہو گئے۔ شہادت دامتظر حضرت حامد ہوران نے اس طرح بیان کیتا ہے۔

شمر کبیا کچھ ہور کہہ کی کچھ کہیں امام
کیا امام حسین نے دسینے بدنام
ویلا ہیگا کون ہے دن کیہڑا ہے ایہ
تینوں قسم خدائیں سب حقیقت دیہ
مسجد مے وچ نہیں مراں گا میری ہے میرا

، بیٹا حضرت علی دا جانی ہاں کل راکس
کبیا شمر لعین نے روز جمعہ دا ہے

وقت ہے جمعہ نماز دا ایسپر کریں کی
قوت کچھ امام نون رہندی آہی حبان

قبلہ ول ہو بیٹھا وقت نماز پھپان
لگا پڑھن نماز جان سجدے اندر جا

کافر شمر لعین نے ماری تیغ اٹھا
سرتن شاہ حسین مے اتوں ہو یا جیدا

کنبیا عرش خدائیں داتھر تھر آدے آ
رونا نبی کریم آ وچ جناب خدا

پکڑی حضرت علی نے ماری دہرت اٹھا
کل فرشتے رونے سارے وچ جہان

اندر سب زمین دے ڈاڈھدا غوغا جان

کنبے کرسی عرش جان اتے ست اسمان
تے زمیناں کنبیاں ویکھ ہویا حیدران
تارے سارے انبریں جانڈے مٹھے ہو
سجے کھبے غلغلہ عالم اٹھیا رو!
ست سمندر زمین سے روون ڈھا ہاں مار

کی کچھ کراں بیان میں ڈاڈھی پٹی پکار
حضرت امام ہوراں دی شہادت دے بعد ہور کئی عنوان نہیں۔ جیہڑے حامد شاہ ہوراں
نہیں اپنے جنگ نامے وچ بدھے نیں۔

پہلا عنوان لے۔ اک چٹا کبوتر آیا ادس نے اپنے آپ نوں حضرت امام ہوراں دے
خون وچ لٹھریا۔ تاریخی اعتبار نال ایہ سارے واقعات محل نظر نیں۔ واقعات توں ودھ
کے اینہاں دے وچ افسانوی تے شاعرانہ رنگ پایا جاندا لے۔ اسیں طالب علماں دے
ذوق دی خاطر چند اک شعر درج کر دیندے ہاں۔

چٹا آیا اڑ کے اک کبوتر زود!

پر وچ خون حسین دے سارے کرے آود

اندر خون امام دے ہویا لال پچھپان

مڑ اوڈاری مار کے ہویا جھب رواں

روئے وچ رسول دے بیٹھا جلدی جاء

روئے اتے خون دے قطرے دے دیا

حامد شاہ عباسی ہوراں اپنا جنگ نامہ اتھے ختم نہیں کیتا۔ بلکہ اس دے بعد اپنی
لوں پیش آن والے سارے واقعات لکھے نیں۔ پھر حضرت امام حنیف ہوراں دی جنگ
دا ذکر کیتا لے۔ اسدے بعد حضرت علی بن حسین (زین العابدین) ہوراں دے حالات تے
واقعات اتے کتاب ختم ہو جانڈی۔ ہن اسیں کتاب وی ادبی تے دوہیاں جینیاں بارے
بیان کراں گے۔

حامد شاہ ہوراں دی کتاب جنگ حامد۔ باوا بدھ سنگھ ہوراں نے اپنی پنجابی تصنیف

پریم کہانی وچ حامد شاہ ہوراں بارے لکھیا لے۔

شاعر دی زبان ٹھیٹھ پنجابی نہیں اے۔ اسدے وچ فارسی دا بہتا زور اے۔ حامد شاہ
نے اردو وچ وی شعر کھے میں۔ ترے چار مرثیے کھے نہیں۔ پراوہ وی زبان وچ کھٹکدے میں لوہنا
دا معیار چنگا نہیں اے۔

حامد شاہ نے اتنا دل ہلا دین دا واقعہ بیان کیتا اے۔ پر اسدے بیان وچ لیاقت نوں
ظاہر نہیں کیتا۔ جیہڑا سوز تے درد انیس دیر دیاں مرثیاں وچ اے۔ اوہ اسدے زبان وچ
نہیں اے۔ شاعر زمیہ قسم شاعری دے ادب آداب توں بالکل کورا نظر آوندا اے۔ پر کدھر
کدھرے درد ضرور ملدا اے۔ محرم دی دسویں تاریخ یعنی عاشورے دی لڑائی دا حال پڑھ کے
دل اتے وڈا اثر ہوندا اے۔ نالے قاسم اکبر تے حضرت امام ہوراں دی شہادت دا حال پڑھ
کے دل قابو وچوں باہر ہو جاندا اے۔ کوئی ای ایہو جیہا بے درد بند ہو ویگا۔ جیہڑا واقعہ پڑھن
دے بعد اثر توں خالی رہ جاوے۔ باوا بدھ سنگھ ہوریں اتنا کجھ حامد شاہ دے خلاف کہن دے
بعد اک ادھ فقرہ ایہو جیہا وی دزج کر گئے نہیں۔ جسدے پڑھن نال ثابت ہوندا اے کہ حامد شاہ
نے شہادت دے واقعہ نوں بڑی خوبصورتی نال بیان کیتا اے۔ پڑھن والے دے سامنے
اوس وقت دا نقشہ کجھ جاندا اے۔ ایہ رائے باوا بدھ سنگھ ہوراں دی اے۔

ڈاکٹر بنارس داس جین نے مولا بخش کشتہ ہوریں وی باوا صاحب دی رائے
توں بہتے سارے متاثر نظر آندے ہیں۔

مولا بخش کشتہ ہوریں لکھدے نہیں۔ جنگ حامد دی شاعری کجھ کچی جیہی اے۔ ایس
وچ کجھ اردو دیاں نظماں ہن۔ تن چارہ اردو مرثیے ہن۔ پر اردو دی انارٹی تے پینڈو کوئی
دی بولی جا پدی اے۔ بیان وچ کوئی خاص لیاقت دا اظہار نہیں کیتا گیا۔ تے ایج جنگ نامہ
بیرس توں خالی اے۔ ہاں کرنارس ضرور جھلک دا اے۔ کدھرے کدھرے بیان صاف
وی اے۔

کربلا دے وچ امام حسن دے سپتر حضرت قاسم دا ویاہ ہو یا۔ پر کوئی حامد لکھدا اے

قاسم دا وچ کربلا آج ہو یا ویاہ

جانجی قاسم شیر دے دلسوزی تے آہ

ہے تے دلگیریاں بے صبری آزار

ظلم اتے خونریزاں نعرے ہیت ناک

حضرت قاسم شہید ہو گیا۔ اوہ بے ہمتہ گود و پرچ لے کے قاسم دی ماں آکھدی لے۔

اکھے قاسم شیر دیا میٹے ہمتھاں نال
ریشس مبارک ا پروں پونچھے خون روال
زلف قاسم شیر دی تے جو سی گرد عنبار
کنگھی زلفاں پاک کر ہوئی بہت بے حال
کندی میریا قاسماں ہو یوں اچ شہید
کیہ کھڑیا تھہ سی ایس شیر یزید

ڈاکٹر موہن سنگھ دیوانہ ایم اے پی۔ ایچ ڈی ہوریں حامد بارے لکھدے نیں:
حامد شاہ عباسی وی گھٹ نہیں۔ جھکی بولی پورے زور نال ورتی لے۔ کمال کیتا لے۔ اوس
نے کہانی زوں بہت ودھایا لے۔ کدھرے کدھرے اوہی زبان وچ ہندی مزادے جاندی لے
مزاحیر رنگ (بیرس) اوہرا زور دا لے۔

باوا بدھ سنگھ ہوریں لکھدے نیں۔ حامد ہوریں جدوں منظر موی تے شہادت دانقشہ
کچھدے نیں۔ او دوں دل وچ قابو کر لیندے نیں۔ محاکات تے واقعات بڑی خوبصورتی نال بیان
کردے نیں۔

باوے ہوراں دا دو جا اعتراض لے کہ حامد نے جنگ نامہ وچ فارسی زبان استعمال کیتی
لے۔ ایہ اعتراض بالکل بے بنیاد لے۔ فارسی ورتناں کوئی عیب نہیں۔ جدوں جنگ نامہ دی
تسلیف ویلے ملک دی سرکاری زبان فارسی سی۔ جس طرح ا جکل کئی لفظ انگریزی دے
پنجابی۔ اردو تے ہندو پاک دیاں دو جیاں بولیاں وچ پائے جاندے نیں۔ پنجابی وچ فارسی
تے عربی الفاظ اس طرح بچ گئے نیں۔ اوہ اجنبی نظر نہیں آوندے۔ مثال دے طور تے
وکیل۔ مدعی۔ مدعا علیہ۔ مقدمہ۔ فیصلہ سارے عربی لفظ نیں۔ اینہاں نوں پنجابی وچ بے تکلفی
نال استعمال کیتا جاندا لے۔ اجنبی معلوم نہیں ہوندے۔ جس زمانے وچ ایہ کتاب لکھی گئی لے
اوس وقت ساریاں کتاباں دے عنوان۔ سرنا نوں۔ سارے دے سارے فارسی وچ لکھے
جاندے سن۔ ایہ اعتراض باوا صاحب نوں کرنا زیب نہیں دیندا البتہ اس اعتراض نال
اتفاق لے کہ حامد ہوراں دی زبان معیاری پنجابی نہیں لے۔ نہ اسی حامد ہوراں میں فنی آداب
دا کچھ لحاظ کیتا لے۔ اکثر قافیہ غلط لفظاں نال بندھ دیندے نیں۔ جیہڑے صوتی اعتبار نال ملدے

جلدے نہیں۔ مثال دے طور تے راس واقافیہ میراث نال بند دتائے۔ دواع واقافیہ سدا دبیلا،
نال کردتائے۔

رے نوں رے نال قافیہ کرن لگیاں حامد ہوراں کدی خیال نہیں کیا۔ کہ ایہ چیزیں سلیم فوق
اتے گراں گزرویاں نہیں۔

ہور واقافیہ کرڈنال۔ غم خوار واقافیہ اجاڑتے کور واقافیہ موڑنال بند دینا حامد حساب
واسطے معمول گل لے۔

کئی مقام اتے اوہ ایچھے قافیے لے آندے نہیں۔ جیہڑے ویکھے کے حیرانی آندی لے۔
کہ شاعر ہوریں شعر کہہ رہے نہیں۔ یا ایویں واہی تباہی موہوں کڈھ لہے نہیں۔ مثال دے
طور تے

تمام — گھراں

رواں — آرام

غبار — بے حال

نال — شباب

جواں — حرام

مشکور — رسول

جان — تدبیر

واقافیہ بے تکلفی نال بدھالے۔ اسنوں ضرورت شعری نہیں آکھدے۔ بلکہ قافیے
دی قید نوں آزاد شاعری کہندے نہیں۔

حامد شاہ ہوراں نوں اینہاں فنی کمزوریاں دا خود خیال لے۔ اس واسطے اونہاں نے
کسی جگہ وی اپنی زبان دانی تے شاعری دا دعویٰ نہیں کیتا۔ نہ ای ایہ دعویٰ لے۔ کہ
اوہ شاعری وچ مہارت رکھدے نہیں۔ جگ نامہ اونہاندی پہلی تصنیف لے۔ اونہاں
نے جدوں شروع کیتا۔ اونہاں دی عمر ویس سال سی۔ اس واسطے اس وقت تیک اونہانے
کلام وچ پختگی نہیں سی آئی۔ آکھدے نہیں۔

نہ جاناں وچ شاعری شعرا نذر اسلوب

وچ پنجابی اپنی قصہ ہے مطلوب

عامان لوکاں واسطے قصہ آکھاں صاف

بھلیا جے تفتیر وچ مینوں کرد معاف

یہیگی عربی فارسی خاصاں نوں مطلوب

عامان لوکاں ہے پنجابی خوب

مینوں عرض نہ قافیہ نہ کچھ نال رویت

زاری دل مے واسطے حالت کہاں شریف

فعلن فعلن فاعلن فع فعلن فی الحال

مینوں خواہش مول نہ وزن برابر نال

نظم شروع فسرق نہ جانا تاہیں مول

حال شہیداں آکھیا ایہ میں جت کت سول

عین آلف تے طوے وچ کچھ فرق نہ جان

سین صا د نہ سمجھیا قافیہ وچ کھچپان

ناہیں دعویٰ شعر دا ناہیں شاعر مول

گنڈھ تپ میرا ہو گیا وچ جناب قبول

امہدیار سوداں نے حامد شاہ ہوداں بارے آکھیا اے۔

حامد وی اکھوایا شاعر اپنی نال زبان

یعنی حامد ہوداں وی ایہی کج مچ زبان لکھن دے باوجود اپنے آپ نوں شاعر اکھوایا

لے۔ جدوں دوجے لوک اونھاں نوں شاعر نہیں مندے۔

میاں محمد ہوداں حامد بارے آکھیا لے۔

حامد جس امام صاحب دا وڈا جنگ بتایا۔ بک بک سخن اوہدے دا ہر گز مل جانا پایا۔

ایس اسدا ایہ مطلب یس واسطے ہرگز تیار نہیں۔ کہ حامد ہوری شعر دی لم توں بالکل کورے

تے ناواقف سن۔ جس طرح اونھاں اپنی عاجزی دا اظہار کیتا لے۔ اوس توں وی تہ چلدا

لے۔ کہ اوہ شاعری توں چنگی طرح واقف سن۔ کہ بلا دے واقعات بارے جہڑے اونھاں دے

اشعار نہیں۔ اونھاں توں پتہ چلدا لے۔ اوہ اپنے ویلے چنگے سترے شاعر سن۔ اتہ فنی

کمزوریاں اونھاں دے کلام وچ پائیاں جانیاں نہیں۔ من لوڈ۔ اونھاں دے کلام وچ زور

نہیں۔ پرفیروی کئی مقامات اتے چنگے چنگے شعر کہہ جانڈے نیں۔ اک عورت دی تعریف کردیاں
ہویاں لکھدے نیں۔

صورت دا کجھ انت نہ صورت وانگوں چند

زلفاں اپر عاشقاں موتی آہے دند !

ابرو جان کمان توں پلکاں وانگوں تیر

اک نگاہے ماروی بچا ہی گھت شمشیر

صاڈے وانگوں اکھیاں یا آہے بادام
کچھے مارے عاشقاں و بنج گز تمام

رخسار اپر جان توں وانگوں پھل گلاب

بینی اسدی الف جیوں لکھیاں وچ کتاب

گرد آہا منڈا اوسدایسے وانگ پھچان

دند آہے جو سین سی روشن تارے جان

ٹھوڈی سیبے اوسدی خاصہ کھوہ عجیب

جیکوئی ویکھے دگ پوسے اسے وچ عزیز

اک ہور مقام اتے دنیا دی بے شبائی۔ بے وفائی دا ذکر دے نیں۔ اوس بیان وچ

دی حامد ہوراں دی شاعری اپنے اصل رنگ اتے ظاہر ہوندی اے۔

جھوٹا ایہ سنارے جھوٹا دولت مال

ٹوڑ بنلہے مول نہ ہرگز کسے دے نال

بڈھی کھیاں سال دی ہے ایہ دنیا جان

تظر آوے ہرکے نوں ہر دم نوں جواں

مار پاشنت کھیڈی دیندی نزد کھلار

کھیڈے نال جو ایس دے بازی دیو مار

پہلاں ہے گل لاوندی کرکے و ہڈا پیار

اوڑک ہندی بے وساکر دی انت خوار

دنیا نال نہ چلسی نہ دولت نہ زند

نالے ایہ برادری نہ عورت دل بند

اوڑک ایہ وی چھڈنی ہو کے منہ کے حال

انت نہ رہے جہان وچ حضرت نبی کمال

جھوٹا ایہ بازار ہے جھوٹا رخت پھپھان

سو دے کارن آیا بندہ وچ جہان

اپنی شعران و مطالعہ کرن دے بعد باوے ہوراں یا دوجیاں تنقید کرن والیاں دے
اعتراف اس طرح دُور ہو جانڈے نیں۔ جس طرح سورج دے لشکارے نال شبنم (تریل) دے
قطرے گم ہو جانڈے نیں۔ دُنیا دی بے ثباتی دے بارے اتے درج کیتے ہوئے شعر عربی تے
فارسی دیاں کتاباں دا ترجمہ معلوم ہونڈے نیں۔ جیہڑا سکندر نامہ نظامی بوستان سعدی تے دیوان ^{نفا}
دے مطالعہ کرن والیاں تے روشن تے ظاہر ہو ویگا۔ دوجی زبان وچوں ترجمہ کر کے خیالات نوں
اپنی زبان والباس پوان والا شاعر کدوں بے علم ہو سکدا اے۔ کدوں اوسدے اتے ایہ تہمت لگدی
اے۔ اوہ شاعری دے وچ مہارت نہیں رکھدا۔ کتاب و اچنگی طرح مطالعہ کرن دے بعد حامد
ہوراں اتے کیتے گئے سارے اعتراض دُور ہو جانڈے نیں۔ کمال واکس نوں دعویٰ اے جیہڑے
ذات خداوند تعالیٰ دی اے۔ اوس عورت دی طرح نہیں ہو جانا چاہیدا۔ جیہڑی دوجیاں
دے پتران نوں کانا کانا کبندی پھرے۔ تے اپنے کانے پتر دے بارے آکھے۔ کی ہویا کیے
پتر نوں اک اکھ وچوں نہیں دسد۔ پر میرے پتر دیاں اکھاں تے موراں ورگیاں نیں۔ حامد
ہوریں جنگ نامہ ختم کرن ویلے آکھدے نیں۔

دس برسوں وچ آکھیا میں سب جوڑ تمام

پیر صاحب نے جگ وچ اس نوں کیتا نام

ڈھونڈھاں وچ جہان دے ہے ہن کوئی امیر

ہو دے صاحب عقل جے سمجھے سب تفسیر

سن کے ہوئے خوشی جیاں تاں بخشے انعام

ہو دے وچ جہان دے مقبول ایہ قصہ عام

تاں میں آیا نور پور بست جالسند حرجان

واہ وارانج ہساونڈا راجیاں دے وچ جان

رستم جیہے اوس دے اندر دس جنگ

واہ دیداری سنگھ ہے نانوں جو پرتھی سنگھ

اس مدباروں ویکھیا میں ہے اک وزیر

دے وچ تولاہرے ہے صاحب تدبیر

مسلم مومن آونڈا نظری نیت راس

تمام وزیر اللہ بخش اندر قوم منہاس

حامد خوبی کیہ کرے وچ خوشام جان

پر منہ سلاہناں ایہدے مکر کچھپان

حالت حسن حسین دی بیٹھوں بیٹھ وزیر

لے کے اس کتاب نون کردار آرام

معلوم ہوندا لے۔ اوس وزیر صاحب تدبیر نے حامد ہوراں نے بہت انعام دتا۔ تے نور پور

دی ریاست وچ اونھاں دی بڑی عزت ہوئی۔

حامد دیاں کمزوریاں

۱۔ حامد ہوراں نے اس جنگ نا وچ تن چار اردو زبان وچ مرثیے لکھے نیں۔ اوہ بے جوڑ تے

ان مل نظر اونڈے نیں۔ جسدی و جبر ایہ لے۔ کتاب پنجابی دی لے۔ اسدے وچ مٹھی بھی اردو زبان

وچ شعر لکھنا عجیب معلوم ہوندا لے۔

۲۔ حامد ہوراں نون دمشق تے مینے دے درمیان دافاصلہ معلوم نہیں سی۔ اسے واسطے

اونھاں نیں دمشق تے مینے دے سفر اک رات دے سفر لکھیا لے۔ جیہڑا حقیقت دے خلاف

لے۔

اونھاں لکھیا لے۔ امام حنیف ہوراں پہلے جنگ دمشق وچ کیتی تے پھر اوہ اک

رات وچ مینے اچڑ گئے۔

۳۔ لڑائی و حال لکھن ویلے اونہاں نے توہاں تے بندوقاں وے الفاظ وی استعمال کیتے نیں
 جیہڑے تاریخی اعتبار نال غلط نیں۔ اتے نامناسب لے۔ ایہو جیہاں چیزاں دا ذکر کیتا
 جاوے۔ جیہڑیاں موجود نہ ہوں۔

۴۔ جنگ مے میدان و بہ حضرت قاسم ہوراں دی شادی اتے اونہاں سماں دا ذکر کیتا گیا۔
 جیہڑیاں پنجاب نال مخصوص نیں۔ عرب وچ اج توں ہزار ورہے پہلے اونہاں دا وجود
 نہیں سی۔ نالے گانے۔ ہندی۔ سنج و عیزہ الفاظ دا استعمال اس طرح کیتا گیا لے۔ کہ ایہ
 چیزاں اسلامی نکاح وچ ضروری نیں۔

